

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

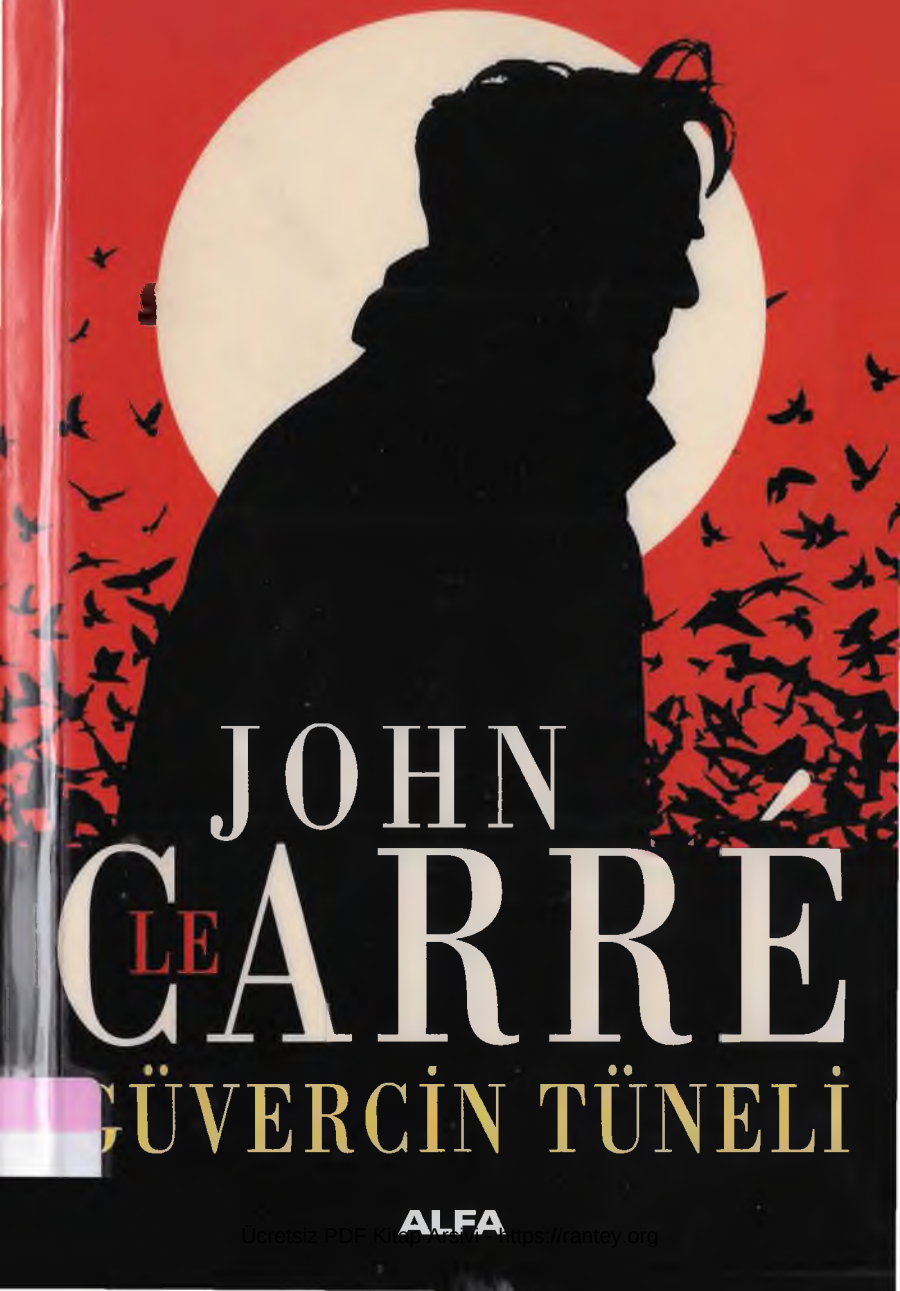
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NEW YORK TIMES BESTSELLER

Gerçek Yaşamöyküsü

JOHN

LE CARRÉ

GÜVERCİN TÜNELİ

ALFA

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantev.org>

GÜVERCİNTÜNELİ

JOHN LE CARRÉ

1931'de doğan John le Carré, Berne ve Oxford Üniversitelerini bitirdikten sonra beş yıl İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda hizmet verdi. Bu dönemde üç roman yazdı: *Ölümüne Davet*, *Taahhüten Ölüm* ve *Soğuktan Gelen Casus*. Üç romanda da George Smiley karakteri yer alıyordu. Smiley karakteri daha sonra *The Looking Glass War*'da da yer alacak ve *Köstebek*, *Bir Öğrenci Gibi* ve *İnsancıklar*'dan oluşan "Karla" üçlemesinde de önemli rol oynayacaktı. Yayımladığımız diğer kitapları: *Son Casus*, *İnsan Avı*, *Hain*, *Bahçivan*, *Gece Müdürü*, *Rus Evi*, *Panama Terzisi*, *Bizim Oyun*.

DİLEK ŞENDİL

1979 yılında Kadıköy Maarif Kolejini bitirdi. Kadıköy Yabancı Diller Yüksekokulu ve İstanbul Üniversitesi Amerikan Edebiyatı Bölümünde okudu. Çeviri serüvenine 1982 yılında yayımlanan Enid Blyton'ın *Cesur Hafiyeler* adlı kitabıyla başladı. Bugüne değin pek çok çevirisi yayımlandı. Dilimize kazandırdığı kitaplar arasında, *Balkanlarda Kaynayan Kazan* (Robert D. Kaplan), *Bağımsızlık Günü* (Richard Ford), *Modern Yunanistan Tarihi* (Richard Clogg), *Balkanları Tahayyül Etmek* (Maria Todorova), *Felicia'nın Yolculuğu* (William Trevor), *Mara ile Dann* (Doris Lessing), *Ölümsüzlük ve Pilgrim* (Timothy Findley), *Salomé Ureña* (Julia Alvarez), *Scipio'nu Düşü* (Iain Pears), *Çatalhöyük: Leoparın Öyküsü* (Ian Hodder), *Mitlerin Kısa Tarihi* (Karen Armstrong), *Atlas'ın Yükü* (Jeanette Winter-son) ve *Dehşet Miğferi* (Viktor Pelevin) sayılabilir.

Güvercin Tüneli

© 2016, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

The Pigeon Tunnel

© 2016, David Cornwell

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Dilek Şendil

Kapak Tasarımı Füsün Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Merve Demirci

ISBN 978-605-171-682-4

1. Basım: Nisan 2018

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com info@alfakitap.com

Sertifika no: 10905

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

JOHN LE CARRÉ GÜVERCİN TÜNELİ

Çeviren
DİLEK ŞENDİL

ALFA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

YAZARIN DİĞER KİTAPLARI

- Ölüme Çağrı
- Cinayetin Parıltısı
- Soğuktan Gelen Casus
- The Looking Glass War
- A Small Town in Germany
- The Naive and Sentimental Lover
- Köstebek
- Bir Öğrenci Gibi
- Smiley'in Dönüşü
- Küçük Trampetçi Kız
- Son Casus
- Rus Evi
- Yolun Sonu
- Gece Müdürü
- Bizim Oyun
- Panama Terzisi
- Single ve Oğlu
- Bahçıvan
- Sıkı Dostlar
- Gizemli Melodi
- İnsan Avı
- Hain
- Nazik Bir Durum

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	11
Gizli Servise Kaba Davranmayın	25
Dr. Globke'nin Kanunları	39
Resmi Ziyaret	51
Eller Tetikte	55
Bilumum Yetkililerin Dikkatine	62
Britanya Adaletinin Çarkları	67
Ivan Serov'un İlticası	70
Miras	78
Murat Kurnaz'ın Masumiyeti	89
Sahaya İnnek	96
Jerry Westerby ile Karşılaşma	107
Vientiane'de Yapayalnız	112
Gerçekler Sahnesi: Arafat ile Dans	117
Gerçekler Sahnesi: Villa Brigitte	131
Gerçekler Sahnesi: Suç Meselesi	139
Gerçekler Sahnesi: Sevgi Sözcükleri	144
Sovyet Şövalye Zırhıyla Ölüyor	152
Vahşi Doğu: Moskova 19931	67
Kan ve Servet	181

Bahçedeki En İri Ayılar	192
İnguşlar Arasında	206
Joseph Brodsky'nin Ödülü	212
Yanlış Yetkili Ağız	215
Kardeşinin Bakıcısı	229
Hangi Panama!	246
Çok Gizli Görev	259
Savaş Ağalarını Avlarken	264
Richard Burton Beni İstiyor	279
Alec Guinness	295
Kayıp Başyapıtlar	301
Bernard Pivot'nun Kravatı	315
Mahkûmlarla Öğle Yemeği	323
Yazarın Babasının Oğlu	329
Reggie'ye Teşekkürlerimle	374
İnsan Avı	376
Stephen Spender'ın Kredi Kartı	388
Romancı Olmak İsteyenlere	390
Son Resmi Sır	391
Kaynaklar	395

Önsöz

Kitaplarımdan birine geçici olarak Güvercin Tüneli adını koymadığım zamanlar sayılıdır. Bu adın nereden geldiğini açıklamak kolay. On dört, on beş yaşlarındayken babam beni Monte Carlo'daki kumar partilerinden birine götürmeye karar vermişti. Eski kumarhanenin yanında bir spor kulübü vardı, çimle kaplanmıştı ve atış poligonu denize bakardı. Çimlerin altına yerleştirilmiş, birbirine paralel tüneller deniz kıyısına uzanırdı. O tünellere, kumarhanenin damında tuzağa kapanan yumurtadan yeni çıkmış canlı güvercinler yerleştirilmişti. İşleri, zifiri karanlık tünelde kanat çırparak Akdeniz semalarına ulaşip ellerinde tüfeklerle, kâh ayakta kâh yere uzanmış bekleyerek avlanan besili beyefendilere hedef olmaktı. Iskalanan veya uçmayı yeni öğrenmiş güvercinlerse, öbür güvercinlerin yaptıklarını yapardı. Dünyaya geldikleri yere, kendilerini aynı kapanların beklediği kumarhanenin damına dönerlerdi.

İşte bu manzaranın, uzun yıllar gözümün önünden gitmemesinin nedenini, okurlar belki benden daha iyi anlayabilirler.

John le Carré, Ocak 2016

Giriş

İsviçre'deki küçük şalenin bodrum katında, çalışma masamın başına geçmiş oturuyorum. Soğuktan Gelen Casus kitabımdan kazandığım parayla yaptırmıştım burayı; şale, on altı yaşındayken İngiliz özel okulundan kaçarak gittiğim ve üniversitesine kaydolduğum Bern'e, trenle doksan kilometre uzak bir dağ köyünde. Hafta sonları çoğu Bernli olan kızlı erkekli öğrenciler toplaşarak Oberland tepelerine akın ederdik; orada dağ kulübelerine yerleşir, sonra da canımız çıkana kadar kayak yapardık. Bildiğim kadarıyla kural tanıyan gençlerdik; erkekler bir yanda kalırdı kızlar bir yanda, birbirlerine asla yaklaşımazlardı. Yanaşanlar olduysa bile ben onlardan değildim.

Şale köyün hemen yukarısında. Pencereden aşağı doğru baktığımda Eiger, Mönch ve Jungfrau'nun zirvelerini, en güzeli de Silberhorn ile onun hemen altındaki Küçük Silberhorn'u görüyorum. Bu ikisi, Föhn adı verilen güneyli ılık rüzgârla dönem dönem sisler altında kalan, ancak günler sonra gelin gibi parlayan buz kaplı iki sivri tepe noktasıdır.

Köyün koruyucu azizleri arasında, her yerde görülen besteci Mendelssohn –Mendelssohn yoluna varmak için okları takip edin– anlaşılan, sadece Lauterbrunnental şelalelerine kadar gitmiş şair Goethe ile Wengernalp'e kadar giden, ama fırtınanın dövdüğü ormanları görünce “kendimi ve ailemi hatırlattı” diyerek bundan nefret eden şair Byron var.

Ama burada, kuşkusuz en çok Ernst Gertsch'e saygı duyulur: 1930'da Lauberhorn Kayak Yarışlarını başlatarak köye ün ve servet kazandıran, kendi de o yarışta slalom şampiyonu olan adam.

Bir keresinde bir çılgınlık yapıp ben de denemeye kalktım, ama beceriksizliğimle ödleğim birleşince, beklendiği gibi ayvayı yedim. Yaptığım araştırmalarda, kayak yarışlarının babası olarak görülmekten pek de hoşnut olmadığı anlaşılan Ernst'ün, katkılarını daha da ileri götürerek bugün minnet duymamız gereken kayak botlarına takabileceğimiz çelik vidalarla altlıkları da geliştirdiğini öğrendim.

Aylardan mayıs, demek ki bir hafta içinde dört mevsimin havasını yaşıyoruz. Dünkü yağışta elli, altmış santim kadar kar tuttu, ama ortada bunun keyfini süren bir tek kayakçı yoktu; bugün yakıcı bir güneş var, kar neredeyse eridi sayılır, bahar çiçekleri yeniden kıpırdanmaya başladı. Bu akşam da gri-mavi fırtına bulutları, Napoleon'un Büyük Ordusu misali Lauterbrunnen vadisine doğru ilerliyor.

Herhalde onların peşinden de geçen günlerde ziyaretlerinden mahrum kaldığımız Föhn rüzgârları geri dönecek; çayırlarla ormanların rengi çekilecek; şale gıcırdayarak eğilip bükülecek; şöminede yanan odunların dumanı tüterek Interlaken'da karsız geçen o yağmurlu kış günü, tonlarca para ödediğimiz halıyı kaplayacak; vadiden duyulan her şangırtıyla korna, sessiz bir protesto gibi çınlayacak; kimsenin buyruğuna pabuç bırakmayan dağkargaları dışında, kuşlar bu süre boyunca yuvalarına hapsolacak. Föhn eserken sakın araba kullanmayın, kimseye evlenme teklifinde bulunmayın. Başınız ağrırsa veya içinizden komşunuzu öldürmek gelirse kendinizi tutun. Akşamdan kalmışlık falan değil bu; bilin ki hepsinin sorumlusu Föhn.

Seksen dört yıllık ömrümde bu şale, kapladığı alandan çok daha büyük bir yere sahip. Burayı yaptırmadan önce, çocukluk yıllarımda bu köye kereste ya da ceviz ağacından yapılmış kayaklarla kaymaya gelirdim, folk-artillerini kullanarak tepelere tırmanır,

deri botlarla aşığı inerdik; daha sonraki yıllarda da Oxford'daki danışman hocam Vivian Green'le yaz aylarında dağlarda dolaşmaya geldik, ileride Lincoln College Rektörü olan bu bilge insan, George Smiley'in özel yaşamı hakkında bana fikir veren bir örnekti.

Vivian gibi Smiley'in de İsviçre Alplerine hayranlık duyması veya oradaki manzarada huzur bulması ya da benim gibi Alman düşüncesiyle ömür boyu çatışmalı bir ilişki kurması tesadüf değildir.

Huysuz babam Ronnie hakkında bütün atıp tutmalarına katlanan da, Ronnie defalarca iflasa sürüklendiğinde gereken parayı bularak öğrenimime devam etmemi sağlayan da Vivian'dı.

Bern'de, Oberland'ın en köklü otellerinin sahibi olan ailenin veliahtıyla tanışmıştım. O olmasaydı bu şaleyi yaptırma iznini asla alamazdım, çünkü bugün olduğu gibi o tarihte de yabancıların bir metrekaresine bile toprak sahibi olması mümkün değildi.

Ne olduğunu bilmediğim bilgileri, kim olduğunu bilmediğim kişilere aktararak Britanya İstihbarat Servisine adım atmakta ilk çabalarım da yine Bern'de bulunduğum yıllara rastlar. O zaman okuldan tüymeseydim ya da başka bir yöne sürüklenseydim, hayatım neye benzerdi acaba diye kafa yorup duruyorum bugünlerde. İlerki yıllarda, bütün yaşadıklarımın ergenlik çağında anlık bir tepkiyle verdiğim, en kısa yoldan İngiltere'den ayrılma ve onun yerine Alman düşüncesini koyma kararının sonucu olduğu dank etti kafama.

Okulda başansız değildim, hatta tam tersine sözüm geçerdi, ödülleri toplayan ve altın çocuk olmaya aday bir öğrenciydim. Usulca bir kaçıştı benimki. Ne uluorta dillendirdim ne de bağırıp çağırdım. Tek dediğim şuydu: "Baba, bana istediğini yapabilirsin, ama geri dönmeyeceğim." Bunu ona pek söyleyemesem de gerçek amacım ne pahasına olursa olsun babamdan

yakayı sıyırmak olduğu halde, dertlerimin kaynağını okula ve onun yanı sıra İngiltere'ye bağlamıştım. Daha sonra kendi çocuklarımin da aynısını yaptığını izleyecektim elbet, ama onlar bunu daha nazikçe ve ortalığı fazla telaşa vermeden yapmışlardı.

Fakat bunların hiçbiri asıl soruya, hayatımın nasıl bir yön alabileceği sorusuna cevap vermez. Bern olmasaydı, ergen yaşta Britanya İstihbaratında ayakçı olarak işe alınır, meslekte dendiği gibi *biraz ondan biraz bundan* işleri yerine getirmekle görevlendirilir miydim acaba? Maugham'ın *Ashenden* öykülerini henüz okumamıştım, ama Kipling'den *Kim* ile G. A. Henty'nin şovenist maceralarını ve benzerlerini tabii ki okumuştum. Dornford Yates, John Buchan ve Rider Haggard yanlış yapabilirlerdi.

Derken savaş bittikten sadece dört yıl sonra, yarıküredeki en büyük Britanyalı yurtsever bendim. Ortaöğrenim öncesinde gittiğim hazırlık okulunda, biz çocuklar kendi sınıfımızdaki Alman casuslarını teşhis etmekte ustalaşmıştık, ben de karşı istihbarat ajanlarının en iyileri arasında sayılıyordum. Gittiğim özel okulda yurtseverlik coşkumuz iyice kabarıktı. Haftada iki kez "Ordu" olurduk, yani tam takım üniformalı askerlik eğitimi görürdük. Genç öğretmenlerimiz, savaştan bronz tenlerle dönmüşlerdi ve "Ordu" talimi günlerinde madalyalı şeritlerini kuşanırlardı. Almanca öğretmeni fevkalade gizemli bir savaş deneyimine sahipti. Rehberlik danışmanlarımız bizi imparatorluğun uzak köşelerinde ömür boyu hizmete hazırlıyorlardı. Küçük kasabamızın ortasındaki manastırda, Hindistan, Güney Afrika ve Sudan'daki sömürge savaşlarında lime lime olmuş alay sancakları asılıydı; sonradan bu parçalar şefkatli kadınların elleriyle balık ağlarında gururla yeniden hayat buldu.

Dolayısıyla Bern'deki Britanya Büyükelçiliğinin vize bölümünde çalışan Wendy adlı, otuzlarında anaç bir kadının şahsında Büyük Çağrı'yı aldığım da, hiç şaşırmamış; yabancı bir üniversitede kendinden üstlerle aşık atabilen on yedi yaşında bir İngiliz öğrenci olarak hazırola geçip "Emrinizdeyim, e'fem!" demiştim.

Çoğu kimsenin Alman sözcüğünü şeytanın ta kendisiyle eşanlamlı gördüğü bir dönemde, Alman edebiyatını toptan kucaklamamı açıklamak o kadar kolay değil. Ancak Bern'e tüymem gibi, bu kucaklaşma da hayatımın bundan sonraki gidişini belirlemiştir. Orada olmasaydım, 1949'da Yahudi göçmeni Alman öğretmenimin ısrarıyla gittiğim Almanya'ya hiç adım atmaz, Ruhr'un düzlük şehirlerini asla görmez ya da Berlin Metrosunda kurulan geçici Alman hastanesinde Wehrmacht savunma gücünden kalma eski bir döşekte köpek gibi hasta yatmaz; kulübelerden hâlâ insan kokularının yayıldığı Dachau ve Bergen-Belsen'deki toplama kamplarını ziyaret etmez; sonra da Bern'in telaşsız huzuruna, yazarlarım Thomas Mann ile Hermann Hesse'e dönemezdim. Ne askerlik hizmetim için işgal altındaki Avusturya'ya istihbarat görevlisi olarak atanır, ne Oxford'da Alman dili ve edebiyatı okur, ne Eton'da bunları okutur, ne kıdemsiz bir diplomat kılığında Bonn'daki Britanya Büyükelçiliğinde göreve getirilir, ne de Alman temalı romanlar yazardım.

Almanlarla ilgili şeylere erkenden dalmanın ben-deki etkilerini artık daha net görebiliyorum. Bana kendime özgü seçmece bir alan vermiş; iflah olmaz romantizmimle lirizm aşkıma beslemiş; insanın beşikten mezara yolculuğunun, sonu olmayan bir eğitim olduğu anlayışını bana aşılarmıştı – bu yeni bir fikir sayılmaz elbet, hatta tartışmaya açık ama olsun. Derken sıra Goethe, Lenz, Schiller, Kleist ve Büchner'in tiyatro oyunlarını araştırmaya gelince, onların

klasik sadeliği ve nörotik aşınılıklarıyla aynı ölçüde ilişki kurduğumu keşfettim. Bana sorarsız işin hilesi, birini öbürüyle örmekti.

Şaleyi yaptıralı elli yılı geçiyor. Çocuklar büyürken her kış buraya kayak yapmaya gelirdik, birlikte geçirdiğimiz en güzel yıllardı. Bazen bahar aylarında da geldiğimiz olurdu. Galiba 1967 kışıydı, Tootsie, Benim Afrikam ve benim favorim olan *Atları da Vururlar* filmlerinin yönetmeni Sydney Pollack ile *A Small Town in Germany* adlı romanımın senaryosu üstünde çalışmak için kapandığımız dört hafta boyunca şamatalı günler de burada geçmişti.

O kış çok güzel kar yağmıştı. Sydney, ömründe bir kez olsun kayak yapmamış, İsviçre'ye hiç gelmemişti. Balkonumuzun önünden ok gibi kayarak umursamazca geçen keyifli kayakçıların görüntüsüne dayanamıyordu. Aralarında o da olmalıydı, hem de hemen. Ona kaymayı öğretmemi istedi neyse ki, bu iş için kayak öğretmeni, efsanevi dağ rehberi ve Eiger'in kuzey yamacına tek başına tırmanmış ender kimselerden biri olan Martin Epp'i çağırdım.

Indiana'nın South Bend kasabasından birinci sınıf film yönetmeni ile Arosa'lı birinci sınıf dağcı hemen kaynaştılar. Sydney hiçbir işi yarım yamalak yapmazdı. Birkaç gün içinde usta bir kayakçı olup çıktı. Aynı zamanda Martin Epp hakkında bir film yapmaya heveslendi, o kadar ki *A Small Town in Germany* filmini çekme isteği çok geçmeden gölgede kalmıştı. Eiger zirvesi Kader rolünde olacaktı. Senaryoyu ben yazacaktım, Martin kendini oynayacak, Sydney de çekimler için tam takım kuşanmış bir halde Eiger'in yanısına kadar tırmanacaktı. Hemen telefona sarılıp ajansına

Martin'i anlattı. Danışmanını arayıp Martin'den söz etti. Kar henüz yerden kalkmamıştı, Sydney'in enerjisini tüketiyordu. Yazmak için en uygun zamanın, akşamları banyomuzu yaptıktan sonraki saatler olduğuna karar vermiştik. Öyle miydi değil miydi bilmem ama iki film de asla çekilmedi.

Daha sonra Sydney, bütün şaşkınlığıma rağmen, Downhill Racer filmindeki rolüne hazırlanması için Robert Redford'ı şalede ağırladı. Yazık ki, onunla hiç karşılaşmadık, ama yıllar boyunca köyde nereye gitiysem Robert Redford'ın arkadaşı olmaktan ileri gelen saygınlığı tadacaktım.

Anlattıklarım, belleğimde yer etmiş gerçek öyküler, tabii bu durumda, ömrünün sonbaharı diyebileceğimiz bir döneme gelmiş yaratıcı bir yazara göre gerçek nedir, bellek nedir diye sormaya hakkınız var. Hukukçulara sorarsanız, gerçek, süslenmemiş olgulardır. Böyle olguların bulunur olup olmadığı başka bir konu. Yaratıcı yazar,olguyu işlenmemiş madde olarak görür, yönlendiren değil araçtır, yazara düşen ona ses vermektir. Asıl gerçek, eğer varsa olgularda değil, ayrıntılarda gizlidir.

Saf bellek diye bir şey var mıydı? Sanmam. Kendimizi tarafsız davrandığımıza, kendine hizmet eden süslemelerden ya da savsaklamalardan uzak, yalnızca çıplak olgulara bağlı kaldığımıza inandırsak bile saf bellek ele alman ıslak sabun kadar kaypaktır. Öyle değilse bile bana olduğu gibi, bir ömür boyunca edinilen deneyimle hayal gücünün karışımıdır.

Arada bir öyküye yakıştığını düşündüğüm yerlerde, bir zamanlar gazetelere yazdığım makalelerden kısa söyleşiler veya tanınlar aşındım, hâlâ güncel

olmaları hoşuma gitti, zaten sonraki anılar, KGB'nin eski başkanlarından Vadim Bakatin için yazdıklarım gibi, aynı etkiyi uyandırmıyor. Bazen de öyküyü eskiden yazdığım haliyle bıraktım, sadece orasını burasını düzeltmekle, daha iyi anlaşılsın diye veya güncelleştirmek için ufak eklemeler yapmakla yetindim.

Okurlarımın yaptığım iş hakkında geniş bir bilgiye sahip olmalarını, hatta herhangi bir şey bildiklerini düşünmek istemem, dolayısıyla ara sıra tuhaf açıklayıcı pasajlara yer veriyorum. Ama lütfen şundan emin olun: Hiçbir zaman bir olayı veya öyküyü bilinçli olarak saptırmadım. Gerektiğinde gizledim, doğru. Ama çarpıtmadım, asla. Belleğimin zayıf kaldığı yerlerde, bunu belirtmeye özen gösterdim. Hayatım hakkında, yakınlarda basılan bir kitapta, bir veya iki öykünün kısa özetlerine yer verilmiş, doğal olarak bunların bana ait olduklarını söylemek, onları kendi ağzımdan anlatmak ve elimden geldiğince kendi duygularımla tatlandırmak hoşuma gidiyor.

Bazı bölümleri o tarihte fark etmediğim kadar önem kazanmış, belki de asıl oyuncu öldüğü içindir. Uzun yaşantım boyunca hiç günlük tutmadım, sadece şuraya buraya, birkaç seyahat notu düşmüş veya bir daha tekrarlanmayacak, örneğin Lübnan'dan sürülmeden önce FKÖ lideri Yaser Arafat'la birlikte geçirdiğimiz günlerde yaptığımız diyalogu kaydetmiştim; ardından Tunus'ta kaldığı beyaz badanalı otelde sonuçsuz kalan ziyaretimden birkaç hafta sonra, ondan birkaç kilometre ötede, yüksek komuta üyelerinden birkaçının da konakladığı kasabada İsrailli vurucu tim tarafından suikaste kurban gitti.

Güç sahibi kadınlarla erkekler ilgimi çekerdi, çünkü oradaydılar, çünkü onları neyin harekete geçirdiğini öğrenmek isterdim. Fakat şimdi düşünüyorum da, karşılarına çıktığımda tek yaptığım bilgiç bilgiç

kafa sallamak, doğru yerde başımla itiraz etmek, gergin ortam yumuşasın diye bir iki espri yapmaya çalışmak olduğunu görüyorum. Ancak daha sonra otel odama döndüğüm zaman, dürdüğüm not defterimi çıkarıp duyduklarımınla gördüklerimden bir anlam çıkarmaya çalışırdım.

Seyahatlerimden kalan diğer karalamaları kaleme alan ben değildim, sahaya çıktığımda korunmak için yanımda götürdüğüm hayali karakterlerdi. Notlar onların gözünden, onların ağzından alınmıştı. Mekong Nehri yakınlarında bir sipere sindiğimde ve ömrümde ilk kez kurşunların başımın hemen üstündeki çamur yığınının saplandığını duyduğumda, kir pas içinde bir deftere içini döken o titrek el bana değil, cesur hayali kahramanıma, her gün vurulmayı alışkanlık haline getirmiş cephe muhabiri Jerry Westerby'e aitti. Ünlü bir savaş fotoğrafçısıyla tanışana ve yaşadığı dehşetten, ancak makinesinin objektifine gözünü dayadığında sıyrıldığıım itiraf edene dek, bu konuda yalnız olduğumu sanırdım.

Hoş, ben hiç sıyrılmadım. Fakat onun neden söz ettiğini anlıyorum.

Soğuktan Gelen Casus romanımın bana tattırdığı gibi, eğer yazar olarak başarıyı erken yakalayacak kadar şanslıysanız, ömrünüzün geri kalanı düşmeden önce ve düştükten sonra diye ikiye ayrılır. Projektörler sizi aydınlatmadan önce yazdığınız kitaplara bakar, enerjinizin düştüğü anlarda mahkeme karşısında kıvranan bir adam misali, kendi masumiyetiniz gibi okursunuz. "Fazla gayret ediyor" diye haykırır eleştirmenler. Oysa ben gayret sarfettiğim hissine hiç kapılmadım. Kendimi aşmayı başarmaya borçlu oldu-

ğumu aklımdan çıkarmıyor, genel anlamda en iyi, ne kadar iyi ya da kötü olursa olsun, bunu yaptığımı sanıyordum.

Üstelik yazmayı severim. Şu anda yaptığım gibi, mayıs ayında kara bulutlarla kaplı bir sabahın erken saatlerinde, dağdan inen yağmurun pencereyi dövdüğü ve uluslararası baskısı öğlene kadar kapıya getirilmeyen *New York Times* gazetesini almak için, şemsiyenin altında tren istasyonuna gidip gelmenin saçma olacağı bu havada, daracık bir masaya başımı gömererek karalamak hoşuma gidiyor.

Yürüyüş yaparken, trenlerde, kafelerde alelacele defterlere yazmayı, sonra eve koşturup oturarak yazdıklarımı bir araya toplamayı seviyorum. Hampstead'e gittiğim zamanlar, Heath'de gözüme kestirdiğim bir bank var, gözlerden uzakta ve yayvan bir ağacın altına gizlenmiş; orada oturup yazmaya bayılırım. Hep elle yazarım. Belki bencilce, ama asırların kalemle yazma geleneğine sadık kalmayı yeğliyorum. İçimdeki bastırılmış grafik sanatçısı, sözcükleri çizmenin keyfini çıkarır.

En çok da yazmanın mahremiyetini seviyorum, zaten bu nedenle edebiyat şölenlerine katılmam, kayıtlar aksini gösterse de elimden geldiğince röportajlardan uzak dururum. Bazen, genellikle geceleri, keşke hiçbir röportajı kabul etmeseydim diye hayıflandığım olur. Önce kendini yaratıyorsun, sonra da kendi yarattığın şeye kendini inandırıyorsun. Kendini tanımaya uygun bir süreç değil hiç.

Araştırma gezilerine çıktığım zamanlar, gerçek hayatta başka bir isim kullandığım için kısmen korumaya altındayım. Adımı tanıyacaklar diye endişelenmeden otellere kayıt yaptırabilirim, fakat tanımadıkları zaman da neden diye endişe duyarım. Deneyimlerinden yararlanmak istediğim kimselere

dürüst davranmak zorunda olduğumda, sonuçlar değişkendir. Bir kimse zerre kadar bana güvenmezken, bir başkası Gizli Servis Başkanı olduğumu sanır; o zaman itiraz edip, öyle olsam gizli hayatı en alt seviyede yaşar mıydım dediğimde, tabii böyle söylersin cevabını alırım. Bunun ardından da yanlış bir kaniye kapılarak, Malum Şahsa aktarayım diye hiç istemediğim, asla kullanamayacağım, zaten hatırlamayaacağım sırlarını yağıdırmaya koyulur. Bu ciddi, ama gülünç açmaza dair burada birkaç örnek de verdim.

Öte yandan elli yıldan fazladır, ilaç endüstrisindeki orta kademe yöneticilerden, bankacılara, ticaret adamlarından çeşitli kılıklardaki casuslara kadar, böyle soru bombardımanına tuttuğum şanssız kimselerin çoğunluğu bana sabırlı ve cömert davranmışlardır. En cömertleriyse savaş muhabirleriyle yabancı gazetecilerdi; asalak romancıyı kanatlarının altına alır, aslında gösteremediği cesareti onda görür ve peşlerine takılmasına izin verirlerdi.

Time dergisinin, Washington Post ve the Boston Globe gazetelerinin, fazlasıyla donanımlı Güneydoğu Asya muhabiri David Greenway'in öğütleri ve yol arkadaşlığı olmasaydı, Güneydoğu Asya ve Ortadoğu'ya adım atmak üzere yola çıkmayı hayal bile edemezdim. Ürkek bir çömez, böyle ideallerin peşinden koşan birini peşine takmaz. Greenway, 1975'te karlı bir kış sabahı şaledeki kahvaltı masamıza oturmuş, cephede geçen günlerine ara vermenin keyfini çıkardığı sırada, Washington bürosundan bir telefon almıştı, abluka altındaki Phnom Penh şehrinin Kızıl Kmerlerin eline düşmek üzere olduğunu söylüyorlardı. Bizim köyden vadiye inen karayolu yoktur, sadece sizi gara götürecek küçük bir tren işler, oradan da Zürih havalimanına giden trene aktarma yaparsınız. Greenway bir çırpıda dağ karyatelerini çıkarıp yirik pırtık pan-

tolonla eski püskü süet ayakkabıdan oluşan savaş muhabiri giysilerini üzerine geçirmiş, eşiyile kızlarını öpüp vedalaşarak istasyona doğru koşturmuştu. Ben de elimde onun pasaportuyla peşinden koşuyordum.

Herkesçe tanınan Greenway, Phnom Penh'de kuşatma altına alınan ABD Büyükelçiliğinin çatısından helikopterle kurtarılmış son gazetecilerdendi. 1981 yılında Batı Şeria ile Ürdün'ü birbirine bağlayan Allenby Köprüsünde dizanteriye yakalandığımda, Greenway beni ite kaka, işlemleri görülsün diye bekleyen sabırsız yolcu kalabalığının en önüne getirmiş, görevlileri tamamen irade gücüyle ikna ederek bizi kontrol noktasından geçirerek köprüyü aşmayı başarmıştı.

Anlattığım olaylardan bazılarını yeniden okurken, ya benlikçilikten ya da daha etkili bir hikâyenin hatırına, o sırada odada başka kimlerin bulunduğunu belirtmeyi es geçtiğimi fark ediyorum.

Rus fizikçi ve siyasal mahkûm Andrey Saharov ve karısı Yelena Bonner ile Leningrad'da bir restoranda, üç üyesi masada bizimle oturan İnsan Hakları İzleme Örgütünün himayesinde yaptığımız söyleşinin, çevremizde pervane olmuş, eski model fotoğraf makinelerinin ampül flaşlarını yüzümüzde patlatan KGB'nin sahte foto muhabirleri sürüsünün aynı çocukça müdahaleleriyle rezil olduğunu düşünüyorum. Umarım bizim grupta yer alan diğerleri, o tarihi günle ilgili kendi anılarını başka yerlerde yazmışlardır.

Nicholas Elliott düşünüyor aklıma çift taraflı casus Kim Philby'nin çok eski arkadaşı ve meslektaşı, Londra'daki evimizin oturma odasında, elinde konyak kadehiyle geziniyor, derken geç de olsa karşımdaki koltukta oturan eşimin de orada olduğunu hatırlıyorum, en az benim kadar şaşkın.

Şimdi bunları yazarken bile başka şeyler geliyor hatırıma. Elliott, Karısı Elizabeth'i ve yemeğe getirdi-

ği akşam sevilen İranlı bir konuğu daha ağırlıyorduk; ufak tefek, hatta kendisine yakışan konuşma bozukluklarına rağmen kusursuz İngilizcesi vardı. İranlı konuk ayrılırken, Elizabeth gözleri parlayarak Nicholas'a dönüp heyecanla sormuştu:

“Kekemeliği dikkatini çekti mi, sevgilim? Tıpkı Kim gibi!”

Babam Ronnie hakkında yazdığım uzun bölümü kitabın başına değil de sonuna aldım, çünkü onun bayıldığı gibi kalabalığı yarararak öne çıkmasını istemiyorum. Saatlerce kafa patlatmış olmama rağmen, babam, annem için olduğu kadar benim için de muamma olmaya devam ediyor. Aksini belirtmediğim sürece anlattığım öyküler taptaze. Gerekli gördüğüm yerlerde isimleri değiştirdim. Başroldeki oyuncu ölmüş olabilir, fakat vârisleriyle vekilleri espriyi anlamayabilir. Hayatımda gittiğim yolu bir düzen içinde, tarih sırasıyla olmasa bile konularına göre, biraz da evrildiği tutarsızlıkla aktarmaya çalıştım, ama bazı hikâyeler bana göründükleri gibi kaldılar: Kendine yeten, bildiğim hiçbir yönü işaret etmeyen, sadece bana bir anlam ifade ettikleri, beni ürküttükleri, korkuttukları veya bana dokundukları ya da gecenin bir yansımda uykumdan uyandırıp beni kahkahalarla güldürdükleri için anlatılan münferit hikâyeler.

Geçen zamanla birlikte sözünü ettiğim bazı karşılaşmalar, benim gözümde suçüstü yakalanmış tarihten kesitlere dönüştüler; sanırım insan yaşlandıkça böyle duygulara kapılıyor. Komediden trajediye, sonra tersine, hepsini yeniden okurken, biraz sorumsuzca yazıldıklarını görüyorum, neden bilmem. Belki de bana sorumsuz gelen, kendi hayatımdır. Ama bu konuda bir şey yapmak için artık çok geç.

Herkesin hayatında olabileceği gibi, benim de asla yazmak istemediğim pek çok şey var. Vefalı ve üzerime titreyen iki eşim oldu; ikisine de birkaç özür değil sonsuz minnet borçluyum. Ne örnek bir koca oldum ne de örnek bir baba öyle görünmek gibi bir merakım da olmadı. Birkaç yanlış adımın ardından aşkı geç buldum. Ahlak eğitimimi dört oğluma borçluyum. Britanya İstihbaratı adına üstlendiğim, çoğunu Almanya'da yerine getirdiğim göreve ilişkin başkalarının, kimi yerde doğru olmayan anlattıklarına bir şey eklemek istemiyorum. Bu konuda, teşkilatıma yönelik eski usul sadakat kalınlarına, ama aynı zamanda benimle işbirliği yapmayı kabul etmiş kimselere verdiğim sözlerle bağlıyım. Aramızdaki anlaşma gereği, gizlilik asla zaman aşımına uğramayacak, çocuklarımıza, hatta daha ötesine dek uzayacak. Yaptığımız iş ne tehlikeli ne de korkunçtu; ama görevi yerine getirecek kişi açısından sıkı bir vicdan muhasebesi gerektiriyordu. Bugün bu insanlar ister sağ ister ölmüş olsunlar, gizlilik sözü hâlâ geçerli.

Nasıl denizler C. S. Forester'in veya Hindistan Paul Scott'ın alınyazısıysa, casusluk da sanırım doğuştan bana dayatılmıştı. Bir zamanlar tanıdığım gizli dünyadan, içinde yaşadığımız daha büyük dünyalar için bir sahne yaratmaya çalıştım. Önce hayaller geliyor, sonra gerçeklik arayışı. Ardından tekrar hayallere, şu anda başında oturduğum masaya dönüyorum.

1

Gizli Servise Kaba Davranmayın

İşçi Partili, Britanya Savunma Bakanı Denis Healey, ikimizin de davet edildiği özel bir partide kapıdan girer girmez, bana doğru elini uzatarak “Sizin ne olduğunuzu biliyorum” diye sesleniyor. “Komünist casus-sunuz, öylesiniz, kabul edin.”

Böyle durumlarda, iyi dostların yaptığı gibi, dediklerini kabul ediyorum. Herkes kahkahalarla gülüyor, bunlara hafiften paniğe kapılan ev sahibi de dahil. Ben de gülüyorum, iyi bir dost olduğum ve herkes kadar şaka kaldırılabildiğim için; ayrıca Denis Healey her ne kadar İşçi Partisinde büyükbaş ve kavga adamı olsa da, aynı zamanda hatırı sayılır bir akademisyen ve hümanist olduğu için ona hayranlık duyarım, üstelik belli ki benden birkaç kadeh daha fazla içmiş.

“Cornwell, seni gidi alçak” diye seslenen orta yaşlarda, eskiden birlikte çalıştığım MI6 görevlilerinden biri, Britanya Büyükelçisinin verdiği diplomatik resepsiyon

için, Washington'dan kalkıp gelmiş bir öbek davetlinin toplandığı salonda avaz avaz bağınıyor. "Düpedüz alçaksın sen." Beni görmeyi beklemediği belli, ama şimdi ona göre Teşkilatın –ağızına ettiğim *bizim* Teşkilatın, lanet olası!– onurunu iki paralık ettiğim ve ülkelerini seven, ama bana cevap veremeyecek olan kadın erkek onca kişiyi gülünç duruma düşürdüğüm için, hakkımdaki düşüncelerini bana söyleme fırsatı bulmaktan memnun. Ok gibi fırlamaya hazırlanırcasına, kamburunu çıkarmış önümde duruyor; eğer diplomatların elleri onu yumuşatıp geri adım atmasını sağlamasaydı, ertesi gün gazeteler bayram edecekti herhalde.

Çok geçmeden kokteyl gevezelikleri kaldığı yerden devam ediyor. Fakat daha önce, onun sinirine dokunan kitabın *Soğuktan Gelen Casus* değil, ondan sonra gelen ve Doğu Almanya'ya görevli gönderilmiş, ama kaderine terk edilmiş Britanyalı-Polonyalı ajanın hazin öyküsü olan *The Looking Glass War* olduğunu fark ediyorum. Birlikte çalıştığımız günlerde, Doğu Almanya, ne yazık ki beni itham eden adamın yetki alanının bir parçasıydı. Kendisine, geçenlerde emekli olan CIA başkanı Allen Dulles'in bu kitap hakkında, selefine göre gerçekliğe daha yakın, dediğini söylemek geliyor içimden, ama onu iyice zıvanadan çıkarmasından çekiniyorum.

"Acımasızız, değil mi? Merhametten yoksun beceriksizler! Binlerce teşekkür!"

Öfkeli eski meslektaşım gibi düşünen başkaları da var. Hiddetli ses tonuyla aynı azarları son elli yıldır defalarca işitmişimdir; öyle fesatlık olsun diye ya da baltalamak için söylemiyorlardı, yaptıkları işin gerekli olduğuna inanan içerlemiş insanların sitemkâr sözleriydi.

"Neden sataşıyorsun bize? Gerçekte kim olduğumuzu biliyorsun sen." Bazen de çirkefleşirlerdi. "Artık sayemizde parsayı topladın, belki bizi biraz rahat bırakırsın."

Zaten bir yerlerde, Teşkilatın karşılık veremeyeceğini; kötü propaganda karşısında savunmasız olduğunu; başarılarının dile getirilmemesi gerektiğini ve yalnızca hatalarıyla bilinebileceğini hatırlatan sinsi biri her zaman bulunur.

Öğle yemeği sırasında, Sir Maurice Oldfield Sir Alec Guinness'a dönerek sertçe "Ev sahibimizin anlattığı kimseler olmadığımız kesin" diyor.

İlerki yıllarda, Margaret Thatcher'ın yanı yolda bıraktığı, Gizli Servisin eski başkanı Oldfield, görüşmemiz sırasında, sadece emekli olmuş eski casuslardan biriydi.

Kendisini davet ettiğimde sevecen, kuzeyli şiveyle, "Sir Alec ile hep tanışmak istemişimdir" diye belirtmişti. "Winchester treninde karşılıklı oturduğumuz günden beri. O gün cesaretimi toptasaydım, kendisiyle sohbet ederdim."

Köstebek romanımın BBC televizyonu için hazırlanan uyarlamasında, gizli ajan George Smiley'ı oynayacak olan Guinness gerçek bir eski casusla hoşbeş etmeye hevesli. Gelgelelim, öğle yemeği umduğum kadar sorunsuz geçmiyor. Ordövr tabakları geldiğinde, Oldfield eskiden hizmet ettiği Teşkilatın ahlaki standartlarını övüyor, sonra da en sevimli halini takınarak, "buradaki genç David" sözleriyle, onun adını lekeledi demeye getiriyor. Eski bir deniz subayı olan ve Oldfield'in kendini Gizli Servisin üst kademelerinden biri olarak tanıttığı Guinness, bilge bir tavırla kafa sallamakla yetiniyor. Masaya Dover dilbalığı getirildiğinde, Oldfield tezini bir adım daha ileri götürüyor.

Masada karşısında oturan Guinness'a doğru, ama onun yanında oturan beni yok sayarak anlatıyor, "Genç David ve onun gibiler yüzünden Teşkilat dü-rüst memurlar ve kaynaklar bulmakta zorlanır. Yazdığı kitapları okur ve ondan öğüt alır. Bu da doğal."

Bu sözler karşısında Guinness gözlerini kaçınıyor, bir yandan da canı sıkılmış gibi başını iki yana sallarken ben de hesabı istiyorum.

“David, sana tavsiyem, Athenaeum’a katılman” diye kibarca ekliyor Oldfield, bu sözlerle, Athenaeum’un her nasılsa beni daha iyi biri yapacağını ima ediyor. “Ben sana kefil olurum. Hadi. Hoşuna gider, gitmez mi?” Sonra üçümüz birlikte restoran kapısının eşiğinde dururken, Guinness’a dönüyor: “Büyük zevkti, Alec. Onur duydum. Çok yakında yine görüşeceğiz, eminim.”

İki eski casus tokalaşırken, Guinness içtenlikle karşılık veriyor, “Görüşürüz tabii.”

Yanımızdan ayrılan konuğumuzdan yeterince bilgi alamadığı belli olan Guinness, ayağıyla kaldırımı dürtürken merakla bakıyor arkasından: Şemsiyesini sallaya sallaya kalabalığa karışan ufak tefek, dinç bir adam.

“Yolluk birer kadeh konyağa daha ne dersin?” Guinness’ın teklifi üzerine, deminki yerlerimize daha kurulmadan soru yağmuru başlıyor:

“Taktığı kol düğmeleri çok kabaydı. Bizim casusların hepsi mi takar bunlardan?”

Hayır, Alec, galiba kaba kol düğmeleri Maurice’in zevkine hitap ediyor.

“Ya şu kauçuk tabanlı cart turuncu süet botlara ne demeli? Radara takılmamak için mi giyiyor onları?”

Aslına bakarsan rahat etmek için olmalı, Alec. Yoksa kauçuk gıcırdar.

“O zaman şunu söyle.” Boş bir bardağı alarak eğiyor, sonra parmağının ucuyla bir fiske vuruyor. “Daha önce de bunu yapanları görmüştüm.” Fiske atmaya devam ederken, gözlerini bardaktan alamıyor sanki. “Bir de böyle yapanlar var.” Şimdi de düşüncelere dalmış bir havada parmağını bardağın kenarında gezdiriyor. “Ama bunu yapan kimseyi daha önce hiç gör-

memiştim” diyerek parmağını bardağa daldırıp içinde çeviriyor. “Sence zehir artıkları falan mı arıyor?”

Ciddi mi sahiden? Guinness’ın içindeki çocuk, ömründe hiç bu kadar ciddi olmamıştı. Bilmem, herhalde aradığı öyle artıklar olsaydı, zehiri çoktan içmiş olurdu, diyorum. Ama Alec beni duymazdan geliyor.

Oldfield’in, kauçuk tabanlı ya da değil, süet botlarıyla yürüdüğü yolu yoklamak için öne doğru salladığı kapalı şemsiyesinin, Guinness sayesinde, telaşlı eski casus George Smiley’in nişanları haline gelmesi sinema tarihinin konusuna girer. Kol düğmeleri hakkında yakınlarda bir araştırma yapmadım, fakat yönetmenimizin onları fazla abartılı bulduğunu, yerlerine göze daha az batan bir şeyler konması için Guinness’ı ikna ettiğini hatırlıyorum.

O öğle yemeğinden geriye kalan bir şey daha vardı, ama sanatsal açıdan daha yaratıcı olsa bile o kadar eğlenceli değildi. Oldfield’in yaptığım işe hatta bana duyduğu nefret, Guinness’in oyuncu ruhuna derinden işlemişti, George Smiley’in suçluluk duygusunu ya da üstü kapalı belirttiği gibi, benimkini yansıtmaya gereği duyması bunu bana hatırlatmanın da ötesine geçmişti.

Yüzyıldır veya daha uzun süredir Britanyalı casuslarımız, ele avuca sığmaz romancılarıyla çılgınca, bazen de şamatalı bir aşk-nefret ilişkisi yürütmektedirler. Romancıların kendi gibi onlar da imaj peşindedir; ihtişam isterler, ama sakın alaya alınmaya ya da olumsuz eleştirilere tahammül etmelerini istemeyin. 1900’ların başında, Erskine Childers’dan William Le Queux ve E. Phillips Oppenheim’a kadar, farklı özellikteki casus romanı yazarları, Alman karşıtı coşkuyu öyle körüklemişlerdi ki, haklı olarak yerleşmiş bir güvenlik servi-

sinin doğmasına ta başından yardımcı olduklarını ileri sürebilirlerdi. O güne dek, kibar beyefendiler başka beyefendilerin mektuplarını sözümona okumazlardı; oysa beyefendilerin çoğu bundan geri kalmazdı. 1914-18 savaşıyla birlikte, Britanyalı gizli ajan Somerset Maugham, çoğunluğa göre pek de başarılı olmayan romancı sıfatıyla ortaya çıkmıştı. Winston Churchill yazdığı *Ashenden* öyküleriyle, onun Devlet Sırları Yasasını çiğnediğinden yakındığı zaman, Maugham etrafını saran eşcinsellik skandalı tehdidi altında, henüz yayımlanmayan tam on dört öyküsünü yakmış, geri kalanların da yayımlanmasını 1928'e dek ertelemiştir.

Romancı, yaşamöyküsü yazarı ve İskoç milliyetçisi Compton Mackenzie'nin gözünü korkutmak o kadar kolay değildi. Birinci Dünya Savaşında ordudan çürüğe ayrılmış, MI6'e katılarak tarafsız Yunanistan'da etkili bir karşı istihbarat başkanı olmuştu. Ne var ki, o da çoğu zaman aldığı emirleri ve üstlerini saçma bulur, yazarların yaptığı gibi onlarla dalga geçerdi. 1932 yılında, Devlet Sırları Yasası kapsamında yargılanmış ve özyaşamöyküsünü anlattığı, sahiden müthiş patavatsızlıklarla dolu kitabı *Greek Memories* yüzünden 100 sterlin cezaya çarptırılmıştı. Dersini almak bir yana, ertesi yıl bunun öcünü, casusluğu hicvettiği *Water on the Brain* kitabıyla almıştı. Duyduğuma göre, Mackenzie'nin MI5'teki dosyasında, Genel Direktöre hitaben büyük puntolarla yazılmış ve Gizli Servis Başkanına ait yeşil mürekkeple imzalanmış bir mektup bulunuyormuş.

Başkan, "En kötüsü" diye yazıyor, St James's Parkın karşısındaki silah arkadaşlarına, "Gizli Servise ait

* Bu bilgiyi Christopher Andrew'un *Secret Service* adlı kitabına borçluyum; William Heinemann tarafından 1985'te yayımlanmıştır.

yazışmalarda bazıları hâlâ kullanılan' semboller, Mackenzie tarafından açık edilmiştir." Mackenzie mezarında neşeyle ellerini ovuşturuyordur herhalde.

Fakat MI6'in edebiyata sığınanları arasında en etkileyici kişi, kuşkusuz Graham Greene, hoş, Mackenzie'nin peşinden, Old Bailey ceza mahkemesine çıkmaya ne kadar yaklaştığını kendisinin bildiğinden kuşkuluyum. Ellilerin sonundan kalma en keyifli anılarımdan biri, MI5 avukatıyla Güvenlik Servisinin şahane kantininde kahve içmemizdi. İyi huylu, pipo içen bir adamdı, bürokrattan çok aile avukatına benzerdi, fakat o sabah canı çok sıkındı. Havana'daki Adamımız romanının prova baskısı masasına gelmişti, yansıni okumuştı bile. Kendisine gıpta ettiğimi söyleyince, iç çekerek başını sağa sola salladı. Dostumuz Greene aleyhinde dava açılması gerekecekti. Savaş zamanı, MI6'teki görevi sırasında topladığı istihbarattan faydalanarak Britanya Büyükelçiliklerinden birinde, daire başkanıyla sahadaki bir ajan arasındaki ilişkiyi olduğu gibi yansıtmıştı. Hapse girebilirdi.

"İyi bir kitap" diye sızlandı. "Müthiş iyi bir kitap yazmış. Zaten asıl mesele de bu."

Greene'in tutuklanmasına ilişkin haberler için gazeteleri tarıyordum, ama o sırra kadem basmıştı. Belki de MI5'taki kodamanlar ağlamak yerine gülmenin daha iyi olduğuna karar vermişlerdi. Bu merhametli davranışlarına karşılık yirmi yıl sonra Greene onları, sadece ahmak değil aynı zamanda katil olarak yansıttığı *The Human Factor* ile ödüllendirdi. Ancak MI6 uyarı ateşi yapmıştı besbelli. Yazar, romanın önsözünde Devlet Sırları Yasasını çiğnemediğini belirtmeye özen gösterir. Havana'daki Adamımız roma-

nının ilk kopyalarından birini incelersiniz, benzer bir yalanlama bulursunuz.

Oysa tarih bize günahlarımızın er geç unutulduğunu hatırlatır. Mackenzie ömrünün son günlerinde şövalye nişanına layık görüldü, Greene ise Liyakat Nişanına sahip biri olarak öldü.

Amerikalı samimi bir gazeteci bana şöyle soruyor, “Yeni romanınızın ana karakteri, eğer yazabilseydim hain olmazdım der. Lütfen söyler misiniz, eğer siz yazma imkânı bulmasaydınız, siz ne olurdunuz?”

Bu tehlikeli soruya sakıncasız bir yanıt ararken, acaba bizim gizli servisler edebiyatçı döneklerine teşekkür borçlu değiller mi diye merak ediyorum. Oysa yazmak, ortalığı birbirine kattığımız başka yollarla karşılaştırıldığında, çelik çomak oynamak kadar zarrarsızdı. Bizim zavallı ve yıpratılmış casuslarımız, Edward Snowden’ın yaptıkları yerine, roman yazmasını tercih ederdi herhalde.

Peki, o diplomatlar partisinde beni yere indirecek gibi görünen öfkeli eski meslektaşına, ne demem gerekirdi? Bazı kitaplarda, Britanya İstihbaratı’nı gerçek hayatta gördüğümünden çok daha yetkin bir teşkilat olarak resmettiğimi belirtmenin bir yararı olmaz. Ne en üst düzeydeki görevlilerinden birinin, *Soğuktan Gelen Casus* romanını, “işe yarayan yegâne çift taraflı ajan operasyonu” diye anlattığını ne de romanımda, onu küplere bindiren, Britanya’nın istisnai bakanlıklarından birinin nostaljik savaş oyunlarını tarif ederken, görev yaptığı Teşkilata kabaca saldırmak yerine, azıcık tutkuyla yaklaşmaya yeltendiğimi. Eğer ülkenin heyecanını irdelemeye çalışan bir romancı olarak kalacaksam, bunun için bakacağım doğru yerin oradaki

Gizli Servis olması mantıklı değil mi? Yoksa amacıma ulaşamadan çuvallardım.

Dostumuzun Teşkilatının cevap hakkını kullanamamasına gelince, sanırım Batı dünyasının hiçbir yerinde, bizimki kadar yerli basın yayın organları tarafından şımartılan bir gizli servis dahi olmadığını tahmin ediyorum. Haberini yapmak yerine, yaltaklanır. İster gönüllü olsun ister belli belirsiz ve drakonyen karar-namelerle dayatılsın, bizim sansür sistemlerimiz, kur-nazca dostluk kurma becerimiz ve Britanya kamuoyunun yasallığından kesin olmayan toptan izlenmeye ortaklaşa rıza göstermesi, özgür olan ve olmayan dünyada, her casusun gıptayla baktığı şeylerdir.

Tabii benim bu noktada, Teşkilatı, el üstünde tuttuğu kılığıyla resmeden eski üyelerin “onaylanmış” anılarına; işlenen iğrenç suçlara bağışlayıcı kılıf getiren “resmi tarihlere” veya Maurice Oldfield’le oturduğumuzdan çok daha samimi öğle yemeği masalarında konulan sayısız gazete makalesine değinmem de yersiz.

Yoksa hiddetli arkadaşşıma, tıpkı geri kalanımız gibi profesyonel casusların da sıradan işler gören ve hata yapabilecek insanlar olduklarını kabul eden bir yazarın, ufak çaplı bir sosyal hizmette bulunduğunu – hatta Tanrı korusun, demokratik işleyişe bile katkıda bulunduğunu; ne de olsa iyisiyle kötüsüyle Britanya’daki gizli servislerin bizim siyasal, sosyal ve endüstriyel seçkinlerimizin manevi evi olmaya devam ettiğini mi hatırlatsaydım?

O nedenle, sevgili eski meslektaşım, benim sadakatsizliğimin sınırı budur. Ayrıca, sevgili müteveffa Lord Healey, komünist anlayışımın da sınırındır, düşünüyorum da gençlik günlerinizle ilgili sizin için aynısı söylenemez.

Ellilerin sonuyla altmışların başında, gizli güçlerin Whitehall'daki koridorlarını saran güvensizlik atmosferini, yarım asır sonra buraya aktarmak kolay değil. 1956 yılında, kıdemsiz bir memur olarak resmen MI5'a alındığımda yirmi beş yaşındaydım. Daha genç olsaydım uygun görülmeyeceğim söylenmişti. Kısa adıyla 5, olgun olmasıyla övünürdü. Yazık ki hiçbir olgunluk ölçüsü, Guy Burgess ile Anthony Blunt gibi ün kazanmış ve isimleri neredeyse unutulmuş futbol yıldızları misali, Britanyalıların belleğinde yarı yamalak kalmış olan dönemin zavallı diğer hainlerinden Teşkilatı koruyamadı.

Servise büyük beklentilerle katılmıştım. Ne kadar ufak çaplı da olsa, bugün hâlâ yararlanılan, yaptığım istihbarat çalışmaları iştahımı kabartıyordu. Sorumlu amirlerimin hepsi uzlaşılır, işbilir ve düşünceli kimselerdi. Görev aşkıma hitap eder ve özel okul çocuğunun bastırılmış vazife duygusunu harekete geçirmeyi bilirlerdi. Ulusal Servis adına Avusturya'da görevli bir istihbarat elemanı olarak, Graz'daki can sıkıcı karargâhımıza dönem dönem çöreklenen karanlık sivilin korkusuyla yaşadım ve oraya yoksun olduğu gizemli bir hava verdim. Ancak onların sığınağına girdikten sonra ayaklarım yere basacaktı.

MI5 muhbirlerinin yakın göz hapsinde tutması gereken, çürümeye yüz tutmuş Britanya Komünist Partisinin yirmi beş bin kişilik kuvvetini ispiyonlamak beklentilerimi karşılamıyordu. Ne de Servisin kendi güttüğü çifte standartlar. MI5, iyisiyle kötüsüyle, Britanya'nın devlet memurları ve bilimcilerinin özel hayatlarında manevi söz hakkına sahipti. Günün güvenlik soruşturması kuralları gereği, eşcinsellerin ve sapık diye algılanan kimselerin şantaja maruz kalabilecekleri düşünülür ve sonuçta Gizli Servisten uzak tutulurlardı. Gel gör ki, Servis kendi içindeki eşcinsellere

aldırmıyor gibiydi; kendi Genel Direktörü hafta içinde sekreteriyle birlikte yaşarken, hafta sonlarını karısına ayırır, hatta işi oraya vardırırdı ki, olur da karısı telefon edip nerede olduğunu sorarsa diye gece nöbetçi memura yazılı talimat bile bırakırdı. Ama eteği çok kısa ya da çok dar olan daktilo memurunun veya ona göz koyan evli büro memurunun vay haline denebilirdi.

Servisin üst kademeleri, 1939-45 yıllarının ihtişamlı günlerinden kalma, yaşı geçmiş kimselerle doluydu; orta kademelerde Britanya'nın ufalan imparatorluğundan geriye kalan, eski sömürge polisleriyle eyalet memurları vardı. Ülkelerini geri istemeye cüret eden azılı yerlilerin hakkından gelme tecrübeleri olsa da, doğru dürüst tanımadıkları anayurdu korumak söz konusu olduğunda zorluk çekiyorlardı. Britanya işçi sınıfı onların gözünde, ayaklanan dervişler kadar ele avuca sığmaz ve bilinmezdi. İşçi sendikalarını komünistlerin paravan örgütleri diye görürlerdi.

Bu arada, benim gibi daha dolgun ücretlere susamış genç casus avcılarına, Sovyet güdümlü "kaçakları" aramakla zaman harcamamaları emredilmişti, çünkü Britanya topraklarında faaliyet yürüten böyle casusların bulunmadığı tartışılmaz bilgiydi. Kime malum olmuştu, kim biliyordu; bunu hiçbir zaman öğrenemedim. Dört yıl yetmişti. 1960'ta, MI6'e ya da homurdanan patronlarımin deyişle "parkın karşıındaki pisliklerin" yanına tayinimi istedim.

Fakat sözlerime son noktayı koymadan önce, bugüne dek yeterince karşılığını veremediğim MI5'a borcumu ödememe izin verin. Ömrümde aldığım en sert yazılı talimat, yazma okulunu saymazsak, ne okul öğretmenlerinden ne de üniversitedeki öğretim görevlilerinden geldi. Mayfair'in Curzon Caddesindeki MI5 karargâhının en üst katındaki klasik eğitim görmüş kıdemli görevlilerden gelmişti; verdiğim raporları se-

vinçle değerlendirir, uzayan yan cümlelerimle gereksiz zarflarıma sövgüler yağdırır, bitmek bilmeyen yazıları-
nın kenar boşluklarına gereksiz, yok say, gerekçelendir, baştan sauma, gerçekten böyle mi diyorsun? gibi notlar koyarlardı. Tanıştığım yayın yönetmenlerinin hiçbiri bu denli kılı kırk yaran, böyle titiz kimseler değildi.

1961 baharında, hiç mi hiç ihtiyacım olmayan ve öğrendiklerimi çabucak unuttuğum MI6 giriş kursunu bitirmiştım. Bitirme töreninde tüvit takım elbise giymiş, çiçek bozuğu yüzlü, al yanaklı biri olan Servisin eğitim başkanı, gözyaşları içinde artık eve gidip gelecek emirleri beklememizi söylüyordu. Bu biraz zaman alabilirdi. Bunun sebebiyse –böyle bir şey söylemek zorunda kalacağını rüyasında bile görmediğine yemin ediyordu – Servisin sınırsız güvenini kazanmış, eski görevlilerinden birinin Sovyetlere çalışan çifte casus olarak maskesinin düşmesiydi. Adamın adı George Blake'ti.

Blake'in ihaneti dönemin standartlarıyla bile muazzam boyutlara varmıştı, kelimenin tam anlamıyla yüzlerce –Blake dahi artık sayısını tutamıyordu– Britanyalı ajanın ihaneti söz konusuydu; örtülü dinlemeler ulusal güvenlik açısından hayati önem taşıyordu örneğin, ama olmadı, onlar işe koyulmadan önce Berlin dinleme tüneli havaya uçurulmuştu; bu da MI6 personelinin, güvenli evlerin, dünya çapında muharebe düzeniyle ileri karakollarının tamamının çökmesi demekti. Her iki tarafa da çalışan en becerikli saha ajanı olan Blake, aynı zamanda Tanrı'yı arayan biriydi; foyası ortaya çıkana kadar sırasıyla Hristiyan, Yahudi ve Komünist olmuştu. Sonradan görkemli bir biçimde kaçtığı Wormwood Scrubs'da hapis yatar-ken, diğer mahkûmlara Kuran dersleri veriyordu.

George Blake'in hain olduğuna ilişkin rahatsız edici haberleri aldıktan iki yıl sonra, Britanya'nın Bonn Büyükelçiliğinde İkinci Katip olarak görev yapıyor-

dum. Bir akşam geç vakit beni odasına çağıran Daire Başkanı, ertesi günkü gazetelerin akşam baskılarında, her İngilizin okuyacağı haberi, gizli kalmak kaydıyla bana bildirdi: MI6 karşı istihbaratının başarılı eski başkanı, bir zamanlar Servis Şefi olmaya aday gösterilen Kim Philby, aynı zamanda Rus casusuydu, hem de ancak azar azar öğrenmemize izin verildiği üzere, 1937'den beri.

Bu kitabın ilerki sayfalarında, Philby'nin arkadaşı, sırdaşı, savaş ve barış zamanı meslektaşı Nicholas Elliott'ın aktardığı üzere, Beyrut'ta son karşılaşmalarının Philby'yi kısmen itirafa götürdüğünü okuyacaksınız. Elliott'ın anlattıklarında hiddetin, hatta içerlemenin, anlaşılmaz bir şekilde eksik olduğu aklınızdan geçebilir. Nedeni çok basit. Casuslar ne polis ne de sandıkları gibi ahlaki gerçekçidirler. Eğer hayattaki göreviniz hainleri davanıza kazandırmaksa, kendinizden biri, hatta kardeş gibi sevdiğiniz ve gizli görevinizin her yönünü paylaştığınız, el üstünde tutulan çalışma arkadaşınızı başka birinin ikna ettiği ortaya çıktığında kolay kolay şikâyet edemezsiniz. Soğuktan Gelen Casus'u yazmaya başladığımda bunu çoktan öğrenmiştim. Köstebek romanımı yazarken de yoluma ışık tutansa Kim Philby'nin loş lambasıydı.

Casusluk ve roman yazmak birbirleri için yaratılmıştır. İkisi de insanların işlediği günaha ve ihanetin türlü yollarına gözü açık olmayı gerektirir. Gizlilik çadırına girmiş olanlarımız, aslında bir daha oradan çıkamaz. Eğer içeri girmeden önce, oradaki alışkanlıkları edinmediyse, daha sonra da edinmeyiz. Buna kanıt olarak Graham Greene'e ve FBI ile kendi kendine oynadığı kedi fare oyununu anlatan öyküye bakmamız yeterli. Öyküyü, sırrını saklamayıp kaleme alan yaşamöyküsünü yazarlardan biri kayda geçirmiş olabilir, ama bakmasak daha iyi.

Greene, ilerki yaşamı boyunca romancı ve eski bir casus olarak FBI'ın komünizm yanlısı bölücülerin kara listesinde yer aldığına inanmıştı. Sovyetler Birliği'ne pek çok kez gittiği, dostu ve casus meslektaşı Kim Philby'ye yönelik gizlemediği sadakati ve Katoliklerinkiyle komünist davayı bağdaştırmak adına nafiye çabaları dikkate alındığında, haklı gerekçeleri olduğu görülür. Berlin Duvarı dikildiğinde, Greene'in fotoğrafı, duvarın yanlış tarafında poz verirken çekilmişti. Aslında Greene'in, Birleşik Devletleri sevmemesi ve radikal sözlerinin sonuçlarından korkması öyle boyutlara varmıştı ki, ABD'deki yayıncısıyla yapacağı bütün toplantıların, sınırın Kanada tarafında gerçekleşmesinde ısrar ederdi.

Derken gün geldi, FBI'daki dosyasını görmek için başvurdu. Hakkında tek bir kayıt vardı, o da siyasal sakıncalı, Britanyalı balerin Margot Fonteyn, felçli ve talihsiz kocası Roberto Arias'ın başarısız olmayı mahkûm davası uğruna savaştığı sıralarda onun yanında yer almasıydı.

Casusluk beni gizlilikle tanıştırmadı. Kaytarma ve aldatma, çocukluğumun gerekli silahlarıydı. Ergenlik çağında hepimiz bir yönüyle casustuk, ama ben artık tecrübe kazanmıştım. Gizli Servise katıldığımda, kendi evime girmiş gibiydim. Bunun nedenini ileride okuyacağınız "Yazarın Babasının Oğlu" başlıklı bölümde bulacaksınız.

2

Dr. Globke'nin Kanunları

Biz Britanyalı genç diplomatlar, altmışların başında, Alçak Bonn derdik; derdimiz, Kutsal Roma İmparatorluğunun seçmen prenslerinin merkezi ve Ludwig van Beethoven'ın doğum yeri olan durgun Renanya topraklarına kabalık etmek değil, ev sahiplerimizin Alman başkentini Berlin'e taşımak gibi, asla olmaya-
cağını düşünerek seve seve kabul ettiğimiz saçma sapan hayallerine şüpheyile şapka çıkarmaktı.

1961 yılında, Bonn'dan Bad Godesberg'e uzanan iki şeritli karayolunda, göze batan endüstriyel bir çirkinlik abidesi olan Britanya Büyükelçiliği üç yüz kişiyi barındırmakla övünürdü, çoğu sonradan oraya yerleşmiş kimseler değildi, yerlisiydiler. Bugün bile geri kalanlarımızın o havası ağır Renanya'da ne iş yaptığına aklım ermez. Yine de benim için, Bonn'da geçen üç yıl öyle sisimle sarsıntılar içerir ki, bugün orayı,

geçmiş yaşamımın can cekişme sürecine girip yazarlığımın başladığı yer olarak anarım.

Doğru, Londra'da ilk romanım bir yayıncı tarafından kabul edilmişti. Fakat basılıp dağıtımına girmesi, Bonn'da geçirdiğim birkaç ay geride kaldıktan sonra oldu. Rutubetli bir pazar günü, öğleden sonra Köln havalimanına giderek o günün Britanya gazetelerini aldığımı, arabamı park ettikten sonra Bonn'da kuytu bir bahçede tek başıma oturarak onları okuduğumu hatırlıyorum. Eleştiriler ılımlıydı, ama umduğum kadar heyecan sezilmiyordu. George Smiley karakteri beğenilmişti. Derken, bütün yazılanların bundan ibaret olduğu dank etti kafama.

Herhalde yazarların hepsi, hayatlarının herhangi bir kesitinde bunları hep hissederler: Haftalarca, aylarca ıstırap çekmeler; yanlış yöne sapmalar; kıymetli son daktilo metni; ajansla yayıncının alışlageldik coşkusu; baskı provasının düzeltilmesi; büyük beklentiler; büyük gün yaklaşırken çekilen sancı; eleştiriler ve derken her şeyin son bulması. Kitabı yazalı bir yıl oldu, daha niye boş boş oturuyorsun peki, neden yeni bir şey yazmıyorsun?

Bilmem, aslına bakarsanız, yeni bir şey yazıyordum.

Özel bir okulda geçen bir romana başlamıştım. Hikâyenin geçtiği yer, öğrenci olduğum Sherborne ile okul müdürlüğü yaptığım Eton'dı. Romanın taslağına, Eton'da öğretmenlik yaptığım sıralarda başladığımı söyleyenler var, oysa ben bunu hatırlamıyorum. Büyükelçiliğe gitmek üzere yola çıkmadan önce, olmadık bir saatte yataktan kalkarak romanı kısa sürede bitirip göndermiştim. Böylece bir kez daha iş tamamdı, ancak bir dahakine daha yürekli bir iş çıkarmaya kararlıydım. Burnumun dibindeki dünyayı yazacaktım.

Diplomatik görev yaptığım bir yıl boyunca, faaliyet alanım Batı Almanya'nın dört bir yanını kapsıyordu; bu sayede sınırsız hareket ve erişim özgürlüğü edinmiştim. Britanya'nın Ortak Pazar'a girişi için Büyükelçilik tarafından gezici vaiz olarak görevlendirilen kimselerden biri olarak, kendimi Batı Almanya'nın her yerindeki resmi binalara, siyasal derneklere ve belediye binalarına davet ettirebiliyordum. Demokratik, açık bir toplum olarak görülmeye kararlı genç Batı Almanya'da, meraklı genç diplomatlara bütün kapılar açıktı. Sabahtan akşama kadar, Alman Parlamentosu Bundestag'ın diplomatlara ayrılan balkonunda oturabilir, parlamento muhabirleriyle ve danışmanlarla yemek yiyebilirdim. Bakanların kapısını çalabilir, protesto yürüyüşlerine ve hafta sonları da kültür ve Alman ruhu üstüne mağrur seminerlere katılabiliyordum; bir yandan da Üçüncü Reich'in devrildiği on beş yıl öncesinden beri, eski Almanya'nın nerede bitip yenisinin nerede başladığını bulmaya çalışıyordum. 1961'de bunları yapmak hiç kolay sayılmazdı. Ya da benim için kolay olmadı.

1949'da Batı Almanya'nın kurulmasıyla göreve gelip 1963'e dek başbakanlığı yürüten, "İhtiyar Adam" takma adlı Şansölye Konrad Adenauer'e atfedilen bir söz bunu pek güzel özetler: "Temiz suyunuz yoksa pis suyu dökmezsiniz." Yaygın kanı, bu sözlerin üstü kapalı olarak, ulusal güvenlik ve benzeri konularda söz sahibi olan Dr. Hans Josef Maria Globke'ye gönderme yaptığı yönündedir; Globke'nin ünü Nazi standartlarında bile etkileyici boyutlara vanyordu. Hitler henüz iktidara gelmeden önce bile Prusya hükümeti adına Yahudi karşıtı yasa taslakları hazırlamasıyla öne çıkmıştı.

İki yıl sonra, yeni Führer'in emrinde hazırladığı Nürnberg Kanunu gereği, bütün Yahudilerin Alman yurttaşlığı iptal edilmiş ve tespit edilebilmeleri amacıyla isimlerinin yanına *Sarı veya İsaal* sözcüğü ek-

lenmişti. Yahudilerle evli ama Yahudi olmayan kişilere, eşlerinden ayrılmaları emrediliyordu. Yahudi İşleri Nazi Bürosunda Adolf Eichmann'ın altında hizmet ettiği sıralarda, Holokostun ilk sinyallerini veren Alman soyu ve Alman onurunun korunması için yeni bir yasa taslağı hazırlamıştı.

Eşzamanlı olarak, sanırım ateşli bir Katolik olması nedeniyle, Globke bir yolunu bulup Nazi karşıtı sağcı direnişçi gruplar arasında yer almayı başarmıştı: O kadar ki suikastçiler Hitler'den kurtulmayı başaracak olursa, üst düzey göreve gelecek kimselerden diye düşünülüyordu. Belki de bu sayede, savaş sona erdiğinde, müttefiklerin yarı gönüllü olarak onu cezalandırma çabalarından sıyrılmıştı. Adenauer, kararlılıkla Globke'yi kendi tarafına çekmek istiyordu. Britanyalılar Globke'nin önünü kesmemişlerdi.

Böylece 1951'de, savaşın sona ermesinden sadece altı yıl geçtikten ve Batı Almanya devletinin kurulmasından iki yıl sonra, Dr. Hans Globke, hem eski hem de mevcut mesai arkadaşları olan Naziler adına, bugün hâlâ pek anlaşılmayan bir yasa çıkarmayı başardı. Globke'nin Yeni Kanunu gereğince, kariyerleri ellerinde olmayan koşullarla kısıtlanmış olan Hitler rejiminin devlet memurlarının bundan böyle, İkinci Dünya Savaşı yaşanmasaydı ya da savaşı Almanya kazansaydı alacakları bütün maaşları, gecikmiş ödemeleri karşılanacak ve emeklilik hakları iade edilecekti. Bir anlamda, müttefiklerin zaferiyle sekteye uğramamışçasına, kariyerlerinde yükselmiş olacaktı.

Yasa hemen yürürlüğe girdi. Eski Nazi muhafızı ballı işler peşindeydi. Daha genç, itibarı daha az zedelenmiş kuşaksa hayatın alt kademelerine layık görülüyordu.

Derken sahneye akademisyen, aktivist ve Bach âşığı, güzel kırmızı şaraba bayılan ve Prusya askeri tarihine hayran Dr. Johannes Ullrich girer. Nisan 1945'te, Berlin'deki askeri komutan kayıtsız şartsız Ruslara teslim olmadan birkaç gün önce, Ullrich son on yıldır yaptığı işle meşguldü; Wilhelmstrasse'deki Alman Dışişleri Bakanlığında Prusya İmparatorluğu Arşivi'nin küratörü ve genç aktivisti olarak harıl harıl çalışıyordu. Prusya Krallığı 1918'de dağıldığına göre, demek ki elinden geçen belgelerin hepsi en az yirmi yedi yıllıkta.

Johannes'in gençlik fotoğrafını hiç görmedim, ama onun hakkında daha çok şey öğrendikçe, epey atletik, kendini rahat hissettiği, modası geçmiş tiril tiril takım elbiseler giyen, kolalı yakalar takan biri olduğunu tahmin ediyorum. Hitler iktidara geldiğinde, Nazi Partisine üye olsun diye üstleri onu üç kere zorlamış ama o üçünde de direnmişti. Dolayısıyla 1945 baharında General Jukov'un Kızıl Ordusu Wilhelmstrasse'ye doğru ilerlerken, o genç bir aktivist olarak kalmıştı. Berlin'e giren Sovyet birlikleri, kimseyi esir almakla pek ilgilenmiyorlardı, fakat Alman Dışişleri suç niteliğindeki Nazi belgelerini olduğu kadar çok değerli mahkûmları da teslim edeceğine söz vermişti.

Ruslar kapısına dayandığı sırada, Johannes'in ne yaptığı bugün efsanedir. İmparatorluk Arşivi'ni muşambalara sararak bir el arabasına yüklemiş, patlayan hafif silahlara, havan toplarına ve el bombalarına aldırmadan onu toprak bir alana itmiş, hepsini gömdükten sonra esir alınmak üzere tam vaktinde görevinin başına dönmüştü.

Sovyet askeri adaleti standartlarına göre, hakkında açılan davanın reddedilmesi mümkün değildi. Nazi dosyalarını tutan biri olarak, iş tanımı gereği, azgın faşistlerin ajanıydı. Daha sonra Sibiryâ hapishanelerinde kapalı tutulduğu on yılın ardından tek kişilik

hücrede, geri kalanıysa hayatta kalmak için hareketlerini taklit etmeyi öğrendiği akıl hastası mahkûmların koğuşunda geçirdi.

1955 yılında mahkûmların ülkelerine iadesi kapsamında serbest bırakıldı. Berlin'e gelir gelmez ilk icraatı, bir arama ekibini, arşivi gömdüğü yere götürmek ve onları toprağın altından çıkarma çalışmalarını yürütmek oldu. Daha sonra da toparlanmak için köşesine çekildi.

Şimdi Globke'nin Yeni Kanununa dönelim.

Bu vefakâr devlet memuruna, Bolşevik gaddarlığının bu kurbanına Nazi dönemindeki haklarından hangileri iade edilmemişti? Partiye katılmayı üç kere reddetmesine aldırmayın. En çok, Nazilerin onu Prusya'nın imparatorluk geçmişinin iyice derinlerine sürüklemesinden nefret etmesine kulak asmayın. Onun yerine kendinize, eğer Üçüncü Reich zafere ulaşıyorsa, parlak akademik başarılarla sahip genç bir arşivci nelerle gelebilirdi diye sorun.

On yıl boyunca, Sibirya'daki hücresinin duvarlarından başka bir şey görmemiş olan Johannes Ullrich, hapiste kaldığı bütün süreyi ihtiraslı bir diplomat olarak geçirdi. Dolayısıyla eski koşullarda alacağı terfiye göre, maaş zammına hak görüldü, buna geciken ödemeler, harcırah, emeklilik hakları ve elbette her devlet memurluğunda en arzu edilen ayrıcalıklardan biri olan makamına yakışır bir ofis alanı da dahildi. Tabii bir de en az bir yıl ücretsiz izin hakkı.

Yeniden kendini toplayan Johannes yoğun bir şekilde Prusya tarihini okumaya dalar. Kırmızı şaraba bayıldığını keşfeder ve kendisini taparcasına seven Belçikalı, şen şakrak bir çevirmenle evlenir. Sonunda, Prusya'da kalmış bir ayırmaz bir parçası olan gö-

rev aşkı dayanılmaz hale gelir. Yeni takım elbisesini giyer, kravatını bağlamasına yardım eden karısı, onu arabayla Dışişleri Bakanlığına götürür, ama adres artık Berlin'deki Wilhelmstrasse'de değil, Bonn'dadır. Bir hademe, odasına kadar eşlik eder ona. Oda değil diye karşı çıkarak, Albert Speer tarafından kendisine, 12 metre karelik masasıyla bir *devlet dairesi* tayin edildiğine ant içer. Beğense de beğenmese de, Herr Dr. Johannes Ullrich bundan böyle Batı Alman Dışişlerinde üst düzey temsilcidir.

Johannes'i makamında görmenin nasıl bir şey olduğunu anlamak için, ellili yaşlarda, kamburu çıkmış, dinç, hâlâ Sibirya'daki hücresinde volta atıyorcasına devamlı hareket halinde, kıpır kıpır bir adam getirin gözünüzün önüne; ben bu şansa birkaç kez nail olmuştum. Bir bakarsın, acaba abarttı mı diye omzunun üstünden sorgularcasına size göz atar. Derken kendi tavrı karşısında, dehşetle gözlerini devire devire bir kahkaha patlatarak kollarını sallarken, odanın içinde bir tur daha atar. Sibirya'da kapatıldığı koğuştaki zavallı mahkûmlar gibi deli falan sanmayın. Fena halde, hem de dayanılmayacak kadar akli başında, bir kere daha delilik, onun içini değil etrafını sarmış bulunuyor.

Ren Nehrinin yanı başındaki Königswinter'da, diplomatik göreve atanmamın onuruna toplanmış konukların, şaşkınlıktan küçük dillerini yutmalarının sebebini anlatmak için ilk olarak, devlet dairesini en ince ayrıntısına kadar tarif etmek gerekir: Başı yana dönük, kırmızı pençeleri duvardan aşağı sarkan, sağ omzunun üzerinden pis gülüşünü kendinin de taklit ettiği, hayali karakartal Bundesadler ile gümüş mürekkep hokkası ve kalemlikle sefaletin çatal bıçak takımıları.

Sonra Albert Speer'in 12 metrekarelik masanın hayali çekmecesini çekip açarak içinden Batı Alman Dışişlerinin dahili telefon numaralarını içeren, bize dediğine göre, en iyi dana derisiyle kaplanmış, gizli rehberini çıkanyor. Onu bize uzatırken boş ellerini sallıyor, ibadet edercesine başını eğerek derinin kokusunu içine çekiyor, kalitesine hayran hayran bakarken gözleri kayıyor.

Şimdi de rehberi açıyor. Usulca. Her bir hareketi, adeta bir şeytan çıkarma ayini onun için, gözlerinin önünde duran isim listesini ilk gördüğü an, aklına gelenleri kovmaya kurgulanmış. Bunlar aynı aristokrat isimler ve aynı kimseler, Nürnberg'deki idam hücrelerinde Adolf Hitler'e olan aşkını ilan etmeyi sürdürmüş Hitler'in Dışişleri Bakanı, şapşal Joachim von Ribbentrop döneminde kazandıkları diplomatik teşviklerin sahipleri.

Bunlar artık daha iyi diplomatlar, saygın kişiler olabilirler. Demokratik yolda kendilerini yenilemiş şampiyonlar olabilirler. Globke gibi onlar da Hitler'in devrildiği gün, Nazi karşıtı gruplardan biriyle anlaşmalarını yapmış olabilirler. Ancak Johannes, mesai arkadaşlarına böyle iyimser gözle bakacak havada değil. Az sayıdaki seyirci kalabalığının önünde, kendini bir koltuğa bırakırken diplomatlara özel Economat'tan onun için alıp getirdiğim, leziz kırmızı şaraptan bir yudum alıyor. O sabah, Batı Alman Dışişleri Bakanlığının dana derisi kaplı, gizli iç haberleşme rehberine ilk kez baktıktan sonra, kendi devlet dairesinde yaptıklarını canlandırıyor bizim için. Elinde açık duran telefon rehberiyle deri bir koltuğa nasıl gömülüp orada yazan büyük kimselerin isimlerini, bütün von ve zu ekleriyle birlikte teker teker, soldan sağa doğru, içinden nasıl ağır ağır okuduğunu gösteriyor. Bizler de onun felsefi gibi açılmış gözleriyle

dudaklarını kımıldatışını seyrediyoruz. Benim durduğum duvara dikey gözlerini. Bununla, kendi devlet dairemde duvara böyle dalıp gittim demek istiyor. Sibirya'da kaldığım hapishanenin duvarına da böyle dikedim gözlerimi diyor.

Benim koltuğumdan, daha doğrusu kendi devlet dairesindeki koltuktan fırlayarak ayağa kalkıyor. Sonra tekrar, Albert Speer'in 12 metrekarelik masasına dönüyor, o da benim bahçeme açılan cam kapının yanında duran, sarsak maun tabladan başka bir şey değil tabii. Rehberi masaya koyup avuçlarıyla düzeltiyor. Benim sarsak tablanın üstünde telefon yok, ama o hayali bir ahizeyi kaldırıp öteki elinin işaret parmağıyla rehberde yazan ilk dahili numarayı okuyor. Dahili bir telefonun zort-zort çaldığını duyuyoruz. Ben Johannes, diyor zort-zort burnundan konuşarak. Geniş sırtı bükülüp kasılırken pek beğenilen Prusya tarzında topuklarını *rap rap* vuruşu geliyor kulaklarımıza. Askerce haykırışı öyle yüksek ki, neredeyse üst katta uyuyan çocuklarımı uyandıracak:

"Heil Hitler, Herr Baron! Hier Ullrich! Ich möchte mich zurück- melden!" – Heil Hitler! Ben Ullrich! Emrinize hazır olduğumu bildirmek istiyorum!

Almanya'da diplomat olarak hizmet ederken bütün enerjimi, Britanya'nın ticaret hacmini genişletmeye ve komünizmle mücadele etmeye adanmış, üç yılını yüksek mevkilerdeki eski Nazilere verip veristirmekle geçirdiğim fikrine kapılmanızı istemem. Eğer yaşlı, eski Nazilere verip veristirdiysem –aslında o kadar yaşlı sayılmazlardı, ne de olsa 1960'ta, bizimkiyle Hitler arasında sadece yarım kuşak vardı– bunun sebebi, hayatlarına kendi seçtikleri gibi devam etmelerini ilkelerinin

yıkımına katılmış insanlara iyi davranması gereken, benim yaşıtım Almanlarla özdeşleşmiş olmamdı.

Gelecek vaat eden genç bir politikacı açısından, partisinin üst kademelerinde Ernst Achenbach gibi, işgal sırasında Paris'teki Alman Büyükelçiliğinde üst düzey yetkiye sahip ve Fransız Yahudilerinin kitleler halinde Auschwitz'e sürülmesine bizzat nezaret etmiş, seçkin kimselerin bulunduğunu bilmek nasıl bir duyguysa acaba? Achenbach'ı hem Fransızlar hem de Amerikalılar yargılamaya çalıştı, fakat o avukatlık mesleğinden gelmesi sayesinde, anlaşılabilir biçimde ayrıcalıklı muamele görmeyi başarmıştı. Böylelikle, Nürnberg mahkemelerine çıkarılmak yerine kendine ballı bir hukuk bürosu kurmuş ve kendi işlemiş olduğu suçlardan yargılanan başkalarını savunmaya koyulmuştu. Sözünü ettiğim gelecek vaat eden genç Alman politikacı, kariyerinin Achenbach'ın gözetiminde olmasına nasıl tepki veriyordu acaba? Sadece yutkunup gülümsemekle mi yetiniyordu?

Önce Bonn'da, daha sonra Hamburg'da geçirdiğim günlerde meşgul olduğum onca işin arasında, Almanya'nın fethedilmemiş geçmişi oradan ayrılmamı engelliyordu. Dışarıdan bakıldığında uyum sağlamış görünsem bile o günlerin siyasal uygulamalarına asla teslim olmadım. Bu anlamda, sanırım, 1939-45 savaşı sırasında Almanların çoğu nasıl davrandıysa ben de öyle yapıyordum.

Gelgelelim, Almanya'dan ayrıldıktan sonra da bu konu yakamı bir türlü bırakmadı. *Soğuktan Gelen Casus* kitabımı artık geride bırakmış bir halde, Hamburg'a döndüm ve fazladan kalabalık eden Ari ırktan kurtulmak için, Nazilerin ötenazi programına katılmakla suçlanan bir Alman pediyatrısti aramaya koyuldum. Meğer ona karşı açılan dava, akademiden kışkanç bir rakibi tarafından tezgahlanmış ve temelsizmiş. Usu-

lünce azarı yedim. Aynı yıl, 1964'te Nasyonal Sosyalist Suçları Soruşturma Merkezinin Baden-Württemberg Şubesi Başkanı Erwin Schüle ile görüşmek için Ludwigsburg kasabasını ziyaret ettim. Sonradan *A Small Town in Germany* adıyla roman haline gelen türden bir hikâye anyordum, ancak arka planında Britanya Büyükelçiliğini kullanmaya vaktim olmamıştı. Başımдан geçenler daha çok tazeydi.

Erwin Schüle'nin tam da aranan cinsten bir adam olduğu anlaşıldı: Dürüst, içten ve işine bağlıydı. Yanında çalışan en az altı acemi avukat vardı. Her biri daracık bölmesine kapanır, günlerce Nazi dosyalarını ve tanıkların verdikleri kısacık ifadelerden topladıkları korkunç kanıtları pürdikkat incelerlerdi. Amaçları mahkemeye getirilemeyecek askeri birimlerden çok, getirilebilecek bireyleri cezalandırmaktı. Çocukların oyun oynadıkları kum bahçelerinin önünde diz çöker, her biri numaralandırılmış oyuncakları düzene sokarlardı. Silahlar kuşanmış üniformalı oyuncak askerleri bir sıraya dizerlerdi. Bir başka sıraya da günlük kıyafetler giydirilmiş oyuncak kadınlarla erkekleri ve çocukları. İki sıranın arasından geçen kumluk alana da doldurulacak toplu mezarı temsil eden küçük bir hendek açılırdı.

Akşam olunca, Schüle ile karısı ormanlık bir tepede yer alan evlerinin balkonuna kurdukları sofrada ağırladılar beni. Schüle tutkuyla işinden söz ediyordu. Kutsal bir görevi yerine getirdiğini söylemişti. Tarihsel bir gereklilikti. Yakında tekrar görüşmeyi kararlaştırdık, ama olmadı. Ertesi yılın şubatında Schüle, Varşova'da uçaktan iniyordu. Yeni ele geçirilen birtakım Nazi dosyalarını incelemesi için davet edilmişti. Fakat karşısında bula bula, Nazi Partisi üye kimlik kartının büyütülerek faksla gönderilmiş kopyasını buldu. Aynı sırada Sovyet hükümeti, onun aleyhinde suçlamalar silsilesine başlamıştı; bunların arasında, Rus sınırında askerlik yaptığı

dönemde, iki sivilî vurup öldürdüğü ve bir Rus kadına tecavüz ettiği iddiaları da yer alıyordu. Suçlamalar bir kere daha temelsiz bulundu.

Bundan alınacak ders ne? Salt gerçekleri bulacağım diye ne kadar çaba gösterirsen, onları bulmakta o kadar zorlanırsın. Kendisiyle tanıştığım sırada, Schüle'nin artık dürüst bir insan olduğuna inanıyorum. Fakat sonu neye varırsa varsın, geçmişle yaşamaya, bununla başa çıkmaya mecburdu. Onun kuşağından gelen Almanların bunu nasıl yaptığı benim için hep merak konusu olmuştur. Almanya'nın üstüne Baader-Meinhof çöktüğünde, şaşırmayanlardan biri de bendim. Pek çok genç Alman açısından ana-babalarının geçmişi; gömülmüş, inkâr edilmiş ya da varlığı reddedilmişti. Gün gelecek, bıçak kemiğe dayanacaktı, nitekim dayandı da. Üstelik bu sadece "kavgacı unsurlar" için söz konusu değildi. Kavganın içine doğru parmak ucunda yürüyerek, ön saflardaki teröristlere lojistik ve manevî destek sağlayan koskaca bir öfkeli kuşak, hüsrana uğramış orta sınıfın öfkeli çocuklarıydı.

Böyle bir şey Britanya'da olabilir miydi? Kendimizi Almanya'yla karşılaştırmayı bırakalı çok oldu. Artık buna cesaret bile edemeyiz belki. Modern Almanya'nın, insani bir örnek olması bir yana, özgüvenli, saldırgan olmayan, demokratik güç olarak ortaya çıkışı, biz Britanyalıların çoğu için yenip yutulamayacak bir lokmadır. Bunun pişmanlığını uzun zaman çekmişimdir.

3

Resmi Ziyaret

Altmışlı yılların başında, Britanya'nın Bonn Büyükelçiliğinde hizmet ettiğim dönemde, üstlendiğim daha sevimli görevlerden biri de, bizim demokratik –gururla öyle umut ediyorduk– işleyişimizi öğrenmek ve örnek almak üzere Britanya'yı ziyarete gitmiş, umut vaat eden Alman gençlerinden kurulu delegasyonlara eşlik etmek ya da Almanların deyişiyle “çobanlık” etmektir. Bu gençlerin çoğu, yeni parlamenterler veya yıldızı yeni parlayan, bazıları çok parlak siyasal gazetecilerdi; şimdi düşünüyorum da hepsi erkekti.

Sıradan bir gezi bir hafta sürerdi: Pazar akşamı BEA uçuşuyla Köln havaalanından kalkış; British Council ya da Dışişleri Ofisi temsilcisinin karşılama konuşması; cumartesi sabahı geri dönüş. Sıkı programlanmış beş gün boyunca konuklar her iki parlamento binasını da ziyaret edecek; Avam Kamarasında soru-cevap oturumuna katılacak; Yüksek Mahkemeyi ve ba-

zen BBC'yi, ayrıca kısmen delegelerin ileri gelenleri, kısmen de ev sahiplerinin belirleyeceği bakanlar ve muhalefet liderleri tarafından kabul edilecek; İngiltere'nin kırsal güzellikleri (Windsor Kalesi, Magna Carta'yla anılan Runnymede ve Oxfordshire'da bulunan İngiliz tarzı kasaba modeli Woodstock) gezilecekti.

Akşam olunca tiyatroya veya kendi merak ettikleri yerlere gitme seçenekleri vardı ve bunun amacı da – British Council tarafından verilen bilgi kitapçığına bakınız– Katolik veya Lutheryan delegelerin dindaşlarıyla, sosyalistlerin İşçi Partisindeki dava arkadaşlarıyla, Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomisi gibi daha özel ilgi alanları olanların da kendileri gibi düşünen Britanyalılarla bir araya gelmesini sağlamaktı. Daha fazla bilgi veya talepleriniz için tur rehberinize ve çevirmeninize, yani bendenize başvurmakta çekinmeyin.

Çekinmiyorlardı. Ilık bir pazar gecesi, saat on birde, Londra'nın West End semtinde bir otele gelip elimde on sterlinlik bir banknot, tepemde de, duş yapıp giysilerini değiştirmiş, kadın arkadaş talep eden altı genç Alman parlamenterle durmamın sebebi de buydu zaten. Çoğu, ilk kez geldikleri İngiltere'ye ayak basalı daha dört saat olmuştu. Altmışlı yıllarda, Londra hakkında bildikleri tek şey, vur patlasın çal oynasın bir eğlence şehri olduğuydu ve tabii onlar da eğlenmeye kararlıydılar. Daha önce, Scotland Yard'dan tanıdığım bir komiser muavininin tavsiye ettiği, Bond Street'te bir gece kulübü vardı, orada "kızlar oyunu kuralına göre oynar, kazıklamazlar" demişti. İki siyah taksiye binip hızla kulübün kapısına varmıştık. Fakat kapılarına demir takılıp asma kilit asılmıştı ve ışıklar yanmıyordu. Aradan geçen uzun zamanda, komiser muavini pazar günleri kapatma yasasının getirildiğini unutmuştu demek. Şimdi de umutları boşa çıkan konuklarımla birlikte

son çare olarak, otelin kapı görevlisine rica ediyordum, on sterlin işe yaramıştı:

“Curzon Street’in yarısını yürüyün efendim, solunuzda göreceksiniz, mavi ışıklı tabelada “Fransızca Ders Verilir” yazar. Eğer ışıklar yanmıyorsa, kızlar meşgul demektir. Yanıyorsa açıktır. Ama fazla şamata yapmayın.”

Himayemdeki gençlere iyi günde, kötü günde eşlik etmeli miydim, yoksa onları kendi zevkleriyle baş başa bırakmalı mıydım? Kanları kaynıyordu. Çok az İngilizce konuşuyorlardı, Almanca konuşurken de şamataları eksik olmuyordu. Mavi ışık sönmemişti. Oraya kurnazca yerleştirilmiş bir floresandı ve sokaktaki tek ışık gibi görünüyordu. Binanın kapısına, dar bir bahçe yolundan geçerek gidiliyordu. Işıklı zilde “Zile Basın” yazılıydı. Oteldeki kapı görevlisinin öğütlerine kulak asmayan delegeler şamatadan geri kalmıyorlardı. Zili çaldım. Beyaz uzun bir üstlük giymiş, başı bağlı, orta yaşlarda iriyan bir hanım açtı kapıyı.

“Evet?” dedi kızgın bir edayla, duyan da onu uyku-
dan uyandırdık sanırdı.

Az kalsın kendisini rahatsız ettiğimiz için özür dileyecektim, fakat Frankfurt’un batısından bir parlamenter benden önce davrandı.

Arkadaşlarının tezahüratları arasında en iyi İngilizcesiyle bağırdı: “Biz Almanız, Fransızca öğrenmeyi arzu ediyoruz!”

Ev sahibesinin kılı kıpırdamamıştı.

“Kısa süreliği adam başı beş sterlin, teker teker” dedi okul müdüresi ciddiyetiyle.

Tam delegelerimi özel meraklarıyla baş başa bırakacaktım ki, biri yaşlı diğeri genç iki üniformalı polis kaldırımından aşağı bize doğru yaklaştıklarını fark ettim. Üstümde siyah bir ceket, ayağımda çizgili pantolon vardı.

“Dışişleri Ofisinde görevliyim. Bu beyler de resmi konuklarım.”

“Gürültü yapmayın” dedi yaşlısı, sonra sakın sakın yollarına devam ettiler.

4

Eller Tetikte

Britanya'nın Bonn Büyükelçiliğinde görev yaptığım üç yıl boyunca, eşlik ettiğim en etkileyici politikacılardan biri, 1963'te Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin savunma ve dış politika konularında önde gelen yetkililerinden; gelecekte Batı Almanya şansölyesi olarak adı sıkça duyulacak olan Fritz Erler'di. Ayrıca, sonuna kadar kaldığım sınırlı sayıdaki Bundestag oturumlarında gördüğüm üzere, hem Şansölye Adenauer'in hem de onun Savunma Bakanı Franz Josef Strauss'un sert ve hazırcevap muhaliflerindendi. Belli ki, en az Erler kadar ben de içten içe her ikisinden de hoşlanmadığım için kendisinin, İşçi Partisi başkanı Harold Wilson ile Başbakan Harold Macmillan da dahil, bütün taraflardan önde gelen Britanyalı parlamenterlerle görüşmeler yapacağı Londra ziyaretinde, ona eşlik etme görevinin bana verilmesinden iki kat memnun olmuştum.

Gündemdeki en önemli mesele, Almanya'nın elinin tetikte olmasıydı: Nükleer savaş çıkarsa Batı Alman üslerinden Amerikan füzesi fırlatılması kararında, örneğin Bonn hükümetinin ne kadar söz hakkı vardı? Erler, bu konuyu yakın geçmişte, Başkan Kennedy ve onun Savunma Bakanı Robert McNamara ile Washington'da tartışmıştı. Büyükelçilikten verilen görev gereği, bana düşen İngiltere'de kaldığı süre boyunca ona eşlik etmek, özel kalemi, kâhyası ve çevirmeni olmaktı. Erler hiç aptal değildi, her ne kadar belli ettiğinden daha iyi İngilizce konuşsa da çeviri sürecinde zaman kazanarak kendine düşünme fırsatı yaratmak istediğinden, eğitilmiş bir çevirmen olmadığım söylendiğinde buna hiç aldırmamıştı. Ziyareti on gün sürecekti, programı yoğundu. Dışişleri Ofisi ona Savoy Hotelde bir suit ayırtmış, beni de aynı koridorun az ilerisinde bir odaya yerleştirmişlerdi.

Her sabah beş sularında, Strand üstündeki bayiden günlük gazeteleri alır, Savoy'un kat görevlilerinin çalıştırdığı elektrikli süpürgeler kulaklarını tırmalar-ken otelin lobisinde oturur, Erler'in o günkü toplantılarından önce bilmesi gerektiğini düşündüğüm habere ya da yorumları işaretlemeye koyulurdum. Sonra gazeteleri, kaldığı odanın kapısının önüne bırakıp kendi odama gider ve saat tam 7'de sabah yürüyüşü için gelecek işareti beklerdim.

Siyah beresi ve yağmurluğuyla hızlı adımlarla yanımda ilerleyen Erler, sert ve şakadan anlamaz bir izlenim uyandırıyor, ama ben bunun doğru olmadığını biliyordum. Her sabah başka bir yoldan giderek, on dakika boyunca aynı yönde yürürdük. Sonra durur, topuklarının üstünde döner, başı önde, elleri arkasında kenetli, gözlerini yere sabitlemiş bir halde geride bıraktığımız dükkânlarla pirinç levhalarda yazan isimleri ezbere sıralardı, ben de doğru olup ol-

madıklarını kontrol ederdim. Buna benzer bir iki geziden sonra zihin jimnastiği yaptığını açıkladı, Dachau toplama kampındayken edinmişti bu alışkanlığı. Savaşın patlak vermesinden kısa süre önce, Nazi hükümetine karşı “vatana ihanet planlamak” gerekçesiyle on yıllık hapis cezasına çarptırılmıştı. 1945’te, Dachau tutsaklarının feci ölüm yürüyüşü sırasında, bir yolunu bulup kaçarak Almanlar teslim olana dek Bavyera’da gizlenmişti.

Zihin jimnastiği işe yarıyordu besbelli, çünkü gördüğü dükkânlarda ya da pirinç levhalarda yazan isimlerden bir tekini bile atladığını hatırlamıyorum.

Ondan sonraki on günü, Westminster’da yaptığımız mükemmel, iyi ve o kadar da iyi olmayan Cook Turlarıyla geçirdik. Masada karşımda oturanların yüzleri gözümün önünde, bazılarının sesleri kulaklarımda. Harold Wilson, kafası epey dağınık biri gibi gelmişti bana. Eğitilmiş bir çevirmenin tarafsız yaklaşımından yoksun biri olarak, karşımdakilerin dillerindeki ve hareketlerindeki yatkınlıklar daha çok ilgimi çekiyordu. Özellikle, Wilson’ın yakmadığı ve sahnede gösteri aracı gibi kullandığı piposu kalmış aklımda. Herhalde üst düzey diyaloglarımızın içeriğiye aklımda yer etmemiş. Muhataplarımızın savunma konularında bildikleri belli ki, benimkiler kadar yüzey-seldi, bu da beni rahatlatmıştı, çünkü Karşılıklı Kesin Yıkım ile ilişkili tüyler ürpertici teknik terimleri her ne kadar kısa sürede yalayıp yuttuysam bile, ister Almanca olsun ister İngilizce fark etmez, hepsi benim için muammaydı. Zaten hiçbirini kullandığımı sanmıyorum, hatta bugün karşıma çıksalar o terimleri bileceğimden bile kuşkuluyum.

Belleğime hem görsel hem işitsel hem de somut olarak hiç silinmemecesine yerleşmiş tek bir anı var, o da on günlük gezimizin doruk noktasıydı: Gelecekte şansölye olacağı varsayılan Fritz Erler ile seçilmiş Britanya Başbakanı Harold Macmillan'ın Downing Street 10 numara adresinde buluşmaları.

1963'te eylül ortalarındayız. Aynı yılın mart ayında, Savaş Bakanı John Profumo, Avam Kamarasına yaptığı açıklamada, Londra'nın tanınmış osteopatlarından Stephen Ward'ın himayesindeki, gece kulübünde çalışan Christine Keeler adlı genç İngiliz hanımla herhangi bir uygunsuz ilişkisi olduğunu reddetmişti. Evli bir bakanın metres tutması ayıplanabilirdi, ancak duyulmadık bir şey değildi. Fakat Keeler'ın iddia ettiği gibi, aynı kadını Sovyetlerin Londra Büyükelçiliğindeki Deniz Askeri Ateşesiyle paylaşması haddinden fazlaydı. Günah keçisiyse, talihsiz osteopat Stephen Ward'dı; uydurma bir yargılamanın ardından, kararı beklemeden kendini öldürdü. Haziran ayına gelindiğinde, Profumo hem hükümetten hem de parlamentodan istifa etmişti. Ekimde hastalığını gerekçe göstererek Macmillan da istifa etti. Erler'in kendisiyle görüşmesi daha birkaç hafta önce eylül ayında, başbakan havlu atmadan gerçekleşmişti.

Downing Street 10 numaraya vardığımızda randevu saatini geçirmiştik, iyi bir başlangıç değildi. Bizi almak için gönderilen resmi araç gelmemiştii, ben de siyah ceketim ve çizgili pantolonumla yolun ortasında dikilip geçen bir arabayı durduracak ve bizi süratle Downing Street 10 numaraya götürmesini isteyecek kadar küçülmek zorunda kalmıştım. Yanındaki yolcu koltuğunda bir kadının oturduğu takım elbi-

seli genç araç sahibinin, beni deli sanması anlaşılırdı. Ama kadın onu tersledi. “Hadi, dediklerini yap. Yoksa geç kalacaklar” diyordu ve genç adam öfkelerini gizleyerek kendine söyleneni yaptı. Arka koltuğa geçtik, Erler kartvizitini adama uzatarak, Bonn’a geldiğinizde beklerim, diye belirtti. Yine de on dakika gecikmiştik.

Macmillan’ın makam odasına alınmıştık, özür dileyerek oturduk. Macmillan karaciğer bozukluğunun belirtisi olan beneklenmiş ellerini önüne dayamış, masasında kımıldamadan oturuyordu. Yanına da yakında kraliyet şövalyesi unvanını alacak özel kalemi Galler Muhafızı Philip de Zulueta oturmuştu. Erler, aracın geç gelmesinden ötürü üzüntüsünü Almanca dile getirdi. Ben de İngilizce destek verdim. Başbakanın ellerini koyduğu cam levhanın altından görülen ve tersten okunacak kadar büyük puntolarla yazılmış notlarda, başbakanlığın durum tespitiyle ilişkin özetleriyle Erler’in özgeçmişi vardı. Dachau sözcüğü büyütülmüştü. Macmillan konuşurken, körler alfabesini okurcasına, elleri camın üzerinde geziyordu. Alan Bennett’in *Beyond the Fringe* adlı taşlamalı komedide, mükemmel bir şekilde yakalayıp yansıttığı aristokrat konuşma tarzı, en yavaş devirde çalan eski bir gramofon plaktan farksızdı. Sağ gözünün köşesinden akan durduramadığı yaşlar, bir kırıksıklıktan aşağı gömleğinin yakasından içeri doğru ilerliyordu.

Hoş geldiniz anlamında birkaç nezaket sözcüğünden sonra, Edward dönemine özgü duraksamalı bir havada, ne konuşacağını bilememekten kaynaklandığı belli bir merakla, Erler’i şaşırtan sorularını sıraladı: Sizi rahat ettirdiler mi? Sizinle ilgileniyorlar mı? Doğru kimselerle görüşmenizi sağlıyorlar mı?

“Verteidigung” dedi Erler.

Savunma.

Bunu duyan Macmillan notlarına göz gezdirdi, benim gibi onun gözünün de Dachau sözcüğüne takıldığı en fazla tahmin edebilirim, çünkü bakışlarına canlılık gelmişti.

“Demek öyle, Herr Erler” diye başladı aniden heyecanlanarak. “İkinci Dünya Savaşında siz acı çektiniz, Birinci Dünya Savaşında da ben.”

Çeviri gerektirmeyen bir sessizlik çökmüştü.

Bir nezaket konuşması daha geldi. Erler aile babası mıydı? Evet, dedi Erler, aile babasıyım. Görevimi yapıp tercüme ediyorum. Macmillan'ın ricası üstüne, çocuklarını sayıyor, sonra eşinin de politikayla meşgul olduğunu ekliyor. Bunu da çeviriyorum.

“Anlattıklarına göre, Amerika'nın savunma uzmanlarıyla görüşmeler yapıyormuşsunuz” diye devam etti Macmillan, cam tabakasının altındaki iri yazıları bir kere daha inceledikten sonra yapmacık bir şaşkınlıkla.

“Ja.”

Evet.

Macmillan köşeye sıkışmış bir devlet adamının kendi denginin acısını paylaşır bir edayla sordu, “Peki, ekibinizde savunma uzmanları da bulunuyor mu?”

“Ja” dedi Erler beklediğimden daha sert bir tonda.

Evet.

Sessizlik. Yardım eder umuduyla De Zulueta'ya göz atıyorum. Yardım edilecek bir konu değil. Bir haftayı Erler ile burun buruna geçirdikten sonra artık onu, sohbet beklentileri doğrultusunda gelişmezse, nasıl sabırsızlandığını anlayacak kadar iyi tanıyorum. Bozulduğunu göstermekten çekinmediğini biliyorum. Diğer bütün toplantılardan daha çok buna hazırlandığını iyi biliyorum.

Macmillan, “Bana da gelirler” diye sızlandı düşünceli bir edayla. “Şu savunma uzmanları. Tahmin ettiğim gibi size de geliyorlarmış işte. Bana söyledikleri,

bombalar *buraya* düşecek, bombalar *şuraya* düşecek” –Başbakan elleriyle bombaları camın üstünde yayıyordu– “Ama siz İkinci Dünya Savaşında acı çektiniz, ben Birinci Dünya Savaşında!” –Yeni öğrenmişti sanki– “Siz de, ben de biliyoruz ki bombalar düşecekleri yere düşer!”

Her nasılsa bu sözleri çevirmeyi başardım. Almancada bile Macmillan’ın dediklerinin üçte birini çevirmek yeterliydi, ama iki kat daha komik oluyordu. Çeviriyi bitirdiğimde, Erler bir süre düşüncelere daldı. Düşünürken sıska yüzünün kasları istemsiz olarak kabarıp sönerdi. Ansızın ayağa kalktı, beresine uzanırken vakit ayırdığı için Macmillan’a teşekkür etti. Ayağa kalkayım diye bekliyordu, ben de kalktım. Hepimiz gibi şaşırın Macmillan da tokalaşmak için koltuğunda hafifçe yükseldi, sonra yeniden yerine çöktü. Kapıya ilerlerken, Erler bana dönmüş öfkesini kusuyordu:

“*Dieser Mann ist nicht mehr regierungsfähig.*”

Bu adam artık hükümeti idare edemez. Almancası kulağa tuhaf gelen sözler. Belki de Erler, yakın zamanda okuduğu ya da işittiği bir şeyi aktarıyordu. Ne olursa olsun, de Zulueta’nın kulağına da gitmişti, üstelik Almanca biliyordu. Kızgın bir ifadeyle “Duydum bunu” diye diş gıcırtattı, ben de doğruladım.

Bu defa resmi bir araç bekliyordu bizi. Fakat Erler başı önde, elleri arkasında kenetli, gözlerini yere sabitlemiş bir halde yürümeyi tercih etti. Bonn’a döndükten sonra kendisine, yeni çıkmış ve yazarlığımın da itirafı olan *Soğuktan Gelen Casus* kitabımın bir kopyasını gönderdim. Noel geldiğinde Alman basınına yaptığı açıklamada, kitap hakkında güzel sözler söyledi. Aynı yılın aralık ayında Alman parlamentosunda muhalefetin resmi lideri seçildi. Üç yıl sonra da kanserden öldü.

5

Bilumum Yetkililerin Dikkatine

Elli yaşın üstünde herkes o gün nerede olduğunu hatırlar, ama ben ne kadar uğraşsam da yanımda kim vardı bir türlü hatırlamıyorum. Eğer 22 Kasım 1963 gecesi, St Pancras Şehir Meclisinde sol yanıma oturmuş, seçkin Alman konuk siz olsaydınız, belki kendinizi tanıtmaya nezaketini gösterirsiniz. Seçkin biri olduğunuz şüphesiz, yoksa Britanya hükümeti sizi davet eder miydi? Ayrıca, aklımda kaldığı kadarıyla, St Pancras Şehir Meclisi binasını ziyaretiniz, yorucu bir günün sonunda, bir nebze olsun rahatlama getirmiş ve siz de arkanıza yaslanıp Britanya'nın, tabandan gelen demokrasi hareketini izleme şansını bulmuştunuz.

Halk hareketiydi elbette. Meclis binası hınca hınç öfkeli insanlarla dolmuştu. Öyle çok bağırış çağırış vardı ki, neler dediklerini size tercüme etmek şöyle dursun, kürsüye doğru yağdırılan hakaretleri bile zor anlıyordum. Asık suratlı temsilciler kollarını kavuştu-

rup duvarların önüne dizilmiş duruyorlardı, eğer saf-
ları bozan olursa kendimizi kavganın içinde bulabilir-
dik. Bizi, Özel Birimin korumasını önermişlerdi, ama
siz reddettiniz. Sizin sözünüzü çiğnemek istediğimi
hatırlıyorum. Ortadaki oturma yerlerine sıkışmış bir
halde, en yakın sığınağa çok uzaktık.

Kalabalığın öfkesinin nedeni, kürsüde durmuş,
verip veriştiren adamdı. Eski Hailsham Vikontu Qu-
intin Hogg, muhafazakârlar adına St Marylebone'u
temsil edecek sandalye için mücadele etmek üzere
asaletinden feragat etmişti. Kavgayı severdi, şimdi
de kavganın içindeydi. Bir ay önce Harold Macmillan
istifa etmişti. Ufukta genel seçim görünüyordu. Bu-
gün pek çok kimse, en azından yurtdışındakiler için
bu isim bir şey ifade etmese bile Quintin Hogg, namı
diğer Lord Hailsham 1963 yılında geride bıraktığımız
çağın hırçın Britanyalı modeliydi. Eton Koleji mezun-
u, klasik edebiyatçı, savaşta çarpışmış bir asker,
hukukçu, dağcı, eşcinsellere düşman, ateşli bir Hı-
ristiyan muhafazakâr ve hepsinden önemlisi siyasi
şovmendi; ağzı laf yapan ve kavgacı biri olarak bili-
nirdi. Otuzlu yıllarda, kendi partisinden pek çok kişi
gibi Churchill ile aynı kadere ortak olmadan önce,
enine boyuna düşünmüştü. Savaştan sonra, her yer-
de yüksek makama aday gösterilen örnek siyaset
adamı olmuş, ancak bekleme odasında oturduğuyla
kalmıştı – oysa bu gece seçmenlerin nefretini üstüne
çeken ve ömrünün sonuna dek çekecek, kaymak ta-
bakadan Britanyalı hırgür adamıydı.

O gece, o arbede içerisinde kulağıma gelmiş de
olsa, Hogg'ın tartışmasının gerekçeleri bugün hatı-
rımda değil. Fakat o günleri yaşamış herkes gibi, ben
de kıpkırmızı kesilmiş suratıyla saldırgan tavrını;
ayağında paçaları kısacık pantolon ve bağcıklı siyah
ayakkabı, güreşçiler misali bacaklarını iki yana aç-

mış duruşunu, balon gibi şiş köylü yüzünü, sımsıkı yumruklarını; ayrıca eşlik ettiğim her kimse, ona tercüme etmeye çalıştığım kalabalıktan yükselen homurtuları bastıran üst perdeden aşağılayıcı haykırışlarını hatırlıyorum elbette.

Sahnenin solundan bir ulak girer, Shakespeare'in oyunlarından fırlamıştır adeta. Ufak tefek, kır saçlı bir adamın neredeyse parmak ucunda geldiğini hatırlıyorum. Hogg'a yaklaşarak sağ kulağına bir şeyler fısıldar. O ana dek, Hogg'ın itirazlarına veya istihzalarına eşlik etmesi için, bir aşağı bir yukarı salladığı kolları pat diye iki yana düşer. Gözkapakları kapanır, tekrar açılır. Kulağına fısıldananları bir daha duymak için uzun kafasını tuhaf bir biçimde eğer. Churchillvari bakışlarına önce inanmazlık yansır, sonra teslimiyet. Süngüsü düşmüş bir halde, özür dileyerek idam sehpasına yürüyen biri gibi dimdik uzaklaşır, ulak da arkasından. Salona ağır ağır tedirgin bir sessizlik çökmüştür. Hogg geri gelir, yüzü kireç gibi, kaskatı ve mahcup. Kimseden çıt çıkmıyordur. Yine de o bekler, kendini toplamaya çalışırken başı öndedir. Sonra kaldırır başını, hepimiz yanaklarından aşağı süzülen gözyaşlarını görürüz.

Nihayet konuşur. Son kez. Bu gece dediklerinin aksine, şimdiki sözleri öyle sınırlı, öyle tartışmasız ki, asla karşı konulmayacak cinsten.

"Az önce aldığım habere göre, Başkan Kennedy suikasta kurban gitmiş. Toplantı sona bitmiştir."

Üstünden on yıl geçer. Dışişleri Bakanlığından bir arkadaş, aramızdan ayrılmış hayırsever birinin onuruna verilen, Oxford All Souls College'da görkemli bir akşam yemeğine beni de davet eder. Katılanların

hepsi erkektir, o günlerde gelenek böyleydi sanırım. Kimse genç değil. Muhteşem yemekler; derin sohbet, benim bundan anladığım seviyeli konuşmalar. Davetin her aşamasında, mumlarla aydınlatılmış bir salondan diğerine geçiyoruz, her biri öncekinden daha şık, hepsinde evladiyelik gümüş takımların dizildiği uzun masalar kurulmuş. Odadan odaya geçtikçe oturma düzeni de değişiyor, böylece ikinci –yoksa üçüncü müydü?– odada, kendimi bizim Quintin Hogg’la, daha doğrusu, isim kartına yazıldığı üzere, yakın bir tarihte ortaya çıkan, St Marylebone Baronu Hailsham ile yan yana otururken buluyorum. Avam Kamarasına girmek amacıyla, daha önceki unvanından feragat eden, eski Mr. Hogg, tekrar Lordlar Kamarasına dönmek üzere, kendine yeni bir unvan edinmişti.

En uygun zamanlarda bile havadan sudan sohbetlerde usta değılimdir, hele bir de siyasal görüşlerini yüzüme vururcasına dile getiren hırçın bir muhafazakârla baş başa kalmak için hiç havamda değildim. Sol yanımdaki saygın akademisyen, en ufak fikrim olmayan bir konuda, uzun uzadıya açıklamalarda bulunuyor. Masanın karşısında oturan, saygıdeğer akademisyense Yunan mitolojisinden bir hususu tartışıyor. Benimse Yunan mitolojim pek iyi değildir. Fakat sağımda oturan Baron Hailsham, isim kartıma bir bakış attıktan sonra kınayan, somurtkan ve suskun bir sessizliğe bürünüyor ki, bütün nezaketimle bunu bozmam gerektiğini düşünüyorum. Bugün, hangi görgü kurallarını dikkate alarak, St Pancras Meclis Binası’nda Kennedy suikastı haberinin kendisine iletiildiği anı hatırlatmaktan kaçındığımı açıklayamam. Belki de duygularını, kalabalığın önünde belli ettiğinin hatırlatılmasını isteyeceğini sanmadığım içindir.

Daha iyi bir konu bulamayınca kendimden söz ediyorum. Yazar olduğumu anlatıp takma adımlı ele

veriyorum, ama hiç etkilenmiyor. Kimbilir, biliyordu belki, bu da sıkıntısını açıklar. Hampstead'de bir evim olduğu için çok şanslı olduğumdan, ama çoğu zaman West Cornwall'da kaldığımdan bahsediyorum. Cornwall kırlarını anlata anlata bitiremiyorum. Kendisinin de, ülkenin bir yerinde hafta sonları kafa dinleyecek bir kır evi var mı diye soruyorum. En azından buna cevap vermek zorunda. Böyle bir evi varmış sahiden, bunu bana kızgınlık dolu üç sözcükle ifade ediyor:

“Hailsham işte, ahmak!”

6

Britanya Adaletinin çarkları

1963 yılı, yaz ortalarında Majestelerinin resmi konuğu olarak Londra’da ağırlamaktan sorumlu olduğum, tanınmış bir Batı Alman hukukçu, Britanya adalet çarklarının işleyişini görmeyi arzuladığını dile getirmişti; üstelik bunu, en az İngiltere Adalet Bakanı kadar önde gelen, Dilhorne adında, ama daha çok Manningham-Buller –veya barodakilerin taktıkları lakapla, Bullying Manner’– diye bilinen birinin önünde söylemişti.

Bir Adalet Bakanı, ülkesindeki hukuk mahkemelerinin yönetiminden sorumlu kabine üyesidir. Tanrı korusun, eğer belirli bir davada, siyasal nüfuz kullanılacaksa, o zaman bu işi yerine getirmesi en olası kimse Adalet Bakanı olur. Dilhorne’un en ufak bir ilgi bile göstermediği toplantımızın konusu, Alman mah-

^{*} Bullying Manner “zorba huylu, kabadayı” gibi anlamlara gelir –çn.

kemeleri için genç yargıçların işe alınıp eğitilmesi idi. Tanınmış Alman konuğum bu meseleye, Nazizimin ardından Alman hukuk mesleğinin geleceği açısından büyük önem veriyordu. Lord Dilhorne içinse değerli vaktini çalan gereksiz bir konuydu ve bunu dışa vurmakta da sakınca görmüyordu.

Derken vedalaşmak üzere yerlerimizden kalktığımızda, göstermelik de olsa konuğumuza Britanya'da kaldığı günleri daha güzel kılmak için yapabileceği bir şey olup olmadığını sormayı akıl etmişti en azından, aldığı yanıt –sevinerek belirteyim, sertçe–“Evet, aslında bir şey var” oldu. Konuğun arzusu, yukarıda değindiğim Profumo skandalına adı karışmış Christine Keeler'ın sırtından ahlaksızca geçinmekle suçlanan Stephen Ward'ın ceza davasını izlemektir. Ward aleyhinde yüz kızartıcı bir suç uydurulmasında önemli rol oynamış olan Dilhorne'un beti benzi attı, ardından diş gıcırdatarak, “Elbette” dedi.

Böylece birkaç gün sonra, Alman konuğum ve ben, kendimizi Old Bailey'in 1 No'lu Mahkemesinde dip dibe otururken bulduk, sanık Stephen Ward'ın hemen arkasındaydık. Avukatı, savunma adına son sözlerini söylüyordu, Ward'a yönelik tutumu savcılık makamını aratmayan yargıç, elinden geldiğince onun işini zorlaştırıyordu. Artık pek emin değilim, ama dinleyici sıralarında Mandy Rice-Davies de vardı galiba; hoş, gazete manşetlerinden eksik olmadığı için onu orada hayal etmiş de olabilirim. O tarihte, onun davaya yaptığı katkıların keyfini çıkaramayacak kadar genç olanlar için belirteyim, Mandy bir fotomodeldi, aynı zamanda dansçı, oyuncu ve Christine Keeler'ın ev arkadaşıydı.

Ancak Ward'ın suratından okunan bitkinliği çok iyi hatırlıyorum; bizim bir tür, Çok Önemli Kimseler olduğumuzun farkındaydı ve dönüp bizi selamladı:

İri, kemerli burnu, kaskatı gerilmiş cildi, zoraki gülümsemesi ve yorgunluktan halka halka olmuş, kızarmış, pörtlek gözleri; sigaranın etkisiyle boğuk sesiyle soğukkanlıyı oynuyordu.

“Nasıl gidiyor, sizce?” diye sordu ansızın, ikimize birden.

Kural olarak sahnedeki aktörlerin, oyunun ortasında gelişigüzel dönüp sizinle konuşmasını beklemesiniz. İkimiz adına yanıt vererek gayet iyi gittiğini söyledim, ama buna kendim de inanmıyordum. Birkaç gün sonra hakkında verilecek kadanı beklemeden, Ward kendini öldürmüştü. Lord Dilhorne ile işbirlikçileri adamın hakkından gelmiş oluyorlardı böylece.

7

Ivan Serov'un İlticası

Soğuk Savaşın doruğuna çıktığı, altmışların başında yurtdışında görev yapan Britanyalı diplomatların, Sovyet meslektaşlarıyla dostluk kurması destek görmezdi. İster tesadüfen olsun ister sosyal veya resmi bir ortamda, böyle bir temas söz konusu olduğunda derhal, tercihen önceden, üstlerine bildirmeleri gerekirdi.

Dolayısıyla birkaç hafta boyunca hemen her günü Sovyetlerin Bonn Büyükelçiliğinin üst düzey yetkililerinden biriyle görüştüğümü ve görüşmelerimizde üçüncü bir şahıs bulunmadığını, Londra'daki büroma mecburen itiraf edince resmen velvele koptu.

İşlerin nasıl bu hale geldiği, benim kadar amirlerimi de şaşırtmıştı. Hakkında rapor vermekle görevli olduğum Batı Alman iç siyaset sahnesi, yine dönemsel çalkantılarından birini yaşıyordu. *Der Spiegel* dergisinin editörü Almanya'nın gizlilik yasalarını çiğnediği gerekçesiyle hapse atılmıştı, onu oraya kapatan

Bavyera eyaleti başbakanı Franz Josef Strauss ise Alman hava kuvvetleri için Starfighter savaş jetleri alımına hile karıştırmakla suçlanıyordu. Her doğan gün, muhabbet tellalları, hafifmeşrep hanımlar ve karanlık araçlardan ibaret Bavyera'daki ahlaksızlıkla ilgili iç gıcıklayan bilgi kırıntılarına gebeydi.

Bu durumda, siyasal kargaşa zamanlarında her zaman ne yaptıysam, doğal olarak yine öyle yapmalıydım: Diplomatlar locasında yerimi alacak, sonra da gizlice alt kata inip temas kurduğum parlamenterlerin ağzını aramak üzere, doğruca Batı Alman parlamentosuna koşacaktım. Bu baskınlarımdan birinde, locaya geri döndüğümde, benim yerimde saçak saçak kaşları, çerçevesiz gözlükleri, bol kesimli gri takım elbisesi, hangi mevsimde olduğumuzu düşününce tuhaf kaçsa da, koca göbeği yüzünden birkaç beden küçük kalmış paltosuyla, ellili yaşlarda tombul ve güleç bir beyefendiyi görünce afalladım.

"Benim yerim" dememin sebebi, Bundestag Meclisinin arka tarafında, operalardaki daracık bölmele-ri andıran locanın, gördüğüm kadarıyla anlaşılmaz bir şekilde her zaman boş olmasıydı, tabii, bana bir göz attıktan sonra bulaşıcı bir hastalık sezmişçesine, mümkün olduğunca benden uzağa oturan ve hiç inandırıcı olmayan ismiyle Herr Schulz denilen CIA görevlisini saymazsak. Oysa bugün sadece şu tombul beyefendi vardı. Ona gülümsüyorum. O da gülen gözlerle karşılık veriyor. Aynı sırada, birkaç koltuk öteye yerleşiyorum. Salonda ateşli tartışmalar var. İkimiz de, ayrı ayrı dikkatle kulak kabartırken birbirimizin pürdikkat kesildiğinin farkındayız. Öğle yemeği için ara verildiğinde, ayağa kalkıp kapıda birbirimize yol veriyoruz, sonra Bundestag kantinine doğru, ayrı ayrı aşağı inerek farklı masalarda günün çorbasını içeren birbirimize kibarca gülümsüyoruz. Parlamenter

danışmanlarından birkaçı masama oturuyor, fakat diplomat locasındaki komşum hâlâ tek başına. Çorbalarmız bitince, tekrar locadaki yerlerimizi alıyoruz. Parlamentodaki oturum sona eriyor. İkimiz de kendi yolumuza gidiyoruz.

Ertesi sabah geldiğimde, adam yine benim yerimde, gülücükler saçarak oturuyor. Öğle arasında ben kulis muhabirleriyle dedikodu yaparken, o yine tek başına çorbasını kaşıklıyor. Acaba yanımıza çağırırsam mı? Duygudaşlık gösterme isteğim, çoğu zaman yer-sizdir: Baksana, adam önüne açtığı *Frankfurter Allgemeine* gazetesini okumaktan gayet hoşnut. Öğleden sonra ortalıkta görünmüyor, ama günlerden cuma, üstelik yaz ve Meclis de kepenklerini indiriyor.

Derken pazartesi oluyor, locadaki yerime tam oturacakken, adam içeri girdiği sırada, aşağıda kopan curcunadan olsa gerek, bir parmağı dudaklarında, bir yandan da sünger gibi eliyle beni selamlıyor. Ama bunu öyle samimi bir havada yapıyor ki, o beni tanırken, ben onu tanımıyorum diye; Bonn'da ardı arkası kesilmeyen diplomatik kokteyllerde tanıştığımızı; o başından beri bunu hatırlasa da ben hatırlamadığım için suçluluk duygusuna kapılıyorum.

Daha kötüsü, yaşına ve duruşuna bakılırsa, Bonn'da sayısı bilinmeyen ikinci derecede büyükelçilerden biri olması muhtemel. Böyle büyükelçiler diğer diplomatlardan pek hoşlanmazlar, hele gençleri, kendilerini tanımadıkları için hiç sevmezler. Hakikatin ortaya çıkması dört gün sürüyor. İkimiz de elimizdeki defterlere not alıyoruz; onunki ucuz, çizgili defterlerden, kırmızı bir lastik bantla tutturulmuş, her açıp kapayışında bandı yerine yerleştiriyor. Bense düz kâğıttan cep defteri kullanıyorum ve düştüğüm notların arasına serpiştirdiğim Bundes-tag'ın önde gelen aktörlerin karikatürleri var. Öyle

olunca, sıkıcı bir öğleden sonra, verilen aralardan birinde, komşumun afacan çocuklar misali aramızdaki boş koltuktan bana doğru uzanarak göz atmaya çalışması kaçınılmaz herhalde. Bunu yapar yapmaz, çerçevelerinin ardındaki gözleri kısılıyor, gövdesi sihirbazlar gibi neşeyle kıvrılırken, ceketinin cebinden kenarları kıvrık bir kartvizit çıkarıp uzatıyor, ben yazıları okurken o gözlerini benden ayırmıyor. Önce Rusça, bilmeyenler için altına İngilizce yazılmış:

Ivan Serov, İkinci Kâtip, SSCB Büyükelçiliği, Bonn, Batı Almanya.

Altında siyah mürekkep kargacık burgacık elyazısıyla, yine İngilizce: KÜLTÜR İŞLERİ.

Daha sonra konuştuklarımız bugün bile kulağımda:

“Birer tek atar mıyız, bir ara?”

İçki çok iyi gelecekti.

“Müzik seversiniz?”

Hem de çok. Ama hiç müzik kulağım yoktur.

“Evlisiniz?”

Doğrusu, öyleyim. Siz?

“Karım Olga, o da müziğe bayılır. Eviniz var?”

Königswinter’da. Neden yalan söyleyeyim? Adresimi dilediği zaman diplomatlar rehberinde bulabilir.

“Ev büyük?”

Dört yatak odası diye yanıtlıyorum, saymadan.

“Telefon numaranız?”

Numaramı söylüyorum. Yazıyor. O da bana kendi numarasını veriyor. Kartvizitimi uzatıyorum: İkinci Kâtip (Siyasi İşler).

“Müzik aleti çalarsınız? Piyano?”

Keşke, ama maalesef.

“Sadece Adenauer’in korkunç karikatürlerini yaparsınız, öyle?” derken omzuma bir şaplak atıp kahkahalarla gülüyor. “Dinleyin. Benim dairem çok küçük. Müzik çalıyoruz, herkes şikâyet ediyor. Siz beni arayın, tamam? Evinize davet edin bizi, güzel çalınız. Adım Ivan, tamam?”

Ben de David.

Soğuk Savaşta Birinci Kural: Hiçbir şey, ama hiçbir şey görüldüğü gibi değildir. Herkesin, üçüncü olmasa bile ikinci bir dürtüsü vardır. Sovyet memuru biri, eşiyile birlikte kendisini, Batılı *hem de tanımadığı* bir diploma-tın evine açıkça davet ettiriyor? Bu durumda, kim kime pas atmış oluyor? Başka türlü ifade edelim, öncelikle böyle umulmadık bir teklif yapılmasını teşvik edici ne söylemiş ya da ne yapmış olabilirdim? Şunu bir daha gözden geçir, David. Daha önce hiç karşılaşmadığınızı söylüyorsun. Sonra da belki karşılaşmışsınız diyorsun.

Karar verilmişti, ama tarafımdan değil. Önerdiği gibi, Serov’u evime davet edecektim. Ama bu yazılı değil, telefonla olacaktı. Verdiği numarayı arayacaktım, Bad Godesberg’deki Sovyet Büyükelçiliğinin kayıtlı numarasıydı. Adımı söyleyip Kültür Ataşesi Serov ile görüşmek istediğimi belirtecektim. Her biri olağan görünen bu edimleri en ince ayrıntısına dek düşündüm. Eğer ararsam, Serov’a bağlandıktan sonra gelişigüzel bir şekilde sözünü ettiğimiz şu müzik ziyafeti için hangi gün, hangi saatin ona ve eşine uygun olacağını soracaktım. Olabildiğince erken bir tarih almaya çalışacaktım, ne de olsa potansiyel ilticacılar her an tuzığa düşebilirlerdi. Elbette karısına saygılarımı sunmayı unutmayacaktım, bu ricaya onun da katılması –aslında onaylaması– müstesnaydı.

Telefonda Serov ters konuşuyordu. Beni hayal meyal hatırlıyordu sanki, ajandasına bakıp beni arayacağını söyledi. Hoşça kalın. Amirlerim ondan bir daha haber almayacağımı düşündüler. Ertesi gün aradı, ama galiba başka bir telefondan, çünkü bu defa daha samimiydi.

Tamam, cuma akşamı, saat sekiz nasıl, David?

İkiniz birden mi, Ivan?

Tabii. Serova da geliyor.

Harika, Ivan. Saat sekizde görüşürüz. Eşinize en iyi dileklerimi iletin.

Gün boyu, Londra'dan gelen ses teknisyenlerinin oturma odamıza kablolar döşemesini izledik, karım duvarları çizecekler diye endişeleniyordu. Randevu saatinde özel şoförün kullandığı, camları siyah film kaplı, ZIL marka dev bir limuzin ağır ağır bizim evin önüne yaklaşarak durdu. Açılan arka kapısından, Ivan çıktı, daha doğrusu önce kalçası, ardından da tıpkı kendi çektiği filmlerden birinde oynayan Alfred Hitchcock gibi, çekiştirdiği insan boyundaki viyolensel. Sonra kimse görünmedi. Yoksa yalnız mı gelmişti? Hayır. Durduğum yerden göremediğim, öbür taraftaki arka kapı açılıyor. Serova'yı ilk kez görmek üzereyim. Fakat bu Serova değil. Tiril tiril, tek sıra düğmeli siyah takım elbisesiyle uzun boylu, atik tetik bir adam.

"Dimitri'yle tanışın" diyor Serov kapı eşiğine geldiğinde. "Karımın yerine o geldi."

Dimitri de müzik âşığı olduğunu söylüyor.

Akşam yemeğine oturmadan, içki şişesine hiç de yabancı olmadığı anlaşılan Serov, ona her ne ikram edildiyse içip bir tabak dolusu kanepeyi mideye indirdikten sonra, viyolenseliyle bize Mozart'ın bir

uvertürünü çaldı, biz de alkışladık, en çok da Dimitri. Serov'un pek lezzetli bulduğu geyik etinin ardından Dimitri, son zamanlarda sanata, uzaya yolculuğuna ve dünya barışının sürdürülmesine, Sovyetlerin sağladığı kazanımlar hakkında bizi aydınlattı. Yemekten sonra, Ivan bu kez Stravinski'nin zor bir bestesini çalmaya koyuldu. Yine Dimitri'nin öncülüğünde bunu da alkışladık. Saat onda ZİL tekrar kapının önündeydi ve Ivan yanında Dimitri, kucağında viyolenseliyle uzaklaştı.

Ivan birkaç hafta sonra Moskova'ya çağırılmıştı. Dosyasında neler vardı, KGB ajanı mıydı, yoksa GRU mu, hatta Serov gerçek adı mıydı, asla öğrenemedim, dolayısıyla onu kendi bildiğim gibi, hatırlamakta özgürüm: Kendisine hitap ettiğim adıyla *Kültür Ataşesi Serov*, coşkulu bir sanatsever, ara sıra efkârlanarak Batıya iltica etme fikrini tartan biriydi. Belki bu amaçla birkaç sinyal çakmıştı, ancak hiçbirini sonuna kadar götürmek gibi bir niyeti yoktu. Ya KGB ya da GRU adına çalıştığı neredeyse kesindi, aksi takdirde böyle hareket etme özgürlüğü olur muydu hiç? Böylece "kültür ateşesi" diye yazılıp "casus" diye okunan biriydi, Kısaca yurt sevgisiyle özgür hayatın ulaşılmaz düşü arasında sıkışıp kalmış Ruslardandı o da.

Acaba o da beni meslektaş casus diye mi görmüştü? Schulz gibi miydi yani? Eğer KGB, ev ödevini yerine getirseydi, benim ne olduğumu mutlaka ortaya çıkarırdı. Diplomatik Hizmet sınavına hiç girmemiş, diplomat adaylarının sözümona sosyal meziyetleri için sınandığı izci kampı misali o kır evi gezilerine hiç katılmamıştım. Ne Dışişleri Bakanlığının açtığı kurslara gitmiştim ne de Whitehall'daki Dışişleri Ofisinin kurslarına. Bonn'a gökten zembille inmiştim adeta, üstelik gerekmeyecek kadar akıcı Almanca konuşuyordum.

Eğer bütün bunlar benim casus olduğumun anlaşılmasına yetmiyorsa, bir de şu kartal gözlü diplomat eşleri vardı elbet; terfiler, madalyalar ve sonunda şövalyelik unvanı gibi konularda KGB araştırma görevlilerini aratmayacak şekilde kocalarının rakiplerinden gözlerini ayırmazlardı. Sicilime bir bakan, artık benden kaygılanmaması gerektiğini bilirdi. “Bir Dost”, Britanyalı saygın yabancı memurlar, istemeden kendi aralarına almak zorunda kaldıkları ajanlara böyle derdi.

8

Miras

Yıl 2003. Şoför, kurşungeçirmez Mercedes'le gelip gün ağarırken beni Münih'te kaldığım otelden alıyor ve on kilometre ilerideki şirin bir Bavyera kasabasına, bira endüstrilerinin, onlar zaman aşımına uğrayınca da hiç sonu gelmeyecek casusluğun merkezi olan Pullach'a götürüyor. O tarihte Alman İstihbarat Servisi BND'nin başkanı (Präsident) olan Dr. August Hanning ve üst düzey mesai arkadaşlarından birkaçıyla iş kahvaltısına katılacaktım. Güvenlik görevlilerinin beklediği kapıdan girip ağaçların ve kamuflaj ağlarının ardına neredeyse gizlenmiş alçak binaların önünden geçerek, Almanya'nın güneyinden çok, kuzeyine özgü beyaz badanalı sevimli bir kır evinin önüne geliyoruz. Dr. Hanning kapıdaki basamaklarda, ayakta bekliyor. Biraz zamanımız olduğunu söylüyor. Acaba fabrikayı şöyle bir dolaşmak ister miydim? Teşekkürler, Dr. Hanning, çok isterim.

Otuz yılı aşkın bir süre önce, Bonn ve Hamburg'daki yurtdışı hizmetim sırasında, BND ile hiç temas kurmamıştım. Kullanılan jargonla söylemek gerekirse "deklare" edilmemiş ve özellikle efsanevi karargâhına girmemiştim. Fakat Berlin Duvarı yıkılınca –hiçbir istihbarat servisinin öngörmediği bir olaydı– ve Bonn'daki Britanya Büyükelçiliği bütün şaşkınlığıyla pılısını pırtısını toplayıp Berlin'e taşınmak zorunda kalınca, o tarihteki Büyükelçimiz bunu kutlamak için beni de Bonn'a davet etmeyi kafasına koymuştu. Aradan geçen yıllarda, ne Britanya Büyükelçiliğini ne de geçici Bonn hükümetini kayırdığım *A Small Town in Germany* adında bir roman yazdım. Batı Almanların aşırı sağa kayacağını öngörürken –yanılıyordum– Britanyalı diplomatlarla Batı Alman yetkilileri arasında, uygunsuz bir gerçeği açığa çıkarmaya kararlı bir büyükelçilik çalışanının ölümüyle sonuçlanan bir komplo uydurmuştum.

Dolayısıyla hiç kimsenin eski Sefaret'in son perdesini indirecek veya yenisini karşılayacak ideal kişi olarak beni düşünmesini beklemiyordum, meğer çok uygar bir adam olan Britanya Büyükelçisi aksini düşünmüş. Kapanış töreninde bana (umarım) neşeli bir konuşma yaptırmakla yetinmeyip, romanda kötülediğim, üst düzey Alman tiplerinin gerçek yaşamdaki karşılıklarının tamamını Ren kıyısındaki konutuna davet etmiş, leziz bir yemeğin karşılığında her birinden konuşma yapmalarını istemişti.

Romanımdaki bu karakterlerin en kötüsü olarak öne çıkan Dr. August Hanning, bu isteği centilmence ve esprili bir şekilde yerine getirmişti. Minnettar kaldığım bir davranıştı.

Şimdi Pullach'tayız, aradan on yıldan fazla bir zaman geçti, Almanya yeniden tamamen birleşti ve Hanning de güzel beyaz evinin kapısında beni bekliyor. Daha önce burada hiç bulunmamış olmama rağmen, herkes gibi benim de BND'nin tarihinin burada başladığından haberim var. Hitler'in Doğu Cephesinde askeri istihbaratın başı General Reinhard Gehlen'in savaşın sonuna doğru belirsiz bir noktada, değerli Sovyet arşivini kaçırıp nasıl Bavyera'ya gömdüğünü; sonra da CIA'in öncüsü Amerikan Stratejik Servisler Ofisi OSS ile anlaşma yaptığını; buna göre, Amerikan komutasındaki, kısaca Org diye bilinen Sovyet karşıtı casusluk ajansı Gehlen Organizasyonunun başına geçirilmesi karşılığında, o arşiv ve personeliyle birlikte teslim olduğunu biliyorum.

Doğal olarak arada aşamalar var, her türlü flörtte olur zaten. Gehlen, 1945 yılında, teknik açıdan ABD tutsağı olarak Washington'a uçar. Amerika'nın bir numaralı casusu ve CIA'in kurucu başkanı Allen Dulles, ona şöyle bir bakar ve gördüğünden memnun kalır. Gehlen ağırlanır, pohpohlanır, beysbol maçına götürülür, ama suskun ve mesafeli tavrını korur; buyusa casuslar dünyasında çoğu zaman gizemli derinlik anlamına gelmektedir. Hiç kimse onun, Rusya'da Führer adına casusluk yaparken, elindeki arşivin büyük bölümünü değersiz kılacak şekilde, kendini Sovyetlere iltica planına kaptırdığını bilmiyor gibidir ya da umursamaz. Bu yeni bir savaş, Gehlen de bizim adamımız. 1946'da, muhtemelen tutsaklığı bittikten sonra, CIA'in koruması altında Batı Almanya'nın yeni kurulan denizaşırı istihbarat servisinin başına getirilir. Nazi günlerinden kalma eski yoldaşları çekirdek kadroda yer almaktadır. Denetimli bellek yitimi, geçmişini tarihe havale eder.

Keyfi bir kararla, eski ya da mevcut Nazilerin doğal olarak komünizm karşıtı olduklarına hükmeden, Dul-

les ve Batılı müttefikleri elbette kendilerini fena kandırıyorlardı. Okul çağındaki her çocuğun bildiği gibi, karanlık bir geçmişi olan herkes şantaja kolay hedef olur. Buna bir de askeri yenilginin, gururun kırılmasının, örneğin Dresden gibi doğup büyüdüğünüz ve çok sevdiğiniz şehrin, müttefiklerce toptan bombalanmasına duyulan sessiz nefretin yol açtığı, için için kaynayan öfkeyi ekleyin, alın size KGB ve Stasi'nin eleman alımında arayıp da bulamadığı potansiyel özellikler.

Heinz Felfe davası pek çok kişinin durumunu açıklar. 1961 yılında benim de tesadüfen Bonn'da bulunduğum bir dönemde, Dresden'de büyümüş olan Felfe nihayet yakalandığı zaman, sırasıyla Nazi SD, Britanya MI6, Doğu Alman Stasi ve Sovyet KGB adına casusluk yapmış bulunuyordu – tabii bir de, Sovyet istihbarat servislerine karşı oynanan kedi-fare oyunlarında ustalığını gösterdiği BND vardı. Gösterirdi elbet, ne de olsa Sovyetler ve Doğu Almanlar, Org içindeki bu parlak adamın kimliğini açığa çıkarıp zafere ulaşması için maaşa bağladığı yedek ajanları emrine vermişti. Sovyet efendilerinin gözünde Felfe öyle değerliydi ki, sırf ajanlarını yönetmek, topladığı istihbaratı işleme koymak ve Org içerisindeki parlak kariyerini daha da ilerletmek için Doğu Almanya'da özel bir KGB birimi bile kurmuşlardı.

1956'da, Org artık Federal İstihbarat Servisi ya da kendi dilinde Bundesnachrichtendienst adını aldığı anda, Felfe ile, yine Dresdenli ve BND içerisinde önemli bir rolü olan Clemens adlı biri, BND'nin bütün muharebe düzenini, yurtdışında çok gizli görev yapan doksan yedi üst düzey yetkilinin kimlik bilgileriyle birlikte, muhtemelen büyük paralar karşılığında çoktan Ruslara teslim etmişlerdi. Ancak her zaman yapmacık davranan ve hayalperest denilebilecek Gehlen, 1968'e dek yerini korumayı başardı, bunun sonunda da Doğu

Almanya'daki ajanlarının yüzde doksanı Stasi namına çalışırken, Pullach'taki BND bordrosunda kayıtlı görünen kalabalık ailesinden on altı kişi kalmıştı.

Casuslar kadar sessiz sedasız çürüyen başka kimse bulamazsınız. Kimse görevini saptırmada onların eline su dökemez. Hiç kimse, kendine her şeyi bilen biri havası vermede ve bunun arkasına gizlenmede onlar kadar usta olamaz. Gerçek değerinden çok, sadece elde edilirken hoyratça takınılan gizli tutum nedeniyle, çekici hale gelen ikinci sınıf istihbarata bol para dökmekten başka seçeneği olmayan bir topluma üstünlük taslama işini onlardan daha iyi kıvıran yoktur. Bunların hiçbirinde de BND, en hafif deyimiyse, yalnız değildir.

Pullach'tayız, az zamanımız var, ev sahibim bana daha çok İngiliz kır evlerini andıran bu güzel evi gezdiriyor. Doğrusu etkilendim, sanırım o da bu beklenti içinde, cilalı upuzun bir masanın durduğu, yirminci yüzyıl manzaralarıyla dolu ve *neşeden-güç-doğar* takımının heykelden, kızlı erkekli üyelerinin kaideler üstünde, birbirlerine kahramanca bakışlar attığı, göz alıcı iç avluya bakan kocaman toplantı salonunu gösteriyordu.

"Doktor Hanning, burası ne kadar harika bir yer" diyorum kibarca.

Bu sözlerime belli belirsiz bir gülümsemeyle karışık, "Öyle. Martin Bormann ince zevk sahibi biriydi" diye cevap veriyor.

Onun peşi sıra, taş merdivenlerden iniyorum, birkaç kat aşağıda, Martin Bormann'ın kendine göre döşediği ve *Führerbunker* denen Hitler'in sığınağına geliyoruz; içinde yataklar, telefonlar, seyyar tuvaletler,

havalandırma pompaları dahil Hitler'in gözde yarıdakçısının sağ kalması için gereken her şey var. Ben gözlerimi dikmiş bön bön etrafı seyrederken, Hanning aynı çarpık gülümsemesiyle, bütün bu alanın Bavyera eyalet yasaları gereği koruma altındaki anıtlar kapsamına alındığına beni temin ediyor.

Demek 1947'de, Gehlen'i getirdikleri yer burası diye geçiyor aklımdan. Bu ev. Nazi avcısı dağınık ekipler Martin Bormann'ın izini sürerken ve bütün dünya Belsen, Dachau, Buchenwald, Auschwitz ve başka yerlerde yaşanan tarifsiz dehşeti sindirmeye çalışırken, ona karnını doyuracak yemek ve temiz yatak verdikleri, Nazi dönemine ait dosyaları, kartoteksleri ve Nazi dönemindeki eski personelini önüne koydukları ev. Burası, Reinhard Gehlen ile emrindeki Nazi gizli polislerinin yerleştiği, Bormann'ın yakın bir gelecekte gerek duymayacağı kır konutuydu. Bir dakika önce, Hitler'in pek usta olmayan istihbarat şefi, Rusların hiddetinden kaçarken görülürken, bir dakika sonra, en iyi yeni dostları muzaffer Amerikalılar tarafından kuşsütüyle beslenir.

İşte, belki benim yaşımda biri bu kadar şaşırmış görünmemeli. En azından ev sahibimin gülümseyişi bana bu kadarını söylüyor. Bir zamanlar ben de bu meslekte değil miydim? Eskiden hizmet ettiğim istihbarat servisiyle Gestapo, 1939'a dek hararetli bir bilgi alışverişinde bulunmamış mıydı? Muammer Kaddafi'nin saltanatının son günlerine kadar onun gizli polis şefiyle sıkı fıkı değil miydi? Hem de siyasal düşmanlarını, hatta hamile olanları bile paketleyecek kadar, kodese atılmak üzere Trablus'a sepetlenerek en ileri yöntemlerle sorgulandıklarını görecek kadar.

Artık iş kahvaltımız için uzun taş merdivenleri geri tırmanmanın zamanı geldi. Yukarı çıktığımızda –galiba evin ana salonundayız ama emin değilim–

Pullach'ın ünlüler duvarı olduğunu sandığım yerden, geçmişin iki siması karşılıyor beni: 1935'ten 1944'e dek Hitler'in savunma örgütü Abwehr'in başı Amiral Wilhelm Canaris ile BND'nin ilk başkanı, dostumuz General Reinhard Gehlen.

Koyu bir Nazi olan, ama Hitler'den pek hoşlanmayan Canaris, bir yandan Almanya'daki sağcı direnişçilerle, diğer yandan savaş boyunca seyrek de olsa teması sürdürdüğü Britanya İstihbaratıyla ikili oynuyordu. Çift taraflı faaliyetleri 1945'te ortaya çıkınca, kısa bir yargılanma sürecinin ardından, SS tarafından feci şekilde infaz edildi: Cesur, kafası biraz bulanık bir kahraman, ama asla anti-Semitik olmayan, her şeye rağmen ülkenin liderinin gözünde bir haindi. Yine savaş haini olan Gehlen'e gelince; tarihin soluk ışığında, ondan geriye hilekârlık, inandırıcılık ve bir dolandırıcı kadar kendini ikna yeteneğinden başka hayran olunacak ne kaldığını bilmek zordur.

Bu tedirgin edici iki simayı incelerken, *hepsi bu kadar mı* diye merak ediyorum. BND'nin elinde, servise yeni katılacak gözleri ıslıl ıslıl adaylara gösterilecek geçmişten örnek kimseler olarak sadece bu iki kusurlu adam mı var? Sırlar dünyasına yeni girecek Britanyalıları bekleyen ödülleri bir düşünün! Casusluk hizmeti gören her kurum kendini efsaneleştirir, ama Britanyalılar hepsinden bir gömlek yukarıdadır. KGB zekâsının bizi alt edip her defasında içimizi dışımıza çıkardığı Soğuk Savaş sırasında nasıl kahrolduğumuzu unutun. Ulusal gururumuzun güvencesi olduğuna inandığımız televizyonumuz ve bulvar basınımıza göre, İkinci Dünya Savaşını gözünüzün önüne getirin. Bletchley Parktaki zehir gibi şifre kırıncılarınmıza bakın! Kıvrak bir zekâ ürünü olan Çifte Casusluk Sistemimize, Normandiya Çıkarmasının ilk günü yaşattığımız büyük aldatmacaya, düşman hatlarının gerisine ge-

çen Özel Harekât Birimlerinin korkusuz telsiz operatörleriyle sobataj timlerine bakın! Bu kahramanlar ve onların önünde yürüyenler oldukça, yeni elemanlarımızın Gizli Servisten etkilenmemeleri mümkün mü?

Hepsinden önemlisi de biz kazandık, dolayısıyla tarihi bizim yazmamız gerekir.

Oysa bizim zavallı BND, ne kadar efsaneleşmiş bile olsa, elemanlarına sunacağı böyle yüreği ferahlatan geleneklere sahip değil. İngiltere Oyunu diye de bilinen, üç yılı aşkın bir süre boyunca, elli cesur Hollandalı ajanı işgal altındaki Hollanda'da kesin ölüme ve felakete göndermesi konusunda, Özel Harekât Birimlerini kandıran bir aldatmaca olan Abwehr'in Kuzey Kutbu Harekâtıyla böbürlenecek hali yok örneğin. Şifre çözümünde Almanların kazanımları etkileyiciydi, ama ne uğruna? 1966'da BND saflarına muhbir olarak katılmış, Gestapo'nun eski Lyon şefi, Klaus Barbie'nin su götürmez karşı istihbarat becerileriyle de övünemez elbette. Müttefikler tarafından uzun süre örtbas edilmesinin ardından, Fransız Direniş Hareketinden pek çok kişinin bizzat Barbie'nin elinden işkence gördüğü ortaya çıkmıştı. Ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı ve en ağır vahşetleri sergilediği hapishanede öldü. Fakat belli ki, bundan önce Che Guevara'yı ele geçirmesi için CIA tarafından işe alınmıştı.

Bunları yazdığım günlerde, artık serbest avukatlık yapan Dr. Hanning, Almanya'da faaliyet gösteren yabancı istihbarat servislerini ve Alman casuslarıyla onların arasında olası gizli anlaşma ya da işbirliğini araştırmakla görevli Alman parlamento komisyonunun karşısında soru yağmuruna tutuluyor. Kapa-lı kapılar ardında yürütülmüş bütün soruşturmalar

gibi, bu da çok fazla göz önünde. Suçlamalar, kinayeli haberler ve kaynağı belirsiz basın açıklamaları gırla gidiyor. BND ile sinyal istihbarat kanadı, bilerek ya da bürokratik ihmaller yüzünden, 2002'den beri Almanya'nın kendi yurttaşlarıyla kurumlarının, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı NSA tarafından dinlenmesine yaradığına yönelik ve görünürde ortalığı en çok karıştıran suçlama pek güvenilecek cinsten değil.

Şimdiye dek toplanan kanıtlara bakılırsa, bu söz konusu olamaz. 2002 yılında, BND ile NSA arasında yapılan anlaşma kapsamında, Alman hedeflerinin koşulsuz yetki alanı dışında kaldığı belirtilmişti. Anlaşmaya kesinlikle bağlı kalınması için filtreler yerleştirildi. Peki, bunlar bozuldu mu? Bozuldularsa, bunun sebebi, insan kaynaklı mıydı, teknik aksaklık mı, yoksa zamanla gevşetilmiş olmalarının sonucu muydu? NSA aksaklığı tespit ettiğinde, Alman müttefiklerinin canını sıkmaya gerek olmadığına mı karar vermişti?

Bundestag'daki gelişmeleri takip eden ve benden daha çok bilgi sahibi olan gözcülere bakılırsa, komisyonun uzun uzadıya tartışmalarından, Başbakanlık Ofisinin yasal yükümlülüğü olan BND'yi denetim altında tutma görevini yerine getirmeyi başaramadığı; BND'nin kendini denetleyemediği; Amerikan istihbaratıyla işbirliği söz konusuyken, danışıklı dövüşün olmadığı sonucu çıkacaktı. Muhtemelen siz bunları okuyana dek, daha başka karmaşıklıklar, yeni belirsizlikler de ortaya çıkmış olacak ve ortada, tarih dışında suçlanacak kimse kalmayacak.

Belki de sonunda, yegâne gerçek suçlu tarihtir. Amerikan sinyal istihbaratı, savaş sonrası yılların başında, genç Batı Almanya'ya ağını attığında, Adenauer'in çaylak hükümeti söylenen her şeyi yerine getirmişti; hoş, söylenenler de çok azdı. Zamanla o ilişki değişmiş olabilir, ama sadece görünürde. BND'nin gözetimi ol-

maksızın, NSA dilediğince casusluğa devam ediyordu, ancak bu alışkanlığın, ta ilk günden itibaren, ev sahibi ülkede hareket eden her şeyi içermediğini düşünmek zor. Casuslar casusluk eder, çünkü işleri budur.

BND'nin anbean NSA üzerinde, hele NSA'nın Alman ve Avrupalı hedefleri seçme konusunda, etkili denetimi olduğu bana gerçekmiş gibi gelmiyor. NSA'nın bugün verdiği mesaj apaçık ortada: Eğer ülkenizdeki terör tehdidini haber vermemizi istiyorsanız, çenenizi kapayın ve dinleyin.

Snowden'ın ifşa ettiği bilgilerin ardından, Britanya kendi içinde benzer soruşturmalar yürütecekti elbet, aynı türden yarım yamalak bir sonuca vardı da. Bu bilgiler, Amerika'nın kendi için yasalarla yasakladığını, bizim sinyal istihbarat kolumuzun Amerika'ya yaptıkları ölçüsünde birtakım hassas konulara da temas ediyordu. Ancak Britanya kamuoyu, koparılan onca yaygaraya rağmen, gizliliğe alışık, gıdım gıdım bilgi veren medya tarafından mahremiyeti ihlal etmemeye özendirilir. Yasaların çiğnenmesiyle birlikte, boşlukları doldurmak için her şey alelacele yeniden gündeme gelir. Protesto edenlerin sesleri yükselirken, sağcı basın bunları bastırır. Eğer Birleşik Devletler'e gösterilen sadakat sarsılırsa, o zaman biz kim olacağız diye akıl yürütülür.

Diğer yandan, aynı kuşak içerisinde, faşizm ve komünizmle tanışan Almanya, dürüst yurttaşlarının işlerine burnunu sokan devlet ajanlarını hafife almaz; hele bu yabancı ve sözde müttefik bir süpergücün buyruğuyla ve yararına yerine getiriliyorsa. Britanya'da adına Özel İlişki denen dostluk, Almanya'da vatan hainliği diye nitelenir. Yine de bana sorarsanız, bu çalkantılı günlerde, kitabımın baskıya gireceği tarihe dek, kesin herhangi bir karar çıkacağını sanmıyorum. Alman parlamentosu fikrini söylemiş olacak,

terörle mücadele gibi daha büyük bir dava akla getirilecek ve Almanya'nın kaygılı yurttaşlarına, ara sıra neye uzanacağını bilinmese de, kendilerini esirgeyen eli ısırmamaları öğütlenecek.

Ancak bütün zorluklara rağmen en kötüsü kanıtlanırsa, o zaman geriye en hafifinden söylenecek ne kalır? Belki de BND, yetiştirilme tarzı konusunda kafası karışık herkes gibi, kim olacağını bilmiyordu. Fazla kudretli bir istihbarat servisiyle iki yönlü alışveriş en uygun koşullarda bile kolay olmaz, hele bir de sizi dünyaya getiren, altınızı ilk değiştiren, cep harçlığını vereni, ev ödevinize bakan ve size yol gösteren ülkeyle iş yapıyorsanız, asla. Hatta Birleşik Devletler'in son yıllarda sık sık yaptığı gibi, o ebeveyn ülke kendi dış politikasını casuslarına havale etmişse her şey daha da zor olur.

9

Murat Kurnaz'm Masumiyeti

Almanya'nın kuzeyi, Bremen'de bir okulun spor sahasına bakan üst kattaki otel odasında oturuyorum. Yıl 2006. Murat Kurnaz adında, Bremen'de doğup büyümüş ve okumuş bir Türk-Alman beş yıl hapis kaldığı Guantánamo'dan yeni salıverildi. Guantánamo'ya kapatılmadan önce Pakistan'da yakalanmış, üç bin dolar karşılığında Amerikalılara satılmış, Kandehar'da bulunan ABD'nin işkence merkezinde iki ay boyunca kendisine elektrik verilmiş, bilincini kaybedene dek dövülmüş, üzerine su dökülerek boğulma hissi yaratılmış, bir kancaya asılmış ve fiziksel gücüne rağmen ölecek hale gelene dek orada tutulmuştu. Gelgelelim, Guantánamo'ya kapatıldığı güne dek bir yıl süresince onu sorgulayan, ikisi BND'den biri Almanya'nın iç güvenlik servisinden olmak üzere, Amerikalılar ile Almanlar onun zararsız ve saf biri olduğuna, ne Alman ne Amerikan ne de İsraililerin çıkarlarına tehdit oluşturmadığı sonucuna varmışlardı.

Ancak burada öyle bir paradoks var ki, yargılamak şöyle dursun, ne bağdaştırabiliyorum ne de açıklayabiliyorum. Kurnaz'la tanıştığım sıralarda, Bonn'da ağırlandığım, büyükelçiler masasında benimle birlikte oturan ve beni Pullach'taki evinde konuk eden Dr. Hanning'in, Kurnaz'ın kaderinin belirlenmesinde, bırakın önemli olmasını, herhangi bir rol oynadığından haberim yoktu. Oysa şimdi kulağıma gelen bilgilere göre, daha birkaç hafta önce Almanya'nın üst düzey yetkilileriyle istihbaratın başındakilerin katıldığı bir toplantıda, BND *Präsident* Dr. Hanning, kendi servisinin üyelerinin önerilerine apaçık meydan okuyarak, Kurnaz'ın geri gelmemesi yönünde oy kullanmıştı. Eğer Kurnaz bir yere gidecekse, o zaman ait olduğu Türkiye'ye dönmesi gerekirdi. Bu da, daha dolambaçlı bir yolla, Kurnaz'a geçmişte terörist olmadığına ya da gelecekte öyle olmayacağına, dolayısıyla Hanning olmayacağına güvenilememesiydi.

Kurnaz, 2004'te, henüz Guantánamo'da tutulurken, Bremen eyalet polisiyle güvenlik servisleri, Kurnaz'ın süresi dolmuş olan oturma iznini yenilemeyi ihmal ettiğini –Guantánamo'daki kafeslerde kalem, mürekkep, posta pulu ve mektup kâğıdı bulunmadığı göz önüne alınınca, böyle bir ihmalkârlık bağışlanabilir sanırsınız– bu durumda kayıtlı olduğu annesinin ev adresinden çıkarıldığını duyurmuşlardı.

Hukuk mahkemesi, Bremen'in kararını bozmuş olsa bile Hanning bugüne dek bu konudaki tavrını açıkça değiştirmiş değil.

Oysa altmış yıl kadar öncesini, benim de olumlu ya da olumsuz, eski komünist sempatizanlar, zanlı yol arkadaşları, gizli Parti üyeleri vb gibi belirli kategorilere giren kişiler hakkında naçizane görüşlerime başvurulduğu Soğuk Savaş günlerini gözümün önüne getirdiğim zaman, kendimi aynı açmazda

buluyorum. Kâğıt üstünde Kurnaz listedeki pek çok maddeyle yüzeysel olarak örtüşüyordu. Bremen’de köktencilik propagandası yapan bir camiye gitmişti. Pakistan’a gitmek üzere yola çıkmadan önce sakal bırakmış, annesiyle babasını Kuran’da yazanlara daha sıkı riayet etmeye zorlamıştı. Anne-babasına söylemeden gizlice yola çıkması iyi bir başlangıç değildi. Annesi öyle paniğe kapılmıştı ki, soluğu polis karakolunda almış, oğlunun Ebu Bekir camiinde köktenci yapıldığı, cihatçı kitaplar okuduğu ve Çeçenistan ya da Pakistan’da cihat uğruna savaşmayı amaçladığı yönünde şikâyetle bulunmuştu. Hangi saiklerle olursa olsun, Bremen Türklerinden başkaları da benzer hikâyeler anlatıyorlardı. Olabilir tabii. Kuşku, çaresizlik ve karşılıklı suçlamalar kendi içlerinde çatlaklara sebep olmuştu. İkiz Kuleler’e yönelik bütün komplo az ileride, Hamburg’daki Müslüman kardeşleri tarafından hazırlanmamış mıydı? Kurnaz’a gelince, o ısrarla Pakistan’a gidiş amacının İslami eğitimi ilerletmek olduğunu söylüyordu. İşaretlenen kutucukların hiçbirinden terörist çıkmaması meselesini tarihe bırakalım. Kurnaz hiç suç işlemedi, masumiyeti nedeniyle tarifsiz acılar çekti. Gelgelelim, beni o günlere götürür, aynı işaretli kutucukları ve benzer bir korku ortamını önüme koyarsanız, apar topar Kurnaz’ı savunmaya koştuğumu hayal bile edemem.

Bremen’deki otel odasında rahatça oturmuş kahvemi yudumlarken, Kurnaz’a soruyorum, bitişik hücrelerde kalan mahkûmlarla, yasak olmasına, dayakla ve hücre hapsiyle cezalandırılmasına rağmen, haberleşmeyi nasıl başardın? Çünkü dikkafalı olması ve her gün yirmi üç saat boyunca ne ayakta durabildiği ne de

oturabildiği kafese sığmayan iri cüssesi nedeniyle bu cezalara bilhassa maruz kalırdı.

Kendini kollaman gerekiyordu, diyor, düşünmek için, artık alıştığım üzere, biraz suskun kaldıktan sonra. Sadece gardiyanlardan değil, diğer mahkûmlardan da. Kimseye neden orada olduğu sorulmazdı. El Kaide üyesi olup olmadıklarını soramazdın. Ama gece gündüz başka bir mahkûmun iki adım ötesinde çömelip dururken, insan ister istemez, er ya da geç onunla iletişime geçmeye çalışıyor.

Ufacık bir lavabo vardı, ama daha çok haberleşme aracı sayılırdı. Kararlaştırılan saatte, lavaboyu kullanmak yerine, deliğinden aşağı fısıldarlardı – bu saatin nasıl kararlaştırıldığını söylemek istemiyordu, ne de olsa birlikte yattığı düşmana savaş açmış kimselerin çoğu hâlâ hapisteydi. Sözcükleri çıkaramazdın, ama toplu uğultu aidiyet duygusu uyandırırdu.

Bir de strafordan çorba bardağı vardı, yanında kocaman bir parça bayat ekmekle yemek kapağına koyarlardı. Çorbayı içer, sonra bardağın ağzından, başparmağının tırnağı kadar bir parça koparır ve gardiyan bundan bir anlam çıkarmasın diye dua ederdin. Sonra bu iş için uzattığın tırnağınla, Kuran'dan alınma Arapça bir şeyler kazırdın. Ekmeğinden bir lokma saklar, çiğneyerek topak bir hamur haline getirir, donmaya bırakırdın. Tulumundan kopardığın bir ipliğin ucuna ekmek topağını bağlar, diğer ucunu da straför parçasına sarardın. Onu da ağırlık işlevi gören o topak yardımıyla parmaklıkların arasından komşuna doğru fırlatırdın, adam pamuk ipliği tutar, straför parçasını kafesine çekip alırdı. Mektubuna aynı yolla cevap gelirdi.

* Kitap baskıya girdiğinde aşağı yukarı yarıya tahliye izni çıkmış, geride seksen mahkûm kalmıştı.

Guantánamo'daki kaypak hukuk standartları gereğince bile beş yıl boyunca haksız yere kapalı tutulmuş ve sonunda evine gönderilmiş masum bir adam olarak Kurnaz tahliye edildiğinde, Guantánamo'dan Almanya'daki Ramstein hava üssüne nakledilirken ona özel bir uçak tahsis edilmesi uygun olurdu. Yolculuk için kendisine temiz iç çamaşırları, blucin ve beyaz tişört verilmişti. Rahatı için uçuş boyunca ona göz kulak olsunlar diye on ABD askeri, özel olarak görevlendirilmiş, Alman karşılama ekibine teslim edilirken de Amerikalı komutan, ebedi zaferine doğru yolculuğun devamında Kurnaz'a takılması için Alman meslektaşına en hafifinden bir çift kelepçe uzatmış ama Alman subay şöyle demişti:

“İşlediği bir suç yok. Almanya'ya geldiğine göre o artık hür.”

Oysa August Hanning öyle düşünmüyordu.

Hanning, 2002'de, Alman güvenliğine tehdit olduğu gerekçesiyle Kurnaz'ı topa tutmuştu. O günden beri Alman ve Amerikalı sorgu memurlarının kararlarını hangi sebeplerle çiğnediği, bildiğim kadarıyla açıklanmadı. Yine de beş yıl sonra, 2007'de, İçişleri Bakanlığı istihbarat şefi sıfatıyla konuşan Hanning, sadece Kurnaz'ın Almanya'da –artık Alman topraklarına döndüğüne göre, gündemde bu vardı– ikametine karşı çıktığını tekrarlamakla kalmayıp, Kurnaz'm zarsız olduğuna hükmetmiş, eskiden doğrudan kendi emrindeki BND'nin sorgu memurlarını yetkilerini aştıkları için yerden yere vuruyordu.

Derken ben, geç de olsa, Kurnaz'ın davasını desteklediğimi belli edince, hâlâ saygı gösterdiğim Hanning, dostça bir uyarıda bulunarak ona merhamet

göstermemin yakışık almadığını söyledi, ama başka gerekçe göstermedi. Kamuoyuna ya da Kurnaz'ın saygın avukatına hiçbir sebep belirtilmediği için Hanning'in öğüdüne uyamadım. Acaba daha önemli bir sebebi mi vardı? Bunun olduğuna neredeyse inanacağım. Kurnaz'ın şeytanlaştırılması bir tür siyasal gereklilik miydi yoksa? Saygın bir adam diye bildiğim Hanning, kendi kazdığı kuyuya mı düşmüştü?

Fazla değil, kısa bir süre önce, Kurnaz yaşadıklarını yazdığı kitabının tanıtımı için İngiltere'ye geldi.* Almanya'da olumlu tepkiler alan kitap, birçok dile çevrildi. Ben de coşkuyla destekledim. Kurnaz, gezilerine başlamadan önce, Hampstead'de bizimle kalmıştı, burada kıdemli insan hakları avukatı Philippe Sands'in önerisiyle, University College School öğrencilerine konuşma yapmak üzere beklenmedik bir davet aldı. Bunu kabul eden Kurnaz, her zamanki basit ve dikkatli konuşma tarzını sürdürerek, Guantánamo'dayken, daha önemlisi cellatlarının elindeyken, kendi imkânlarıyla öğrendiği akıcı İngilizcesiyle yaptı konuşmasını. Farklı inançlara sahip ya da inançsız kalabalık bir öğrenci topluluğu önünde, sadece Müslümanlığa olan inancı sayesinde sağ kaldığını söyledi. Gardiyanlarını ya da işkencecilerini suçlamayı reddediyordu. Her zamanki gibi, geri dönmesine engel olmak üzere harekete geçmiş Hanning'den, herhangi bir Alman yetkili ya da siyasetçi-den hiç söz etmedi. Tahliye edilirken, olur da gün gelir yaptıklarının yükü taşıyamayacakları kadar ağırlaşırsa diye, Almanya'daki evinin adresini gardiyanlara verdiğini anlattı. Bir tek geride bıraktığı mahkûmlara karşı yükümlülüğünden bahsederken duygularını belli ediyor. Asla susmayacağını söylüyor, Guantánamo'da tek

* *Five Years of My Life*, Palgrave Macmillan [Hayatımın Beş Yılı, Merkez Kitaplar, 2007].

bir mahkûm kalsa bile konuşacağım. Sözlerini bitirdiğinde, onunla tokalaşmaya koşanlar o kadar çoktu ki kuyruğa girmeleri gerekti.

İnsan Avı adlı romanımda, Murat'la yaşıt, dindaş ve aynı sosyal çevreden gelme, Almanya doğumlu bir Türk var. Adı Melik ve o da işlemediği suçlar yüzünden benzer bir bedel öder. Cüssesi, konuşma tarzı ve davranışları Murat Kurnaz'ınkilerle büyük bir benzerlik taşır.

10

Sahaya İnmek

Cornwall'daki yazı masam uçurumun kenarına inşa edilmiş granit barınağın çatısında durur. Güneşli bir temmuz sabahı karşıya baktığımda, saçma denecek kadar mükemmel bir Akdeniz mavisine boyanmış Atlas Okyanusundan başka bir şey görmüyorum. Yanış yapan küçük yelkenli tekneler, doğudan gelen esintiye karşı tembel tembel süzülüyor. Bizi ziyarete gelen dostlarımız, havanın durumuna göre, ya delirdiğimizi düşünür ya da çok şanslı olduğumuzu; ama bugün şanslı günümüzdeyiz. Kara parçasının bu uç noktasında, gökyüzü canı istediği her an üzerinize hücum edebilir. Sabahtan akşama, günlerce esen şiddetli fırtına birden duruverir, ardından sessizlik gelir. Yılın herhangi bir döneminde, dolgun bir sis bulutu uçurumun burnuna çökebilir ve yağmur ne kadar yağarsa yağsın, onu oradan kalkmaya ikna edemez.

Burundan birkaç yüz metre geriye çekildiğinizde, Boscawen Rose diye güzel bir adla anılan eski çiftlik evinin bitişiğinde, yıkık dökük bir kulübede peçeli baykuş ailesi yaşar. Onları hep birlikte yalnızca bir kere gördüm: İki yetişkinle birlikte, tek sıra olmuş dört yavru çekmeye vakit bulamadığım aile fotoğrafı için kırk bir pencere pervazına dizilmişlerdi. O günden itibaren yetişkinlerden sadece biriyle ilişkim sürdü – ya da kendimce böyle olduğuna karar vermiştim, o da geniş aileden herhangi biri olabilirdi, zaten yavrular çoktan serpilip büyümüşlerdi. Benim öyle hayal etmek istediğim bu baba baykuş, batıya bakan pencerede sekmeye başlamadan epey önce, aşına olmadığı birtakım yollarla gelişini bana önceden haber veren gizli ortağımdı. Başımı gömmüş, umut ettiğim gibi gerçek dünyadan uzakta hızla yazıyorum; fakat çok geçmeden pencerenin alt tarafından yere doğru süzülen sarılı beyazlı gölgeyi fark ediyorum. Bildiğim kadarıyla, ona saldıran yırtıcılar yok. Ne kayakargaları ne de doğanlar onunla dalaşma niyetinde.

Bu peçeli baykuş, aynı zamanda biz insan casusların psişik diye görebileceği ölçüde gözlem bilincine sahip. Kara parçasına teğet geçerek denize doğru dalışa geçiyor. Üzerinde süzülüyor olabilir, uzun çimenlere elli santim kala, ondan haberi bile olmayan bir tarla faresine çullanmaya hazırlanıyor. Eğer başımı kaldıracak gibi olsam, bu işleme derhal son verip uçurumun tepesine doğru sıvışıyor. Akşam olduğunda, şansım yaver gitmişse, beni unutmuş olacak, fakat bir bakıyorum yine orada; süt ve bal rengi karışımı kanatlarının ucunu görüyorum. Bu defa başımı kaldırmayacağım diye kendime söz veriyorum.

1974 yılında güneşli bir bahar günü, Hong Kong'a ayak bastığımda, adayla anakaradaki Kowloon arasında, denizin altından bir tünel inşa edildiğini öğrendim, bundan hiç haberim yoktu. Köstebek romanının prova baskısında, gerekli düzeltmeleri yapıp yeni teslim etmiştim. Son halinin baskıya girmesi an meselesiydi. Kitapta hoşla gideceği düşünülen sahnelerden biri de, Star Ferry işletmesinin teknelelerinden biriyle Kowloon ile Hong Kong arasındaki boğazda yapılan kovalamaydı. O günden beri peşimi bırakmayan utanç duygusuyla söyleyeyim, söz konusu bölümü güncelliğini yitirmiş bir seyahat rehberinden yararlanarak Cornwall'da yazmak gibi bir riske girmiştim. Şimdi de bedelini ödüyordum.

Otelde faks cihazı vardı. Bavulumda da ciltlenmiş prova baskı. Hemen bulup çıkardım. İngiltere saatıyla gecenin bir yarısında yayın temsilcimi aradım ve yayınevini baskıyı durdurmaya ikna etmesi için yalvardım. Amerika baskısı için artık çok geç miydi? Arayıp öğrenecekti, ama sanırım öyle, diye de ekledi. Kucağımda not defterimle, tünelde birkaç kez gidip geldikten sonra gözden geçirilmiş metni Londra'ya faksladım ve bir daha da hiç bulunmadığım bir yerde geçen bir sahneyi asla kurgulamayacağıma ant içtim. Üstelik temsilcim haklıydı ve Amerika'daki ilk baskı için artık çok geçti.

Ancak aldığım ders, sadece araştırmayla ilişkili değildi. Orta yaşımda şişmanlayıp tembelleştiğimi, artık tükenmekte olan eski deneyimlerimden geçindiğimi söylüyordu bana. Aşına olmadığım dünyalara girmenin vakti gelmişti. Graham Greene'in sözleri kulağımda çınliyordu: İnsanın çektiği acıyı anlatacaksan, bu yönde bir deneyim kazanmak senin görevin.

Tünelin gerçekten suçu var mıydı, yoksa ben mi sonradan bu algıya kapıldım, bunun bir önemi yok.

Kesin olarak bildiğim bir şey var, tüneli öğrendiğim andan itibaren, kendimi Alman Romantik geleneğinde bir tür gezgin olarak hayal edip sırt çantamı topladığım gibi deneyim peşine düştüm. Önce Kamboçya ile Vietnam'a, sonra İsrail'e ve Filistin topraklarına, derken Rusya, Orta Amerika, Kenya ve Doğu Kongo'ya. Yaklaşık son kırk yıldır, şu ya da bu şekilde sürüp giden bir yolculuk bu; Hong Kong'u hep başlangıç noktası olarak düşüneceğim.

Birkaç güne kalmadı, David (H.D.S.) Greenway ile ahbap olma şansını yakaladım; hani şu, pasaportunu almadan, benim şaleden apar topar çıkıp buzlu yoldan aşağı koşturan, sonra da Phnom Penh'den son ayrılan Amerikalılardan biri olacak David Greenway. *Washington Post* için savaş bölgelerini turlamayı düşünüyordu. Peşine takılmak ister miydim? Kırk sekiz saat sonra tek kişilik bir siperde, onun yanı başında korkudan heykel gibi yatmış, Mekong Nehrinin karşı kıyısında konuşlanan Kızıl Kmerlerin keskin nişancılarından gözümü ayırmıyordum.

Daha önce hiç kimse bana ateş etmemişti. Girdiğim dünyada herkesi benden çok daha cesur görünüyordu, hem savaş muhabirleri hem de yaşadıkları şehrin birkaç kilometre ötedeki Kızıl Kmer savaşçıları tarafından tamamen sarıldığını, gece veya gündüz her an saldırıya maruz kalacaklarını ve Amerikalıların destekledikleri Lon Nol komutasındaki güçlerin etkili olmayacağını bilerek günlük işlerine bakan sıradan insanlar. Doğru, bunların hepsi benim için yeniydi, ama onlar eski kurttu. Galiba insan yeterince uzun süre tehlike içinde yaşadığında buna enikonu alışıyor – hatta, Tanrı esirgesin, bağımlısı bile oluyor. Sonradan Beyrut'ta buna neredeyse inandım. Belki de sadece insanların çatışmasının kaçınılmazlığını kabul edemeyenlerden biriyimdir.

Herkes kendi cesaretinden sorumludur, bu her zaman öznel olur. Herkes kendi kınılma noktasının ne olacağını, bunun ne zaman ve nasıl geleceğini, başkalarına kıyasla nasıl bir performans sergileyeceğini merak eder. Bana gelince, cesaretimi göstermeye en çok yaklaştığım an, aslında tam tersini hissettiğim andı ve bu da doğuştan ödleğ birini tanımlıyor olabilir. Böyle anları genellikle, çevremde bulunanlar bana göre doğal olandan daha büyük cesaret gösterdikleri zaman yaşarım; onların sergiledikleri davranışı örnek alırım. Seyahatlerimde karşılaştığım böyle kimse-lerin en yüreklişi –bana göre olmasa da kimine göre, en çılgını– Yvette Pierpaoli adında, Metz’li, ufak tefek, Fransız köylüsü bir iş kadınıydı, eskiden gemi kaptanı olan İsviçreli ortağı Kurt ile birlikte, Phnom Penh’de ufak çaplı ithalat yapıyorlardı. Bu iş için tek motorlu eski uçaklardan bir filo kurmuş, pilot ekipleri oluşturmuşlardı; gıda ve tıbbi malzeme taşıırken, güvenliğin nispeten sağlandığı hasta çocukları Phnom Penh’e götürürken, Pol Pot’un elindeki tehlikeli cangılın üzerinden şehirden şehre uçarlardı.

Kızıl Kmerlerin Phnom Penh’i iyice kısıpaca alması, sığınmacı ailelerin dört bir yandan şehre akın etmesi, sağda solda bombaların patlaması ve bombalanan araçların büyük hasara yol açması, asıl görevinin tehlikede olan çocukları kurtarmak olduğunu hatırlatmıştı Yvette Pierpaoli’ye. Onun ticari şirketi için daktilolar ve faks makineleri taşımaya daha alışık olan Asyalı ve Çinlilerden kurulu karma pilotlar, artık Pol Pot önderliğindeki Kızıl Kmerlerin eline düşmek üzere olan çevre kasabalardan, çocuklarla annelerinin canını kurtaracaklardı.

Beklendiği üzere, bu pilotlar yalnızca kısa süreli azizlerdi. Bazıları CIA’in havayolu Air America için uçardı. Bazıları haşhaş taşırdı. Her ikisini yapanlar da

az sayılmazdı. Hastalanan çocuklar kendilerini, Pa-
ilin'den yeşil dolarlarla satın alınmış torbalarca baz
afyonun veya yarı değerli taşların üstünde bulabilirdi.
Yanında uçtuğum bir pilot, bana morfini fazla kaçı-
rır da kafası iyice güzel olursa, uçağı nasıl yere indi-
receğimi anlatarak eğlenmişti. Araştırma yaptığım,
sonradan *Bir Öğrenci Gibi* adını verdiğim romanda bu
adamı Charlie Marshall karakteri yansıttı.

Phnom Penh'e dönersek, Yvette ne barınacak yeri
ne umudu kalmış çocuklara ikisini de sağlamak uğ-
runa korkusuzca çabalıyordu. Savaş kayıplarını öm-
rümde ilk kez, yine Yvette ile birlikte gördüm: Açık
kamyonlara kafa kafaya istiflenmiş, kanlar içinde ya-
lınayak ölü Kamboçyalı askerler. Birileri postallarını
çalmıştı, tabii yanında maaş defterlerini, kol saatlerini
ve cepheye giderken yanlarına aldıkları cep harçlıkla-
rını da. Kamyon, cangılın içine rastgele ateş eden top-
çu birliğinin yanına park etmişti. Topların etrafında,
patlamalardan kulakları sağır olmuş küçük çocuklar
şaşkınlıkla bir oraya bir buraya gidiyorlardı. Çocukla-
rın etrafına, erkekleri cangılda çarpışan genç anneler
oturmuştu. Geri gelmelerini bekliyorlardı, ama eğer
zayi olurlarsa komutanlarının bunu bildirmeyip ma-
aşlarını kendilerinin alacağını da farkındaydılar.

Gülümseyip beline kadar eğilerek selam veren
Yvette, kadınların arasına oturdu ve çocukları yanı-
na topladı. Toplar gümbürderken, onlara ne söylemiş
olabilir, bunu hiçbir zaman bilmeyeceğim, ama bir
dakika sonra çoluk çocuk hepsi kahkahadan kınılıyor-
du. Topların başındaki adamlar bile espriyi anlamış-
lardı. Şehre döndüğümüzde, küçük çocuklar hurda
arabaların depolarından aşırıdıkları benzinle doldur-
dukları litrelik şişeler yanı başlarında, tozlu yollara
bağdaş kurmuş oturuyorlardı. Bir bomba patlayacak
olsa, petrol alev alır, çocuklar yanardı. Evinin balko-

nundan patlamayı duyan Yvette, tank gibi kullandığı külüstür arabasına atladığı gibi sağ kalanları aramak için sokak sokak dolaşırdı.

Şehir sonunda tamamen düşmeden önce, Phnom Penh'e birkaç kere daha gittim. Oradan son ayrıldığım da, Hint dükkân sahipleri ve kadınlar, çekçeklerine binmiş yola çıkmaya hazırlanıyorlardı; orayı en son terk edecek kimselerdi onlar: Esnaf kalmıştı, çünkü kıtlığın bol olduğu yerde fiyatlar tırmanırdı; kadınlar kalmıştı, çünkü kim kazanırsa kazansın kendi verdikleri hizmete talep olacağına masumca inanırlardı. Bir ihtimal Kızıl Kmerler iş verirdi onlara, olmazsa ölüm tarlalarında yokluk içinde ölürlerdi. Adı hâlâ değişmemiş olan Saygon'dan, Graham Greene'e yazdığım mektupta, kendisine Sessiz Amerikalı'yı bir daha okuduğumu ve hâlâ geçerliliğini korumasının harika olduğunu belirttim. İnanılır gibi değil ama mektup eline geçmişti ve yazdığı cevapta, Phnom Penh'deki müzeyi ziyaret etmemi, Kmer krallarının taktığı devekuşu tüyleriyle süslenmiş hayranlık uyandıran melon şapkayı görmemi önerdi. Fakat ortada artık ne böyle bir melon şapka ne de müze kaldığını ona anlatmam gerekiyordu.

Yvette, kimi uydurma, ama ihtimal dışı olsa bile kimi doğru nice çılgınca öykünün nesnesi haline gelmiştir. Bunlardan en beğendiğim, kendi ağzından dinlediğim –doğruluğu her zaman kesin olmasa da– öyküde, Phnom Penh'in son günlerinde öksüz kalmış bir grup çocuğu Fransız Konsolosluğuna götürüp her biri için pasaport talep etmesiyle ilgilidir.

Etrafı sarılan konsolosluk yetkilisi, "İyi ama bu çocuklar kimin?" diye itiraz etmişti.

“Benim. Anneleriyim.”

“Ama bunların hepsi aynı yaşta!”

“Birkaç kere dördüz doğurdum, salak!”

Mat edilen, belki de işbirliğine yanaşan konsolos isimlerini soruyordu. Yvette sıralamaya başlamıştı: “Lundi, Mardi, Mercredi, Jeudi, Vendredi...”

Yvette Pierpaoli, 1999 nisanında Kosovalı mültecilere yardıma giderken, Arnavut şoförün kullandığı araç yoldan çıkıp dağdan aşağı yüzlerce metre yuvarlanarak paramparça olunca, Uluslararası Mülteciler Örgütünden David ve Penny McCall ile birlikte öldü. Ondan önce, eşimin de yardımıyla kendi öyküsünü anlatan, birçok dile çevrilecek bir kitap yazmıştı. İngilizcesi *Woman of a Thousand Children* [Bin Çocuklu Kadın] başlığıyla çıktı. Öldüğünde altmış bir yaşındaydı. O sıralarda Nairobi'deydim, kendi başının çaresine bakamayacak durumdaki insanlara yardım etmek uğruna, her yolu denemeye hazır bir kadın karakteri, bu kapsamda klinik deneylerde kobay olarak kullanılan Afrika kabilelerindeki kadınları anlatan *Bahçıvan* romanım için araştırma yapmakla meşguldüm. Yvette o tarihlerde çalışmalarını Afrika'da yoğunlaştırmıştı, aynı zamanda Guatemala'da ve can düşmanı Kosova'da çalışmalar yürütüyordu. Romanımda Tessa adlı kadın karakter ölür. Başından beri onu öldürmeyi kurguladım, sanırım Yvette ile yaptığım seyahatlerden sonra, şansının uzun süre yaver gitmeyeceğini biliyordum. Yvette çocukken tecavüze uğramış, taciz edilmiş ve bir köşeye atılmış. Genç bir kadın olarak Paris'e sığınmış, yoksulluktan fahişeliğe başvurmuş. Kamboçyalı birinden hamile kaldığını anlayınca, adamı bulmak

* 1992'de Robert Laffont tarafından Paris'te yayımlandı.

için Phnom Penh'e gitmiş, fakat onun orada bambaşka bir hayat sürdüğünü görmüş. Bir barda tanıştığı Kurt ile hem iş hem de hayat arkadaşlığı kurmuş.

Yvette'le ilk kez kuşatma altındaki Phnom Penh'de, bir Alman diplomatın evinde, yüz metre ilerideki Lon Nol'un sarayından gelen silah sesleri arasında yenen akşam yemeğinde karşılaşmıştım. Yanında Kurt da vardı. Suisindo adını verdikleri bu ticari şirket, faaliyetlerini şehrin göbeğinde bulunan eski ahşap bir evden yürütüyordu. Kırkına yaklaşmış, cıvı cıvı, sert, kahverengi gözlü, bir bakmışınız savunmasız gibi, derken gürültücü, ama asla uzun süre aynı tavrı sergilemeyen bir kadındı. Kollarım iki yana açıp size adamakıllı çıkışabilirdi. Kalbinizi eritecek şekilde gülücükler saçabilirdi. Tatlı sözlerle sizi pohpohlayarak tam da dilediğiniz gibi gönlünüzü çelebilirdi. Ama hepsinin bir amacı vardı. Çok geçmeden bu amacın, hangi yolla ve bedeli ne olursa olsun, açlık çekenlere yiyecek ve para yardımı, hastalara ilaç, evsizlere barınak, devletsizlere belge sağlamak, en dünyevi, iş bitirici, ayakları yere basan bir biçimde mucizeler yaratmak olduğunu anlardınız. Bu, onun becerikli ve çoğu zaman utanmaz bir iş kadını olmasına engel değildi; hele bir de sahip oldukları paranın, muhtaç kimse-lerin cebine girmesinin daha iyi olacağına kesinlikle kanaat getirdiği insanlarla karşılaşmışsa. Suisindo iyi kazanırdı, olması gereken de buydu; ne de olsa ön kapıdan giren para, Yvette'in gönül verdiği yararlı bir amaca ayrılmış olduğu için arka kapıdan hızla dışarı akardı. Erkeklerin en bilgisi ve en çilekeşi olan Kurt da gülümseyerek bu akışı onaylardı.

Ona vurgun İsveçli bir yardım elçisi, Yvette'i İsveç sahili açıklarındaki özel adasına davet etmişti. Phnom Penh çoktan düşmanın eline geçmişti. Artık Bangkok'a yerleşmiş olan Kurt ile Yvette maddi sıkın-

tı içindeydiler. Ortada yapılacak bir iş anlaşması vardı; İsveçli yardım kuruluşundan, Tayland sınırında açlık çeken Kamboçyalı mülteciler için milyonlarca dolarlık pirinç alıp onlara ulaştırmalarını sağlayacak komisyonu kazanmak da vardı, kaybetmek de. En yakın rakipleri Çinli gözükara bir ticaret adamıydı, hiç kanıtı olmasa da sezgilerine dayanarak Yvette, onun hem yardım kuruluşunu hem de mültecileri kazıklamayacağını planladığına inanıyordu.

Kurt'un ısrarı üzerine İsveç adasına doğru yola çıkmış. Kumsaldaki ev, onun gelişi için adeta bir aşk yuvası gibi hazırlanmış. Yatacağı odada kokulu mumların yandığına yemin ediyordu. Sevgilisi olacak adam ateşli biriymiş, ama Yvette sabırlı olmasını rica etmiş. Önce kumsalda romantik bir yürüyüş yapsalar iyi olmaz mıydı? Elbette! Yeter ki sen iste! Hava buz gibiymiş, iyice sarıp sarmalanmışlar. Kum tepeciklerinde bata çıka ilerlerlerken, Yvette çocukluğundan aklında kalan bir oyun oynamalarını önermiş:

"Kımıldamadan dur. İşte öyle. Şimdi iyice arkama sokul. Biraz daha. Böyle. Çok güzel. Şimdi gözlerimi yumuyorum, sen de ellerini gözlerimin üzerine koy. Rahat mısın? Ben de. Şimdi bana bir soru sor, aklına ne gelirse, sadece bir tane, benim cevabım mutlaka doğru olmalı. Olmazsa, sana layık değilim demektir. Oynamaya var mısın? Güzel. Ben de. Hadi şimdi sorunu sor."

Adamın sorusu, beklendiği üzere, en mahrem arzularıyla ilgilidir. Yvette, hiç kuşkusuz yok ki, yüzüstüce yalan söyleyerek bunları sıralar: Dalgalı bir denizin ortasındaki ıssız bir adada, feci yakışıklı, güçlü kuvvetli bir İsveçli erkekle, parfüm kokan yatak odasında seviştiğini hayal ettiğini söyler. Sonra soru sorma sırası ona gelir. Adamı önüne döndürerek zavalılığının beklentisinin çok altında bir sevecenlikle kulağını iki avucunun arasına alır ve haykırır:

“Tayland-Kamboçya sınırındaki mültecilere gidecek binlerce ton pirinç teslimatında Suisindo’nun en yakın rakibi ne teklif verdi?”

Bahçıvan romanımı yazmaya soyunduğumda, Yvette’in çalışmalarını yüceltmek istediğimi şimdi anlıyorum. Hatta bunu, başı her neresiyse, ta baştan beri anlamış olabilirim. Galiba o da anlamıştı. Gerek ölümünden önce gerek sonra, kitabın başından sonuna kadar beni yönlendiren Yvette’in varlığı oldu. Bunları duysa, ona ne şüphe, derdi.

11

Jerry Westerby ile Karşılaşma

Fleet Street üstünde, şarap fiçılarıyla dolu bir mahzende, George Smiley ile Jerry Westerby oturmuşlar, yanlarında da pembe renk verilmiş cin dolu koca bir kadeh. Bu sözler Köstebek romanımdan. Cini içen kim, yazmaz, ama biz Jerry diye tahmin ederiz. Sonraki sayfada, Jerry bir Bloody Mary ister, Smiley için herhalde diye düşünürüz. Jerry eski kafalı bir spor muhabiri. İri yapılı biri, eskiden yerel bir kriket takımında kalecilik yapmış. Kaslı “kocaman” elleri, fırça gibi saman sarısı saçları, mahcup olduğunda kızıla çalan al yanakları var. Üzerindeki krem rengi ipek gömleğin yakasına, ünlü bir kriket takımının –hangisi, roman-da yazmaz– kravatını takmış.

Deneyimli bir spor muhabiri olmasının yanı sıra Jerry Westerby aynı zamanda Britanya istihbarat ajanı ve Smiley’in yürüdüğü yola adeta tapıyor. Üstelik eşsiz bir görgü tanığı. Kötü bir niyeti olmadığı gibi,

kimseyle görülecek hesabı da yok. En başarılı gizli ajanların yaptıklarını yapar. Bir olayı alır, ince ayrıntılarıyla önünüze koyar, ama işin teorisini, Gizli Servisin analistlerine ya da onlara taktığı sevecen adla, baykuşlara bırakır.

Jerry'nin seçtiği bir Hint lokantasında, Smiley onu görevi hakkında tatlı tatlı bilgilendirirken, o kendine menüdeki en acı körili yemeği sipariş ediyor, tekrar vurgulandığı gibi, yine "kocaman" elleriyle *poppadom* denen baharatlı yufkayı üzerine kapatıyor, zehir gibi çili olduğunu tahmin ettiğimiz kırmızı sos serpiyor, sonra bir ısırık alıyor. Jerry, restoran müdürünün bu sosu galiba derin bir mağarada sakladığını söyleyerek küçük bir espri patlatıyor. Kısacası, Jerry bize utan- gaç, hantal, biraz züppe ama sevimli biri olarak gör- ünür ve utandığında "kendi topraklarına çekilmeden önce" Smiley'i, *Hug!* diye selamlamaya varacak kadar, Kızılderili dili adını verdiği bir tarzda konuşma alış- kanlığı vardır.

Perde. Jerry Westerby'in romanda oynadığı küçük rol burada bitiyor. Onun işi, Sirk içinde kuşku uyandı- ran köstebeklerden biri olan Toby Esterhase hakkın- daki rahatsız edici istihbaratı Smiley için toplamak. Bunu yapmaktan nefret eder ama görevi olduğunu da bilir. Köstebek romanından, Jerry Westerby hakkında öğrendiklerimiz bu kadar; zaten ben de *Bir Öğrenci Gibi* adlı kitabımla ilgili araştırma yapmak üzere Güney As- ya'ya doğru yola çıkana ve yanıma da sırrımı paylaşsın diye Jerry'yi alana dek daha fazlasını bilmiyordum.

Romanımdaki Jerry, gerçek hayatta tanıdığım bi- rini çağrıştırdıysa, bu olsa olsa babamın aile serve- tinden mahrum bıraktığı aristokrat eskisi birinci sınıf asalak Gordon'dır. Sonradan çaresizlik içinde canına kıymıştı ve sanırım onunla ilgili ayrıntıların hafıza- ma kazınmasının nedeni bu. Aristokrat kökenleri yü-

zünden, adının önüne “Saygıdeğer” gibi saçma sapan bir sıfat getirilmesini hak ediyordu, Köstebek’te bizim Jerry’ye yakıştırdığım “Saygıdeğer” de böyle – hoş, dünyada hiçbir şey, yaşlı kurdu bu lakabı kullanmaya ikna edemez, o başka. “Öğrenci” faslına gelince, bilmem, Jerry yüreği nasır bağlamış bir cephe muhabiri ve Britanyalı gizli ajan olabilirdi, fakat gönül meselelerinde on dördünü süren kırk yaşında bir adamdı.

İşte benim hayalimdeki Jerry böyle biriydi, üstelik yazarlık hayatımın hiç şüphe yok ki en tekinsiz karşılaşmalarından birinde, Singapur’daki Raffles Hotel’de rastladığım Jerry de buydu. Yok, öyle karakalem portresi falan sanmayın, bizzat kendisi, hem de kash elleri, “kocaman” omuzlarına kadar. Adı Westerby değildi, ama o andan itibaren olsaydı, şaşırmazdım. Bu adam Peter Simms’di. Britanyalı emektar bir dış haberler muhabiri, üstelik herkes gibi ben de; o gün henüz bundan habersiz olsam dahi artık bilindiği üzere, Britanyalı kıdemli bir gizli ajandı. 1.90 boyu, saman sarısı saçları, okul çocuğu gülümsemesi ve biriyle tanıştığında ateşli bir şekilde elini sıkarak *Süpeh!* diye bağırma alışkanlığı vardı.

Onunla karşılaşan hiç kimse, ayakları yerden kesilerek kapıldığı o ilk candan dostluk dalgasını unutmazdı. Bense, ergenlik anıların etkisiyle yoktan var ettiğim, iki metreye yakın boyuyla kanlı canlı karşımda duran bir adamla yüz yüze gelmenin uyandırdığı suçluluk duygusuyla karışık, küçük dilimi yutmak üzere olan halimi hiç unutmayacağım.

O sırada Peter hakkında bilmediğim, ama zamanla öğrendiğim, bazısını da ne yazık ki çok geç yakaladığım gerçekler şöyle: Simms, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Bombay Lağımclar ve Mayıncılar birliğindeydi. Başından beri, Westerby’in hayatının başlangıcında bir nebze olsun, imparatorluk rüzgârı esmiş gibi gelmişti

bana. Şunu dinleyin. Simms, daha sonra Cambridge Üniversitesinde Sanskritçe okur ve Sanda adlı, çocukluğunda altın kuş şeklinde bir saltanat kayığıyla Burma göllerinde dolaşan Şan Devletlerinden güzel bir prensese âşık olur. Westerby de böyle bir duvara toslayabilirdi. Asya'ya zaten vurgun olan Simms, din değiştirip Budist olur. Sanda ile Bangkok'ta evlenirler. Ömürleri boyunca ateşli ve gururlu bir şekilde birbirlerinden hiç ayrılmazlar, kâh kendi istedikleri için kâh Majestelerinin Gizli Servisi görevlendirdiği için, her türlü maceraya birlikte atılırlar. Peter, Rangoon Üniversitesinde ders verir, Bangkok ve Singapur'da, sonradan Umman Sultanlığı'nda da, yayınlanan *Time* dergisinde ve en nihayetinde Hong Kong'un henüz sömürge olduğu yıllarda Hong Kong polisinin istihbarat kolunda çalışır. Peter'in hayatının her döneminde Sanda yanı başındadır.

Sözün kısası, Simms'in hayatında Jerry Westerby'ye yakıştıramayacağım tek bir ayrıntı bile bulunmaz, belki mutlu evliliği dışında, çünkü ben onun aşkı arayan yalnız biri olmasını istemiştim. Ama bunları sadece geçmişe baktığımda düşünüyorum. Singapur'daki Raffles Hotelde –başka nerede olacak?– Peter Simms'e denk geldiğimde, bunların hiçbirinin farkında değildim. Tek bildiğim, karşımda benim Jerry Westerby'nin vücut bulmuş hali duruyordu; enerjisi yüksek, hayalleri bol, sapına kadar Britanyalı, ama Asya kültürünü fazlasıyla benimsemiş biri, eğer Britanya İstihbaratı için çoktan çalışmaya başlamamışsa, bunun nedeni ancak Servisin ihmalkârlığı olabilirdi.

Hong Kong'da bir daha karşılaştık, sonra Bangkok'ta, derken Saygon'da. Nihayet sorumu sordum: Acaba Güneydoğu Asya'nın daha nemli köşelerine yolculuğumda, Peter bana eşlik eder miydi? Bu kadar çekingen davranmama gerek yokmuş. Hiçbir şey eski kurdu bu kadar sevindiremezdi. Sonra ekledim, acaba

bana araştırmacılık ve rehberlik yaparken, profesyonel bir ücret almayı kabul edebilir miydi? Seve seve! Hong Kong polisindeki işi sona ermek üzereydi, birikmiş parasının üstüne biraz daha koysa, fena olmazdı elbette. Yollara düştük. Peter'ın tükenmez enerjisi, Asya hakkında bildikleri ve Asyalı ruhu varken, Köstebek'te kabataslak çizdiğim Westerby'yi rengârenk bir tabloya aktarmamak elde miydi?

Peter, 2002 yılında, Fransa'da öldü. David Greenway'in kaleme aldığı "Gazeteci, Maceracı, Casus ve Dost" başlığı altında –Süpeh! diye haykırışını arakladığım– nazik ölüm ilanı haklı olarak onu *Bir Öğrenci Gibi* romanımdaki Jerry Westerby'in modeli olarak anlatır. Fakat benim Westerby, ondan önce gitmişti oraya. Son nefesine kadar iflah olmaz bir romantik, yüce gönüllü biri olarak yaşayan Peter Simms'in yaptığıysa kocaman elleriyle Jerry'ye sıkıca tutunmak ve coşkuyla kendinin bir parçası kılmaktı.

12

Vientiane'de Yapayalnız

Vientiane'de bir binanın üst katında bulunan esrar tekkesinde, insanı dosdoğru tavana baktıran, tahtadan boyun yastıklarına dayanmış plaj hasırlarında yan yana yatıyorduk. Alacakaranlıkta, Hakka şapkalı kavruk bir hamal çömelerek aramıza gelip nargilelerimizi tazeliyor, daha doğrusu benimki sönünce sinirli bir edayla yeniden yakıyordu. Eğer bir film senaryosunda İÇ MEKÂN, ESRAR TEKKESİ, LAOS, YETMİŞLERİN SONU, GECE, diye yazsaydı, set tasarımcısı böyle bir sahne hazırlar, biz esrarkeşler de zaman ve mekânın gerektirdiği şekilde o sahneye dahil olurduk: Monsieur Edouard adında, eski Fransız sömürgesinde çiftlik sahibi olan, ama kuzeyde kızışan gizli savaş nedeniyle malını mülkünü kaybetmiş bir adam, Air America'da uçan iki pilot, dört savaş muhabiri, Lübnanlı silah tüccarı ile hanım arkadaşı ve de gönülsüz bir savaş turisti olarak bendeniz. Bir de Sam tabii, yanına uzandığım-

dan beri, uyku getirici bir monolog tutturan yan komşum. Tekkede can sıkıcı, sinirli bir hava esiyordu, çünkü Laoslu yetkililer afyonu resmen yasaklamış, bizi de aşırı istekli bir muhabir aracılığıyla uyarmış, damların üstünden yolumuzu bulup merdivenden aşağı, yan sokaklara inmemiz gerekebileceğini söylemişlerdi. Oysa yanı başımdaki Sam, dert etmeye değmez, hepsi palavra diye düşünüyordu. Sam kimdi, daha doğrusu kim, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim. Tahminime göre ülkesinden ayrılmış, sürgünde bir İngilizdi; benliğini bulmak için Doğu'ya gelmiş, beş yıl Kamboçya ve Vietnam'daki savaş cephelerinde dolaşmıştı, arayışına şimdi de Laos'ta devam ediyordu. En azından sevimli bilinç akışı, bana bunu anlatıyor gibiydi.

Daha önce hiç afyon çekmemiştim, ondan sonra da çekmedim, fakat o geceden beri afyonun makul insanlar tarafından makul oranlarda içildiği, insana yarardan başka bir şey sağlamadığı yollu uğursuz bir itibar edinmiş, yasaklı ilaçlardan biri olduğu yollu sorumsuz kanaate sıcak bakarım. Hasır yaygıya uzanır-sın, içini biraz endişe sarar, azıcık da aptal olursun. İlk seferde böyle olur. Söylendiği gibi bir fırt çekip, darmadağın olursun, hamal başını iki yana sallar, sen de kendini iyice aptal hissedersin. Fakat bir kere işi kıvırdın mı, yani dumanı içine uzun uzun, yavaşça ve doğru anda çekmeyi başardın mı her yanın pelte gibi yumuşar, ne kafayı bulursun, ne saçmalarsın, ne de saldırganlaşırsın, cinsel arzuların da harekete geçmez. Sadece keyif alırsın, her zaman olduğun serbest çağrışım insanıdır. En güzeli de sabahleyin, ne akşamdan kalmışlık ne pişmanlık duygusuna kapılırsın, yerinden kalkamayacak gibi bir histen eser de yoktur, iyi bir uyku çekmiş olarak karşılarırsın yeni günü. Daha doğrusu, benim acemi olduğumu anlayınca, Sam'in bana anlattıkları bunlardı, ben de ona inandım.

Dolambaçlı yoldan anlattıklarından çıkardığım kadarıyla, Sam'in gençlik yılları epey geleneksel bir biçimde seyretmiş; İngiltere kırılarında güzel bir ev, yatılı okullar, Oxbridge, evlilik, çocuklar derken balon patlamış. Ne balonu, kimin balonu bunu pek kavrayamadım. Ya Sam benim bileceğimi düşünmüştü ya da bilmememi tercih etmişti ve ben de sorarak kabalık etmeyecektim. Patlamıştı işte. Epey esaslı bir balon olsa gerek, çünkü Sam aynı gün tası tarağı toplayıp bir daha dönmemesine, hışımla İngiltere'yi terk etmiş ve Paris'te izini kaybettirmişti, hayatından memnundu da, ta ki onu reddeden bir Fransız kadına yüreğini kaptırana dek. Böylece balon bir daha patlamış oluyordu.

Sam'in aklına ilk gelen, Yabancı Lejyon'a katılmak; fakat o gün asker alımı yapmıyorlar mı, yoksa uyuya mı kalıyor ya da yanlış adrese mi gidiyor belli değil, çünkü artık çoğumuzun kolayca halledeceği bir işin, Sam söz konusu olduğunda öyle yürümediğini varsaymaya başlıyorum. Anlattıklarında bir kopukluk var, sanki bu adamın başına bir şey gelirse, arkası kesilmeyecek diye ürküyor insan. Böylece Yabancı Lejyon yerine, Fransa'da bulunan Güneydoğu Asya Haber Ajansı ile sözleşme imzalar. Yol parayı falan ödemezler, ama azıcık işe yarar bir haber geçecek olursan, üç kuruş verirler, diye anlatıyor. Dediğine göre, Sam'in kendine ait biraz parası olduğu için bunu adil bir anlaşma olarak görür.

Dolayısıyla son beş yıldır savaş bölgelerinde dolaşüyor, ara sıra şansı yaver gidiyor; ya gerçek gazetecilerin birinden aldığı sağlam tüyo sayesinde ya da haberi kendi uydurarak, Fransa'daki büyük gazete bozuntularından bir veya ikisinde köşe bile kapıyor. Kurgu alanında şansına hep güvenir zaten, sürdürdüğü hayat tarzından başka ne çıkarabilir, olsa olsa kısa öyküler,

roman gibi şeyler. Kendisini alıkoyan şeyin, sadece yalnızlık olduğunu belirtiyor: Açıkçası, cangılın tam ortasında bir masanın başına geçip, tepesinde, hadi diye dürtten bir editör ya da son teslim tarihi baskısı olmaksızın, günler boyunca tuşlara vurma düşüncesi.

Yine de amacına ulaşıyor. Yakınlarda verdiği ürüne bakınca, Fransa'daki haber ajansı için yoktan var ettiği haberleri, kesinkes gerçeğe dayalı denebilecek her öyküden katbekat üstün gördüğü su götürmez. Gün gelecek, cangıldaki o çalışma masasına oturacak, işin içine yalnızlık karışmasına, onu sıkıştıran bir teslim tarihi ya da editör bulunmamasına aldırmadan, her şeyi oluru-na bırakacak, inanın buna. Dikkatimden kaçtıysa diye tek bahanesinin yalnızlık olduğunu yineliyor. Bu duygu içini kemiriyor, çünkü özellikle de kafayı dumanlamaktan, yatağa girmekten ve Meksikalı ayyaş Air America pilotlarının, White Rose barda bir yandan kendilerine oral seks yaptırırken, insanları nasıl öldürdükleriyle böbürlendikleri hikâyelerine kulak kabartmaktan başka yapacak bir şeyin olmadığı Vientiane'deyken.

Sonra bana yalnızlık duygusuyla nasıl başa çıktığını, ancak bunun yazma hevesiyle kesinkes ilişkili olmayıp artık bütün hayat tarzını kapsadığını itiraf edencesine anlatıyor. Hasretini çektiği bir yer varsa, o da Paris. Büyük aşkı ona yüz çevirip de balonu bir kere daha patlattığından beri, Paris onun için yasak alan ve hep öyle kalacak. Bir daha asla oraya adımını atmayacak, kızın yaptığından sonra gidemez oraya. Her sokak, her bina, her ırmak kıvrımının onun adını haykırdığını anlatırken, uyku getiren bir nakaratla bile olsa, gerçekten ender görülen süslü laflar ediyor. Maurice Chevalier'in şarkısını mı hatırlıyor acaba? Fakat ne olursa olsun, Sam'in ruhu Paris'te. Biraz düşünüp taşındıktan sonra kalbinin de orada attığını ekliyor. İşittin mi? Duyuyorum, Sam.

Bir iki nefes çektikten sonra, ne yapmak istediğine getiriyor lafı – büyük sırrını bana açmaya karar verdiğini, çünkü artık en yakın arkadaşı ve dünyada ona kulak veren yegâne insanın ben olduğumu da araya sıkıştırmayı ihmal etmiyor. Gerekli olduğunu hissederek hissetmez, ki şimdi aklını başına topladığına göre bu an meselesi, tanındığı bir yer olan White Rose bara gidecek, Madam Lulu'nun eline yirmi dolar tutuşturduktan sonra, üç dakikalık bir görüşme yapmak üzere Paris'te Café de Flore'u arayacak, garson telefonu açınca Mademoiselle Julie Delassus'yü isteyecek, bildiği kadıyla uydurma bir isim ve daha önce hiç kullanmamış. Ardından garsonun önce masalara, sonra bulvara doğru seslenmesine kulak kabartacak: *Mademoiselle Delassus ... Mademoiselle Julie Delassus ... au téléphone s'il vous plaît!*

Adı havaya uçup gidene dek ya da aslında süre dolana dek onlar kadına defalarca seslenedursun, Sam yirmi dolara, Paris'in sesini can kulağıyla dinliyor olacak.

13

Gerçekler Sahnesi: Arafat ile Dans

1981-1983 arasında *Küçük Trampetçi Kız* adlı romanımla ilgili yaptığım seyahatlerimi anlatan iç içe geçmiş dört öyküden ilki bu. Filistin ve İsrail arasındaki çatışmayı işliyordum. Sözü edilen trampetçi kız, benden on dört yaş küçük üvey kız kardeşim Charlotte Cornwell'den esinlendiğim bir karakter olan Charlie'ydi. "Trampetçi," çünkü romanımda Charlie çatışmanın her iki tarafındaki kahramanların savaştı duygularını ayağa kaldırıyordu. Romanı yazdığım sırada, Charlotte tanınmış bir sahne ve televizyon sanatçısıydı (Kraliyet Shakespeare Tiyatrosu, televizyon dizisi *Rock Follies*), ama aynı zamanda aşırı sol siyasetin militan savunucularındandı. Romanımdaki Charlie de oyuncu, Joseph adında İsrailli karizmatik bir terörle mücadele ajanı ona, *Gerçekler Sahnesi* dediği oyunda başrolü verir. Kendini şimdiye dek görmeyi –dolayısıyla Joseph'e göstermeyi– hayal ettiği gibi, radikal özgürlük

savaşçısı rolünü gerçekten oynayarak, bir başka deyişle, Joseph'in yönetmenliğinde, oyunculuk yeteneklerini yeni boyutlara taşıyarak bir avuç Filistinliye ve Batı Alman teröristlere çekici görünecek, böylece gerçek, masum hayatları kurtaracaktır. İhanet etmek üzere, yanlarına gönderildiği Filistinlilerin acısına duyduğu merhamet ile Yahudilerin anayurtlarına dönme hakkının tanınması ve tabii bir de Joseph'e hissettiği yakınlığın arasında sıkışıp kalan Charlie, iki-kez-vaat-edilmiş topraklarda iki-kez-vaat edilen kadın olur.

Onun yolculuğunu paylaşmayı, tarafların avaz avaz haykırışlarıyla Charlie sarsılırken, onunla birlikte sarsılmayı ve elimden geldiği kadar bağlılık, umut ve çaresizlikle gelen çelişik dalgaları atlatmayı kendime görev bilmişim. 1982 yeni yılı arifesinde, Filistin'in kurtuluş mücadelesinde ölenlerin, şehit de denilen kimselerin, öksüz kalan çocuklarının gittiği dağ yamacındaki okula gelip Yaser Arafat ve onun üst düzey komutanlarıyla birlikte *dabke* dansı yapmam bu sayede oldu.

Arafat'ı görmeye doğru, sinir bozucu bir yolculuk yapmışım; ama o tarihlerde bu adam kaypak, kurnaz, teröristen bozma devlet adamı olarak öyle korkutucu bir şekilde resmediliyordu ki, rahat etseydim hayal kırıklığına uğrardım. İlk durağımda, Belfast doğumlu, Oxford'da okumuş Britanyalı gazeteci, Arap dili ve edebiyatı uzmanı, ayrıca *Observer* gazetesinin Beyrut muhabiri sıfatıyla, Kim Philpy'nin yerine geçmiş Britanya casusu olduğu iddia edilen müteveffa Patrick Seale ile görüştim. Seale'in önerisiyle ikinci durağım, Arafat'a bağlı Filistinli askeri komutan Salah Tamari'yi ziyarette, onunla ilk olarak Britanya'ya sık gelişlerinden birinde tanışmışım. Devonshire Street'teki Odin

restoranında Filistinli garsonların, hayran hayran gözlerini ayırmadıkları Salah, fikrine başvurduğum herkes gibi, eğer Filistinlilerle kaynaşmak istiyorsam, Başkanın onayından geçmek gerektiğini doğruluyordu.

Tamari haber göndereceğini, yine de resmi kanallardan harekete geçmem gerektiğini söyledi. Ben de buna çalışıyordum. Hem Tamari'nin hem de Seale'in tavsiyeleriyle, Mayfair'de Green Street üstündeki Arap Devletler Birliği binasında bulunan Filistin Kurtuluş Örgütü Temsilciliğinden iki randevu aldım; asfalt yola dizilmiş koyu renk takım elbiseli adamların üst aramalarına iki kere katlandım; üzerimde gizlediğim silahlar var mı diye aranırken, girişteki tabut gibi camlı bölmede iki kere dikildim ve temsilcinin elinde olmayan sebepler yüzünden kibarca iki kere geri çevrildim. Büyük olasılıkla, bu sebepler kendisini aşıyordu. Selefi bir ay önce Belçika'da vurulup öldürülmüştü.

Sonunda ne olacaksa olsun diyerek Beyrut'a uçtum, Commodore Hotelde bir oda tuttum; çünkü hem Filistinlilere aitti hem de gazetecilere, casuslara ve benzerlerine müsamaha göstermesiyle bilinirdi. Bugüne dek araştırmalarım İsrail'le sınırlı kalmıştı. İsrail Özel Kuvvetlerinin yanında günlerce kalmış, şık bürolarında oturmuş, İsrail İstihbaratı'nın mevcut ve eski şefleriyle görüşmüştüm. Oysa Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Beyrut'taki halkla ilişkiler ofisi, içi çimentoyla dolu oluklu demir fiçılarla çevrilmiş, harap bir cadde'nin arkasında yer alıyordu. İşaret parmaklarını tetikten ayırmayan muhafızlar, yaklaştığımı görünce kaşlarını çattılar. Loş bekleme odasında, sararmaya yüz tutmuş Rusça propaganda dergileri, çatlak vitrinlerin içinde sergilenen şarapneller ve Filistin mülteci kamplarından getirilen patlamamış el bombaları karşılamıştı beni. Katledilmiş kadınlarla çocukların kenarları kıvrık fotoğrafları ağlama duvarlarına raptiyelenmişti.

Temsilci Lapadi'nin özel odası, en az burası kadar neşeden uzaktı. Sol elinde bir tabanca, yanı başında Kalaşnikof tüfekte masanın arkasında solgun ve bitkin gözlerle oturuyordu.

"Gazeteye mi yazıyorsun?"

Sayılır. Sayılır çünkü kitap yazıyorum.

"İnsan zoologusun?"

Romancıyım.

"Sırtımızdan para kazanmaya geldin?"

Davanızı ilk ağızdan dinlemek için buradayım.

"Bekleyeceksin."

Günlerce, gecelerce beklerken, otel odasında yatağıma uzanmış, gün ağarırken perdelerdeki kurşun deliklerini sayıyorum. Gece geç saatlere kadar Commodore'un mahzenindeki bara sığınıp, uyku nedir çoktan unutmuş yorgun savaş muhabirlerinin engin görüşlerini dinliyorum. Bir akşam, Commodore'un mağara misali havasız yemek salonunda, yirmi beş santim uzunluğunda çinböreği yerken garson gelip kulağıma fısıldıyor:

"Başkan şimdi seni görecekt."

İlk aklıma gelen, oteller zincirinin yönetim kurulunun başkanı. Beni kapı dışarı mı edecek, hesabı ödemedim mi, barda birine hakaret mi ettim, belki de bir kitabımı imzalamamı isteyecek. Sonra jeton düşüyor. Garsonun peşi sıra lobiye yürüyerek sağanak yağmura çıkıyorum. Blucin giymiş silahlı savaşçılar, arka kapısı açık duran, kum rengi Volvo marka steysinın çevresinde dört dönüyorlar. Kimseden çıt çıkmıyor, dolayısıyla benden de. Volvo'nun arka koltuğuna biniyorum, hemen arkamdan, iki yanıma birer savaşçı atlıyor, üçüncüsü de ön koltuğa, sürücünün yanına.

Darmadağın olmuş şehrin yollarında bardaktan boşanırcasına yağan yağmurda hızla ilerliyoruz, he-

men arkamızda bir cip takipte. Şerit değiştiriyoruz. Araç değiştiriyoruz, yan sokaklara dalıyoruz, trafiğin sıkışık olduğu çift yönlü yoldan, aksi istikamette akan yan yola sapıyoruz. Gelen araçlar kenara kaçıyorlar. Tekrar araç değiştiriyoruz. Dördüncü veya altıncı defa elle üst aramasından geçiriliyorum. Sonra Beyrut'un bir yerinde, etrafım pelerin yağmurluklar giymiş silahlı adamlarla çevrili bir halde, yağmurun sel gibi aktığı asfaltta dikiliyorum. Araçlar gözden kayboluyor. Bir sokak kapısı açılıyor, bir adam bize el ederek, pencereleri perdesiz ve ışıksız, kurşun delikleriyle dolu bir eve girmemizi işaret ediyor. El hareketiyle, silahlı adamların, hayalet misali sıralandığı parke basamaklardan çıkmamızı söylüyor. İki kat çıktıktan sonra, halı kaplı bir sahanlığa geliyoruz, oradan dezenfektan kokusuyla boğulduğumuz açık asansöre yönlendiriliyoruz. Kabin titreyerek havalanıyor, büyük bir sarsıntıyla duruyor. L şeklinde bir salondayız. Kadınli erkekli savaşçılar, duvarlara dayanmış dikiliyorlar. Şaşırtıcı, ama içeride sigara içen kimse yok. Arafat'ın sigara dumanından hoşlanmadığı geliyor aklıma. Bilmem kaçınıcı kez, bir savaşçı elle üstümü aramaya başlıyor. İçime sebepsiz bir korku düşüyor.

“Lütfen. Yeteri kadar arandım.”

Bir şey bulamadığını ima edencesine avuçlarını açıp gülümseyerek geriliyor.

L şeklindeki odanın kısa tarafına konmuş bir çalışma masasında Başkan Arafat oturmuş, keşfedilmeyi bekliyor. Başına beyaz kefiye takmış, jilet gibi ütülü haki bir gömlek giymiş, kahverengi ekoseli plastik kılf içinde gümüş bir tabanca taşıyor. Başını kaldırıp konuğuna bakmıyor bile. Önündeki belgeleri imzalamakla meşgul. Sol tarafında duran oyma ahşap tahta buyur edildiğimde bile öyle meşgul ki beni fark etmiyor. Nihayet başını kaldırıyor. Aklına güzel bir şey

gelmişçesine, karşıya doğru gülümsüyor. Bana dönerken, aynı anda beklenmedik bir neşeyle ayağa fırlıyor. Yerimden sıçnıyorum. Aynı sahneyi paylaşan aktörler misali bakışıyoruz. Arafat'ın daima tiyatro sahnesinde olduğu konusunda beni uyarmışlardı. Ben de sahnedeyim, diye geçiriyorum içimden. Sahneyi paylaşıyoruz, karşımızda seyirciler bile var, güçlü kuvvetli otuz kadar insan. Arafat arkasına yaslanırken, selamlaşmak için iki elini birden uzatıyor. Ellerini tutuyorum, tıpkı çocuk eli gibi yumuşacıklar. Pörtlek gözlerinde ateşli, yalvaran bakışlar dikkatimi çekiyor.

"Mr. David!" diye bağırıyor. "Neden geldin beni görmeye?"

"Sayın Başkan" derken onun gibi yüksek sesle konuşuyorum. "Filistin davasının hakiki yönünü öğrenmek istiyorum!"

Biz bunun provasını mı yapmıştık? Sağ elimi tutup çoktan haki gömleğinin sol göğsüne götürmüştü. Düğmeli bir cebi vardı, jilet gibi ütülenmişti.

"Mr. David, burası!" diye bağırıyor hararetle. "Tam burası!" diye tekrarlıyor seyircilerin de duyması için.

Evdekiler ayakta. Büyük sükse yapmıştık. Sıra Arap kucaklaşmasında; sol, sağ, sol. Sakalı batmıyor, ipek gibi yumuşak. Johnson bebek pudrası kokuyor. Kucaklaşmayı bıraktıktan sonra, seyircilere hitaben konuşurken bir elini omzumdan ayırmıyor. Filistinli yoldaşlarının arasında özgürce dolaşabileceğimi söylüyor haykırarak – üstelik o, aynı yatakta asla iki kere uyumayan, kendi güvenliğini kendi sağlayan ve Filistinli kadından başkasıyla evlenmemekte ısrar eden biri. Ne görmeyi, ne duymayı diliyorsam, hepsini görüp duyabilirim. Benden tek istediği, hakikati yazmam ve söylemem, çünkü Filistinliler sadece hakikatle özgürleşebilir. Londra'da tanıştığım savaşçıların başı Salah Tamari'ye emanet edecek beni. Salah, genç

savaşçılar arasından kendi eliyle benim için korumalar seçecek. Beni Güney Lübnan'a götürecek, Siyonistlere karşı sürdürülen büyük mücadele hakkında beni Salah bilgilendirecek, komutanlar ve askerlerle tanıştıracak. Karşılaştığım bütün Filistinliler açıksözlü olacaklar. Birlikte fotoğraf çektirmemizi istiyor. Kabul etmiyorum. Nedenini soruyor. Öyle neşeli ve muzip bir yüz ifadesi var ki, dürüst olmayı göze alıyorum:

"Çünkü Kudüs'e, sizden biraz daha önce gitmeyi umut ediyorum, Başkan."

Kahkahalarla gülüyor, seyirciler de öyle. Ama hadimi aştım, zaten çoktan pişman oldum.

Arafat'tan sonra gördüğüm her şey normal geliyor. Genç Fetih savaşçılarının hepsi Salah'ın askeri komutasındaydı, bunlardan sekizi benim özel korumalarımla olmuştu. Ortalama yaşları en fazla on yediydi, karadan, havadan ya da denizden gelebilecek düşman saldırısının ilk işareti için, üst kattaki odamın penceresinden dışarıyı gözetleme emri aldıkları için yatağımın etrafında çember olup uyurlardı ya da uyumazlardı. Canları sıkılınca, ki bu çok sürmezdi, çahıların arasından gizlice geçen her kediye ateş ederlerdi. Ama çoğu zaman, kendi aralarında Arapça mırıldanır veya ne zaman uykuya dalmak üzere olsam, benimle konuşarak İngilizce pratik yapmaya kalkarlardı. Daha sekiz yaşındayken, Filistin izci çocukları, Eşbal'a katılmışlardı. On dört yaşında tam donanımlı savaşçılar oldukları kabul ediliyorlardı. Salah'a bakılırsa, İsrail tankının namlusuna elle füze fırlatmada kimse ellerine su dökemezdi. İşte benim zavallı Charlie, Gerçekler Sahnesi'nin yıldız oyuncusu, onların hepsini sevecek diye düşünüyorum, paralanmış defterime onun düşüncelerini karalarken.

Salah ile yakın dostum Charlie'nin rehberliğinde, İsrail sınırındaki Filistin karakollarını ziyaret ediyorum, İsrail keşif uçaklarının ve top atışlarının arasında savaşçılardan –sahici mi, hayal mi bilmediğim– öyküler dinliyorum, geceleri de Celile denizinden lastik botla yapılan baskınları. Onların övündükleri, cesaretleri değil. *Orada olmak yeterli; ölmeyi veya tutsak alınmayı göze alarak birkaç saatliğine de olsa rüyalarını yaşamak; botunu sınıra yaklaştırmak, çiçeklerini zeytin ağaçlarının, kendi topraklarındaki tarlaların kokusunu solumak, kendi tepelerindeki koyunların melemesini duymak: Asıl zafer bu.*

Salah ile birlikte Sayda'daki çocuk hastanesinin koşuşlarını dolaşıyoruz. Patlamada bacakları kopmuş yedi yaşında bir çocuktan tam not alıyoruz. Charlie de yanımızda sanki. Mülteci kamplarından hatırladıklarım arasında, başlı başına iki kasaba olan Raşidiye ile Nebatiye var. Raşidiye futbol takımıyla ünlü. Toprak sahası bombalandığı için maçlar, ancak kısa bir süre kala duyuruluyor. En iyi oyuncuların çoğu dava uğruna şehit olmuşlar. Kazanılan gümüş kupaların arasına onların fotoğrafları yerleştirilmiş. Nebatiye'de beyaz entariler içinde bir Arap adamın gözü, kahverengi İngiliz pabuçlarıma ve sömürgeci edasıyla yürümeme takılıyor.

"Beyefendi Britanya'dan mı?"

"Britanyalıyım."

"Oku."

Cebinde bir kâğıt parçası var. İngilizce yazılmış bir belge, Manda Yönetimi tarafından imzalanıp damgalanmış, hamilinin aşağıda belirtilen Bethany'dışındaki küçük çiftliğin ve zeytinliğin meşru sahibi olduğunu teyit eden tapu senedi. Yıl 1938.

"Hamili benim, beyefendi. Şimdi bize bakın, ne

hale geldik." Kapıldığım nafile utanç seli, Charlie'nin öfkesinin yansıması.

Sayda'da Salah'ın evinde yenen akşam yemekleri, günlerce çekilen eziyetin ardından tılsımlı bir huzur yanılsamasıydı adeta. Evin her yanı mermilerle delik deşik olabilirdi; denizden İsraililerin attığı bir füze patlamadan bir duvan delip geçmiş olabilirdi. Yine de bahçede tembel tembel yatan köpekler ve çiçekler, şöminede yanan odunlar vardı, sofraya kuzu pirzola konmuştu. Salah'ın karısı Dina daha önce Ürdün Kralı Hüseyin ile evlenmiş bir Haşimi prensesiydi. Britanya'da özel bir okulda okumuş, Cambridge'deki Girton Kolejinde İngiliz dili öğrenimi görmüştü.

Engin bilgileriyle duyarlı ve bol esprili bir şekilde, Dina ve Salah beni Filistin davası konusunda aydınlatıyorlardı. Charlie de hemen yanı başımdaydı. Sayda'da yaşanan son kıran kırana çarpışmalar sırasında, diye anlatıyordu gururla, güzelliği ve güçlü karakteriyle dillere destan, ufak tefek bir kadın olan Dina, külüstür Jaguar arabasını şehre sürerek yığınla pizza almış, oradan savaş alanına giderek savaşçılara bizzat kendim teslim edeceğim diye tutturmuştu.

Bir kasım akşamı. Başkan Arafat ve maiyetindekiler Filistin Devriminin on yedinci yıldönümü kutlamaları için Sayda'ya akın ediyorlar. Gökyüzü koyu lacivert, yağmur her an yağabilir. Yüz kişi, törenin yapılacağı daracık sokağa sıkıştığımız sırada, biri dışında bütün korumalarım kayıplara karışıyor – geride kalan da korumaların en anlaşılmazı, silahsız dolaşan, Salah'ın penceresinden kedilere ateş eden, iyi İngilizce konuşan ve esrarengiz tavırlar sergileyen Mahmud. Mahmud üç gecedir ortalarda görünmemiş, Salah'ın evine

ancak gün ağarırken dönmüştü. Şimdiyse, on sekiz yaşındaki bu gözlüklü tıknaz genç, flamalar ve bayraklarla donatılmış, heyecan fışkıran, hıncahınç dolu sokakta dibimden ayrılmıyor.

Gösteri alayı başlıyor. Önce borazancılarla sancaktarlar; peşlerinden hoparlöründen sloganlar yayılan bir kamyonet. Üniformalı irikiyım askerler, koyu renk takım elbiseleriyle kodaman adamlar kurulan geçici plafonda boy gösteriyorlar. Onların arasında Arafat'ın beyaz keftesini seçmek mümkün. Sokakta herkes avaz avaz kutlama yapıyor, başımızın üzerine püskürtülen yeşil duman gitgide kızıla çalıyor. Havaya sıkılan silahların eşliğinde patlayan havai fişekler, yağmura rağmen yolunu bulurken, önderimiz havai fişeklerin yanıp sönen ışıklarının altında zafer işareti yaparak sahnenin ön tarafında heykel gibi kımıldamadan duruyor. Şimdi sıra, yeşil hilalli pazubentleriyle hemşirelerin geçişinde, arkalarında Eşbal'in kızlı erkekli izcileri kollarını sallayarak uygun adım yürüyorlar; sonra Filistin bayrağına sarılmış savaşçıların, Kalaşnikof tüfeklerini kapkara bulutlarla kaplı gökyüzüne doğrultmuş, üstüne çıktığı tekerlekli podyumu çeken cip görünüyor. Mahmud hemen yanımda, çılgınca onlara el sallıyor, şaşkın gözlerle onların da karşılık verdiğini görüyorum. Podyumdaki çocukların tamamı benim korumalarım.

Ağzımı iki avucumun arasına alıp "Mahmud" diye bağıyorum, "neden arkadaşlarınla birlikte sen de silahını göğe kaldırmadın?"

"Silahım yok ki, Mr. David!"

"Neden yok, Mahmud?"

"Ben gece vardiyasındayım!"

"Geceleri ne yaparsın peki, Mahmud? Casus musun yoksa?" derken patırtılar arasında sesimi olabildiğince alçaltıyorum.

"Mr. David, ben casus değilim."

Bağrış çağrışlar sürerken, Mahmud büyük sırrını ele verip vermeme konusunda kararsız kalıyor.

“Eşbal üniformalarının göğüslerinde, Ebu Ammar’ın, bizim Başkan Arafat’ın fotoğrafını gördünüz mü?”

Gördüm, Mahmud.

“Ben şahsen, bütün gece gizli bir yerde, Eşbal üniformalarının göğüs yerlerine Başkan Arafat Ebu Ammar’ın fotoğraflarını basarım, ütüyle.”

Charlie seni her şeyinle sevecek o zaman, diye düşünüyorum.

Arafat, yeni yıl gecesini birlikte geçirmemiz için beni, yetim kalmış Filistin şehit çocuklarının gittiği bir okula davet ediyor. Bir cip gönderip beni otelden aldıracak. Hâlâ Commodore Hotelde kalıyorum, o cip de benim Arafat ile karşılaşmalarımı hep çileli hale getirmiş, sağanak yağmur altında virajlı dağ yollarını aşırı süratle alarak Lübnan, Suriye ve Filistin topraklarındaki kontrol noktaları boyunca, tampon tampo- na ilerleyen konvoydaki araçlardan biriymiş meğer.

Yol tek şeritli ve kaplamasızdı, sel altını üstüne getirmişti. Önden giden cipin, yerinden oynattığı taşlar bizim araca sıçırıyordu. Yolun kenarında derin çukurlar açılmış, binlere metre aşağıda yanan ışıklar ortaya çıkmıştı. Konvoyun başındaki araç, zırhlı kırmızı bir Land Rover’dı. Dediklerine göre, içinde Başkan vardı. Ancak okulun önüne park ettiğimizde korumalar bizi kandırdıklarını söylüyorlardı. Land Rover yem olarak kullanılmıştı. Arafat güvendeydi, alt kattaki toplantı salonunda yeni yıl için gelen konuklarla selamlaşıyordu.

Okul, dışarıdan bakıldığında gösterişsiz herhangi iki katlı bir evden farksızdı. İçeriye en üst kattan giri-

liyor ve diğer katlara yamaçtan aşağı merdivenlerden inerek ulaşılıyordu. Biz aşağı inerken, her zamanki kefiyeli silahlı adamların ve göğüslerine çapraz astıkları fişekliklerle genç kadınların gözü üzerimizdeydi. Devasa toplantı salonu, ahşap bir sahnenin yüksekçe bir yere konduğu hıncahınç dolmuş bir amfityatroydurdu. Arafat aşağıda en ön sırada durmuş, kolları iki yanda konuklarını kucaklarken, salondaki herkes elleri patlarcasına alkış tutuluyordu. Yeni yıl süsleri tavan-
dan aşağı sarkıtılmıştı. Duvarları devrim sloganları süslüyordu. Kalabalığın itiş kakışı arasında Arafat'ın yanına sürüklendim, beni yine kucaklaşma ritüeliyle karşılarken, haki arazi kıyafetleri, bellerinde tabanca-
larıyla kır saçlı erkekler elimden tutarak alkış sesle-
ri arasında bağırış çağırış yeni yıl şarkısını söylediler. Bazılarının isimleri bilinirdi. Arafat'ın yardımcısı Ebu Cihad gibi bazılarıysa takma adlar kullanırdı. İsimleri hiç bilinmeyenler de vardı. Gösteri başlamıştı. İlk, öksüz kalmış Filistinli kız çocukları, halka olup şarkı-
lar söylediler. Sonra sıra öksüz erkek çocuklara geldi. Derken çocuklar hep birlikte *dabke* dansına geçtiler, kalabalık tempo tutarken ellerindeki tahta Kalaşni-
kofları aralarında değiş tokuş ediyorlardı. Sağ yanımda Arafat duruyordu ve kollarını öne uzatmıştı. Onun öbür tarafında duran, asık suratlı savaştının baş işa-
retiyle birlikte Arafat'ın sol dirseğini kavradım, kaldırdığımız gibi sahneye götürdük, biz de peşinden çıktık.

Arafat çok sevdiği öksüz çocukların arasında, topukları üzerinde dönerek dans ederken, onların yadıkları kokudan sersemlemiş görünüyor. Kefiyesinin ucundan tutarak *Oliver Twist* filminde, Fagin rolünü oynayan Alec Guinness gibi ortada fır dönmeye başlıyor. Kendinden geçmiş bir hali var. Kahkahalarla gülüyor mu, yoksa hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor mu? Hangisi olursa olsun bunun bir önemi yok aslında, duygu

seline kapıldığı belli. Bir an bana işaret ederek, beline sarılmamı istiyor. Başka biri de beni belimden kavıyor. Sonra hep birlikte –üst düzey komutanlar, karargâh görevlileri, coşkulu çocuklar– ve elbette, tarih boyunca Arafat kadar kimseyi göz hapsinde tutmayan, dünyanın casuslardan kurulu bir grup, başını önderimizin çektiği bir timsah dansına koyuluyoruz.

Beton koridorun ilerisinde, basamaklardan yukarı çıkarak sahanlığı geçerek yine bir alt kata iniyoruz. Pat pat yere vuran ayaklarımızın yerini alkışlar alıyor. Arkamızda veya tepemizde gürleyen sesler, Filistin ulusal marşını okuyor. Her nasılsa, gerisin geri aşağıya inerek kendimizi sahnede buluyoruz. Arafat ön tarafa ilerleyip duruyor. Kalabalıktan yükselen tezahüratlara karşılık savaşçılarıyla kol kola girip beline kadar eğiliyor.

O sırada Charlie'nin mest olmuş bir halde, binaların damından onu selamlayan hayali canlanıyor gözümde.

Sekiz ay sonra, 30 Ağustos 1982 günü, İsrail istilasının ardından Arafat ve üst düzey komuta kademesi Lübnan'dan sınır dışı edildi. Arafat ile savaşçıları, protesto için havaya sıkılan silah sesleri eşliğinde Beyrut limanından demir alıp Başkan Burgiba ve hükümetinin onları karşılamak üzere beklediği Tunus limanına doğru yola koyuldular. Şehrin dışında, lüks bir otel Arafat'ın yeni karargâhı olarak alelacele hazırlanmıştı.

Birkaç hafta sonra kendisini orada ziyaret ettim.

Uzun bir araba yolu, kum tepeciklerinin arasına yerleştirilmiş şık beyaz eve uzanıyordu. İki genç savaşçı beni durdurup orada ne işim olduğunu sordular. Ne sevimli gülücükler atıyor ne de geleneksel Arap nezaketi gösteriyorlardı. Amerikalı mıydım? Britanya pasaportumu çıkardım. Biri alaycı, kaba bir tavırla Sabra ve Şatilla katliamlarını duyup duymadığımı sordu. Daha birkaç gün önce Şatilla'yı ziyaret ettiğimi, oradayken hem gördüklerimin hem de duyduklarımın beni de-

rinden yaraladığını anlattım. Tanışıklığının göstergesi olarak Ebu Ammar'ı görmeye ve ona başsağlığı dilemeye geldiğimi belirttim. Beyrut'ta birkaç kez, sonra da Sayda'da görüştüğümüzü, yeni yıl gecesini şehit çocuklarının gittiği okulda birlikte kutladığımızı söyledim. Gençlerden biri telefona sarıldı. Pasaportum elindeydi, ama adımı yüksek sesle okuduğunu duymadım. Telefonu bırakıp, "Gel" diye bağırıp kemerinden silahını çekti, şakağıma dayadıktan sonra kolumu geriye bastırarak, beni uzun bir koridorun sonundaki yeşil bir kapıya sürükledi. Kilidi açıp pasaportumu uzattı ve beni eşikten dışarı itti. Karşımda çember şeklinde bir biniçilik alanı uzanıyordu. Yaser Arafat beyaz kefiyesiyle güzel bir Arap atına binmiş, etrafında geziniyordu. Bir tur dönmesini izledim, sonra bir tur, bir tur daha. Fakat ya beni görmemişti ya da görmek istemiyordu.

Bu arada, beni evinde ağırlayan ve Filistin milislerinin Güney Lübnan'daki komutanı Salah Tamari, İsrailiilerin eline düşmüş en yüksek rütbeli Filistinli savaşçı olması sebebiyle özel muamele görmekteydi. Dillere destan Ansar hapisanesinde, tek kişilik hücreye atılmıştı ve bugünlerde *genişletilmiş sorgulama* demeye bayıldığımız sorgudan geçiriliyordu. Aynı zamanda, ara sıra ziyaretine gelen İsraili gazeteci Aharon Barnea ile yakın arkadaşlık kurmuştu, bu dostluğun meyvesi, Barnea'nın *Mine Enemy* kitabı olacak ve karşılıklı anlaşmaya varılmış başka hususların yanı sıra Salah'ın kendini bitmek bilmeyen umutsuz askeri mücadele yerine, İsrail-Filistin halklarının birlikte yaşamalarını sağlamaya adanmış olduğunu doğrulayacaktı.

14

Gerçekler Sahnesi: Villa Brigitte

Cezaevi, Necef çölünün bir kıvrımına kurulmuş, dikenli tellerle çevrili öbek öbek yeşil askeri barakalardan meydana geliyordu. Her bir köşesine bekçi kulesi dikilmişti. İsrail istihbaratının içinden gelen topluluk burayı Villa Brigitte diye bilirdi; dünyanın geri kalanıysa hiç bilmezdi. İsrail'in gizli servisi Şin Bet'in İngilizce konuşan genç albayı, kum yığınlarının arasında ciple ilerlerken bir yandan da Brigitte'nin radikal Alman aktivistken bir grup Filistinli teröristin kaderine nasıl ortak olduğunu anlatıyordu bana. Bir El Al uçağını Nayrobi'deki Kenyatta havaalanına yaklaşırken vurup indirmeyi planlıyorlarmış, bu amaçla bir roketatar fırlatma rampasını yani uçağın rotası üzerinde çatısına konuşlanabilecekleri bir bina bulmuşlar, bir de Brigitte'yi.

Brigitte'nin tek yapması gereken, İskandinav bakışları ve sarı saçlarıyla, havaalanı binasının içindeki bir telefon kabininde durup bir kulağında telsiz kulak-

lık, öbüründe telefon ahizesi, kontrol kulesinin uçuş talimatlarını çatıdaki çocuklara aktarmaktı. Tam bunları yerine getirdiği sırada, İsrail ajanların yanına gelmesiyle onun da operasyona katkısı son bulmuş. Önceden uyarılan El Al uçağı çoktan alana inmiş – kızı tutsak alanlar dışında, başka yolcusu yokmuş. Tel Aviv'e dönerken, uçakta Brigitte de varmış, yere kelepçelenmiş. Çatıdaki çocukların akıbeti hâlâ belirsiz. Şin Bet albayı, onların icabına bakıldığı konusunda beni temin etti, fakat nasıl olduğunu belirtmedi, ben de sormamın uygun olmayacağını düşündüm. Yakın zamana kadar İsrail askeri istihbarat şefi olan değerli dostum General Şlomo Gazit'in iyi niyeti sayesinde, bana özel bir ayrıcalık tanındığına inandırılmıştım.

Brigitte şimdi İsraillilerin elinde tutsaktı, yine de operasyonun gizli kalması gerekiyordu, bu konuda beni uyardılar. Kenyalı yetkililer İsraillilerle işbirliği yapıyorlardı, fakat Müslüman halkı öfkeliendirmeyi asla istemezlerdi. İsraillilerse, ne istihbarat kaynaklarını tehlikeye atmak isterlerdi ne de değerli bir müttefiği zor duruma düşürmek. İsrail'den izin çıkana dek, hakkında hiçbir şey yazmamam koşuluyla beni Brigitte'le görüştüreceklerdi. Şimdiye dek, onun nerede olduğunu bildiklerini ne ailesine ne de Alman hükümetine itiraf ettiklerini söyleyerek bir süre beklemem gerekebileceğini anlattılar. Ama fazla dert etmedim. Eğer Batı Alman-Filistin terörist hücrelerine sızmayı başarsaydı, hayali kahramanım Charlie'yi, yoldaşlık etmek üzere eğitildiği kişiyle tanıştıracaktım. Şansım yaver giderse, Brigitte'nin yanında, terörün teori ve pratiğine ilişkin ilk derslerini görecekti Charlie.

“Brigitte konuşur mu?” diye sordum genç albaya.

“Bilmem.”

“Neyi amaçlıyormuş acaba?”

“Bilmem.”

Kendim sorsam daha iyi olacak. Yapabileceğimi düşünüyorum. İçimden bir ses bana, ne kadar sahte ve gelip geçici olsa da Brigitte'le bir şekilde ilişki kura-
cağımı söylüyor. Almanya'dan ayrılırken, Ulrike Me-
inhof'un Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun çiçek açmasına
daha altı yıl olmasına rağmen, kökenlerini anlamak,
hatta savundukları bazı tezlere kendimi yakın hisset-
mek gibi bir sorunum yok: Tek derdim yöntemleriyle.
Bu konuda, sadece bunda, Baader-Meinhof Grubuna
gizlice para yardımı ve yataklık eden Almanya'daki
orta sınıfın geniş kesimlerinden farklı durumda sa-
yılmam. Siyasette, yargıda, emniyet teşkilatında, sa-
nayı ile bankacılık alanında ve kiliselerde, üst düzey
eski Nazilerin varlığı; Alman ana-babaların kendi ço-
cuklarıyla Nazilerin yaşattıklarını tartışmayı reddet-
meleri; ayrıca Batı Alman hükümetinin, Amerikan
Soğuk Savaşına en çirkin yollarla boyun eğmesi beni
de rahatsız ediyor. Brigitte güvenilirliğime dair baş-
ka kanıtlar isterse onlar da vardı: Filistin kamplarıyla
hastanelerini ziyaret ederek sefaleti kendi gözlerimle
görmedim mi, çığlıklarını kendi kulaklarımla duyma-
dım mı? Bütün bunlar birbirine eklenince, bana kısa
ömürlü bile olsa, yirmili yaşlardaki radikal Alman bir
kadının zihnine giriş izni sağlardı herhalde.

Hapishanelerin üzerimde sevimsiz bir etkisi olur.
Kodese giren babamın, bir türlü gözümün önünden
gitmeyen görüntüsünden olmalı. Hayalimde, onu hep
kaldığı cezaevlerinde canlandırırım, Einstein kaşla-
rıyla hep aynı irikiyim, güçlü kuvvetli, yerinde dura-
mayan, hücresinde volta atarak masum olduğu konu-
sunda ısrar eden bir adam. Kariyerimin ilk yıllarında,
birilerini sorguya çekmek için ne zaman cezaevine
gönderilsem, arkamdan demir kapıyı kapadıkları an,
sorgulayacağım mahkûmların yuhalamalarıyla karşı-
laşma korkusuyla başa çıkmak zorunda kalırdım.

Villa Brigitte'nin avlusu yoktu ya da ben hatırlamıyorum. Kapıda durdurulduk, aramadan sonra geçmemize izin verildi. Genç albay beni dışarıdaki merdivene götürerek İbranice seslendi. Binbaşı Kaufmann cezaevi müdürüydü. Kadının gerçek adı Kaufmann mıydı yoksa o günden sonra bu adı ona ben mi yakıştırdım, bilmiyorum. Avusturya'da askeri istihbarat subayı olduğum günlerde, Graz'da zanlıları kapadığımız nezarethanenin başında Çavuş Kaufmann adında biri vardı. Kesin bildiğim bir şey varsa, o da kadının görülmedik ölçüde tiril tiril üniformasının sol göğüs cebine beyaz bir yaka kartı iliştirdiği, ayrıca elli yaşlarına geldiğinde, binbaşılığa terfi ettiği, şişman değil ama yapılı, boncuk gibi kahverengi gözleriyle nazik ama acı bir gülümsemesi olduğuydu.

Binbaşı Kaufmann ile aramızda İngilizce anlaşıyoruz. Albayla da İngilizce konuşuyoruz, eh, İbranice bilmediğime göre bu gayet doğal. Demek Brigitte'yi görmeye geldiniz, diyor binbaşı, evet diyorum; bir ayrıcalık tanındı, bunun farkındayım, çok minnettarım, acaba kendisine söylemem ya da söylememem gereken bir şey var mı? Devam ediyorum, albaya anlatmadıklarımı bu kadına açıklıyorum: Gazeteci değil romancı olduğumu, buraya da öykülerim için derin konular toplamaya geldiğimi söyleyerek ev sahiplerimin rızası olmadan bugünkü görüşmemi yazmayacağıma veya hakkında konuşmayacağıma söz verdiğimi. Bütün bunlara kibarca gülümsüyor, tabii, diyerek ekliyor, çay mı içerdiniz, kahve mi? Kahve diyorum.

"Brigitte son günlerde epey huzursuz" diyerek, hastasının durumunu tartışan bir doktor edasıyla uyarıyor beni. "İlk geldiğinde kabullenmişti. Artık, hele son haftalarda" diyor, hafifçe iç çekerek, "kabullenmiyor."

Bir kimsenin tutuklanmayı nasıl kabulleneceğini hiç aklım almadığı için sesimi çıkarmıyorum.

“Sizinle konuşur mu, konuşmaz mı bilmem. Önce olmaz demişti, şimdi olur diyor. Kararsız. Getirsinler mi?”

Telsizden, İbranice bir şeyler söyleyerek, Brigitte’yi çağırıyor. Bekliyoruz, beklemeye devam ediyoruz. Binbaşı Kaufmann gülümsüyor, ben de ona gülümsüyorum.

Yoksa Brigitte yine fikrini mi değiştirdi diye düşünmeye başladığım sırada, iç taraftaki bir kapıdan, yaklaşan ayak sesleri geliyor kulağıma, karşımda kendi iradesi dışında yanıma getirilmiş, saç baş darmadağın, elleri kelepçeli çılgına dönmüş genç bir kadın göreceğim düşüncesiyle bir an midem bulanıyor. Kapının kilidi dışarıdan açılınca, üzerinde belini kemerle sıktığı mahkûm önlüğü, iki yanında onu kollarından hafifçe tutmuş ufak tefek birer gardiyanla uzun boylu güzel bir kadın içeriye giriyor. Uzun sarı saçlarını ensesinden aşağı salmış. Mahkûm önlüğü bile yakışmış kadına. Gardiyanlar çekilirken, o öne ilerliyor, alaylı bir edayla dizlerini kırarak evin iyi yetiştirilmiş kızı havasında elini bana uzatıyor.

Kibar bir Almancayla gelen “Kiminle müşerref oluyorum?” sorusuna karşılık, az önce Binbaşı Kaufmann’a İngilizce anlattıklarımı Almanca tekrarlayarak, romancı olduğumu, buraya bilgi toplamaya geldiğimi söylüyorum. Tek kelime etmeden yüzüme bakıyor; ta ki Binbaşı Kaufmann, odanın köşesindeki koltuğundan kalkıp mükemmel İngilizcesiyle yardım edercesine konuşana dek:

“Artık oturabilirsin, Brigitte.”

Bunun üzerine Brigitte oturuyor, uslu bir Alman öğrenci gibi ağırbaşlı ve dimdik, öyle davranmaya karar verdiği belli. Söze girmeden önce, havadan su-

dan bir iki laf ederim diye düşünmüştüm, ama aklıma hiçbir şey gelmiyor. Ben de birkaç sıkıcı soru sorarak konuya dalyorum: “Şimdi düşününce yaptıklarından pişmanlık duyuyor musun, Brigitte?” Ayrıca “Seni radikal olmaya iten neydi, tam olarak?” İkisine de verecek cevabı yok, ellerini masaya yapıştırmış put gibi oturarak şaşkınlık ve nefret karışımı bakışlarını üzerimden ayırmıyor.

İmdadıma Binbaşı Kaufmann yetişiyor:

“Belki örgüte nasıl katıldığını anlatmak istersin, Brigitte” diye önerirken, aksanlı İngilizce konuşan yabancı bir okul müdürünü çağırıştırıyor.

Brigitte onu işitmiyor sanki. Tepeden tırnağa beni süzüyor, küstahça değil ama dikkatle. İncelemesini bitirince bilmem gerekenleri yüz ifadesinden okuyorum: Baskıcı burjuvazinin cahil kalmış uşaklarından biriyim, bir terör turisti, en iyi ihtimalle yarım bir adam. O neden bana zaman ayırsın ki? Ama ayırıyor. Görevini kısaca anlatacağını söylüyor, benim için olmasa bile kendi için. Kendini nesnel gözle değerlendirdiğinde, fikirleriyle muhtemelen komünist olduğunu, ancak bunun Sovyet anlayışında komünist olmak anlamına gelmesi gerekmediğini teslim ediyor. Tercihi tek bir doktrinle sınırlı kalmamak. Üstlendiği görev, annesiyle babasını başlıca örnekleri diye gördüğü uyanmamış burjuvaziye yönelik. Babası aydınlanma belirtileri gösteriyor, ancak annesinde tık yok. Batı Almanya, Auschwitz kuşağından burjuva devletin faşistleri tarafından yönetilen bir Nazi ülkesi. Proletarya da onların izinden gitmekle yetiniyor.

Konuyu tekrar ana-babasına getiriyor. Onların görüşlerini değiştireceği umudunu taşıyor, özellikle de babasınıninkileri. Nazizmin onlarda bıraktığı bilinçdışı engelleri nasıl kıracağı konusunda epey kafa yormuş. Merak ediyorum, acaba bu sözlerde annesiyle babası-

nı özlediğini ifade eden şifreler mi gizli? Hatta onları sevdiğini? Gece gündüz onlar için kaygılanıp dertlendiğini? Burjuva duygusallığından gelen böyle düşünceleri silmek istercesine, yol gösterici diye gördüğü kişilerin adlarını sıralamaya koyuluyor: Habermas, Marcuse, Frantz Fanon ve adını duymadığım başkaları. Sonra silahlı kapitalizmin, Batı Almanya'nın yeniden askerileştirilmesinin, emperyalist Amerika tarafından İran Şahı gibi faşist diktatörlerin desteklenmesinin kötülükleri üstüne, ayrıca eğer görüşlerime biraz olsun kulak verseydi, anlaşılabileceğimiz daha başka konularda uzun uzun konuşuyor.

“Şimdi artık hücreme dönmek istiyorum, lütfen Binbaşı Kaufmann.”

Aynı alaycı havada dizlerini kırıp selam vererek benimle tokalaşırken iki kadın gardiyana kendisini götürebileceklerini işaret ediyor.

Binbaşı Kaufmann odanın köşesinde, durduğu yerden ayrılmıyor, ben de Brigitte'nin boş bıraktığı koltuğun karşısındaki masadan. Tuhaf bir sessizlik çöküyor. Sanki ikimiz de aynı kâbustan uyanıyor gibiyiz.

“İstediğinizi aldınız mı?” diye soruyor Binbaşı Kaufmann. “Evet, teşekkür ederim. Çok ilginçti.”

“Bana sorarsanız, Brigitte'nin kafası bugün biraz karışık.”

Buna karşılık, eh, doğrusunu isterseniz, benim kafam da biraz karışık, diyorum. Derken birden, kendi sesimi duyunca Almanca konuştuğumuzu ancak şimdi fark ediyorum, Binbaşı Kaufmann'ın aksanında, ne Yidiş, ne de başka bir dilden esintiler var. Şaşkınlığım dikkatini çekince, sormadığım soruyu kendiliğinden yanıtlıyor.

“Onunla hep İngilizce konuşurum” diye açıklıyor. “Almanca asla. Tek kelime bile. O Almanca konuşurken kendime güvenemem. Başka açıklama gerekirmiş gibi ekliyor: “Anlarsınız, Dachau’da bulunmuştum.”

15

Gerçekler Sahnesi: Suç Meselesi

Sıcak bir yaz gecesi, Kudüs'te Michael Elkins'in evinde oturuyorum, ev sahibim önce CBS'te, sonra on yedi yıl BBC'de çalışmış Amerikalı bir radyo sunucusu. Onu görmeye gitmiştim çünkü bizim kuşaktan gelen milyonlarca insan gibi ben de Elkins'in çoğu zaman hasmane bir savaş alanından, kusursuz cümlelerle haberleri aktarıırken New Yorklulara özgü avaz avaz sesini dinleyerek büyüdüm; ama aklımın bir köşesinde de, Joseph ve Kurtz adını verdiğim, hayali iki İsraili istihbarat subayının peşine düşmek vardı. Joseph gençten biriydi, Kurtz ise yaşlı.

Şimdi buradan bakıldığında, Elkins'ten tam olarak ne öğrenmeyi bekliyordum söyleyemem, o gün de söyleyemezdim herhalde. Yetmişli yaşlarındaydı. Peşine düştüğüm Kurtz'e biraz benziyordu muydu acaba? Elkins'in şu veya bu işlere yaptığı katkının, üstüne düşenden daha fazlası olduğunu biliyordum, ama

bunun hangi boyutlara vardığını henüz tam öğrenememiştim. OSS adına çalışmış; bu işi yürütürken, İsrail'in kurulmasından önce, Yahudi Haganah örgütü için Filistin'e kaçak silah sevkiyatını yönetmişti, zaten OSS'den kovulmasının ve sonradan boşandığı karısıyla bir kibutza çekilmesinin nedeni de buydu. Yazdığı kitabı okumamıştım ne yazık ki, aslında okumalıyım, *Forged in Fury* 1971'de yayımlanmıştı.

Kurtz gibi Elkins'in de kökenlerinin, Doğu Avrupa'ya uzandığını, ayrıca göçmen ana-babasının giysi ticaretiyle uğraştığı New York'ta, Lower East Side semtinde büyüdüğünü biliyordum. Yani evet, belki de onda Kurtz'den bir nebze arıyordum. Ama öyle görünüşüyle veya davranışlarıyla değil, ne de olsa benim Kurtz'ün görüntüsü gözümün önünde duruyordu ve Elkins'in onu çalmasına izin vermeyecektim. Yine de kaybolan yıllardan konuşurken, ağzından çıkabilecek birkaç bilgece söze ihtiyacım vardı. Viyana'da ünlü ama tartışmalı Nazi avcısı Simon Wiesenthal'ın dizinin dibinden ayrılmamıştım, her ne kadar bana bilmediğim bir şey söylemediyse bile o dakikalar asla belleğimden silinmedi.

Fakat onunla görüşmek istememin sebebi, daha çok Mike Elkins olmasıydı; radyoda ömrüm boyunca duyduğum en sert ve ikna edici sesin sahibiydi o. Acı çikolata rengi Bronx şivesiyle söylediği hayat dolu, özenle kurulmuş cümleler, insanı yerinden doğrultup kulak vermeye ve inanmaya mecbur bırakırdı. Dolayısıyla kaldığım oteli arayıp Kudüs'e geldiğimi haber aldığını söyleyince, onunla görüşme fırsatına balıklama atladım.

Kudüs'te görülmedik cinsten boğucu bir gece vardı, ter içindeydim, ama Mike Elkins'in terlediğini san-

mam. Sırım gibi, güçlü bir bedeni var, sesi de, görüntüsü de etkileyici. Kocaman gözleri, sıska yanakları, uzun kol ve bacaklarıyla sol tarafımda hayalet gibi oturuyor; bir elinde viski bardağı, öbür eli şezlongun koluna dayalı, arkasında dolunay. Radyoya çok yakışan sesi her zamanki kadar rahatlatıcı, cümleleri biraz daha kısa olsa da özenle seçilmiş ifadelerle dolu. Bazen sözünü kesip Scotch viskisinden bir yudum daha almadan önce iyice derinlere dalıyor sanki.

Konuşurken yüzüme bakmıyor, gözlerini önünde uzanan karanlığa dikmiş, orada olmayan bir mikrofona konuşuyor adeta, hâlâ söz dizimi ve uyumuna dikkat ettiği belli. Sohbeta evin içinde başlamıştık, ama gece öyle güzeldi ki bardaklarımızı alıp balkona çıktık. Konu dönüp dolaşıp ne zaman ve nasıl Nazi avcılığına geldi emin değilim. Wiesenthal'ı ziyaretimden bahsetmiştim galiba. Ama Mike şimdi ondan söz ediyor. Ancak avcılıktan değil cinayetlerden dem vuruyor.

Bazen yaptığımız işi açıklamaya zaman bulamazdık, diye anlatıyor. Onları öldürüp yolumuza giderdik. Kimi zaman onları başka yere götürür, sonra açıklardık. Tarlaya, depoya. Ağlayarak itiraf edenler olurdu. Bazıları yaygarayı basardı. Bazıları yalvarırdı. Bazılarının ağzından bir şey çıkmazdı. Eğer adamın bir tamirhanesi varsa, belki oraya götürürdük. Boynuna ipi doladığımız gibi tavandaki kırıslara bağlardık. Sonra arabasının üstüne diker, aracı tamirhaneden dışarı sürerdik. Geri gidip bakar ve öldüğüne emin olurduk.

Biz diye konuştuğunu duyuyorum. Biz derken kimlerden söz ediyor acaba? Sen şimdi bana intikamcılar arasında senin de olduğunu mu söylüyorsun, Mike? Yoksa biz dediğin, hani biz Yahudiler derken, söz ettiğimiz gibi mi, sen de kendini onlardan sayıyorsun anlamında mı?

Başka öldürme yollarını da sıralıyorm, ama hâlâ neden biz diye konuştuğunu tam anlamıyorum, ta ki düşünceleri dağılıp Nazi savaş suçlularını öldürmesinin ahlaki gerekçelerine gelene ve aksi takdirde kimliklerini gizleyip Güney Afrika gibi ücra yerlere saklandıkları için adaletin ömür boyu yerine gelmeyeceğini söyleyene dek. Bu noktadan sonra, üzerine genel bir suçluluk hali çöküyor, öldürülen insanların suçu değil, eğer varsa onları öldürmüş olanların suçu bu.

Mike'ın kitabını çok geç elime alıyorum. İlk yayımlandığında ortalık ayağa kalkmıştı, özellikle de Yahudi çevrelerde. Biçimi ve içeriği, tıpkı başlığı gibi korku uyandırıyor. Mike'ı bu kitabı, Celile'deki bir kibutzda yaşayan Malachi Wald adında birinin teşvikiyle yazmış. Çocukluğunda Amerika'da tanık olduğu Yahudi karşıtlığının gözünü açtığını, sonra Büyük Soykırım sırasında yaşanan canavarlıklar ve işgal altındaki Almanya'da OSS üyesi olarak edindiği deneyimler sayesinde iyice bilinçlendiğini anlatıyor. Yazdıklarına bir bakıyorsun üslubu tamamen kişisel, bir bakıyorsun kırıncı derecede sivri dilli. Nazilerin gettolarda, sonra kamplarda Yahudilere karşı sergiledikleri akla hayale sığmayacak vahşet eylemlerini en ince ayrıntısına kadar tarif ediyor, tıpkı Yahudi direnişinin kurbanlarının gösterdiği kahramanlığı anlattığı gibi etkili bir dille.

Ama en önemlisi –ve en tartışmalısı– DIN adında İbranice mahşer anlamına gelen, kurucusunun Celile kibutzunda bu kitabı yazmaya onu teşvik eden Malachi Wald'ın ta kendisi olduğu bir Yahudi örgütünün varlığından bizi haberdar ediyor.

Sadece 1945 ve 1946 yıllarında DIN tarafından ele geçirilip öldürülen Nazi savaş suçlularının sayısı bini

aşmıştı diye anlatıyor. Yetmişlere dek sürdürdüğü faaliyetler kapsamında, katledilen altı milyon Yahudinin intikamını almak adına kadın erkek, çoluk çocuk bir milyon Almanı öldürmek amacıyla 250.000 Alman hanesinin su kaynağını zehirlleme planı da vardı, bereket versin asla icraata geçmemişti. DIN, diyor Mike, dünya çapında Yahudilerden destek görür. Elli kurucu üyesinin arasında işadamları, din adamları, şairler dahil her kesimden insan bulunur.

Bir de gazeteciler, diye ekliyor Mike, yorum katmadan.

16

Gerçekler Sahnesi: Sevgi Sözcükleri

Commodore Hotel o gergin günlerde –zaten Beyrut’ta gergin olmayan bir gün hatırlamak zordur– gerçek ya da uydurma, yanküredeki her savaş muhabirinin, her silah tüccarının, her uyuşturucu tacirinin, sahte veya gerçek her yardım görevlisinin gözde demlenme yeri idi. Müdavimleri burayı *Casablanca* filmindeki Rick’in Yeri’ne benzetmeye bayılırlardı ama ben bu benzerliği hiç kuramadım. Kazablanka, şehir savaşının yaşandığı yer değil, hasta ve yaralıların getirildiği bir istasyondur, fakat Beyrut’a gelenlerin amacı, kaçıp sığınmak değildi, para kazanmak veya bela açmak, hatta barışı sağlamaktı.

Commodore’un seyrine doyum olmayan bir yanı yoktu. Daha doğrusu 1981’de artık kalmamıştı, bugünse otelden eser yok. Sıkıcı, mimari güzellikten yoksun, baştan aşağı dümdüz bir binaydı, tabii çatışma çıktığında, mevzi görevini de üstlenen lobide-

ki dört ayaklı kalın betondan danışma masası hariç. Otelde ikamet edenlerin en saygını, Coco adında yaşlı bir papağandı, üzerinde durduğu demir çubukla mahzendeki bara hâkimdi. Şehir savaşında başvurulacak yöntemler giderek karmaşıklaştıkça –yani otomatik tüfeklerden roketatarlara, ister kısa ister orta güdümlü veya doğru terim her neyse, öyle silahlara evrildikçe– Coco da çatışma seslerinden oluşan kendi dağarcığını güncellemiş, yaklaşan füzenin ıslığı ve “Siper al, gerzek, kıcını kolla!” çığlığıyla barda takılan acemi konukları yerinden hoplatacak kadar genişletmişti. Cennette, cehennem gibi bir gün daha geçirdikten sonra, geri gelip kıllarını kıpırdatmadan kızıl-kahve renkte viskilerini yudumlayan savaş yorgunu habercilerin en büyük eğlencesi de o zavallı acemi çaylakların bir masanın altına sığınmasını seyretmek olurdu.

Coco, ayrıca Fransız ulusal marşı Marseillaise’in ilk dizelerini ve Beethoven’ın Beşinci Senfonisi’nin girişini söylemesiyle de ünlüdür. Ortadan nasıl kaybolduğuna dair çeşitli rivayetler var: Hâlâ şarkılar söylediği güvenli bir limana kaçındı; Suriyeli milisler tarafından vuruldu; mamasına konan alkolün kurbanı oldu.

O yıl hem romanım hem de o seyahatlerin ürünü bahtsız filmin çekimleri için Beyrut ve Güney Lübnan’a birkaç kere gitmiştim. Aklımda kalan gerçeküstü deneyimler, kesintisiz tek bir zincirden oluşur. Ödle kimselere göre, Beyrut gece gündüz korkularla doludur, ister takırdayan silahlara karşı kordon boyunca yemek yiyin, ister kafanıza Kalaşnikof dayamış Filistinli bir gencin Havana’da bir üniversiteye kapağı atıp uluslararası ilişkiler okuma hayalini anlatarak sizden yardım dileyen sözlerini dinleyin.

Commodore'a yeni geldiğimde, görür görmez Mo dikkatimi çekmişti. Bir günün yalnızca ikindi saatlerinde, benim ömrüm boyunca gördüğümünden çok daha fazla ölüm ve can çekişmeye tanık olmuştu. Dünyanın yaşattığı karanlığın en berbat derinlerine inip çok fazla haber çıkarmıştı. Onun farklılığını anlamak için yine cepheden döndüğü bir gün, omzuna asılı lime lime olmuş çantasıyla kalabalık lobiden koşturarak basın odasına ilerleyişine şöyle bir göz atmanız yeterliydi. Şehirde Mo kadar dizlerine kara sular inmiş birini bulamazsınız, diyorlardı. Görmediği, yapmadığı kalmadı; palavra değil, sıkıştığı köşeden çıkma konusunda kimse eline su dökemezdi. Böyle biriydi Mo, kime sorsan söyler. Bazen hafiften bunalıma girer, biraz saçmalardı, ama o da belki. Bir şişe alıp bir iki gün odasına kapanırdı o zaman, neden olmasın? Son zamanlarda bilinen tek hayat arkadaşı bir kediymiş, Commodore ahalisine bakılırsa bu kedi çaresizlikten kendini en üst katın penceresinden fırlatmıştı.

Bu nedenle, Beyrut'a ilk gelişimin ikinci veya üçüncü gününde, Mo laf olsun diye planladığı geziye onunla gitmemi önerdiğinde hemen atladım. Sorularıyla, diğer gazetecilerin başının etini yerdim, fakat Mo araya mesafe koyardı. Önerisi çok hoşuma gitmişti.

"Çölde gezintiye ne dersin? Tanıdığım birkaç deliye selam çakarız." Daha iyisini hayal bile edemezdim, diye yanıtladım.

"Renk anyon, di mi?"

Renk anyordum.

"Şoför, Dürzi. Dürzi pislikler kendinden başka kimseyi kıcıyla bile dinlemez. Tamam mı?"

Öyledir tabii, Mo, sağ ol.

"Öteki pislikler -Şii, Sünni, Hristiyan- gidip başlarını belaya sokar. Dürzi pislikler belaya bulaşmaz."

Aman ne hoş.

Yolculuğumuz kontrol noktalarından geçerek ilerliyor. Havaalanları, asansörler, krimatoryumlar, ulusal sınırlar ve sınırdaki nöbetçiler, hiçbirini sevmem. Ama kontrol noktalarının aynı bir yeri var. Pasaportunuza değil, ellerinize bakarlar. Sonra suratınıza. Derken olan veya olmayan karizmanıza. Üstelik sizi bir kontrol noktasından sorunsuz geçirmeye karar verseler bile yapacakları son şey, bir sonrakine, oradan rahatça geçebileceğiniz haberini uçurmalarıdır, çünkü hiçbir kontrol noktası, işkillendiği şeylerin hafife alınmasını istemez. İki petrol varilinin arasına yerleştirilmiş, renkli döner bir direğin önünde durdurulduk. Elindeki Kalaşnikof'u bize doğrultmuş çocuğun ayaklarında sarı yağmur çizmeleri, altında dizden aşağısı kesilmiş yırtık pırtık blucin var, üzerine de göğüs cebine Manchester United taraflar kulübünün arması tutturulmuş bir tişört giymiş.

Bu kılığın sahibi heyecanla "Pislik, Mo!" diye bağırıyor. Sonra itinayla ezberlenmiş İngilizce sözlerle ekliyor, "Mer'aba, efendim! Bugün keyif nasıl?"

"İyiym, saol, Pislik Anwar, keyfim kıyak" diyor Mo sözcüklere basa basa. "Pislik Abdullah'ın kabul günü mü? Bak, sana iyi ahbabım, Pislik David'i tanıştırayım."

"Bislik David, ziyadesiyle hoş geldiniz, efendim."

O eline, Rus yapımı telsizi alıp neşeyle şakırken biz bekliyoruz. Sarsık kırmızı-beyaz direk kalkıyor. Pislik Abdullah'la görüşmemizi yalnızca hayal meyal hatırlıyorum. Karargâhı öbek öbek tuğla ve taşlarla örülüydü, kurşun delikleriyle dolu duvarlar sloganlarla kaplanmıştı. Kendisi kocaman maun bir masada oturuyordu. Yoldaş pislikler, parmakları yan otomatik silahlarında, etrafında geziniyorlardı. Başının üst tarafında, inişe geçtiği sırada havaya uçurulan Swissair Douglas DC-8 uçağının çerçevelenmiş fotoğrafı duruyordu. Orasının, Dawson hava üssü olduğunu ve DC-8'in Ba-

ader-Meinhof Grubunun yardımıyla Filistinli savaşçılar tarafından kaçırıldığını bildiğimi hatırlıyorum. O günlerde Swissair ile sık sık seyahat ederdim. Acaba fotoğrafı çerçeveciye götürme ve çerçeve seçme zahmetine kim katlandı diye düşündüğüm de hatırımda. En çok aklımda kalansa, konuşmalarımızı, İngilizceyi en iyi ihtimalle yarım yamalak anlayan bir tercüman aracılığıyla yaptığımız için Yaradan'a teşekkür ettiğim ve belaya bulaşmayan Dürzi şoförümüz bizi sağ salım Commodore Hotele geri götürene dek yarım yamalak kalması için dua ettiğim. Ayrıca elini kalbine götürerek Pislik Mo ile Pislik David'e ziyaretleri için samimiyetle teşekkür ederken, Abdullah'ın sakallı yüzüne yayılan mutlu tebessümü de hiç unutmadım.

Nazik biri beni "Mo insanları çıldırma noktasına getirmekten hoşlanır" diye uyarmıştı, ama çok geçti artık. Altında yatan mesaj netti: Mo'nun dünyasında savaş turistleri hak ettiklerini alırlar.

Dış dünyadan aynı gece mi gelmişti o telefon? Değilse bile gelecekti. Fakat Beyrut'ta geçirdiğim sürenin başında olduğuna kuşku yok, çünkü kaldığı standart odayı, Commodore'un nedense bomboş, en üst katında bulunan balayı dairesiyle ücretsiz değiştirmeyi kabul etme salaklığını ancak ilk defa gelmiş bir konuk yapabilirdi. 1981'de, Beyrut gece orkestrası henüz gelecek yıllardaki kalitesini yakalamamıştı, ama o yolda ilerliyordu. Standart program akşam on civarında başlar ve sabaha karşı doruğuna çıkardı. Gösterinin tamamı, üst katta ağırlanan konuklara özel ikramdı: Yalancı tanyeri misali çakan ışıklar, gelen ve giden top atışlarının takırtısı –hangisi hangisiyse artık– ve anlamlı bir sessizliğin takip ettiği hafif silahların pı-

tırtısı. Deneyimsiz kulaklara bunların hepsi yan oda-
da olup bitiyor gibi gelirdi.

Odadaki telefon çalıyordu. Yatağın altına girmeyi
düşünürken, bir de baktım kulağımda ahizeyle yatak-
ta oturuyorum.

“John?”

John da kim? Ben miyim? Doğru, birkaç kişi, en
çok da beni tanımayan gazeteciler, bazen beni John
diye çağırır. Bu nedenle, buyurun diyorum, kiminle
görüştüğüm? Karşılık olarak küfür bombardımanına
tutuyor beni. Arayan bir kadın, Amerikalı ve bir şeye
çok kızmış.

“Kiminle görüşüyorum da ne bok demek oluyor?
Lanet olası, sesimi tanımamış gibi yapma sakın! Sen
iğrenç bir İngiliz alçaksın, tamam mı? Bir boka yara-
mazsın, üçkâğıtçının tekisin, sakın sözümü kesmeye
kalkma, tamam mı?” – Şimdi de itirazlarımı duyunca
avaz avaz bağırmaya başlıyor. “Sanki o boktan Buc-
kingham Sarayında çay içiyormuşuz gibi, umurunda
değilmiş pozunu takınma! Ben sana bel bağlamıştım,
tamam mı? Buna güven derler. Sadece dinle, lanet
olası! Boktan kuaföre gidiyorum. İvrir zıvırımı küçük
bir çantaya dolduruyorum. Sonra da iki boktan saat
boyunca fahişeler gibi kaldırımında dikiliyorum. Bir çu-
kurda öldün kaldın diye ödüm kopuyor, ama sen ne-
redesin? Boktan yatağında! – Kadının sesi birdenbire
kesiliyor, aklına bir şey geldiği belli. “Yanında boktan
bir kadın falan mı var? Eğer varsa –sen sus!– o lanet
sesini duymak istemiyorum, alçak İngiliz!”

Yavaşça, usul usul kadının gerçeği fark etmesini
sağlıyorum. Yanlış John’la konuştuğunu; zaten ger-
çek adımın da John değil, David olduğunu –silah atış-
larıyla birlikte karşılıklı mola verdikten sonra– ve o
John yani gerçek John, her kimse herhalde otelden
ayrıldığını –bir gümbürtü daha– çünkü oteldekilerin

beni bu güzel süite aktarma nezaketi gösterdiklerini anlatıyorum. Özür dilerim, diyorum, yanlış adama şarlayarak kendinizi küçük düşürdüyseniz, gerçekten özür dilerim diye ekliyorum. Endişesini anlıyorum gerçekten – çünkü ikram edilen bir süitte yatağın altında ölmek yerine, şimdi bir başka insanla konuştuğuma ben de minnettarım. Ayrıca birinin seni böyle ekmesi berbat bir duygudur, bilirim diye kahramanca devam ediyorum – ne de olsa kadının sorunu artık benim de sorunum oldu, hem de dost olalım istiyorum. Belki de gerçek John'ın, neden görünmediğini açıklayacak çok geçerli bir mazereti vardır, diye fikir yürütüyorum, çünkü bu şehirde her an her şey olabilir, olamaz mı? –derken yine bir patlama.

Hem de nasıl, David diyor, neden iki adın var peki? Anlatıyorum, nereden aradığını soruyorum, bodrumdaki barda olduğunu söylüyor, aradığı John da Britanyalı bir yazar, ne tuhaf; kadının adıysa Jenny, belki de Ginny veya Penny, çünkü patlamalar arasında ses gidip geliyor. Neden aşağı inmiyorsun, barda birer içki içerdik birlikte, olmaz mı?

Buna kaçamak cevap vererek, ya gerçek John, o ne olacak peki diye soruyorum.

Boş ver John'ı, diyor, başının çaresine bakar o, hep bakmıştır.

Ne olsa yatağın altında gizlenip bombalanmaktan daha iyidir. Çünkü kadın sakinleştikten sonra, sesi kulağa gayet hoş geliyor. Çünkü burada yalnızlık çekiyorum ve ödüm patlıyor. Hem başka mazeretim de kalmadı. Giyinip aşağı iniyorum. Asansörlerden nefret ettiğim, ayrıca gerçek niyetim konusunda biraz kararsız olduğum için ağırdan alıp merdivenlere yöneliyorum. Bodrum kattaki bara adım attığımda, içerisi kafayı bulmuş iki Fransız silah tüccarı, barmen ve patlama sesleri repertuarı üstünde çalışan erkek

olduğunu sandığım –ama belli mi olur?– yaşlı papağan dışında bomboştu.

İngiltere'ye döndüğümde, *Küçük Trampetçi Kız* romanımı film yapmaya her zamankinden daha kararlıyım. Kız kardeşim Charlotte bana ilham verdiği Charlie rolünü oynamalı. Warner Brothers yapım haklarını satın alıyor, Butch Cassidy ile ünlenen George Roy Hill ile anlaşma imzalıyor. Kardeşimin adını önüne koyuyorum. Hill seviniyor, kardeşimle tanıştırıyorum, ondan hoşlanıyor. Stüdyodakilerle konuşacak. Rol Diane Keaton'a veriliyor, o da olur. George lafını esirgemeyen bir adam olduğu için sonradan şöyle diyor:

“David, senin filminin içine ettim.”

17

Sovyet Şövalye Zırhıyla Ölüyor

Rusya'ya sadece iki kere gittim, ilki Mihail Gorbaçov sayesinde Sovyetler Birliği'nin ömrünün kısaldığı ve CIA dışında herkesin bunu bildiği 1987'de; ikincisi altı yıl sonra, suça bulaşan kapitalizmin batık devleti sımsıkı ele geçirerek çoktan Vahşi Batıya çevirdiği 1993'te. O yeni ve fırtınalı Rusya'yı da görmeye can atıyordum. Dolayısıyla iki seyahatim de Bolşevik Devriminden beri Rus tarihinde yaşanmış en büyük toplumsal değişimin iki ayağına denk gelmişti. Üstelik benzeri görülmedik bir şekilde –tabii bir iki darbe, kiralık katillere kurban edilen birkaç bin insan, çeteler arası çatışmalar, siyasi suikastlar, gasp ve işkence dışında– geçiş süreci, Rus standartlarında kansız yaşanıyordu.

İlk seyahatimin üstünden geçen yirmi beş yıldan sonra Rusya'yla ilişkilerim pek iyi gitmemişti. Soğuktan Gelen Casus kitabım yayımlandığından beri, en ağır Sovyet hakaretlerinin hedefindeydim, sanki tam

olarak aynısını yapmayı sanat haline getiren onlar değilmiş gibi; bir bakıyordum, eleştirmenlerimin deyişiyle, casuslardan kahramanlar yaratmama, hemen arkasından, Soğuk Savaşı doğru algıladığım, ama yanlış sonuçlar çıkardığım için yerden yere vuruyorlardı. Böyle bir suçlamaya verilecek mantıklı hiçbir karşılık yoktu. Zaten mantıktan söz eden de yoktu, konumuz propagandaydı. KGB güdümündeki Sovyet *Literaturnaya Gazeta* ile CIA'in denetimindeki *Encounter* dergisinin siperlerinden, vazifemiz gereği birbirimizi topa tutarken, kısır ideolojik tartışmalarda kazanan bir taraf olmayacağının pekâlâ farkındaydık. Öyleyse, 1987'de vize almak için mecburen Kensington Palace Gardens'ta bulunan Sovyet Büyükelçiliği Kültür Ataşesisini görmeye gittiğimde, eğer beni kabul ettilerse, herkesi kabul edeceklerini hiç de nazik olmayan bir dille belirtmesi pek de şaşırtıcı değildi.

Ayrıca ertesi ay, Sovyet Yazarlar Birliğinin konugu olarak –bizim Büyükelçi ile Mihail Gorbaçov'un eşi Raisa'nın belli ki KGB şeflerini aşarak yaptıkları bir davetti– Moskova'nın Şeremetievo havaalanına ayak bastığımda, morumtırak kızıl apoletleriyle, camlı bölmenin ardındaki donuk suratlı gencin pasaportunun gerçek olup olmadığını sorgulaması; bagajımın gizemli bir şekilde kırk sekiz saat boyunca bulunamaması; ama sonra takım elbiselerim içine top gibi tıktırılmış bir halde, hiçbir açıklama yapılmaksızın odama getirilmesi; kasvetli Hotel Minsk'ten birkaç saatliğine her ayrılışımda, odamın iyice altüst edilmesi –yokluğumda dolap didik didik edilir, masadaki kâğıtlar sağa sola saçılırdı– veya ne zaman tek başıma dışarı çıkmaya kalksam, orta yaşlarda iki ağır sıklet KGB gözcüsünün –onlara Muttski ile Jeffski diye ad takmıştım– iki yüz metre geriden peşime takılması da beni hiç şaşırtmadı.

Ama onlara minnettarım. Muhalif gazeteci Arkadi Vaksberg'in evinde hareketli bir akşam geçirmiştik, ev sahibi oturma odasında sızıp kalınca ben de kendimi meçhul bir sokakta zifiri karanlığın ortasında buldum; görünürde ne ay vardı ne şafak sökeceğine dair bir belirti, ne de hangi yöne gideceğimi gösterecek şehir ışıkları. Yoldan kimsecikler geçmiyordu, hoş geçse bile olmayan Rusçamla yol soramazdım. Sonra bir bankta, benim sadık bekçilerin yan yana devrilmiş siluetlerini sevinerek fark ettim, galiba sırayla uyukluyorlardı.

"İngilizcen var mı?"

Niet.

"Fransızca?"

Niet.

"Almanca?"

Niet.

"Ben-çok-sarhoş" dedim -aptal aptal gülümseyip, sağ parmağımı çevirip başımın döndüğünü işaret ederken- "Hotel Minsk, tamam mı? Minsk'i biliyorsunuz. Birlikte gidelim?" İki kolumu birden öne uzatarak dost ve zararsız olduğumu anlatmaya çalışıyorum.

Üçümüz omuz omuza, ağaçların sıralandığı bulvardan aşağı, ıssız sokaklarda ağır adımlarla yürüyerek korkunç Hotel Minsk'e varıyoruz. Rahatıma düşkün olduğum için Moskova'daki birkaç yıldızlı otellerden birinde kalmaya çalışmıştım, ancak beni ağırlayanların elinde bunlardan bulunmuyordu. Minsk'te, hurdaya dönmüş mikrofonların her yere yerleştirildiği, göz korkutucu kadın görevlilerin koridorda nöbet tuttukları en üst kattaki VIP süitte kalmalıydım.

Ama nöbetçiler de insandır. Günler geçtikçe kurallara aykırı olarak Muttski ile Jeffski'ye bıkkın, dertli ve neredeyse sevimli diyebileceğim bir hal geldi. Bu da bende onlardan uzaklaşmak yerine yakınlaşma

isteği uyandırıyor. Bir akşam, bu zor dönemde *Independent* gazetesinin Moskova bürosu şefliğini yürüten kardeşim Rupert'la ilk açılan kooperatif –şimdi özel mülkiyetin– restoranlarından birinde yemek yiyorduk. Rupert'la aramızda uzun yıllar var, ama loş ışıktaki baktığınızda, hele çakırkeyifseniz biraz benzeriz. Rupert, Moskova'daki diğer muhabirleri de yemeğe davet etmişti. Biz sohbet edip kafayı çekerken, benim iki nöbetçi köşedeki bir masada pinekliyorlardı. Hallerine üzölmüştüm, bakışlarımı başka yöne çevirerek garsondan onlara bir şişe vodka götürmesini istedim. Tekrar dönüp baktığımda, ortalıkta şişe falan yoktu, ama herkes yoluna gitmek üzere dağılınca yanlış kardeşin peşine takılmışlardı.

O günlerin Rusya'sından söz ederken votkaya değinmeden geçmek, atlardan bahsetmeden at yarışı anlatmaya benzer. Aynı hafta içinde Moskova'daki yayıncımı görmeye gidiyorum. Sabah on bir. Tavanarasındaki daracık ofisi, Dickens tarzında tozlu dosyalarla, içeriği belirsiz, istiflenmiş mukavva kutularla ve sicimle bağlı, daktilodan çıkma sararmış metinlerle sıkış tıkış. İçeri girdiğimi görünce, masadan fırlayıp sevinç çığlığı atarak beni sımsıkı kucaklıyor.

"Artık *glasnost* var!" diye bağıyor. "*Perestroyka* var! Sansür bitti, dostum! Bundan böyle kitaplarının tamamını yayımlıyorum: Eski olsun, yeni olsun, dandik olsun, umurumda değil! İstersen telefon rehberi yaz. Onu da *basarım*! Partinin sansür bürosunun yayımlamamı istedikleri hariç, ne olursa!"

Sevincinden, alkol tüketimine ilişkin Gorbaçov'un yeni yürürlüğe koyduğu kanunlara aldırmaksızın çekmecedan bir şişe vodka çıkarıyor, kapağını büküp

açarak neşeyle çöp sepetine fırlatırken benim yüreğim daralıyor.

İçine daldığım aynalar dünyasında, gözlenip takip edilirken ve bana derin bir şüpheyile bakılırken, aynı zamanda Sovyet hükümetinin saygın konuğu muamelesi görmem bana gayet mantıklı geliyordu. İzvestiya gazetesinde yeterince hoş bir altıyazıyla fotoğraflarıma yer verilmişti; davetlisi olduğum ve edebiyat alanındaki nitelikleri büyük ölçüde karanlıkta kalan, hatta bazen düpedüz uydurma olan Yazarlar Birliği tarafından krallar gibi ağırlanıyordum.

Külliyatı, otuz yıl önce yayımlanmış bir tek kitap-tan ibaret olan büyük bir şair vardı, ama söylentilere bakılırsa, bunlar aslında başkaldırdığı için Stalin tarafından vurulan başka bir şairin şiirleriydi. Glasnost veya şeffaflık politikası gereği, eski hakları iade edilmeden önce, Gulag toplama kamplarında yarıncı asır kalmış, çok ama çok yaşlı, beyaz sakallı, yaşlarla dolu gözleri kızarmış bir adam vardı. Bir yolunu bulup günlük tutmuş ve ömrü boyunca çektiği çileleri, kütük gibi bir kitapta yayımlamıştı. Bu kitap şimdi kütüphanemde ama Rusça olduğu için okuyamıyorum. Yıllarca resmi sansürün ipinde yürümüş edebiyat cambazları vardı; yaptıkları benzetmelerle, onları yorumlayacak kadar içgörü sahibi kimselere, şifreli mesajlar gönderirlerdi. Vahşi doğaya bırakıldıklarında ne yazacaklarını merak ediyordum. Gelecekte birer Tolstoy, birer Lermontov olacaklar mıydı? Yoksa bunca zamandır, köşeleri yuvarlamakla meşgul oldukları için artık dümdüz düşünerek yazamazlar mıydı?

Peredelkino adı verilen yazarlar kolonisinin ağaçlı banliyösünde yapılan açık hava partisinde, Parti çiz-

gisine cansiperane sarıldığı varsayılan kimseler –Gorbaçov’un politik ve ekonomik reformu *perestroyka* sağ olsun– disiplinsizlikleriyle ün salmış olanların yanında biraz ürkek durmaya başlamışlardı bile. Kendini bana Jan diye tanıtan, bu ikinci gruba mensup kafayı bulmuş bir oyunbaz, kolunu ısrarla omzumdan çekmeden gizli bir iş çeviriyormuşuz gibi kulağıma fısır fısır bir şeyler söylüyordu.

Jan ile o ana dek Puşkin, Çehov ve Dostoyevski üstüne konuşmuştuk. Daha doğrusu Jan kendi kendine tartışmış, ben de onu dinlemiştim. Jack London’a hayranlığımızı dile getirmiştik. Yani Jan dile getirmişti. Şimdi de bana, gerçek komünist Rusya’nın nasıl bir rezalet olduğunu *gerçekten* öğrenmek istiyorsam, Leningrad’daki evimde bulunan ikinci el buzdolabını, Novosibirsk’teki babaanneme göndermeye çalış, bakalım ne kadar yol alacaksın? Bunu denemenin, dağılan Sovyetler Birliği’nin halini gösterecek iyi bir ölçüt olduğu konusunda mutabık kaldık ve kahkahalarla güldük.

Jan ertesi sabah beni Hotel Minsk’ten aradı.

“Adımı söyleme sakın. Sesimi tanıdın. Değil mi?”

Evet.

“Dün gece sana babaannemle ilgili berbat bir espri yapmıştım, tamam mı?”

Tamam.

“Hatırlıyorsun?”

Hatırlıyorum.

“Ben sana hiç berbat bir espri yapmadım. Tamam mı?”

Buna da tamam.

“Ant iç.”

Ant içiyorum.

Kendisine hangi baskılar uygulanırsa uygulansın ayakta kalacağından, hatta bunların tadını çıkaraca-

ğından hiç şüphe etmediğim bir sanatçı varsa, o da onyıllar boyunca kâh resmi Sovyet anlayışının gözüne girmiş kâh kendi çizimlerini takma adla imzalamak zorunda kalacak kadar gözden düşmüş İlya Kabakov'du. Kabakov'un stüdyosuna girmek için, size güvenilmesi, bir tanıdığınızın olması, sonra da bitişik birçok çatının arasına yerleştirilmiş, kalaslardan ibaret uzun sarsak patikayı el feneriyle aydınlatan bir çocuğun peşine takılarak geçmeniz gerekiyordu.

Nihayet oraya vardığınız zaman karşınızda Kabakov'u görürdünüz, etrafında gülücükler saçan kadınlar ve hayranlarıyla hayat dolu bir münzevi ve sıradışı bir ressam. Tuvalde, kendi yarattığı hapishanedeki harikulade hayatı vardı: Hizaya getirilemez yaratıcısının sevgi dolu gözünden, tiye alınmış, bağışlanmış, güzelleştirilmiş ve evrenselleştirilmiş.

Zagorsk'ta, daha çok Rus Vatikanı diye bilinen Aziz Sergius katedralinde, karalar giymiş ihtiyar Rus kadınların, taş döşemelere kapanıp içinde azizlerin kutsal emanetleri olan mezarların durduğu kalın, buğulu cam vitrinleri öpmelerini seyrediyordum. İskandinav tarzı gıcır gıcır mobilyalarla döşenmiş modern bir ofiste, zarif bir cübbe giymiş başpapazın temsilcisi bana, Hristiyan Tanrı'nın devlet aracılığıyla nasıl harikalar yarattığını anlatıyordu.

Sözlerini noktalandığında "Burada sadece komünist devletten mi söz ediyoruz?" diye soruyorum. "Yoksa bu herhangi bir devlet için de geçerli mi?"

İşkencecilere özgü bir edayla, ağzı kulaklarına varan, bağışlayıcı bir tebessümle karşılık veriyor.

Utanarak söyleyeyim, adını daha önce hiç duymadığım yazar Cengiz Aymatov'u ziyaret etmek için İngilizce tercümanımla birlikte bugün adı Bişkek olan, Kırgızistan'ın askeri şehri Frunze'ye giden bir Aeroflot uçağına biniyoruz. Frunze'de kaldığımız yer, ora-

nın Minsk'e denk gelen oteli değil, Merkez Komitesi-nin beşyıldızlı otel standartlarına sahip konukevi.

Etrafını çeviren dikenli teller boyunca, silahlı KGB ajanları köpekler eşliğinde devriye geziyorlar. Dediklerine göre bizi dağlardan gelecek at hırsızlarından korumak için oradalar. Henüz ayrılıkçı Müslüman kabilelerin adı geçmiyor. Konukevinde bizden başka kalan yok. Bodrum katta, tam donanımlı bir yüzme havuzuyla saunası var. Soyunma odalarındaki dolaplar, havlular ve bornozlara hep tüylü hayvanlar nakşedilmiş. Alageyikliyi seçiyorum. Havuz, adeta borsa-cıların ateşi kadar ısıtılmış. Müdür, birkaç Amerikan doları karşılığında bize çeşitli tatlarda yasak vokka ve şehirli kadınlar bulmayı öneriyor. İlkinin kabul edip ikinciye pas geçiyoruz.

Moskova'ya döndüğümüzde Kızıl Meydana giriş esrarengiz bir şekilde yasaklanmış. Lenin'in mezarına gidişimizi başka güne erteliyoruz. Dünyanın geri kalanının bildiğini bizim öğrenmemiz için on iki saat daha geçmesi gerekiyor. Mathias Rust adında gençten bir Alman amatör pilot, Sovyetlerin kara ve hava savunma sistemlerini delerek küçük uçağını Kremlin'in önüne indirmiş ve böylece tesadüfen de olsa Gorbaçov'a, reformlarına karşı gelen Savunma Bakanıyla generaller çetesini görevden alma mazeretini sağlamıştı. Bu havacılık başarısı için tantanalı bir kutlama yapıldığını, Peredelkino aydınları arasında haber ağızdan ağıza dolaşırken, kimsenin kahkahalarla güldüğünü hatırlamıyorum, herkes ciddileşip suskunlaşmıştı, bunun öngörülme-yen ve sert bir sonuca yol açacağına dair tanıdık korku yayılıyordu. Bu darbe siyasi mi yoksa askeri şekilde mi olacaktı, yoksa -bugün bile- bizim gibi istenmeyen aydınların temizlenmesi mi söz konusuydu?

Adı hâlâ Leningrad olan şehirde, kendi kuşağının en seçkin Rus muhalifi ve büyük adamlarından bi-

riyle tanışıyorum: Nobel Barış Ödüllü fizikçi Andrey Saharov ile karısı Yelena Bonner sürgün edildikleri Gorki'de altı yıl geçirdikten sonra, *perestroyka* politikasına yardımcı olsunlar diye *glasnost* ruhuyla henüz serbest bırakılmışlardı.

Kremlin ilk hidrojen bombasına sahip olması için gayret eden fizikçi Saharov'du; bir sabah uyandığında, bombayı bir avuç gangsterin eline verdiği kafasına dank eden ve bunu herkesin duyacağı kadar yüksek sesle dile getirme cesaretini gösteren de muhalif Saharov'du. Şehrin tek kooperatif restoranında, Saharov ve yanı başındaki Yelena Bonner ile yuvarlak bir masanın etrafında oturmuş sohbet ederken, KGB'den bir grup genç aparatçik başımıza üşüşerek ellerindeki 1930'lardan kalma fotoğraf makinelerinin ampül flaşlarını durmadan patlatıyorlar. Aslında bu yaptıkları gerçeküstü sayılır, çünkü ne restoranda ne de Rusya sokaklarında Andrey Saharov'u görmek için kimse başını çevirip bakmaz, bu büyük adamla tokalaşmak için öne atılmaz, ayrıca gözden düştüğünden beri yasaklı yüzlerdendir. Demek ki bizim fotoğrafçı olmayan grup, olmayan bir yüzü çekiyor.

Saharov bana Britanya'daki cezaevinden artık tahliye olmuş ve Doğu Almanya'da yaşayan, Britanyalı atom fizikçi ve Sovyet casusu Klaus Fuchs ile hiç karşılaştım mı diye soruyor.

Hayır, hiç.

Peki, acaba Fuchs'un nasıl yakalandığını biliyor olabilir miyim? Onu sorgulayan adamı tanırdım diyorum, ama nasıl yakaladıklarını bilmiyorum. Çevremizde halka olmuş sahte fotoğrafçıları başımla işaret ederken, bir casusun en büyük düşmanı başka bir casustur diyorum. Belki sizin casuslardan biri, Klaus Fuchs hakkında *bizimkilerden* birine bilgi vermiştir. Gülümsüyor. Bonner'ın aksine, sık sık tebessüm ediyor. Acaba bu

onun doğal hali miydi yoksa sorgucuların süngüsünü düşürmek için kendi kendine öğrendiği bir yol muydu? Neden Fuchs'la ilgili sorular soruyor peki? Merak ediyorum, ama içimden. Batının görece açık toplumunda, Fuchs dik durup inandığı görüşleri açıkça ilan etmek yerine, gizlice ihaneti seçtiği için olabilir. Oysa Saharov, şimdilerde can çekişen polis devletinde ifade özgürlüğü uğruna işkence çekmiş ve hapse atılmıştı.

Gorki'de kaldıkları binanın önünde, her gün nöbet tutan üniformalı KGB muhafızının mahkûmlarla göz teması kurmasının yasak olduğunu, böylece onlara günlük *Pravda* gazetesini teslim ederken, şunu alın ama gözlerime bakmayın dercesine başını dahi çevirmediğini anlatıyor Saharov. Shakespeare'in eserlerini nasıl hatmettiklerinden söz ediyor. Bonner araya girip Büyük Ozan'ın eserlerinin büyük bölümünü Andrey'in ezberlediğini, fakat sürgünde hiç İngilizce konuşma duymadığı için sözcüklerin nasıl söylendiğini bilmediğini belirtiyor. Saharov altı yıllık sürgünden sonra, bir gece güm güm kapı çalınırken Bonner'ın "Sakın açma" uyarısına rağmen kapıyı açtığını anlatıyor.

"Yelena'ya dedim ki, şimdiye dek bize bir şey yapmadıklarına göre, bundan sonra da yapmazlar."

Kapıyı açtığında karşısında iki adam duruyormuş, birinin üzerinde KGB üniforması, diğesinde işçi tulumu varmış.

KGB subayı "Telefon hattı çekmeye geldik" demiş.

Saharov afacan gülücüklerinden birini atıyor yine. Dediğine göre, içkiye düşkün biri değil –doğrusunu isterseniz ağzına dahi sürmez– ancak Rusya'nın bu yasaklar şehrinde telefon bağlatma fikri, çölde bir bardak buzlu votka ikram edilmesi kadar olmayacak bir işmiş.

Bonner KGB subayına dönmüş ve “Telefon istemiyoruz, geri götürün” demiş.

Ama Sakharov yine ona aldırmamış: Bırak da telefon hattını çeksinler, ne kaybederiz? Böylece Bonner’ın hiç hoşuna gitmese de telefon bağlanmış.

KGB subayı, “Yarın öğlen telefon bekleyin” diyerek kapıyı çarpıp çıkmış.

Saharov bütün bilimciler gibi dikkatli konuşuyor. Gerçekler ayrıntıda gizli. Öğle vakti gelmiş geçiyormuş, saat bir, sonra iki olmuş. Acıktıklarını fark etmişler. Gece pek uyku tutmamış, kahvaltı da etmemişler. Saharov, arkası dönük muhafıza gidip ekmek alacağını söylemiş. Tam yola çıktığında Bonner seslenmiş, arkasından.

“Seni anyorlar.”

Geri dönüp ahizeyi eline almış. Kaba tavırlı birkaç aracından sonra, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov bağlanmış. Merkez Komitesi davanızı değerlendirdi, artık Moskova’ya dönmekte özgürsünüz. Daha önce oturduğunuz daireye yerleşebilirsiniz, Bilim Akademisi üyeliğine derhal geri alınacaksınız, *perestroyka* döneminin yeni Rusya’sında, sorumluluğunu bilen bir yurttaş olarak haklı yerinizi almanız için her şey hazır.

“Sorumluluğunu bilen yurttaş” sözleri Saharov’un tepesini attırmış. Kendi açısından sorumluluğunu bilen yurttaş olmanın, ülkesinde hukuka riayet etmek anlamına geldiğini söylemiş Gorbaçov’a – çoğu zaman güleryüzlü olsa da Saharov’un bunu biraz öfkeyle dile getirdiğini tahmin ediyorum. Sadece bu yasaklar şehrinde bile, mahkemenin yakınından dahi geçmemiş mahkûmlar bulunduğunu, bazılarının neden oraya gönderildiklerinden bile habersiz olduğunu belirtmiş.

“Bu konuda size mektuplar gönderdim, ama bir cevap kırıntısı dahi almadım.”

“Mektuplarınız bize ulaştı” demiş Gorbaçov teskin edici bir sesle. “Merkez Komitesi onları değerlendir-mekle meşgul. Moskova’ya dönün. Her şey geçmişte kaldı. Gelin ve ülkenin yeniden inşasına yardım edin.”

Bu noktada, Saharov çoktan burnundan solumaya başlamış, çünkü o sırada Merkez Komitesinin geçmişte ve şimdi yaptığı görev ihmallerini Gorbaçov’a sıralama-ya başlamış, ama hiç etkisi olmamış. Fakat laf arasın-da, ansızın Bonner ile göz göze gelmişler. O zaman an-lamış ki, eğer böyle konuşmayı sürdürürse, Gorbaçov ona şöyle diyebilirmiş pekâlâ: “Peki yoldaş, madem böyle düşünüyorsun, olduğun yerde kalabilirsin.”

Saharov böylece telefonu kapamış. “Hoşça kalın Mihail Sergeyeviç” bile demeden. Pat diye.

Sonra kafasına dank etmiş – o afacan gülümseme-si şimdi kulaklarına varıyor, hatta çaktırmadan, Bon-ner bile sırtıyor:

“Ama sonra kafama dank etti” diye yineliyor şaş-kınlıkla, “altı yıldır yaptığım ilk telefon görüşmesin-de, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreterinin yüzü-ne telefonu kapamayı başarmıştım.”

Birkaç gün geçiyor. Moskova Devlet Üniversitesi öğ-renciler meclisinde bir konuşma yapacağım bir prog-ram hazırlanıyor. Sahnede Britanyalı korkusuz rehbe-rim ve tercümanım John Roberts, PEN ya da Yazarlar Birliği –hangisi, emin değilim– tarafından görevlendi-rilmiş Rus rehberim Volodya ile beni, dinleyici kitlesi-ne, bana göre biraz kırıncı bir dille, yeni *glasnost* ürünü diye tanıtan solgun suratlı bir profesör var. Ben olma-dan, *glasnost*un çok daha iyi olacağını düşünüyor gibi geliyor bana. Şimdi de isteksiz bir edayla, dinleyicileri soru sormaya davet ediyor.

İlk sorular Rusça, ama solgun profesörün onları kendi süzgecinden geçirdiği öyle belli ki, zaten sabırsızlanan öğrenciler yüksek sesle İngilizce sormaya karar veriyorlar. Yönelttikleri sorular arasında, hayranlık duyduğum ve pek hoşlanmadığım yazarlar var. Soğuk Savaşın ürünü olarak casusları ele alıyoruz. Meslektaşlarını ihbar etmenin ahlaka uygunluğu ya da uygunsuzluğunu –sulu bir şekilde– tartışıyoruz. Solgun profesör artık yeterince dinlemiş bulunuyor. Son bir soru daha alacak. Kadın öğrencilerden biri el kaldırıyor. Evet, sen.

Öğrenci: Beyefendi, lütfen. Mr. le Carré. Marx ve Lenin hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyiz, lütfen?

Salonda kahkaha tufanı kopuyor.

Ben: İkisini de severim.

En iyi repliğim olmadığının farkındayım, fakat dinleyiciler uzun uzun alkışlayarak sevinç çılgınlıklarıyla karşılıyorlar. Solgun profesör toplantının sona erdiğini duyurduğu anda, öğrenciler koluma girip beni merdivenlerden aşağı kantin gibi bir yere götürüp orada, beni yirmi beş yıldır bu ülkede yasak olduğunu iyi bildiğim bir romanımla ilgili soru yağmuruna tutuyorlar. Kitabı okumayı nasıl başardınız diye soruyorum.

“Kendi gizli kitap kulübümüzde elbette” yanıtı geliyor kırk Jane Austen İngilizcesiyle konuşan bir kadın öğrenciden, parmağıyla hantal bir bilgisayarın ekranını işaret ediyor. “Bizim ekip sizin ülkeden gelen birinin verdiği, yasadışı kopyadan bütün metni bilgisayara yazdı. Geceleri hep birlikte bu kitabı defalarca okuduk. Aynı yolla yasaklanmış daha başka kitaplar da okuduk.”

“Ya yakalansaydınız?” diyorum.

Gülüyorlar.

Vedalaşmak için bana çok yardımı dokunan Rus rehberim Volodya’yı, karısı İrena ile yaşadıkları kutu

gibi apartman dairesinde ziyarete, Noel yakın olmasa bile Aziz Nikola misali elim kolum dolu gidiyorum. Yoksulluk sınırında yaşayan üniversite mezunu ve yetenekli bir çift bu. İki zeki kızları var. Volodya için Scotch viski, dolmakalem, ipek bir kravat ve Heathrow havaalanındaki duty-free dükkânlarından toplayabildiğim, burada bulunamayan ufak tefek başka şeyler getirdim; İrena için, karımın önerisiyle, İngiliz sabun kalıpları, dişmacunu, külotlu çorap, eşarp. İki küçük kıza da çikolata, ekose etekler. Minnettar kalmaları beni mahcup ediyor. Bu kişi ben olmasaydım keşke. Onlar da o kimseler olmak istemiyorlar.

1987 Rusyası'nda iki haftaya sıkıştırdığım rastlaşmaları, şimdi birleştirence, sıradan denilen ama asla sıradan olmayan, o insanların didinmeleri ve zorluklara katlanmaları; ister temel ihtiyaçları için kuyrukta beklerken olsun, ister kendilerini ve çocuklarını doyururken ya da ağzlarından suç olacak bir şey çıkmasın diye dillerini tutarken, paylaşmaya mecbur edildikleri aşağılanmışlık, yüreğimi sızlatıyor. Mathias Rust'un habersiz gelişinden sonra, yanımda yaşlıca edebiyatçı bir hanımefendiyle, Kızıl Meydanda dolaşırken, Lenin'in mezarını bekleyen nöbetçilerin fotoğrafını çekiyordum, bir de baktım kadının yüzü kireç kesmiş, fısıldayarak bana makineyi kaldırmamı söylüyor.

Ortak Rus ruhu, en çok kargaşadan korkar; en çok istikrarı özler ve bilinmeyen gelecekte ödün kopar. Stalin'in cellatlarına yirmi milyon, Hitler'inkilere otuz milyon kurban vermiş bir ülkede kim korkmaz ki? Komünizmden sonraki hayat, onların şimdiye dek yaşadıkları hayattan gerçekten daha iyi olacak mıydı? Doğru, sanatçılarla aydınlar size güvindikleri

veya yeterli cesareti topladıkları zaman, çok yakında kavuşacakları –tahtaya vurun– özgürlüklerden, heyecanla bahsediyorlardı. Ama satır aralarında, çekinmeleri olduğu belliydi. İşaret edilen yeni toplumda hangi konuma geleceklerdi? Eğer parti üyesi olarak ayrıcalıkları varsa, onların yerini ne alacaktı? Parti onaylı yazarlar, serbest piyasada kimin onayından geçecekti? Eğer halihazırda, gözden düşmüş kimselerse, yeni sistem onları geri alacak mıydı?

1993 yılında bu soruların yanıtını bulma umuduyla, Rusya'ya yine gittim.

18

Vahşi Doğu: Moskova 1993

Berlin Duvarı yıkıldı. Mihail Gorbaçov'un kendini bir an Kırım'da ev hapsinde bulduğu, bir dakika sonraysa Kremlin'de iktidarı geri kazandığı inişli çıkışlı yolculuğun ardından, yerine eski düşmanı Boris Yeltsin geçti. Sovyet Komünist Partisi lağvedildi, Moskova'daki karargâhı dağıtıldı. Leningrad tekrar St Petersburg oldu, Stalingrad ise Volgograd. Organize suç virüs gibi yayıldı. Hiçbir yerde adalet kalmadı. Sovyetlerin Afganistan'daki uğursuz savaşından dönen, parasını alamamış askerler, ülkenin dört bir tarafında aylak aylak dolaşıyorlar, her yerde kiralanmaya hazırlar. Sivil toplumun esamesi okunmuyor, üstelik Yeltsin'in onu kurdurmaya ya niyeti ya da buna gücü yok. 1993'te Moskova'ya doğru yola çıkarken bunların hepsini biliyordum. Öyleyse kafama ne girmişti de üniversite öğrencisi yirmi beş yaşındaki oğlumu yanımda götürmüştüm, hiç bilmiyorum. Ama gelmişti

işte, hem de sevine sevine, neyse ki kazasız belasız veya patırtısız atlattık.

Seyahatimizin amacı benim için gün gibi açıktı, belki de bunu şimdi söylüyorum. Yeni düzenin havasını solumak istiyordum. Yeni suç örgütlerinin patronları, yeni giysileri hariç aynı adamlar mıydı? Yeltsin gerçekten KGB'yi dağıtmış mıydı, yoksa geçmişte sık görüldüğü üzere, sadece başka bir isimle yeniden mi kurulmuştu? Başlangıç noktamız olan Hamburg'da, 1987 yılında Rusya'yı ziyaret ederken, yanımda götürdüğüm aynı temel ihtiyaçları istifleme kuyudum: Hediyelik sabunlar, şampuanlar, dişmacunu, Cadbury çikolata- lı bisküviler, Scotch viski, Alman oyuncakları. Ancak bir baş işaretiyle kolayca içeri alındığımız Şeremeteyev havaalanından daha çıkmadan, delice tüketim gözünden kaçmamıştı. Belki de hazırlıksız yakalandığım en olmadık görüntü, terminal binasından çıkışta elli dolar karşılığında kiralanan cep telefonlarıydı.

Kaldığımız otele gelince, Minsk'i unutun gitsin. Burası kıvrımlı geniş merdivenleri, opera binasını aydınlatmaya yetecek kadar kocaman avizeleri ve lobide göz alıcı bir grup zeki kızın boş boş gezindiği mermer bir saraydı. Odalarımız taze boya, hava arıtma cihazı ve su tesisatı kokuyordu. Şehrin içinden arabayla geçerken şöyle bir göz atınca görülen dükkân vitrinleri her şeyi anlatıyordu: Devletin işlettiği efsanevi alışveriş merkezi GUM gitmiş, yerine Estée Lauder gelmişti.

Bu defa, Rus yayıncım beni kucaklamıyor. Çalışma masasının çekmecesinden neşeyle bir şişe votka çıkanp kapağını çöp sepetine fırlatmıyor. Önce çelik kapısının göz deliğinden görüyor beni, peş peşe kilitleri açıp telaşla içeri aldıktan sonra tekrar kilitliyor.

Ofiste kendisinden başka beni karşılayacak kimse olmadığı için alçak sesle özür diliyor. Sigorta şirketi geldiğinden beri personelinin gelmediğini söylüyor.

Sigorta şirketi mi?

Evrak çantalı, takım elbiseli adamlar. Yangına, hırsızlığa ve sele, ama en çok yangına karşı sigorta poliçesi pazarlıyorlar. Kundaklama eylemlerinden sonra mahalle artık yüksek riskli bölge kapsamına alınmış. Dolayısıyla primlerin yüksek olması gerekiyor, bu da doğal. Her an bir yangın çıkabilir. Siz en iyisi hemen imzalayın, işte kalem. Çünkü aksi takdirde, bazı tanıdık kimseler oraya yangın bombası atarsa, o zaman şu gördüğümüz onca eski dosyaya ve elyazmasına ne olacak?

Ya polis, diye soruyorum.

Parayı öde, çeneni kapalı tut, diye nasihat ediyorlar. Onlar da haraç kesenlerle iş görüyor.

Ödeyecek misin peki?

Olabilir. Düşünecek. Kolay kolay pes etmeyecek. Eskiden tanıdığı nüfuzlu kimseler vardı. Ama artık nüfuzlarını kaybettiler.

KGB'den eski bir arkadaşımı arayıp tepedeki mafya şeflerinden biriyle görüşme ayarlamasını istiyorum. Haber vermek için geri anıyor. Çarşamba gecerasından sonra saat birde, falanca gece kulübünde ol, Dima seninle görüşecek. Oğlun mu? Onu da götür, hoş karşılarlar, hatta kız arkadaşı varsa o da gelebilir. Orası Dima'nın kulübü. Sahibi o. İyi müşterileri vardır, müzik de güzel. Çok güvenli. Olmazsa olmaz fedaimizin adı Pusya, Abhazya çapında güreş şampiyonu, aynı zamanda da ülkesinin özgürlük mücadelesiyle ilgili bütün konularda danışman. Michelin'in Lastik Adamı kadar tıknaz, ansiklopedik bilgiye sahip, dilbilimci, uzman ve çelişik bile olsa tanımak isteyeceğin en barışsever kimselerden. Ayrıca ülke çapındaki ünü ona bir tür kalkan oluyor.

Ellerinde hafif makineli tüfeklerle gürbüz delikanlılar, gece kulübünün girişine dizilmiş bekliyorlar. Pusya mülayim bakışlar atarken, diğerleri üstümüzü arıyor. Yuvarlak dans pistinin etrafında tüylü kızıl kadife kaplı oturma yerleri dizili. Altmışların müziği eşliğinde çiftler tatlı tatlı dans ediyorlar. Pusya bizi yerimize götürürken, kulüp müdürü ona Dima'nın az sonra yanımıza geleceğini haber veriyor. Pusya'nın arabasıyla buraya gelirken, barışçıl müdahalelerde ne kadar etkili olduğunu, sergilediği bir örnekle öğrenmiş bulunuyoruz. Caddede trafik sıkışık. Küçük bir araçla büyük bir araç birbirine girmiş. Şoförler yumruk yumruğa gelmek üzere. Hevesli kalabalık tarafını seçiyor. Pusya kapısını açıp kavgacılara doğru salına salma yürüyor, herhalde niyeti onları ayırmak veya yatıştırmak diye tahmin ediyorum. Ama yok, o gidip küçük aracı arka tamponundan tuttuğu gibi büyük araçtan kurtarıyor, sonra da çılgınca alkışlar eşliğinde yolun kenarına park ediyor.

Meşrubatlarımızı yudumluyoruz. Dima biraz bekletebilir, diye bir bilgi veriyor müdür. Dima'nın göreceği bir iş olabilir, yeni Rusça söz dağarcığında iş, anlaşılmaz işlemler anlamına geliyor. Koridordan gelen sesler, kralın gelişini haber veriyor. Müzik onu selamlarcasına önce yükseliyor, sonra susuyor. İçeri ilk girenlerin, kısacık saç tıraşları, daracık lacivert İtalyan takım elbiseleriyle iki yapılı delikanlı olduğunu görüyoruz. Pusya, Spetsnaz, diye fısıldıyor kulağıma. Moskova'nın yeni zenginleri, Özel Kuvvetlerin eski askerlerini koruma görevlileri olarak tercih ederler. Başlarını kuş gibi sağa sola döndüren iki adam, gözleriyle salonun her yerini tanyor. Pusya'yı fark edince bakışlarını bize dikeyyorlar. Pusya onlara tatlı tatlı gülümseyerek karşılık veriyor. Bir adım gerileyip girişin iki yanını tutuyorlar. Önce bir duraksama, ardından

–sanki genel istek üzerine– New York Polis Teşkilatından Kojak, namıdiğer Dima, güzel kızlar ve başka genç adamların eşliğinde içeri giriyor.

Eğer Kojak adlı televizyon dizisini seyrettiyseniz, bunun gülünç denecek kadar münasip bir karşılaştırma olduğunu anlarsınız hem de Ray-Ban güneş gözlüklerine, parlak kel kafası, geniş omuzları, yaylanarak yürüyüşü, tek düğmeli takım elbisesi ve maymun gibi kollarını sallamasına kadar. Tostoparlak, sinekkaydı tıraşlı yüzünde yarı alaycı bakışlarla donuk bir ifade var. Kojak bugünlerde Rusya’da büyük sükse yapıyor. Acaba Dima kendini bilerek mi ona benzetiyor? Kendi filminin yıldızı olduğunu düşünen ilk suç patronu o değil elbet.

Ön sıradaki koltuklar belli ki ailelere ayrılmış. Dima tam ortaya kuruluyor. Adamları da yanına doluşuyorlar. Sağ tarafında mücevherler takmış takıştırmış çok güzel bir kız; solunda da ifadesiz, çiçek bozuğu suratlı bir adam, danışmanı galiba: *Consigliere*. Gece kulübünün müdürü bir tepsi dolusu meşrubat götürüyor. Dima içkiye tövbeli, diyor Pusya, kendi de tövbe etmiş.

“Mr. Dima sizinle şimdi görüşecek, lütfen.”

Pusya yerinden kımıldamıyor. Ben yanımda, Rus tercümanımla dans pistinden geçerek oraya doğru ilerliyorum. Dima elini uzatıyor, tokalaşıyorum; en az benimki kadar yumuşacık elleri var. Önüne, dans pistinin kenarına çömeliyorum. Tercüman da yanıma çöküyor. Pek rahat değiliz ama bize yer olmadığından başka çaremiz yok. Dima ile yanındakiler parmaklığın üzerinden bizi süzüyorlar. Dima’nın Rusça dışında başka dil bilmediği konusunda daha önceden bilgilendirilmiştim. Ben de hiç Rusça bilmiyorum.

“Mr. Dima diyor ki, ne istiyorsun?” Tercüman sağ kulağıma haykırıyor. Müzik öyle gürültülü ki, Di-

ma'nın konuştuğunu duymadım bile ama tercümanım duymuş, önemli olan da bu ve onun ağzıyla benim sağ kulağım arasında on santim mesafe var. Diz çökerek durmamız bir an bana cesaret vermiş olsa gerek, müziğin sesinin kısılmasını istiyorum, acaba Dima lütfeder de koyu renk gözlüklerini çıkarabilir mi, çünkü karşımdaki kapkara gözlerle sohbet etmek zor oluyor? Dima müziğin sesi kısılsın, diye emir veriyor, terslenerek gözlüklerini çıkarınca domuz bakışlı gözleri çıplak kalıyor. Ne istediğimi duymaya can atıyor hâlâ. Doğrusunu isterseniz, ben de.

"Anladığıma göre gangstersiniz" diyorum. "Doğru mu?"

Tercümanım bunu nasıl çevirdi bilemem, ama biraz yumuşattığından işkilleniyorum, çünkü Dima'nın hiç sorun etmediği görülüyor.

"Mr. Dima diyor ki, bu ülkede herkes gangster. Her şey çürümüş, işadamlarının hepsi gangster, bütün işyerleri suç çeteleri."

"Madem öyle, Mr. Dima'nın işini hangi alanda yürüttüğünü sorabilir miyim?"

"Mr. Dima ithalat-ihracat işi yürütüyor" diyen tercümanım, o konulara girmemem için yalvarırcasına konuşuyor.

Ama girecek başka yerim yok.

"Hangi alanda ithalat ve ihracat yaptığını sorar mısın, lütfen? Sadece sor."

"Uygun olmaz."

"Pekâlâ. Ne kadar ettiğini sor. Beş milyon dolar eder mi mesela?"

İstemeye istemeye de olsa tercümanım bu soruyu ya da benzerini sormuş olmalı ki, Dima'nın yanındakiler kıs kıs gülüyor, Dima'ysa küçümser bir tavırla omuz silkmekle yetiniyor. Her neyse. Ben artık konuyu nereye getireceğimi görüyorum.

“Pekâlâ. Yüz milyon, iki yüz milyon, fark etmez. Kabul edelim, şimdi Rusya’da çok para kazanmak kolay. Eğer işler böyle yürürse, birkaç yıl içinde, Dima gerçekten çok zengin bir adam olur. Mega-zengin. Lütfen bunu kendisine söyle. Basit bir mesele.”

Tercümanım, bunu Dima’ya aktarıyor galiba, çünkü kel kafasının alt tarafında sırttan bir kabullenme görüyorum.

“Dima’nın çocukları var mı?” diye soruyorum korkusuzca.

Var.

“Ya torunları?”

“Ne alakası var?”

Dima sohbetin sona erdiğini bildirircesine, Ray-Ban gözlüklerini takmıştı, oysa benim için henüz bitmiş değildi.

O kadar çok gaf yapmıştım ki, artık duramazdım.

“Şunu demek istiyorum. Dima mutlaka biliyordur, Birleşik Devletler’de eski zamanların büyük soyguncuları, servetlerini bizim kayıtdışı dediğimiz yöntemlerle elde etmişlerdi.”

Ray-Ban çerçevelerin ardında, bir merak kııntısı görmek hoşuma gidiyor.

“Fakat bu soygun baronları, yaşlandıkça çocuklarına, torunlara bakınca hepsinin idealleri olduğunu görerek onların, soydukları dünyadan daha parlak, daha iyi bir dünya istediklerine karar verdiler.”

Tercüman dediklerimi bir şekilde aktarırken, kara gözlükler bana kilitleniyor.

“Dima’ya sorum şu. Acaba yaşlandığında –bundan on, on beş yıl sonra diyelim– Dima da hastaneler, okullar, sanat müzeleri kurduğu günlerin gelebileceğini hayal edebiliyor mu? Hayırseverlik adına? Ciddiyim. Sen sadece sor. Çaldıklarını –evet öyle– Rus halkına geri vermek adına, bu mümkün mü?”

Eski komedi filmlerinde, tercüman aracılığıyla konuşan kimselerle ilgili bildik bir fıkra vardır. Bir soru sorulur. Tercüme edilir. Sorunun yöneltildiği kişi dikkatle dinler, sonra elini kolunu sağa sola sallayarak filmde, iki dakika boyunca konuşur, derken tercüman bir an durduktan sonra aktarır: “Hayır.” Ya da “Evet.” Veya “Belki.” Dima elini kolunu sallamıyor. Rusçayı tane tane konuşuyor. Destekçileri kıkırdamaya başlıyor. Kapıdaki kısa saçlı nöbetçiler de kıkır kıkır. Ama Dima anlatmaya devam ediyor. Bu kadarı yeter diye düşünmüş olmalı ki, sonunda ellerini kavuşturup verdiği mesajı, tercümanın aktarmasını beklemeye koyuluyor.

“Mr. David, üzülerek söylüyorum, Mr. Dima, s.k.t.r git, diyor.”

Işıl ışıl Moskova Otelinin lobisinde, kristal avizenin altına oturmuş gri takım elbiseli, gözlüklü, ince, uzun, otuz yaşlarındaki çekingen adam, portakallı gazozunu yudumlarken, kendinin de üye edildiği vory ya da hırsız kardeşliğinin kurallarını anlatıyor. Bana söylendiğine göre, o da Dima’nın askerlerinden. Belki de yayıncıma yangın sigortası satan takım elbiselilerden biri. Sözcükleri özenle seçerek konuşması, bana dışışlıeri sözcülerini hatırlatıyor.

“Sovyet komünizminin çöküşünden bu yana vory de değişti mi?”

“Ben olsam, vory o günden beri genişledi derdim. Komünizm sonrasında, hareket özgürlüğünün artması ve daha iyi iletişim olanakları sayesinde, vory pek çok ülkede nüfuzunu genişletmiş bulunuyor.”

“Bunlar hangi ülkeler olabilir, belli mi?”

Ülkeler yerine şehirlerden söz etmenin daha iyi olacağını söylüyor. Varşova, Madrid, Berlin, Roma,

Londra, Napoli, New York, hepsi vory tarafından yürütülen faaliyetler için elverişli.

“Ya burada, Rusya’da?”

“Rusya’daki toplumsal kargaşanın vory faaliyetlerinin çoğuna yaradığını söyledim.”

“Mesela?”

“Anlamadım?”

“Bunlar ne gibi faaliyetler?”

“Rusya’da uyuşturucu işi çok kârlı, derdim. Ayrıca yeni açılan şirketlerin çoğu haraç ödemeden iş göremezler. Bir de elimizde kumarhanelerle kulüpler var.”

“Ya genelevler?”

“Genelevler vory için gerekli değil. Kadınların bizim malımız olması onlar için oteller ayarlamamız daha iyi. Bazı oteller de bizim mülkümüz zaten.”

“Etnik köken bir ölçüt mü?”

“Anlamadım?”

“Vory kardeşleri belli bölgelerden mi toplanır?”

“Bugün içimizde, etnik kökeni Rus olmayan hırsızların çok olduğunu söyledim.”

“Mesela?”

“Abhaz, Ermeni, Slav. Bir de Yahudiler.”

“Ya Çeçenler?”

“Çeçenler konusu farklı derdim.”

“Yoksa vory içerisinde ayrımcılık mı yapıyor?”

“Eğer bir vor iyi hırsızsa ve kurallara bağlı kalıyorsa, vory kardeşleri eşittir.”

“Kurallarınız çok mu?”

“Kurallar çok değil ama katı.”

“Rica etsem bana bir örnek verebilir misin?”

“Seve seve. Bir vor otorite hesabına asla çalışmamalıdır. Devlet bir otorite, öyleyse devlet için çalışmaz, devlet adına savaşamaz veya devlete hiçbir şekilde hizmet edemez. Devlete vergi de ödeyemez.”

“Vory üyeleri Tanrı’ya tapar mı?”

"Evet."

"Bir vor politikaya girebilir mi?"

"Eğer bir vor, politikaya girerken amacı vory kardeşliğinin nüfuzunu genişletmekse, mümkün, ama otoriteye yardım etmek için giremez."

"Peki ya politikada öne çıkarsa? Hatta popüler olursa? Başarılı olursa? Özde bir vor olarak kalabilir mi?"

"Mümkün."

"Vory yasasını çiğnediği için bir vor bir başkasını öldürür mü?"

"Eğer konsey emir verirse."

"En iyi arkadaşını öldürebilir miydin?"

"Gerekirse."

"Bizzat kendin çok fazla insan öldürdün mü?"

"Mümkün."

"Hiç aklına hukukçu olmak geldi mi?"

"Hayır."

"Bir vor evlenebilir mi?"

"Kadınları yöneten bir erkek olması gerekir. Pek çok kadını vardır, ama onlara boyun eğmez, çünkü uygun değildir."

"Öyleyse evlenmemesi daha iyi?"

"Bir vor için evlenemez kuralı var."

"Ama bazıları evleniyor."

"Kural bu."

"Bir vor baba olabilir mi?"

"Hayır."

"Ama bazıları oluyor."

"Mümkün aslında. Ama arzu edilmez. Diğer hırslılara yardım etmesi, vory konseyine boyun eğmesi daha iyidir."

"Ya vory kardeşlerinin anneleriyle babaları? Onlar kabul görür mü?"

"Ebeveynler arzu edilmez. Terk edilmeleri daha iyidir."

“Onlar otorite oldukları için mi?”

“Duygularını belli edip hırsız kardeşliği içinde kalmaya izin verilmez.”

“Bazı vory kardeşleri annelerine tapıyor ama?”

“Mümkün.”

“Sen kendi annenle babanı terk ettin mi?”

“Biraz. Yeterince olmayabilir.”

“Hiçbir kadına âşık oldun mu?”

“Uygun değil.”

“Soru mu uygun değil, âşık olmak mı?”

“Uygun değil” diye tekrarlıyor.

Artık yanakları kızarmaya, oğlan çocuğu gibi kıkırdamaya başlamıştı ve tercümanım da gülüyordu. Sonra üçümüz birlikte kahkahaları koyverdik. Bir yandan da, naçizane bir Dostoyevski okuru olarak, Rus suç çetelerinin ruhunda ahlak, gurur ve insanlığı nerede aramak gerektiğini düşünüyorum, çünkü kafamdaki karakterin bunu bilmesi gerekiyor.

Meğer birkaç yer varmış. Komünist dönemin hemen sonrasında, yeni Rusya'nın yaşadığı çalkantıların etkileriyle ilgili, en sonunda yazdığım kararsız sayılabilecek iki romana yayılmışlar: *Bizim Oyun* ile *Single ve Oğlu*. İkisi de beni Rusya, Gürcistan ve Batı Kafkasya'ya götürmüştü. İkisi de Rusya'daki suç ve yolsuzluğun boyutlarını ve kendi güney bölgesindeki Müslümanlara açtığı savaşları ele almayı hedefliyordu. On yıl sonra bu konuda yazdığım üçüncü roman olan *Hain*, artık Rusya'nın, enerjiden sonraki tartışmasız en büyük ihraç malının, Rusya'nın kendi hazinesinden çalınan milyarlarca kirli para olduğunu anlatıyordu.

Her zaman el altında, ama asla fazla yakın olmayan Abhazya çapında güreş şampiyonumuz Pusya. Kuv-

vete dayalı hizmetine başvurmamızı gerektiren olay çıkmasından sadece bir kere korktum.

Bu defa Petersburg'daki gece kulübündeyiz. Di-ma'nın kulübü gibi buranın sahibi de iş dünyasında yeni yükselen Karl adlı bir adam, yanından neredey-se hiç ayrılmayan İlya adında bir de avukatı var. Bizi oraya zırhlı bir minibüsle götürdüler, zırhlı bir Land Rover da peşimizden hiç ayrılmadı. Kâğıt fenerlerle süslenmiş taş döşeli bir patikanın bitimindeki girişte, alışıldık silahlı adamlarla karşılaşıyoruz, üstlerindeki hafif makineli tüfeklere ek olarak, parlak pirinç kan-calarla fişekliklere bağlı el bombaları var. Kulübün içinde çalışan kızlar, müşterilerinin gelmesini bekler-ken kulakları sağır eden rock müziği eşliğinde, aygın baygın birbirleriyle dans ediyorlar.

Ama görünürde hiç müşteri yok, saat on bir buçuk. "Petersburg geç uyanır" diye anlatan Karl, bilmiş bil-miş sırttırken, uzun tüylü kadife koltukların arasına yerleştirilip şerefimize hazırlanmış uzunca bir yemek masasına doğru bize yolu gösteriyor. Sivri burunlu, bilgiçlik taslayan genç, ama hali tavrı ihtiyarları arat-mayan bir adam. Yanı başında, ağır ağır yürüyen İlya onun yanında çok kaba kalmış. İlya'nın sarışın karısı, yaz ortasında üzerine samur kürk bir manto giymiş. Daire şeklinde dikine yerleştirilmiş koltuk sıralarının en tepesine götürülüyoruz. Aşağıda kalan dans pisti, ikiye katlanarak boks ringine dönüşür diye açıklıyor İlya gururla, ancak bu gece boks yok. Pusya soluma oturuyor, oğlum Nick sağıma. Efendisinin yanı ba-şındaki İlya, cep telefonundan birileriyle konuşuyor, duygusuz bir tavırla art arda görüşmeler yapıyor.

Hâlâ hiç müşteri gelmedi. Boş oturma yerlerinin ortasında, bangır bangır rock müziği eşliğinde ve kız-lar işleri gereği dans pistinde dönüp dururken, bizim masadaki havadan sudan sohbet pek rahat ilerlemi-

yor. Karl, karşısında oturan İlya'ya, trafikte takılmışlardır diye anlatıyor. Refah düzeyi yükseldi ya. Artık herkesin arabası var, Petersburg'da akşam trafiğinin giderek rezili çıkacak.

Bir saat daha geçiyor.

Günlerden perşembe, diye açıklıyor Karl. Petersburg'un zenginleri perşembe günleri önce partiye gider, sonra gece kulüplerine. Dediklerine inanmıyorum, Pusya'nın inanmadığı da belli, kaygılı gözlerle bakışıyoruz. Aklımdan türlü türlü felaket senaryoları geçiyor, galiba Pusya'nın da. Acaba Petersburg zenginleri bizim bilmediğimiz bir şey mi biliyor? Yoksa Karl'ın rakiplerinden biriyle başı belada mı, biz burada havaya uçurulmayı ya da paramparça edilene dek taranmayı mı bekliyoruz? Yoksa pirinç kancalardan sarkan el bombalarının gölgesi altında, çoktan rehin alınmış olabilir miyiz, İlya da cep telefonundan kısık sesle pazarlık ediyor olabilir mi?

Pusya parmağını dudaklarına götürerek erkekler tuvaletine gitmek üzere ayağa kalkıyor, sonra yolunu değiştirip karanlıkta gözden kayboluyor. Birkaç dakika dolmadan, geri geldiğinde yüzünde neredeyse ağzı kulaklarına varan bir ifade var. Gürültülü müziğin rahatlığıyla usulca başlıyor anlatmaya, meğer ev sahibimiz Karl yanlış hesap yapmış. Kemerlerinden el bombaları sarken adamlar Çeçen. Petersburg toplumunda Çeçen goriller asla kabul görmez. Petersburg çevrelerinde kendini bilen hiç kimse, diye açıklıyor Pusya, Çeçenlerin koruduğu bir gece kulübünde görülmek istemez.

Ya Dima? Üstünden bir yıl daha geçmesi gerekmişti, ancak Moskova emniyet teşkilatı tarafından, ya rakiplerinin ihbarı üzerine ya da Kremlin'in emriyle –ver-

gilerini ödemediği için– kaç kere hesap vermeye çağrıldığı göz önüne alınınca, bu alışılmadık bir süreydi. Kendisinden en son haber alındığında cezaevindeydi, evinin bodrum katında, duvara zincirli halde bulunan ve iyice hırpalanmış durumdaki iki işadamının orada ne işi olduğunun cevabını vermeye çalışıyordu. *Hain* adlı romanımda, sonunda kendime bir Dima yarattım, ama yalnızca isim benzerliği vardı. Asıl Dima'nın aksine aykırı ekollere, hastanelere ve sanat müzelerine gerçekten destek olmuş sert bir gangsterdi.

19

Kan ve Servet

Son yıllarda ister iyi olsun ister kötü veya başka türlü, hakkımda çıkmış yazıları okumaktan çocukça kaçınmaya başladım. Fakat bazen, tıpkı 1991 sonbaharında Times gazetesini açtığımda bana bakan kendi suratımla karşılaştığım sabah yaptığım gibi savunma hattımı geçenler de oluyor. Karşımdaki ekşi yüz ifademden, yazılanların dostça olmayacağı belliydi. Fotoğraf editörleri işini bilir. Yazıyı okuyorum, dar bütçeli Varşova tiyatrosu, komünizm sonrasında gelen özgürlüğünü *Soğuktan Gelen Casus* romanının sahne uyarlamasıyla kutluyor. Ancak açgözlü le Carré [fotoğrafını görüyorsunuz] oyun başına £150 gibi yüksek bir ücret istedi. “Özgürlüğün bedeli olsa gerek.”

Fotoğrafa bir daha göz attım, karşımda gerçekten de zor durumdaki Polonya tiyatrolarını düpedüz tuzağa düşürecek cinsten bir adam vardı. Gözü doy-

maz. Midesiz. Hele şu kaşlara baksana. Kahvaltım çoktan boğazıma takılmıştı.

Sakin ol ve temsilcini ara. İlk çevirişte ulaşamıyorum, ama ikincisinde başarıyorum. Yayın temsilcimin adı Rainer. Romancıların deyişiyle, titrek bir sesle makaleyi ona okuyorum. Acaba, diyorum kibarca, bu kez beni biraz fazla kayırmış olabilir misin – mümkün müydü, bir kerelik yapmış mıydı, hiç akla yatkın mıydı?

Rainer dobra biridir. Tam tersine. Komünizmin çöküşünden sonra, Polonyalılar hâlâ nekahat devresinde olduğu için onlara çok yumuşak davranmış. Bunu kanıtlamak için Polonya tiyatrosuyla yaptığı anlaşmanın maddelerini sıralıyor. Oyun başına £150 almadığımıza, sadece £26 aldığımıza, onun da standart ücret olduğuna beni temin ederek, yoksa unuttum mu diye soruyor. Aslında öyle, unutmuşum. Ayrıca ücretsiz verdiğimiz kullanım hakları var. Kısacası, tam bir al gülüm anlaşıması bu David, muhtaç olan Polonya tiyatrosuna yardım eli. Harika diyorum; şaşkınım ama içten içe köpürüyorum.

Sakin ol, *Times* gazetesinin editörüne bir faks çek. Hayatını ve yazılarını öğrendikten sonra kendisine büyük hayranlığım vardır, fakat 1991 yılında onun erdemli davranışlarının pek farkında değildim. Kendisinden hiç de teskin edici bir yanıt almıyorum. Kibirli konuşuyor. Hatta yumuşatmadan söylersek, dedikleri insanı çileden çıkaracak cinsten. Makalede öyle büyük bir yanlış görmediğini söylüyor. Benim gibi şanslı durumda olan bir adamın, zorluklara göğüs germeyi de bilmesi gerektiğini belirtiyor. Bu benim kabulleneceğim türden bir tavsiye değil. Peki, kime gideyim?

Tabii ya, gazetenin sahibi eski ahababım Rupert Murdoch'a!

Yok, ahababım sayılmaz aslında. Murdoch ile birkaç kez sosyal etkinliklerde rastlaşmıştık, ama onun bunları hatırladığına emin değildim. İlki, seksenlerin ortasında Boulestin'in restoranındaydı, o tarihte çalıştığım yayın temsilcimle öğle yemeği yerken, Murdoch girmişti içeri. Temsilcim bizi tanıştırdıktan sonra, Murdoch bizimle sek martini içmişti. Aşağı yukarı aynı yaşlardaydık. Fleet Street'teki basın sendikalarına karşı ölümüne açtığı savaşın iyice kızıştığı günlerdi. Bu konuda biraz tartıştık, sonra laf olsun diye –herhalde martininin de yardımıyla– geleneği neden bozduğunu sordum. Eskiden, dedim düşünmeden, yoksul Britanyalılar şanslarını denemek için Avustralya'ya giderlerdi. Şimdi yoksul olmayan bir Avustralyalı Britanya'yı kismet kapısı diye görüyor. Ters giden ne olmuştu? En uygun koşullarda bile dangalakça bir soruydu, fakat o fırsatı kaçırmadı.

“Ben sana nedenini söyleyeyim” dedi terslenerek. “Çünkü senin *burandan yukarı*sı kalas!”

Bir yandan da kalasın nerede başladığını göstermek için, kesme hareketiyle gırtlğından yukarıyı işaret ediyordu.

Özel bir konutta gerçekleşen ikinci görüşmemizde, masada oturanlara Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ilişkin olumsuz görüşlerini en samimi duygularla aktarmakla meşguldü. Gecenin sonunda, yüce gönüllülikle bana karvizitini uzattı, üstünde telefon ve faks numarasıyla ev adresi yazıyordu. Ne zaman istersen ara, telefon hemen masamda.

Sakin ol ve Murdoch'a faks çek. Üç şartım var, diyorum, birincisi *Times* gazetesinde göze çarpacak bir özür; ikincisi darboğazda olan Polonya tiyatrosuna cömert bir bağış. Üçüncüsü de birlikte öğle yemeği –acaba hâlâ o sek martininin etkisinde miydim? Ver-

diği yanıt, ertesi sabah gözümü açtığımda, döşemenin üstünde, faks makinemin hemen altında duruyordu.

“Şartların kabul edilmiştir, Rupert.”

Savoy Grill restoranı, o günlerde kaymak tabaka için üst düzey bir yerdi: Kırmızı tüylü kadifeler, daha renkli günlerde paralı beyefendilerin hanımları ağır-ladığı at nalı şeklinde ilişkiler. Şef garsona, Murdoch adını söyleyince, beni özel localardan birine götürdü. Erken gelmişim. Murdoch ise tam vaktinde oradaydı.

Aklımda kaldığından daha ufak tefek, ama daha hırçın, ayrıca büyük işlerin adamları, kameraların hatırına nasıl ellerini öne uzatarak karşılıklı birbirlerinin üzerine yürürse, onun da badi badi koşar adımlar ve kalça hareketi eşliğinde bir yürüme şekli geliştirdiği görülüyor. Başını gövdesine doğru yan yatırışı, hatırladığımdan daha belirgin, bana gülücükler saçarken gözleri kınşınca, sanki nişan alıyormuş gibi tuhaf bir hisse kapılıyorum.

Karşılıklı oturuyoruz. Sol elinin parmaklarında rahatsız edici yüzük koleksiyonu gözüme takılıyor – fark etmemek mümkün mü? Yemek siparişimizi verip biraz havadan sudan konuşuyoruz. Rupert personelinin hakkımda yazdıkları için benden özür diliyor. Britanyalıların, diyor, kalemi güçlüdür ama her zaman doğruyu yazmazlar. Hiç önemli değil, diyorum, centilmence karşılık verdiğin için teşekkürler. Bu kadar boş laf yeter. Yüzüme dikkatle bakıyor, gülümsemesi birden kayboluyor.

“Bob Maxwell’ı kim öldürdü?” diye soruyor.

Robert Maxwell, onu hatırlamayacak kadar şanslı olanlar için, Çek asıllı bir medya patronu, Britanya parlamentosu üyesi ve İsrail, Sovyetler Birliği, Britan-

ya dahil birkaç ülke adına çalıştığı iddia edilen bir casustu. Çekoslovakya doğumlu, genç bir özgürlük savaşçısıyken, Normandiya çıkarmasında yerini almış, daha sonra Britanya ordusunda terfi etmiş ve cesaret madalyasıyla ödüllendirilmişti. Savaştan sonraysa Dışişleri Bakanlığının Berlin bürosunda görev yaptı. Aynı zamanda usta bir yalancıydı, kendi şirketlerinin emeklilik fonundan £440 milyon tırtıklayacak, £4 milyar gibi geri ödemesi imkânsız miktarda borç yapacak kadar devasa boyutlarda doymak bilmez bir düzenbazdı. Derken 1991 kasımında, Tenerife açıklarında ölü bulundu, görünüşe bakılırsa, kızının adını verdiği özel lüks yatın güvertesinden denize düşmüştü.

Komplo teorileri gırla gidiyordu. Kimine göre, kendi işlediği suçların batağına saplanmış bir adamın intiharı olduğu besbelliydi; kimileriye adına çalıştığı varsayılan birkaç istihbarat kuruluşundan birinin işlediği bir cinayet olduğunu düşünüyordu. Ama hangisinin? Murdoch'ın bu sorunun cevabını herkesten çok benim bildiğimi düşünmesinin nedeni hakkında hiçbir fikrim yok, yine de onu tatmin etmek için elimden geleni yapıyorum. Bilmem ki, Rupert, diyorum, eğer intihar olmadığına gerçekten inanıyorsak, o zaman para için İsraililer öldürmüştür.

“Neden?”

Herkes gibi ben de ortalıkta dolaşan söylentileri okumuştum. Onları sıralıyorum: İsrail İstihbaratının uzun süredir ajanı olan Maxwell, eski patronlarına şantaj yapar; Maxwell, Peru'da stratejik öneme sahip kobalt karşılığında İsrail yapımı silahlar vermeyi teklif ettiği Aydınlık Yol örgütüyle ticaret yapmıştı; eğer parasını ödemezlerse, her şeyi kamuoyuna açıklayacağını söyleyen Maxwell, İsrailileri tehdit ediyordu.

Fakat Rupert Murdoch çoktan ayağa kalkmış, elimi sıkarak yeniden görüştüğümüze çok sevindiğini söy-

lüyor. Belki o da benim gibi utangaç biridir veya sıkılmıştır, çünkü koşar adımlarla locadan çıkıyor, üstelik büyük adamlar hesap ödemezler, adamlarına bırakırlar. Öğle yemeği hepi topu yirmi beş dakika sürmüştü.

Bugünse, o öğle yemeğini birkaç ay sonra yeseydik keşke diye hayıflanırım, çünkü o zaman Bob Maxwell'ın neden öldüğüne ilişkin çok daha ilginç bir teorim olacaktı.

Londra'dayım ve yeni Rusya hakkında yazarken, altına hücum katılmış Batılı fırsatçılarla tanışmak istiyorum. Birisi bana, aradığım adamın Barry olduğunu söylüyor, haklı da. Er ya da geç, bir Barry bulunur ve siz onu bulduğunuzda, ona kene gibi yapışmak en iyisidir. A arkadaşınız sizi arkadaşı B ile tanıştıtır. Arkadaş B yardımcı olamayacağı için özür diler, ama belki onun arkadaşı C yardım edebilir. C de bir şey yapamaz, fakat tesadüfe bak, D buralarda, neden bizim D'yi aramıyorsun, C'nin ahabası olduğunu söyle, al işte numarası. Bir de bakarsınız, doğru kişiyle yan yanasınız.

Barry aslında Londra'nın doğu mahallesinde doğmuş, ama batı mahallesinde büyük işler başarmıştı: Kaba saba, ağzı laf yapan, bir yazarla tanışma fikrinden hoşlanan, ancak zorunlu olmadıkça kitap okumayan, zahmetsizce hızla ve bol para kazanmakla ünlü, hatta parçalanmış Sovyetler Birliği'nde ciddi bir vurgun vurma olasılığına epey kafa yoran biri. Onun anlattıklarının hepsi, Bob Maxwell'ın bir gün neden onu arayarak, sadece Bob'ın söyleyebileceği bir tarzda, hemen kışını kaldır, ofisime gel demesini, sonra da Rusya'da bir haftada nasıl servet edinilir, diye tavsiyelerde bulunmasını açıklıyor, aksi takdirde Bob tam anlamıyla boka batacağı. Evet, neyse ki, Barry bugün öğle yemeği

için müsait, David. Hadi o zaman Julia, canım, öğleden sonraki randevularımı iptal edersin değil mi, çünkü ben David ile Silver Grill'e kaçıyorum, Martha'yı da arattım, iki kişilik yer ayarlasın, şöyle sessiz bir köşede.

Asıl önemli olan, neyi aklından çıkarmayacaksın biliyor musun, David, diye üstüne basa basa anlatıyor Barry, önce takside, sonra tam ağzına layık pişmiş bifteğini yerken, Bob Maxwell'ın beni aradığı gün. 1991 temmuzu, yani cesedinin tuzlu suda yüzerken bulunmasından dört ay önce. Çaktın mı? Eğer çakmazsan asıl meseleyi kaçırırsın. Pekâlâ. Anlatıyorum.

Maxwell'ın gösterişli çatı katı ofisinde baş başa kaldıkları anda Robert Maxwell, "Mihail Gorbacov'un ipleri benim elimde" diye açıklar Barry'ye. "Yapmanı istediğim şu, Barry, yatı" –yani sonra, Maxwell'ın, eğer daha önce ölmemişse, güvertesinden düşerek öldüğü Lady Ghislaine'i– "alıp şöyle bir gezintiye çık, en fazla üç gün, sonra geri geldiğinde bir öneri patlat. Şimdi defol git."

Kuşkusuz bundan, Barry'ye de güzel bir lokma düşecekti, yoksa orada oturuyor olur muydu hiç? –şimdiden düşüncelerine bir katkı olsun, ayrıca ileride nasıl hareket edeceğini gör. Yatı almaz elbette, çünkü yat adamı değildir, ama kırların ta derinlerinde, külahını önüne koyup düşünme fırsatı yakaladığı bir yeri var ve aradan Bob'ın istediği gibi üç gün değil, ama yirmi dört saat geçtiğinde aklında bir öneriyle çatı katına geri döner. Doğrusunu istersen David, tam üç öneriyle. Üçünün de kazanacağı kesin, üçü de aynı oranda değil ama büyük kazançlar getirecek cinsten.

Bir kere Bob, der Maxwell'a, petrolün var bu belli. Eğer yakında satışa çıkarılacak Kafkaslar'daki devlet hisselerinden birini, Gorbi sana kaydırsaydı, sen de

onu açık artırmayla büyük petrol ağlarından birine satar veya kullanım bedeli karşılığında kuyuları kiralardın. İki türlü de büyük parsa toplarsın, Bob.

Peki, bunun altından nasıl bir çapanoğlu çıkar? diye sözünü keser Maxwell. İçine ettiğimin çapanoğlu ne?

Altından çıkacak çapanoğlu, zaman, senin de dediğin gibi büyük problem, Bob. O çapta bir petrol anlaşmasını bir gecede yapamazsın, senin Kremlin'deki kanka, işi hızlandırırsa bile olmaz, bu da elinde açık artırmaya çıkaracak bir şey olmaması demek, yani...

Hoşuma gitmedi lanet olası. Başka?

Öbür önerim, Bob, hurda işi. Yok, öyle Cable Street boyunca el arabasıyla kapı kapı dolaşıp eski demir parçaları toplamaktan bahsetmiyorum. Bugüne dek yapılmış en kaliteli demir, hem de yığınla, zıvanadan çıkmış devlet güdümlü bir ekonominin, maliyeti ne kadar yüksek olursa olsun, seri üretimini yaptığı onca hurda: Parklar dolusu paslı tank, silah, külüstür fabrikalar, işe yaramaz elektrik santralleri ve beş yıllık, yedi yıllık planlardan ve plansızlıklardan geride kalan ne varsa. Fakat bu dünya pazarı senin, Bob, paha biçilmez ham metaller senin gibi birinin çıkıp gelmesini bekliyor. Onlara senden başka kimse sahip olmamalı.

Rusya'ya da iyilik etmiş olacaksın, evini temizleyeceksin. Kremlin'deki kankamızdan, katlandığın zahmetler için sana teşekkür eden hoş bir mektupla maden işindeki tanıdığım kimselerden, alınının akıyla yırttın diyen bir iki telefon.

Ama ne?

Bu işin çapanoğlu ne mi, Bob? Tahsilatın sana maliyeti. Hayatının bu dönemecinde, dünyanın gözleri üzerindeyken kişisel görünürlüğünün yüksek olması, derim. Çünkü er geç oradan biri çıkacak, neden bu temizliği Bob Maxwell yerine, şöyle sevimli ve Rus bir adam yapmıyor diye soracaktır.

Böylece Maxwell sabırsızlanarak, Barry'nin üçüncü önerisini merak eder. Senin kanın, Bob, der Barry.

“Senin kanın, Bob” der Barry, Robert Maxwell’a, “her türlü pazarda çok değerli bir mal. Ama senin Rus kanın, güzelce çekilip alınmış ve piyasaya sürülmüş haliyle, harbiden altın madeni. Senin Ruslar yurtseverdir. Radyodan, televizyondan veya bir Rus gazetesinden ulusal bir felaket yaşandığını öğrendiklerinde, ister ufak çaplı bir savaş veya bir tren veya uçak kazası olsun, ister bir deprem, gaz borusu hattında bir patlama, pazar yerinde bombalı terörist eylem, senin Ruslar kılın kıpırdamadan oturamaz ve kalkıp doğrudan en yakın hastaneye gider, kan verirler. Verirler, Bob. Hem de ücretsiz. Çünkü iyi yurttaştır onlar. Milyonlarca galon kan. Kuyruğa girer, sessizce sırada beklerler, buna alışkınlar nasıl olsa, bedava verirler kanlarını. Ruslar iyi yüreklilikle yapar bunu. Ücretsiz.”

Belki bir şey sorarım diye, Barry bifteğini yemeye biraz ara veriyor, ama aklıma soru gelmiyor, artık Robert Maxwell’a değil, beni ikna etmeye çalıştığını ürpererek hissettiğim içindir.

“Böylece sınırsız, bedava Rus kanı mevcudunu düşün” diye Barry kaldığı yerden devam ederken lojistik şapkasını takıyor, “başka ne istersin? Orası Rusya, dolayısıyla ilk dert edeceğin şey, organizasyon olmalı. Kan nakli hizmeti orada, bu da bir tür tahsilat sayılır, ama biraz geliştirmek lazım. Bir de bunun dağıtımı var. Her Rus şehrinde soğuk hava deposu bulunur, tek yapman gereken sayısını artırmak. Daha geniş, daha iyi, daha çok depo olmalı. Operasyonuna kim para veriyor? Sovyet devleti veya ondan geriye kalan neyse o. Sovyet devleti iyi yürekliliğiyle

bu hizmeti ulusal çapta iyileştirip modernleştirir, geç kalmıştır, o başka, Gorbi kendi sırtını sıvazlar. Sovyet hazinesi bu operasyona *merkezden* kaynak akıtır, cumhuriyetlerin her biri kendi payına düşeni, Moskova'da, sizin şu havaalanlarınızdan birinin yakınındaki *merkezi* kan bankasına gönderir – kaynak bedeli olarak. Moskova'daki merkez kan bankası, resmi olarak kanı nerede kullanır peki? Ülke çapında belirlenmemiş dev asa acil durumlarda. Sen nerede kullanıyorsun? Şeremetyevo ve Kennedy havaalanları arasında uçan, soğuk hava depolu 747'lerin var. Satın alman gerekmez. Ben senin için kiralarım onlardan. Kanı, New York'a gönderirsin, havada giderken kimyagerler HIV virüsü taraması yaparlar, tanırım o çocukları. Hiç fikrin var mı, dünya pazarında AIDS testinden geçmiş bir galon Kafkasyalı kanma kaç para ödüyorlar? Bak sana anlatayım..."

Ya çapanoğlu, Barry? Bu defa soran Maxwell değil, ben soruyorum, Barry kafasını iki yana sallıyor.

"Altında çapanoğlu falan yoktu, David. O kan tıkrı tıkrı yolunu bulacaktı. Şu dakikada bile birisine gitmiyorsa şaşarım."

Madem öyle neden Bob'a yaramadı?

Zamanlama, David, öyle olmaz mı? Barry şimdi de öyküsünün başında beni uyardığı can alıcı tarihe geri dönüyor.

"1991 yazı, hatırlıyorsun? Gorbi tırnaklarıyla iktidara tutunuyor. Parti elinin altından kayıyor, Yeltsin onun çanına ot tıkanmanın peşinde. Sonbahar gelince, cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazanmak için yaygara koparıyorlar, ama kimsenin aklına Moskova'ya kan göndermek gelmiyor. Muhtemelen, değişiklik olsun diye, bir kere de Moskova cumhuriyetlere bir şey göndersin diye düşünüyorlar."

Ya dostun Bob? Diyorum.

“Bob Maxwell kör de değildi aptal da, David. Gorbi’nin işinin bittiğini anlar anlamaz, kan meselesinin masadan kalktığını, son fırsatı da kaçırdığını biliyordu. Eğer bir ay daha dayansaydı, Sovyetler Birliği’nin battığını, Gorbi’nin de o gemiyle sulara gömüldüğünü kendi gözleriyle görecekti. Bob oyunun bittiğinin farkındaydı, daha fazla oyalanmadı, değil mi?”

Nihayetinde yazdığım romanda, Barry’nin Rus kaınının pazarlanması fikrinden yararlandım, ama hedeflediğim kadar büyük bir etkisi olmadı, belki de bu uğurda, canına kıyan kimse olmadığı içindir.

Öte yandan Savoy Grill restoranında, Rupert Murdoch’la yirmi beş dakikalık yemek randevumuza bir şey daha eklemek gerek. Murdoch’ın eski yardımcılarının biri, onun patronu olduğu gazetelerden birinde, telefon dinlemeleri yapıldığı iddialarını araştıran, Britanya parlamento komisyonunun önünde eski işvereninin yürüttüğü işlerden söz ederken, Murdoch’ın kendisini dinleyen topluluğa boğuk bir sesle, hayatında yaşadığı en mütevazı gün olduğunu söylemeden önce sol elindeki yüzükleri çıkarması için danışmanlarının ona yalvardığını anlatmıştı.

20

Bahçedeki En İri Ayılar

Hayatım boyunca iki eski KGB başkanıyla tanıştım ikisine de kanım kaynadı. KGB yapısını değil ama adını değiştirmeden önce, onun başkanlığını yürütmüş son kişi Vadim Bakatin'di. Zeki birinin dediği gibi, istihbarat servisleri bir evin içine döşenmiş kablolara benzer, evin yeni sahibi gelir düğmeye dokunur ve aynı ampuller yine yanar.

Yıl 1993. Artık olmayan KGB'nin emekli şefi Vadim Bakatin, karalama defterine kırk oklar çiziyor. Şık tüyleriyle ince mızrakları da var. Fakat yolu yarladığında, doksan derece açıyla dönerek her biri farklı bir yöne ve mutlaka sayfanın dışına çevrili bumerang oklarına dönüşüyor. Bakatin pürdikkat bunları çizerken, Rus yayıncımın toplantı odasında uzun masanın başına geçmiş, Romalı askerlerin komutanı edasıyla, tören alayını denetler gibi başı omuzlarına çökmüş, sırtı iki büklüm oturmuş. Kötü baskılı kartvizitinin

İngilizce yüzünde *Reforma Fund* yazıyor. *International Fund for Social & Economic Reforms*.

Ağır sıklet, enerjik, İskandinavlara benzeyen bir adam, yüzünde mahzun bir tebessüm, çilli, becerikli elleri var. Novosibirsk'te doğup büyümiş, mühendislik eğitimi almış, kamu inşaat sektörünün eski başkanı, Komünist Parti Merkez Komitesinin eski üyesi, eski İçişleri Bakanı. Sonra 1991'de, şaşkın ama hiç de hoş olmayan bakışları altında Mihail Gorbaçov eline zehirli kadehi tutuşturmuştu: KGB'yi devral, iyice temizle. Şimdi oturmuş onu dinlerken, Gorbaçov'un bu işi neden ona verdiğini gayet iyi tahmin edebiliyordum: Bakatin'in tescilli dürüstlüğü, derinlerdeki inatçılığı, itinayla cevabını vermeden önce, sorulan soruyu itinayla ölçüp biçmesi.

"Benim tavsiyelerim KGB içinde pek hoş karşılanmazdı" diye anlatıyor bir ok daha çizerken. Sonradan aklına gelmiş gibi ekliyor: "Hiç kolay bir görev değildi."

Demek istediği, bir yaz sabahı Djerzinski Meydanındaki KGB Karargâhında rüzgâr gibi esmek, bir vuruşta otokratik eğilimleri süpürmek ve Gorbaçov'un hayalini kurduğu demokratik Rusya'nın yeniden inşasına uygun toplumsal farkındalığı olan yepyeni, tertemiz, bir casusluk hizmeti sunmak: Hiç kolay bir görev değildi. Bakatin zor bir iş olduğunu daha başında biliyordu. Ama ne kadarını bildiğini kimse tahmin edemez. KGB'nin devletin kasasındaki para ve altın rezervlerinden cebe indirdiği yüklü miktarları yurtdışında zulalayan elverişli bir kleptokrasi olduğunun farkında mıydı acaba? Şeflerinin ülkedeki organize suç çeteleriyle sıkı fıkı olduğunu mesela? Çoğunun, Gorbaçov'u Büyük Yıkıcı olarak gören eski kafalı Stalinistler olduğunu?

Bakatin'in bildiği ya da bilmediği her ne olursa olsun, öyle bir *glasnost* yürütmüştü ki, dünya çapın-

da istihbarat servislerinin kayıtları arasında hâlâ eşî benzeri görülmez. Göreve geldikten sonra birkaç hafta içinde, Rusya'daki ABD Büyükelçisi Robert Strauss'a, kullanım kılavuzuyla birlikte mevcut ABD Büyükelçiliğinin yerine geçmek üzere tasarlanan, yeni binanın altyapısına KGB dinleme birimi tarafından yerleştirilmiş cihazların krokisini vermişti. Strauss'a bakılırsa, bu jesti "kayıtsız şartsız, sadece işbirliği ve iyi niyet duygusuyla" yapmıştı. Moskova'daki ince esprili kim-selere göre, Amerikalı böcek temizleyicileri KGB cihazlarını çıkardıklarında bina çökecek haldeydi.

Bakatin açık sözlülükle, "O teknik adamlarla asla emin olamazdın" diye sır veriyor bana. "Strauss'a da söyledim, onlardan koparabildiklerimin en iyisi buydu."

Bu cesur açıklık politikasının karşılığında aldığı ödül, başında bulunduğu kuruluşun bütün öfkesini üstüne çekmek oldu. İhanet çığlıkları yükseliyordu, görevi iptal edildi, Boris Yeltsin'in liderliğinde, KGB kısa süreliğine dağıtılarak başka bürolara taksim edildi, ancak eski bir KGB ajanı olan Vladimir Putin ile birlikte göz açıp kapayıncaya kadar yetkileri artmış bir halde yeni ismiyle tekrar ayağa kalkacaktı.

Kırk oklarına dönersek, Vadim Bakatin casusluğa kafa yoruyordu. Bu işi geçinmek için yapanların saplantıları olur, normal hayattan kopukturlar diye anlatıyor. Kendi de çömez olarak casusluk işine girip çıkmış.

Birden başını kaldırıp ekliyor, "Sen benden çok daha iyi bilirsin."

"Ama doğru değil" diye karşı çıkıyorum. "Ben de çömezim. Gençliğimde yapmıştım, bırakalı otuz yıl oldu. O günden beri aklımı kullanarak geçimimi sağlıyorum."

Bir ok daha çiziyor.

"Eğlencelik yani" diyor.

Eğlencelik olan ben miyim? Yoksa casusluk işi mi? Başını iki yana sallıyor, ne fark eder dercesine. Bir-

denbire yönelttiği sorular, inandıklarını yitirmiş kafası karışık bir adamın feryatlarına dönüşüyor. Dünya nereye gidiyor? Rusya nereye gidiyor? Orta yol neresi, kapitalist ve sosyalist aşırılıklar arasındaki insani değerler mi? Kendisinin sosyalist olduğunu söylüyor. Sosyalist olarak yetişmiş.

“Çocukluğumdan itibaren komünizmin insanlığa giden tek gerçek yol olduğuna inanmak üzere yetiştirildim. Tamam, işler yolunda gitmedi. İktidar yanlış insanların eline geçti, Parti birtakım yanlış yollara saptı. Ama ben hâlâ dünyadaki en kalıcı ahlaki güç olduğumuza inanırım. Şimdi neyiz peki? Ahlaki güç nerede?”

İki adam arasında bundan daha büyük bir tezat bulmak zordu. Novosibirskli mühendis ve Partinin sadık üyesi, iç gözlem yapmaya meraklı Bakatin ile doktor bir anne ve siyasal zulüm görmüş, bilimci, Arabist, devlet adamı, akademisyen –kendiyse ters düşen kişilere hoşgörü gösterdiği görülmemiş bir sistemin hizmetinde geçen yarım yüzyılın sonunda ayakta kalmayı başarmış– bir babanın oğlu, Gürcistan’da büyümüş Yevgeni Primakov.

Bakatin’in tersine, Yevgeni Primakov KGB’yi veya etkili herhangi bir istihbarat servisini devralacak niteliklere fazlasıyla sahipti. MAKSİM takma adıyla sahada çalışan genç bir ajan olarak Ortadoğu ve Birleşik Devletler’de casusluk faaliyetleri yürütmüş, o günlerde de Moskova Radyosuyla Pravda adına muhabirlik yapıyordu. Ancak henüz sahada çalışırken bile Sovyet iktidarının bilim ve siyaset kurumlarında yükselmeye devam ediyordu. Sovyet iktidarı sona erdiğinde bile Primakov yükselişini sürdürdü, dolayısıyla beş yıl Rus Dış İstihbarat Servisinin başkanlığını yürüttükten

sonra Rusya Dışışleri Bakanı olarak atanmasına, bundan aldığı yetkiyle Britanya Dışışleri Bakanı Malcolm Rifkind ile NATO meselelerini tartışmak üzere bir gün Londra'ya gelmesine kimse şaşırmadı.

Aynı gün eşimle birlikte, biz de Rus Büyükelçiliğinin Kensington Palace Gardens'da bulunan konutunda Primakov ve eşiyle akşam yemeğine katılmak üzere apar topar davet edilmiştik. Yayın temsilcime, o sabah Rifkind'in Özel Kaleminden telaşlı bir telefon gelmişti: Dışışleri Bakanı kitabımın, şimdiki Rus mevkidaşı Yevgeni Primakov adına imzalı kopyasını ister.

Temsilcim sorar, belli bir kitap mı yoksa herhangi bir kitap mı?

Smiley'in Dönüşü. Hem de çabuk.

Kitaplarımın deste deste kopyalarını elimi altında tutmam, ama neyse ki *Smiley'in Dönüşü*'nün fena durumunda olmayan ciltli bir kopyasını bulup çıkıyorum. Ülkenin içinden geçtiği ekonomik koşullardan ötürü, Rifkind'in ofisi bir kurye göndermekten söz etmemiştii elbette; biz kendimiz bir kurye çağırdık, kitabı ambalajladık, paketin üstüne de adres olarak Rifkind'e, Dışışleri Ofisi eliyle, SW1 yazıp ona teslim ettik.

Birkaç saat sonra Özel Kalem tekrar aramıştı. Kitap gelmedi, Tanrı aşkına, ne oldu? Karım deli gibi telefonu eline alarak kurye şirketini aramaya koyuldu. Söz konusu paket şu-şu saatte Dışışleri Ofisine, şu imzalı kişiye teslim edilmişti. Bu bilgiyi Özel Kalem'e ilettik. Aman Tanrım, öyleyse lanet olası güvenlikte takılıp kaldı herhalde, kontrol edelim. Kontrol ederler. Kitap tahminen tırım tırım incelenmiş, X-ray cihazından geçirilmiş bir halde, lanet olası güvenlik biriminin elinden zorla alınır, sonra da Rifkind bir dışışleri bakanından diğerine hitaben bir iki dostça sözle birlikte kendi imzasını da benimkinin yanına eklemiştir muhtemelen. Bunu asla öğrenemeyece-

ğiz, çünkü Rikfind veya Özel Kalemi, temsilcimi de beni de bir daha aramadı.

Giyinip siyah taksi çağırma vakti. Eşim, ev sahibemiz Rus Sefiresi için saksıda beyaz orkide hazırlamıştı. Ben de Primakov'a bir torba dolusu kitap ve video götürüyordum. Bindığımız taksi Rus Büyükelçiliğinin önüne yanaşıyor. Hiç ışık yok. Dakiklik konusunda titizimdir, bu nedenle on beş dakika erken gelmiştik. Bu akşam hava durgun, yolun birkaç yüz metre ilerisine park etmiş bir kırmızı diplomatik güvenlik aracı duruyor.

İyi akşamlar, memur beyler.

Size de iyi akşamlar, beyefendi, hanımefendi.

Küçük bir sorunumuz var. Rus Büyükelçiliğinde yemeğe geldik, ama erkenciyiz, ev sahipleri için bu armağanları getirdik. Acaba biz Kensington Palace Gardens'ı şöyle bir dolaşırken, bunları size emanet edebilir miyiz?

Tabii bırakabilirsiniz efendim, ama arabanın içine alamayız ne yazık ki. Şuraya kaldırıma bırakın, biz göz kulak oluruz.

Paketlerimizi kaldırıma bıraktıktan sonra yürüyüşümüzü yapıp geri dönüyoruz, geçen sürede infilak etmemiş olan paketlerimizi alıyoruz. Büyükelçilik konutunun basamaklarını çıkıyoruz. Ansızın bir ışık parlıyor, sokak kapısı açılıyor. Takım elbiseli iri kıyım adamlar elimizdeki paketlere öfkeyle bakıyorlar. Biri orkidelere uzanırken, diğeri elini benim torbanın içine daldırıyor. Baş işaretiyle harikulade bir konuk salonuna buyur ediliyoruz. Yirmi bilmem kaç yaşlarında, Britanya'nın çıkarları için çalışmaya hevesli genç bir casus olduğum yıllarda, yine bu odada, İngiliz-Sovyet Dostluk Derneğinin korkunç bir dizi top-

lantısına katılır; sonra da KGB'nin aşırı dost canlısı yetenek avcıları tarafından gizlice üst kata çıkarılarak Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı* filmini bilmem kaçınıcı kez izler; beni Sovyet istihbaratının bir unsuru yapmak, böylece Britanyalı üstatlarımla da can attığı çifte ajan haline getirmek gibi tamamen boş bir umutla hayatım, köklerim, sevgililerim, siyasal eğilimlerim ve emellerimle ilgili kibarca soru yağmuruna tutulurdum. Asla böyle bir şey olmadı, olsaydı –o tarihlerde bizim istihbarat servislerine sızan Sovyet ajanlarının sayısı dikkate alınınca– kimse şaşırmazdı. Daha doğrusu, eğer iyi koku almasaydım ben de şaşırmazdım.

O günlerde, bu güzelim salonun bir köşesinde küçük bir bar da vardı. Kalabalığı yarabilecek kadar güçlü kuvvetli her yoldaşa ılık beyaz şarap dağıtırdı. Bar hâlâ yerli yerinde ve bu akşam tezgâhın arkasında ikram dağıtan, yetmişli yaşlarında bir *babuşka* var.

“İçki istiyorsun?”

“Hem de çok.”

“Ne içeceksin?”

“Scotch, lütfen. İki tane.

“Viski?”

“Evet, viski.”

“İki tane? Hanım için de?”

“Lütfen. Sodalı, buzsuz.”

“Su?”

“Su olur.”

Ama daha ilk yudumu alamadan, çift kanatlı kapılar ardına dek açılmış, Primakov ile eşi, Rus Sefir ve Sefiresinin eşliğinde, yanlarında yazlık takım elbise giymiş bronz tenli güçlü kuvvetli adamlarla içeri giriyorlar. Bizim önümüze geldiklerinde, Primakov espriyi bir gülücük atarak ayıplarçasına parmağıyla kadehimi işaret ediyor.

“Ne içiyorsunuz?”

“Scotch.”

“Rusya topraklarındasınız. Votka içsenize.”

Ağzımızı sürmediğimiz Scotch bardaklarımızı babuşkaya geri vererek grubun arasına katılıp Devrim öncesinin zevkini yansıtan zarif yemek salonuna doğru ağır adımlarla ilerliyoruz. Uzun bir masa, mumlarla aydınlatılmış. Bana gösterilen yere oturuyorum, Primakov’un karşısına, bir metre uzağına. Eşim benimle aynı tarafta, iki sandalye ötemde, benden çok daha sakın görünüyor. Geniş omuzlu garsonlar votka kadehlerimizi ağzına dek dolduruyor. Yanılmıyorsam, Primakov kendi kadehini tazelemiş. Neşeli, gülücükler saçan bir adam. Eşi de yanında oturuyor. Annelik ışıltısı yüzünde yansıyan Estonyalı sarışın, güzel bir doktor. Diğer tarafınaysa tercümanı oturmuş ama Primakov ara ara fısıldanan sufleler yardımıyla, kendine özgü coşkulu İngilizcesiyle konuşmayı tercih ediyor.

Bu arada yazlık takım elbiseli adamların, Ortadoğu genelinde görev yapan Rus büyükelçiler olduklarını ve bir konferansa katılmak amacıyla Londra’ya çağrıldıklarını öğreniyorum. Eşim ve benim dışında masada Rus olmayan yok.

“Bana Yevgeni de, olur mu David?” diyor Primakov.

Yemek başladı. Primakov konuşurken kimse ağzını açmıyor. Uzun süre düşünüp ansızın konuşuyor, tercümanına ancak bir sözcükte takıldığı zaman danışıyor. Rus aydınlarının çoğu gibi onun da gevezeliğe geçirecek vakti yok. Bu akşam ele aldığı konular sırasıyla Saddam Hüseyin, Başkan Baba George Bush, Başbakan Margaret Thatcher ve Körfez Savaşını önlemek adına sonuçsuz kalan bizzat kendi çabaları. Albenisiyle kendini dinletmesini bilen kıvrak ve etkili bir konuşmacı. Gözlerini kolay kolay üzerinizden çekmiyor. Belli aralıklarla sözünü kesip ışılda-yan gözlerle bana bakarak kadehini şerefe kaldırıyor.

Bardağımı kaldırıp gülümseyerek karşılık veriyorum. Her konuk için elinde votka şişesiyle bekleyen bir garson var galiba. Benim başımda birinin olduğu kesin. Rusya'ya ilk gidişimde, bir İngiliz dostum beni uyarmıştı, votka maratonuna yakalanırsan, sakın votkadan şaşma ve mutlaka öldürücü darbeyi vuran Kırım şampanyasından (Sekt) uzak dur. Bu öğüdün için ona ne kadar teşekkür etsem az.

“Çöl Fırtınası harekâtını biliyorsun, David?” diyor Primakov.

Evet, Yevgeni, Çöl Fırtınası harekâtını biliyorum.

“Saddam benim dostum olurdu. Dost derken ne kastettiğini biliyorsun, David?”

Evet, Yevgeni, sanırım bu bağlamda dost ile ne demek istediğini biliyorum.

“Saddam, bana telefon eder” –öfkesi kabarıyor– “‘Yev-genî. Yüzüme leke getirme. Beni çıkar Kuveyt’ten.’ ”

Bu ricanın önemini anlamam için biraz zaman tanıyor. Yavaş yavaş dank ediyor. Saddam Hüseyin’in kuvvetlerini Kuveyt’ten şerefiyle –yüzüne leke getirmeden– çekmesine izin vermesi için, Baba George Bush’u ikna etmesini kendisinden istediğini, eğer bu olsaydı Birleşik Devletler ve Irak arasında savaş çıkmasına gerek kalmayacağını anlatıyor bana.

“Ben de Bush’a giderim” derken bu ismi çarpıcı bir öfkeyle vurgulayarak devam ediyor. “Bu adam düpedüz” – tercümanla gergin bir tartışmaya giriyor. Primakov’un dilinin ucunda, Baba George Bush için daha ağır bir sıfat olsa bile kendini tutuyor.

“Bu Bush işbirliğine yanaşmıyor” diye isteksizce belirttikten sonra, öfkeyle suratını ekşitip bir süre öyle kalmayı ihmal etmiyor. “Ben de İngiltere’ye gelirim” diye devam ediyor kaldığı yerden. “Britanya’ya. Sizin Thatcher’a. Hani şu” – telaşla bir kez daha tercüma-

na danışıyor bu defa, bildiğim tek Rusça sözcük olan *daça* geliyor kulağıma.

“*Chequers’a*” diyor tercüman. Yazlık konut.

“*Chequers’a* geliyorum işte.” Bir elini havaya kaldırarak sessizlik istiyor, ama masadaki herkes zaten suspus. “Bu kadın bir saat boyunca bana *nutuk* çekiyor. Onların istediği *savaş!*”

Eşimle birlikte Rus Büyükelçiliğinin giriş kapısındaki basamakları inerek İngiltere’ye ayak bastığımızda vakit gece yarısını geçmişti. Bütün gece Primakov bana tek bir kişisel ya da siyasal soru sormuş muydu? Edebiyattan konuşmuş muyduk, ya da casusluktan, hayattan? Konuştuyusak bile aklımda bir şey yok. Tek hatırladığım, görüldüğü kadarıyla duyduğu öfkeyi benimle paylaşmak istemesiydi; barışsever ve akıllı başında bir insan olarak, *savaşı* durdurmak için dişini tırnağına taktığını, ama çabalarının domuz gibi inatçı gördüğü iki Batılı lidere tosladığını bilmemi istiyordu.

Bu öykünün, daha geçenlerde fark ettiğim inceden alay eden bir sonsözü var. Üstünden on yıl geçer. Oğul Bush’un iktidara gelmesi ve Irak’ın istilasının yeniden an meselesi olmasıyla birlikte, Primakov bu kez uçağa atladığı gibi Bağdat’a gider, eski dostu Saddam’a elinde ne türden kitle imha silahı olursa olsun, bunları emaneten Birleşmiş Milletler’e teslim etmesi için yalvarır. Bu defa onu başından defeden Oğul Bush değil, Saddam olur; Amerikalıların bunu yapmaya cesaret edemeyeceklerini gerekçe gösterir, çünkü paylaştıkları çok fazla sır bulunmaktadır.

O akşam yemeğinden beri, Primakov’u ne görmüş ne de kendisiyle konuşmuştum. Ne mektupla ne de e-postayla haberleşmiştik. Bazen üçüncü kişi-

ler aracılığıyla bir davet gelirdi: David'e söyleyin, ne zaman Moskova'ya gelirse vesaire. Fakat Putin yönetimindeki Rusya, beni hiç çekmiyordu, dolayısıyla onu aramadım. Derken 2015 baharında Primakov'un sağlığının iyi olmadığı, okuması için ona yazdığım başka kitaplardan da göndermemi rica ettiği haberi geldi. Hangi kitapları istediği belirtilmediğinden, eşimle birlikte ciltli kopyalardan koca bir kutu hazırladık. Her birini onun adına imzaladım, sonra da koliyi kuryeyle verilen adrese gönderdik, ancak tek gönderimde çok fazla kitap bulunduğu gerekçesiyle Rus gümrüğünden geri döndü. Biz de kitapları birkaç koliye bölüp bir daha gönderdik, sanırım sınırı geçmeyi başarmışlardı, ama hiç haber gelmedi.

O haber hiç gelmeyecek, çünkü Yevgeni Primakov onları okuyamadan öldü. Bana anlatıldığına göre, anılarında benim için iyi sözler söylemiş, bu da beni çok memnun etti. Bunları yazarken, o metni ele geçirmeye çalışıyorum. Fakat Rusya'dan söz ediyoruz.

Şimdi uzaktan bakınca, o akşamı nasıl mı görüyorum? Olmadık ortamlarda güç sahibi kimselerle karşılaştığımda, eleştiri becerilerimin uçup gittiğini, tek yapmak istediğimin orada bulunup dinlemek ve gözlemek olduğunu çok önceden keşfetmiştim. Primakov'a göre, o akşamın merak konusu bendim, hem biraz nefes alması için bir fırsat hem de eserleri ona bir şeyler çağrıştıran bir yazarla içinden geldiğince konuşması için bir şansım ki, ben de bunu tercih ederim.

Vadim Bakatin'in benimle görüşmeyi kabul etmesinin tek nedeni ise bir dostunun hatırını kırmamaktı, ama bunda da içinden geçenleri dile getirme fırsatı sağladığımı düşünmeyi yeğlerim. Kendi yaşadığım kısıtlı deneyimler bana önemli mevkilerde bulunan kimselerin çevrelerinde olup bitenden pek haberleri olmadıklarını öğretti. Kendileri önemliyse, bu işi

daha da zorlaştırır. Moskova'yı ziyaret eden bir Amerikalı, benim kitaplarımdaki karakterlerden hangisini kendine yakın bulduğunu sormuştu Primakov'a:

"Kim olacak, George Smiley elbette!"

Oldřich Černý, her ikisi de kendi dönemlerinde komünist olduklarını ilan etmiş olan Bakatin ya da Primakov ile asla karşılaştırılmamalı. Berlin Duvarı yıkıldıktan dört yıl sonra, 1993'te, Oldřich Černý – dostlarının deyişiyle Olda– Çek dış istihbarat servisinin başına geçmiş ve eski arkadaşı, kendi gibi muhalif Václav Havel'in emriyle orayı Batılı casusların barınabileceği bir hale getirmişti. Görevde olduğu beş yıl boyunca, Britanya'daki MI6 ile, en çok da ileride Tony Blair iktidarında kurumun şefi olacak Richard Dearlove'la sıkı ilişkiler kurmuştu. Černý emekli olup görevden ayrıldıktan kısa bir süre sonra, kendisini Prag'da ziyaret ettim; kâh uzun yıllardır hayatını paylaştığı Helena ile yaşadıkları küçük apartman dairesinde kâh şehrin mahzen barlarından birinin çam kütüklerinden yapılmış masalarında, Scotch eşliğinde birkaç gün geçirdik.

Vadim Bakatin gibi, Černý de görevi kabul etmeden önce, istihbarat işinin ne olduğu hakkında hiç fikir sahibi değildi, zaten Havel de onu bu nedenle seçtiğini açıklamıştı. Göreve geldikten sonra neye bulaştığına hiç inanamıştı:

"Alçak herifler, içine ettiğimin Soğuk Savaşın sona erdiğinden habersizdiler" diye haykınıyordu, kahkahalarla gülerken.

Yabancıların pek azı İngilizce küfür ederken inandırıcı olabilir, ama Černý farklıydı. Prag Baharı sırasında, kendisine verilen bursla Newcastle'da okumuştı,

hatta mesleği burada öğrenmiş olabilir. Bir kere daha Rusya'nın ayaklarının altında ezilen ülkesine dönünce, gündüzleri çocuk kitapları çevirirken, geceleri de imzasız muhalif makaleler yazmaya koyulmuştu

İnanılmaz sözlerle, "Hâlâ Almanya'yı gözetleyen herifler vardı!" diye anlatmaya devam ediyordu hayretler içinde. "Hem de bin-dokuz-yüz-bilmem-kaç-doksan-üç yılında! Ellerinde sopalarla sokaklara dökülüp döve döve pestilini çıkaracakları papazları ve Parti karşıtı kimseleri arayan herifler vardı! 'Bana bakın!' dedim. 'Artık böyle şeyler istemiyoruz. Bu ülkede içine ettiğim demokrasi var!' "

Černý konuşurken, içeriden yeni çıkmış bir adam gibi taşkınlıklar sergiliyorsa, yerden göğe kadar haklıydı bunda. Yaratılıştan ve doğuştan antikomünistti o. Savaş zamanında, Çek direniş savaşçılarından olan babası, Naziler tarafından Buchenwald kampına kapatılmış, sonra da komünistler onu hain olduğu gerekçesiyle yirmi yıla mahkûm etmişlerdi. İlk anıları arasında, cezaevi cellatlarının getirip evin önüne attıkları babasının tabutu yer alıyor.

Dolayısıyla yazar, oyun yazarı, çevirmen ve İngiliz Edebiyatı mezunu Černý'nin ömrü boyunca siyasal zorbalığa karşı mücadele etmesi; onu içlerine almayı başaramayan KGB ve Çek istihbaratı tarafından cezalandırılarak defalarca içeri alınıp sorgulanması pek şaşırtıcı değildir.

İlginçtir ki, Slovakya ile yollar ayrıldıktan sonra, yeterli donanıma sahip olmadığı gerekçesiyle ülkedeki casusların başına geçmeye beyhude itiraz etmesine rağmen, bu görevi beş yıl boyunca yürütmüş, emekli olurken övgüler almış ve doğruca dostu Havel'in kurduğu insan hakları vakfına başkan olmuştu. Sonradan kendi oluşturduğu düşünce kuruluşu Güvenlik Araştırmaları Merkezi, on beş yıl sonra ve

ölümünden üç yıl geçtiği halde hâlâ iyi işlere imza atmaya devam etmekte.

Černý'nin ölümünden kısa bir süre önce, Londra'da Çek Büyükelçisi tarafından verilen özel bir öğle yemeği davetinde, artık yaşı ilerleyen Václav Havel ile karşılaşmıştım. Yorgun ve gözle görülecek kadar hastaydı, tek başına sessiz sakin oturuyordu. Onu iyi tanıyanlar kendi haline bırakmak gerektiğini bilirlerdi. Çekinerek yanma yaklaştım, Černý'den söz ettim. Prag'tayken birlikte iyi vakit geçirdiğimizi söyledim. Birden gözleri parladı:

"O zaman şanslısın" dedi ve bir süre gülümsemeye devam etti.

21

İnguşlar Arasında

İssa Kostoev'in adını duymuştum, ama elli yaşın altında olanlar duymamışlardır herhalde. Rusya'da Özel Öneme Sahip Suçları Araştırma Merkezinden sorumlu emniyet görevlisiydi; elli üç kişiyi kurban etmiş Ukraynalı bir mühendis olan seri katil Andrey Çikatilo'dan, 1990 yılında onu tatlı tatlı kandırarak itiraf koparmayı başarmıştı. Kostoev bugün Rus parlamentosunun yorulmak bilmez ve lafını esirgemez üyelerindendir; kaderlerinin dünyada bilinmediğini düşündüğü kendi halkı İnguşlar başta olmak üzere, Kuzey Kafkas halklarına daha çok saygı gösterilmesi ve yurttaşlık hakları verilmesi için ısrar eder.

Stalin bütün Çeçen ve İnguş halklarının istilacı Almanlarla işbirliğine girdikleri –kesinlikle yapmamışlardı– gerekçesiyle suçlu olduklarını ilan ettiği sıralarda, Kostoev henüz dünyaya bile gelmemişti. İnguş halkının tamamı –kendi annesi dahil– zor kul-

lanılmak suretiyle Kazakistan'daki çalışma kamp-
larına sürülmüştü. İlk çocukluk anılarında, atlı Rus
muhafızlarının tarladan mısır topladığı için anne-
sini kırbaçladıkları sahne yer etmiştir. Sıkıntılı bir
tavırla, İnguşların bütün istilacılardan eşit ölçüde
nefret ettiklerini söylüyor. Stalin öldükten sonra, is-
temeye istemeye evlerine gitmelerine izin verilip de
döndükleri zaman artık orada, dağların güneyinden
gelme Hıristiyanlaştırılmış gaspçılarla Stalin'in eski
yardakçıları Osetlerin yaşadığını görmüşlerdi. Ama
en çok, sıradan Rusların halkına ırk ayrımı yapması
onu küplere bindiriyor.

"Ben bir Rus zenci sayılırım" diye ısrar ederken,
Asyalı burnuyla kulaklarını öfkeyle çekiştiriyor. "Sırf
bunlara sahibim diye, Moskova sokaklarında her an
tutuklanabilirim!" Sonra başka açıklama yapmak-
sızın, başka bir metafor kullanarak, İnguşların Rus-
ya'daki Filistinliler olduklarını söylüyor: "Önce bizi
köylerden, kasabalardan kovarlar, sonra da hayatta
kaldığımız için bizden nefret ederler."

Birilerini daha toplayayım ve seni İnguşetya'ya
götüreyim, neden olmasın, diyor. Öyle laf olsun diye
yapılmış bir davet olmadığını fark ediyorum, gayet
samimi. Birlikte oranın güzelliklerini keşfedeceğiz,
İnguşetya'da yaşayan insanlarla görüşeceğiz, hem
ben de kendi gözümle görmüş olurum. Önerisi beni
serseme döndürüyor, onur duyarım, benim için daha
büyük zevk olamaz, diyorum, hemen oracıkta el sıkı-
şıyoruz. Yıl 1993.

Usta sorgu memurlarının hepsi, kendilerine göre bir
yöntem izler ve ikna silahı olarak kullanmayı öğren-
dikleri kişisel özelliklerini kullanırlar. Bazıları kendi-

ni sağduyulu kimseler olarak tanıtırken, diğerleri göz korkutmaya veya tedirgin etmeye bakar; kimileri ise içten ve sevimli davranarak sizi alt etmeye çalışırlar. Gelgelelim iriyanı, çok sert ve tamamen huzursuz biri olan İssa Kostoev, sizinle karşı karşıya geldiği andan itibaren size, onu memnun etme arzusu aşılar. Söylediğiniz veya yaptığınız hiçbir şey, o nazik ihtiyar tebessümüne eşlik eden, bitmek tükenmez hüzünlü havasını gidermeyecek gibi gelir.

“Ya Çikatilo?” diyorum. “Onun suskunluğunu nasıl kırdın?”

Şişkin gözkapakları yarı kapanırken, hafifçe iç çekiyor. Sigarasından derin bir nefes çektikten sonra, “Nefesinin kokusuyla” diyor. “Çikatilo kurbanlarının mahrem yerlerini yedi. Zamanla bu sindirim sistemini bozmuş.”

Telsizden çatır çutur sesler geliyor. Moskova’da, köhne bir evin üst katında, kapalı duran perdelerin hiç ağarmayan alacakaranlığında kafa kafaya vermiş oturuyoruz. Silahlı adamlar kapıyı vurup içeri giriyor, bir şey söyledikten sonra tekrar dışarı çıkıyorlar. Bunlar polis mi? İnguş yurtseverleri mi? Burası ofis mi yoksa güvenli ev mi? Öyle ya, haklı: Sürgünde yaşayanların arasındayım. Benimle yalnızca “Savcı” diye tanıştınlan askı suratlı genç kadın, Sayda veya Beyrut’ta gördüğüm Salah Tamari’nin savaşçılarından biri de olabilirdi pekâlâ. Vızlayan fotokopi makinesi, antika daktilo, yarısı yenmiş sandviç, tıka basa dolu küllükler, ılık Cola kutuları, Filistinli özgürlük savaşçılarının eften püften hayatlarının olmazsa olmaz araç gereçleridir. Kostoev’in daha rahat etmek için pantolonunun önüne koymadığı zamanlarda poposuna bağladığı koca tabanca da öyle.

İnguşlar beni kısmen, Kostoev’in söylediği gibi, Batı dünyasında kimsenin onların adını duymaması

nedeniyle ilgilendiriyordu: Amerikalı yayın temsilcisi, bu insanları sen icat etmiş olmayasın demişti mesela. Ama ilgilenmemin asıl nedeni, seyahatlerim sırasında Soğuk Savaş bittikten sonra bağımlı ulusların kaderine merak sarmamdı. Beni birkaç kez Kenya, Kongo, Hong Kong ve Panama'ya götüren de aynı meraktı. Doksanlı yılların başında, Kuzey Kafkasya'daki Müslüman cumhuriyetlerin geleceği hâlâ sallantıdaydı. Soğuk Savaşın "ilgi alanları" göğüs gelecek miydi? Ruslar, Bolşevizmin zincirlerinden kurtulduğuna göre, onlara bağımlı güneydeki devletler de Rusya'dan kopmak ister miydi? O zaman da Rus Ayısı ile asırlık savaşları kaldığı yerden devam eder miydi?

Hepimizin bugün artık bildiği gibi, bunun kısa yanıtı evettir; gerçekten de kaldığı yerden, hem de ağır bedellerle devam edecekti. Ancak Kostoev'le sohbet ettiğimiz günlerde, Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlık haykırışları kulakları sağır edecek kadar yüksekti, fakat hiç kimse bunların bastırılmasının bedelinin, milyonlarca ılımlı Müslüman'ın radikalleşmesi olacağını belli ki öngörmüyordu ya da umurlarında değildi.

Yeni romanımın konusu, Çeçenistan'da geçsin diye tasarlıyordum, ama Kostoev'i tanıdıktan sonra, onların yokluğunda küçücük ülkeleri başkalarına verilmiş kapı komşuları İnguşların davasını ele almayı tercih ettim.

Cornwall'daki evime döndüğümde, sözleştiğimiz gezi için hazırlıklara koyuldum. Vize almak için başvururdum, Kostoev'in yardımıyla aldım da. Gezinin gerçekleşeceği düşüncesiyle, Penzance'daki spor mağazasından bir kamp çantası, nereden aklıma geldiyse bir para kemeri satın aldım. Avrupa'nın en yüksek dağlarında, kendimi rezil etmeyeyim diye biraz forma girmeye çalışıyordum. Rusya'daki Müslüman topluluklar konusunda uzmanlaşmış Britanyalı

akademisyenlerle görüşüyordum, eşeledikçe insan daha çok şey keşdefer ya, onlardan, Kuzey Kafkasya'dan başka bir şey konuşmayan, yürekleri yalnızca Kuzey Kafkasya diye atan tutkulu bilimcilerin kurduğu uluslararası bir dernek olduğunu öğrendim. Gidip geçici bir süreliğine en kıdemsiz üye olarak kaydoldum. Ülkelerinden uzakta, Avrupa'da yaşayan Çeçenler ve İnguşlarla yakınlık kurup sorularıyla onların başının etini yedim durdum.

Hiç sorgulamadığım ama gayet iyi anladığım sebeplerle, Kostoev benimle Kafkasyalı olmayan kimseler aracılığıyla görüşmeyi tercih ediyordu. Gelirken yanımda bol bol Amerikan sigarası ve biraz da hediye-lik ıvrır zıvır getirmemi salık vermişti. Ucuz bir kol saati, altın kaplamalı bir veya iki Zippo çakmak, metal kılıflı birkaç dolmakalem götürmem iyi olacaktı. Olur da güneye giderken, trenimiz haydutlar tarafından durdurulursa, bunlar o zaman işe yarayacaktı. Kostoev ısrarla onların edepli haydutlar olduklarını söylüyordu, kimsenin canına kıymak istemezlerdi. Sadece kendilerine ait topraklardan geçen herkesi haraca kesmeye hakları olduğunu düşünüyorlardı.

Bizimle gelecek korumaların sayısını altıya indirmişti. Altı yeter de artardı bile. Hediyelik öteberiyle Zippo çakmakları da alıp kamp çantama yerleştirdim. Moskova'ya, oradan da Nazran'a doğru yola çıkma- ma kırk sekiz saat kala, görüşmemize aracılık eden kişi telefon edip gezinin iptal edildiğini bildirdi. "İlgili makamlar" yolda güvenliğimin sorumluluğunu alamazlardı, olaylar yatışana dek buralara gelmemi arzu etmiyorlardı. Bunlar hangi makamlardı asla öğrenemedim, ama birkaç gün sonra akşam haberlerini açtığımda, onlara minnet duymam gerektiğini anladım. Kızıl Ordu tarafından Çeçenistan'a karadan ve

havadan kapsamlı bir harekât başlatılmıştı ve komşu İnguşetya'nın da savaşa sürükleneceği görülüyordu.

Aradan on beş yıl geçtikten sonra *İnsan Avı* romanımı yazarken, sözümona teröre karşı savaşa karışmış masum Müslüman Rus genci için Çeçen bir karakter seçtim. Adına da İssa dedim, İssa Kostoev'e atfen.

22

Joseph Brodsky'nin Ödülü

1987 sonbaharında güneşli bir gün. Eşimle birlikte, Hampstead'deki Çin lokantasında öğle yemeği yiyoruz. Bir de konuk ağırliyoruz: Joseph Brodsky. Rus sürgün, eski Sovyet siyasi mahkûmu, şair ve nice hayranının gözünde, Rusya'nın ruhunun ta kendisi. Joseph'i birkaç yıl içinde ara ara görüşerek tanı mıştık, ama ne yalan söyleyeyim, bugün neden onu yemekte ağırlamaya karar verdiğimizize pek emin değiliz.

"Ne yaparsanız yapın, sakın onun içki veya sigara içmesine izin vermeyin" diye uyarmıştı bizi geniş kültürel bağlantıları olan Londralı ev sahibesi. Sık sık nükseden kalp sorunlarına rağmen her ikisini de yapmaya yatkındı. Elimden geleni yapacağımı, ama onu tanıdığım kadarıyla Joseph'in bildiğini okuyacağını söyledim.

Joseph her zaman kolayca sohbet edilecek biri değildi, fakat yemek boyunca eşimin nazik itirazlarına

rağmen, kuş yudumlarıyla içtiği şehriyeli tavuk çorbasının yanında, devirdiği birkaç duble *Black Label* viskiyle tüttürdüğü birkaç sigara sayesinde hiç olmadığı kadar şen şakraklı.

Deneyimlerime göre, edebiyat insanlarının ajanslar, yayıncılar ve okurlar hakkında sızlanmaktan başka –ben asla yapmam– birbirlerine söyleyecek pek bir şeyleri olmaz, şimdi o günü düşününce nelerden konuştuğumuzu hatırlamak benim için zor, çünkü aramızdaki uçurum giderek açılıyordu. Şiirlerini okumuştum, ama yanında bir de el kılavuzu gerektiğini düşünüyordum. Başta, hapse atıldığı Leningrad hakkında yazdığı olmak üzere denemelerinden zevk almış, müteveffa Ahmatova'ya duyduğu hayranlıktan etkilenmişim. Eğer bir tahminde bulunmam gerekirse, onun da benim yazdıklarımın tek kelimesini okumadığını, buna gerek görmediğini söyledim.

Yine de nasılsa hoş vakit geçiriyorduk, ta ki Joseph'in uzun boylu zarif bir kadın olan ev sahibesi haşın bakışlarıyla kapıda görünene dek. Aklıma önce, masamızdaki şişelere ve başımızın üzerini kaplayan duman bulutunu görünce, Joseph'in kapıp koyvermesine izin verdiğimiz için azar yiyeceğimiz geldi. Fakat bir de baktım, heyecanını saklamakta zorlanıyor.

“Joseph” dedi soluk soluğa. “Ödül senin.”

Joseph sigarasından bir nefes çekip kaşlarını çatarak dumanı üflerken uzun bir sessizlik çöküyor.

“Ne ödülü?” diye homurdanıyor.

“Nobel Edebiyat Ödülünü kazandın, Joseph.”

Joseph dudaklarından dökülecek berbat bir sözcüğü durdurmak istercesine, elini hemen ağzına götürüyor. Yardım dilenircesine, yalvaran gözlerle bana bakıyor: Beklesin dursun; çünkü eşimle ben bırakın sonuçların bugün açıklanacağından onun Nobel'e aday olduğundan dahi haberdar değildik.

Ev sahibesine yöneltilmesi gereken soruyu ben soruyorum: “Nereden biliyorsun?”

“Çünkü İskandinav gazeteciler şimdi kapımızda, Joseph, seni kutlamak, seninle röportaj yapmak istiyorlar. Joseph!”

Joseph kederli gözleriyle hâlâ beni süzüyor. Bir şeyler yap der gibi bir hali var. Beni bundan kurtar. Tekrar ev sahibesine dönüyorum:

“Belki de İskandinav gazeteciler listede son kalan herkesle röportaj yapıyorlardır. Sadece kazananla değil. Hepsiyle.”

Koridorda bir ankesörlü telefon var. Ev sahibi Joseph’in Amerikalı yayıncısı Roger Straus’un şimdi bunun için Londra’ya indiğini biliyor. Bir karar kadını olan ev sahibi hemen onun kaldığı oteli arayarak onunla görüşmek istiyor. Telefonu kapatırken, yüzünde güller açıyor.

“Şimdi eve gitmen gerekiyor, Joseph” diyor tatlılıkla, koluna giriyor.

Kıyamadığı viskisinden son bir yudum alan Joseph, bezdirecek kadar ağır hareketlerle ayağa kalkıyor. Ev sahibesini kucaklayıp tebriklerini kabul ediyor. Eşimle ben de kutluyoruz onu. Güneşli kaldırımında dört kişiyiz. Joseph ile ben yüz yüze duruyoruz. Bir an kendimi, Leningrad hücrelerine götürülmek üzere olan bir mahkûmun arkadaşı gibi hissediyorum, Ruslara özgü coşkuyla kollarını boynuma doluyor, sonra ellerini omuzuma koyup beni uzaklaştırırken gözlerinde biriken yaşları görmeme izin veriyor.

“Şimdi bir yıl boyunca çan çan konuş, dur” diye söylenerek kendisini soru yağmuruna tutacak kimselerin karşısına çıkmak üzere götürülmeye boyun eğiyor.

23

Yanlış Yetkili Ağız

Eğer Grand Prix yarışlarının içinden bir öykünün peşine düştüyseniz; herhalde parkurda görev yapan, aşırı hayal gücüne ama sıfır tecrübeye sahip genç bir tamirciyi kendinize haber kaynağı olarak seçmezdiniz. Oysa bu analogi, bir gecede ve sadece yazdığım romanların gücüyle, gizli istihbaratın bütün meselelerinde guru mertebesine çıkmanın insanda nasıl bir his uyandırdığını anlatmayı amaçlıyor.

Bu rol bana ilk biçildiğinde, Devlet Sırları Yasası gereği, istihbarat çalışmalarının kokusunu fazlasıyla aldığımı dile getirmemin yasak olmasına dayalı çok sağlam gerekçelerle itiraz etmiştim. Kitaplarımın yayımlanmasına izin verdiğine çoktan pişman olan eski çalıştığım kurumda duyulan hoşnutsuzluk nedeniyle ve ibret olsun diye beni cezalandırabilecekleri aklımın bir köşesinden hiç çıkmıyordu; oysa Tanrı biliyor, gizli bilgi anlamında elimde ifşa edecek çok az

bilgi vardı. Ancak benim için daha önemlisi, her ne kadar kendime itiraf etmesem de, sanırım yazarlık izzetinefsimdi. Öykülerimin, dönek birinin örtülü ifşaatları olarak değil onları meydana getiren gerçekliğe, sadece bir selam borcu olan hayal gücünün ürünleri olarak okunmasını isterdim.

Bu arada itirazlarımdan, en azından kimliğimi ele vermekte hiçbir sakınca görmeyen eski çalışma arkadaşlarımda sayesinde, casuslar dünyasında hiç duyulmadığı, gün itibarıyla hiç inandırıcı gelmiyordu. Hakkat karşıma çıkınca da, bir zamanlar casusluk yapmış bir yazar olmama rağmen asla kitap yazmaya heves eden bir casus olmadığımı cılız bir sesle karşı çıktığım zaman, bana verilen açık mesaj şu oldu: Bir casus daima casustur; ben kendi yazdıklarına inanmasam da başkaları inanıyordu, dolayısıyla bununla yaşamayı öğrenmeliydim.

Evet, beğensem de beğenmesem de bununla yaşıyorum. Şimdi bana uzun gelen yıllar boyunca –dilerseniz buna altın yıllarım diyelim– bir okurdan, nasıl casus olunur diye soran bir mektup almadığım haftalar sayılıdır ki bunlara kesin bir dille cevap veririm: Bölgenizdeki Parlamento Üyesine veya Dışişleri Ofisine yazın, eğer hâlâ öğrenciyseniz meslek danışmanınıza başvurun.

Oysa o günlerde başvurmak mümkün değildi, zaten istenmiyordu da. Şimdi olduğu gibi, Google'a MI5 veya MI6 ya da eskiden Britanya'nın aşırı gizli şifre çözen kuruluşu olan GCHQ yazamazdınız. *Guardian* gazetesinin ön sayfasına, bir odada üç kişiyle konuşup sizden istediklerini yerine getirme yeteneğiniz varsa casusluk size göre olabilir, diyen ilanlar verilmezdi. *Fark edilmeniz* gerekiyordu. Başvuran kişi, düşman casusu da olabilirdi pekâlâ, oysa fark edildiğinizde bu söz konusu olamazdı. Hepimiz bunun ne kadar iyi işlediğini biliyoruz.

Fark edilmek içinse doğuştan şanslı olmalıydınız. İyi bir okulda tercihen özel okulda okumanız, üniversiteye tercihen Oxbridge'e gitmeniz gerekirdi. İdeal olan, ailenizin geçmişinde casuslar veya en az bir iki asker olmasıydı. Bundan geçemediyseniz, sizin bilmediğiniz herhangi bir aşamada, işe alınmak için uygun bir aday olduğunuza hükmeden bir okul müdürü, bir öğretmen ya da dekan, sizi odasına çağırır, kapıyı kapatarak bir bardak tatlı şarap ikram eder ve Londra'da ilginç dostlar edinme fırsatından söz ederdi. Eğer ilginç arkadaşlar edinmek ilgimi çeker, dediyseniz, o zaman üstünde kabarık arması olan çift damgalı dikkat çekici uçuk mavi bir zarfın içinde bir mektup alabilirdiniz: Sizi Whitehall'da şu şu adrese davet ederdi ve böylece hayatınızda casusluk sayfası açılmış ya da açılmamış olurdu. Benim aldığım davete, Pall Mall'daki devasa kulüpte, bana ev adamı mısın yoksa sokak adamı mı, diye soran göz korkutucu bir amiralle öğle yemeği de dahildi. Buna nasıl yanıt vereceğimi hâlâ bulamadım.

Eğer o günlerde, hayran mektuplarımanın çoğu casus olmaya heves edenlerden geliyorsa, gizli güçler tarafından kovuşturmaya kurban edilenler de ikinci sıradaydı. Umutsuzca yalvarışlarda belli bir tekiplilik vardı. Bunları yazan kişiler takip ediliyor, telefonları dinleniyor, arabalarına ve evlerine böcek konuyor, komşuları yalancı tanıklığa zorlanıyordu. Mektuplar bir gün geç gelirdi, eşleri veya sevgilileri gammazlardı onları, arabalarını bir yere park ettiklerinde mutlaka ceza yerlerdi. Vergi memurları peşlerini bırakmazdı, ayrıca evlerinin önünde kanalizasyon çalışması yürütüyor gibi görünen, ama hiç işçiye benzemeyen

adamlar olurdu, bir hafta boyunca oradan ayrılmaz, ama bir yere varamazlardı. Mektuplaştığım kimsele-re, yazdıklarınızda her açıdan haklılık payı olabilir, dememin bir yararı olmayacaktı.

Ama usta casus olarak sahte kimliğimin fena halde sorun yarattığı zamanlar da olurdu: Örneğin 1982'de kendilerini "Polonya isyan ordusunun üyeleri" diye tanıtan bir öbek Polonyalı genç muhalif, benim de üniversitesinde okuduğum Bern'de bulunan kendi devletlerinin büyükelçiliklerini basıp üç gün süren kuşatma altında tuttukları zaman.

Telefonum çaldığında Londra'da gece yarısıydı. Arayan kişi, İsviçre siyasi kademelerinden ve tesadüfen tanıştığım ünlü bir beyefendiydi. Kesinlikle gizli kalmak kaydıyla, acilen benim öğüdüme ihtiyacı olduğunu söyledi. Meslektaşları da bunu bekliyordu. Fevkalade yüksek sesle konuşuyor gibi gelmişti bana, belki de uykum hâlâ açılmadığı içindi. Komünistlere asla göz yummadığını belirtti. Aslında bastıkları yerden bile nefret ediyordu. Benim de öyle hissettiğimi tahmin ediyordu. Bununla birlikte komünist olsun olmasın, Polonya hükümeti meşruydu ve Bern'deki büyükelçiliği de ev sahibi ülkenin tam koruması altında olma hakkına sahipti.

Buraya kadar anlamış mıydım? Anlamıştım. Güzel. Çünkü Polonyalı bir grup genç, Bern'deki Polonya Büyükelçisini silah zoruyla ele geçirmişlerdi, neyse ki şu ana dek tek bir silah ateşlenmiş değildi. Hâlâ onu dinliyor muydum? Dinliyordum. İşte bu gençler anti-komünistti, başka koşullar altında alkışlanmaları gerekirdi. Oysa şimdi kişisel tercihlere göre hareket etmenin sırası değildi, haksız mıyım, David?

Evet, haklısın.

Öyleyse çocuklar silahları bırakmalıydı, değil mi? Büyükelçilikten ve ülkeden derhal, olabildiğince ses-

siz sedasız çıkarılmaları gerekiyordu. Bu konular hakkında bir şeyler bildiğime göre, lütfen oraya gidip onları çıkarabilir miydim?

Kulağa herhalde yarı histerik gelen bir sesle, arayan kişiye böyle meselelerde herhangi bir tecrübem olmadığına, tek kelime Lehçe konuşmadığıma, Polonya'daki direniş hareketleri hakkında hiçbir şey bilmediğime, üstelik komünist veya değil, Polonyalı ya da başka rehine eylemcilerini tatlı dille ikna etme sanatından da habersiz olduğuma yemin ediyordum. Uygun kişi olmadığımı, elimden gelen en iyi şekilde ifade ettikten sonra, onun ve meslektaşlarının gidip kendilerine Lehçe konuşan bir papaz bulmalarını önermiştim galiba. Bu işe yaramazsa, Bern'deki Britanya Büyükelçisini yatağından kaldırın ve bizim Özel Kuvvetlerden resmen yardım isteyin.

Öğüdümü yerine getirip getirmediıklarını asla bilemeyeceğim. Ünlü dostum hikâyenin nasıl sonlandığını bana hiç anlatmadı, ne var ki basındaki haberlerde İsviçre güvenlik güçlerinin büyükelçiliğe baskın yaptıklarını, dört isyancıyı yakalayıp rehinelere kurtardıklarını yazmıştı. Altı ay sonra kayak pistinde karşılaştığımızda, kendisini bu konuda sıkıştırdım, dalga geçerek zararsız küçük bir şaka olduğunu söyledi, benim bundan anladığım, İsviçreli yetkililerin yaptığı pazarlık, yabancılarla paylaşılmayacaktı.

Bir de İtalya Cumhurbaşkanı vardı.

Londra'daki İtalyan Kültür Ataşeliği beni telefonla arayıp İtalya Cumhurbaşkanı Cossiga'nın bir hayranım olduğunu ve beni Roma'daki Quirinal Sarayında öğle yemeğine davet etmek istediğini söylediğinde, ancak birkaç yazara kısmet olan bir gururla sevindim.

Cumhurbaşkanının siyasal duruşu ya da bu aşamada halkının gözündeki itibarıyla ilgili bilgi toplamak için herhangi bir adım attım mı? Hiç hatırlamıyorum. Ayaklarım yerden kesilmişti.

Kültür Ataşesine utana sıkıla sordum, acaba Cumhurbaşkanı kitaplarımdan birini, özellikle çok beğenmiş olabilir miydi? Yoksa bütün kitaplarımı mı beğenirdi? Ataşe bunu sorup öğreneceğini belirtti. Ama usulen birinin adını verdi: Köstebek.

Madem öyle, acaba Ekselansları o kitabın İngilizce baskısını mı, yoksa daha kolay okumak için İtalyanca kopyasını mı tercih ederdi? Aldığım yanıt yüreğimi titretti: Cumhurbaşkanı romanı ona kendi anadilimde okumamı tercih ediyordu.

Ertesi gün, istenen kitabın bir kopyasıyla birlikte, Londra'nın son moda ciltçilerinden Messrs Sangorski & Sutcliffe'in yolunu tutup kaçma olursa olsun, vidalayla -aklımda kaldığı kadarıyla koyu maviydikaplatarak üstüne de dikkat çekici bir şekilde altın varakla yazarın adını işlettim. İşlemden sonra, eski bir elyazmasına parlak kılıf geçirilmiş gibi oldu, çünkü o tarihlerde Britanya'da basılan kitapların sayfaları daha yeniyken bile hırpani görünürdü.

İlk sayfasına, İtalya Cumhurbaşkanı Francesco Cossiga'ya diye yazdım. Altına da iri harflerle takma adı ekledim. Galiba hürmetlerimi veya derin saygılarımı ya da sonsuz bağlılığımı belirtmeyi de ihmal etmemiştim. Ama adım gibi biliyorum, oraya her ne yazdıysam, yazmadan önce uygun sözcükleri bulmak için epey kafa patlatmış, diyeceklerimi tarihe havale etmeden önce müsvedde kâğıt üstünde alıştırma yapmışım.

Böylece deri kaplı kitap elimde, Roma'ya doğru yola çıktım.

Benim için seçtikleri otel, yanılmıyorsa Grand Hoteldi, rahat bir uyku çekemediğimi, kahvaltıdan bir

şey anlamadığımı ve yanlara doğru uzama alışkanlığı olan saçım sinirime dokunduğundan ayna karşısında epey uğraştığımı biliyorum. Bir de galiba anahtar görevlilerde bulunan oteldeki butik vitrinlerden birinde gördüğüm ipek kravata tonla para saymıştım.

Derken sözleştiğimiz saatten uzunca bir süre önce, soförlü bir araçla gelecek olan halkla ilişkiler görevlisini beklemek üzere otelin önavlusunu arşınlamaya koyuldum. Ancak camlarına perde çekilmiş göz kamaştırıcı bir limuzinin otelin girişine yanaşmasına da, sirenler öttürerek mavi ışıkları yanıp sönen beyazlar giymiş motosikletli polislerin ona eşlik etmesine de hazırlıklı olmadığım kesin. Hepsi benim içindi. Limuzine bindim, göz açıp kapayacak kadar kısa bir sürede, inerken karşımda patlayan flaşları buldum. Dev basamakları çıkarken, ortaçağa özgü çorap pantolonlar giymiş ciddi duruşlu bir tören alayı da hazırды.

O sırada gerçeklik dediğimiz her şeyden koptuğumu anlamanız gerekiyor. Ortam ve yer bambaşka bir zamana ait. Kendimi koskocaman bir salonda tek başıma Sangorski ciltli kitabıma sımsıkı sarılmış bir halde dikilirken buluyorum. Bu kadarının üstesinden kim gelebilir? Yanıtı, görkemli mermer merdivenlerden ağır adımlarla inen gri takım elbiseli bir adam veriyor. İtalya Cumhurbaşkanı'nın ta kendisi. Bütün zarafeti, İtalyanca-İngilizce tatlı sözler eşliğinde, ellerini memnuniyetle öne uzatıp yaklaşarak beni karşılaması güven, rahatlık ve güç telkin ediyordu.

"Mr. le Carré. Hayatım boyunca. Yazdığınız her söz her hece belleğimde -sevinçle oh çekti-. Hoş geldiniz, Quirinal'a hoş geldiniz."

Teşekkür anlamında bir şeyler geveliyorum. Arka tarafımızda, gri takım elbiseli orta yaşlı adamların toplandığını hayal meyal fark ediyorum, ama saygıda kusur etmemek için uzak duruyorlar.

“Ne dersiniz, üst kata çıkmadan önce, Sarayın bazı özel yanlarını size göstermeme müsaade eder misiniz?” diye öneriyor ev sahibim, aynı akıcı sesle.

Müsaade ediyorum. Yan yana, ölümsüz şehre bakan yüksek pencerele muhteşem bir koridorda ilerliyoruz. Grili adamlar ordusu hatırı sayılır bir mesafeden sessizce arkamızdan geliyor. Ev sahibim bir an durup hafif yollu bir espri yapıyor:

“Sağ tarafımızdaki şu küçük odayı görüyorsunuz. Fikrini değiştirmesini beklerken Galileo’yu kapadığımız oda orası.”

Kıkırdıyorum. O da kıkırdıyor. Yürümeye devam edip sonra yine duruyoruz, bu defa kocaman bir pencerenin önündeyiz. Bütün Roma ayaklarımızın altında.

“Şurada da Vatikan: Solumuzda kalıyor. Her zaman Vatikan’la aynı fikirde olmadık.”

Bilmiş gülücükler. Bir köşeyi dönüyoruz. Bir an için ikimiz baş başa kalıyoruz. El çabukluğuyla, Sanderski’nin vidala kabındaki teri silerek ev sahibime uzatıyorum.

Size *bunu* getirmiştım, diyorum.

Kitabı alıyor, nazikçe gülümsüyor, hayran hayran bakarak kapağını açıyor, yazdıklarını okuyor. Sonra kitabı bana geri veriyor.

“Çok güzel” diyor. “Neden Cumhurbaşkanı vermiyorsunuz?”

Öğle yemeğinden aklımda pek az şey kalmış. Diyeceğim, ne yedik ne içtik hiç hatırlamıyorum, ama enfes olduğuna ne şüphe! Ortaçağdan kalma bir binanın, ilahi güzellikteki çatı katında uzunca bir masaya kurulmuş sofrada, hayali grili adamlar dahil otuz kişi kadardık. Masanın tam ortasında, renkli gözlükleriy-

le sıkıntılı görünen Cumhurbaşkanı Francesco Cossiga kamburunu çıkarmış oturuyordu. Londra'daki Kültür Ataşesi, her ne kadar aksini söylediye de, çok az İngilizce konuşuyor gibiydi. Bir kadın tercüman yeteneklerini sergilemek üzere hazır bulunuyordu, ne var ki biz aramızda Fransızca anlaşılmaya başlayınca ona gerek kalmamıştı. Fakat çok geçmeden, yalnızca bizim için değil, iki yanımızda oturan grili adamlar için de çeviri yaptığı anlaşıldı.

Vidala kaplı kitabı ikinci kez verdiğimi hatırlamıyorum, ama vermiş olmalıyım. Aklımda sadece sohbetimizin genel konusu kalmış; çünkü edebiyat, sanat, mimarlık ya da politika değil casuslar hakkındaydı, ama Cossiga başını her kaldırışında, renkli merceklerinin ardından tedirgin edici bir dikkatle gözlerini bana diktiği için ani ve beklenmedik peş peşe patlamalar halinde konuşuyorduk. Toplumlar casussuz yapamazlar mı diye merak ediyordu.

Demokrasi olduğu varsayılan bir toplum, casuslarını nasıl kontrol altında tutar diye bilmek istiyordu. Ben ne düşünüyordum? İtalya onları denetlemek için ne yapmalıydı? – sanki İtalya bağımsız bir örnekmiş, demokrasi değilmiş de sadece eğik harflerle İtalya imiş gibi. İtalyan istihbarat servisleri hakkında en *général* ne düşündüğümü açık açık, ama lütfen kendi sözcüklerimle anlatabilir miydim? İşlerinin erbabı mıydılar? Onlara not verecek olsam, bu olumlu mu olurdu olumsuz mu?

Bunların hepsine verdiğim ve bugün olsa yine vereceğim yanıtın hiçbir değeri olmazdı. İtalyan istihbarat servislerinin işleyişi hakkında hiç bilgi sahibi değildim. Cumhurbaşkanı tarafından bana yöneltilen her soruya karşılık, elimden geldiği kadar aklımı toplayıp öyle bilgiç yanıtlar veriyordum ki, etrafımızdaki grili adamlar orkestra şefinden işaret almışça-

sına yemeklerini bırakmış başlarını kaldırarak kulak kesilmişlerdi, ancak ben susunca kaldıkları yerden devam ettiler.

Cumhurbaşkanı aniden ortadan kayboldu. Belki benden sıkılmıştı. Belki de ülke yönetimi kendisini bekliyordu. Ayağa kalkmış, delici bakışlarla beni bir kere daha süzmeye tenezzül ederek elimi sıkmış ve masadakilerle yalnız bırakmıştı.

Hizmetkârlar bizi kahve ve likör ikram edilecek bitişik odaya aldılar. Kimse ağzını açıp konuşmuyordu. Bir sehpanın etrafına dizilmiş rahat koltuklarda otururken, yalnızca grili adamlar kendi aralarında, sanki duyulmasından çekindikleri bir iki sözcükle fısıldaştılar; ama benimle tek kelime eden yoktu. Sonra birer birer benimle tokalaşıp başlarıyla selam vererek her biri odadan çıktı.

İtalya'daki pek çok istihbarat servisinin şefleriyle öğle yemeği yediğim konusunda, ancak Londra'ya döndükten sonra ilgili kimseler tarafından bilgilendirilecektim. Cossiga yetkili ağızdan birkaç ipucu alabileceklerini düşünmüştü besbelli. Utançtan yerin dibine geçmiş bir halde, kendimi aptal gibi hissederken, ev sahibimle ilgili biraz araştırma yaptım, ama öğrendiklerim, Messrs Sangorski & Sutcliffe'e gitmek üzere yola koyulmadan önce öğrenmem gereken şeylerdi.

Seçilirse halkının babası olacağını ilan eden Cumhurbaşkanı Cossiga, ülkenin başına bela olmuştu. Solda ve sağda eski meslektaşlarını öyle şiddetle yerden yere vuruyordu ki, ona "tırpancı" lakabını layık görmüşlerdi. İtalya'nın meczuplar ülkesi olarak kalmasını sağlamakla ünlüydü.

Komünizmi şeytan olarak gören, kökten muhafazakâr bir Katolik olan Cossiga, 2010 yılında bu dünyadan göçüp gitti. *Guardian* gazetesinde çıkan ölüm haberine göre ihtiyarlığında kafayı iyice üşütmüştü.

Benim önerilerim her neyse, onlardan faydalanıp faydalanmadığı kayıtlarda görünmez.

Mrs. Thatcher da beni öğle yemeğine davet etmişti. Onun ofisi, bana onur nişanı verilmesini tavsiye etme arzusundaydı, ama ben geri çevirdim. Thatcher'a oy vermemiştim, ancak kararımın bununla bir ilgisi yoktu. Bizdeki madalya anlayışının bana uymadığını, bizim ülkenin en sevmediğim yanlarını temsil ettiğini, bundan uzak kalmamın daha iyi olduğunu ve son olarak, eğer ille de son bir sebep gerekiyorsa, Britanya'daki edebiyat yorumcularına metelik vermediğime göre, beni de dahil etseler bile onların yaptıkları seçimlere değer vermiyordum, bugün de aynı görüşteyim. Başbakanlık ofisine cevaben yazdığım mektupta, kabalığımın herhangi bir kişisel ya da siyasal düşmanlıktan kaynaklanmadığını belirtmeye özen göstererek, Başbakana teşekkürlerimi ve saygılarımı sundum, artık başka mektup alacağımı tahmin etmiyordum.

Yanılmışım. Gelen ikinci mektupta daha samimi bir dil kullanılmıştı. Kızgınlıkla aldığım karardan pişmanlık duyacak olursam, daveti onurlandırmam için kapının açık olduğu ifade ediliyordu. Aynı nezakette olduğunu umduğum bir cevap yazarak, bana sorarsanız, o kapı tamamen kapanmıştır ve benzer herhangi bir durumda da kapalı kalmaya devam edecektir, diye belirttim. Bir kere daha teşekkür ettim. Bir kere daha Başbakana saygılarımı sundum. Artık bu konunun kapandığını düşünüyordum, ta ki beni öğle yemeğine davet eden üçüncü mektup gelene dek.

O gün, 10 Downing Street adresindeki yemek salonunda altı masa kurulmuştu, ama ben sadece

oturduğum masayı hatırlıyorum: Başta Mrs. Thatcher, sağında Hollanda Başbakanı Ruud Lubbers, solunda da daracık yeni gri takım elbisemle ben. Sanırım, 1982 yılıydı. Ortadoğu'dan henüz dönmüştüm, Lubbers da görevine yeni atanmıştı. Diğer üç konuk, benim için hâlâ muamma. Tahminimce, neden davetli olduklarını bugün de bilmediğim, kuzeyden gelmiş sanayicilerdi. Altı kişi, kendi aramızda ilk nelerden konuşmuştuk, aklımda kalmamış; herhalde sohbetimiz, yemekten önce ikram edilen kokteyl eşliğinde geçtiği içindir. İyi hatırladığım bir şey varsa, o da Mrs. Thatcher'ın benim seçkin biri olduğum konusunda, Hollanda Başbakanını bilgilendirdiğiydi.

"Şimdi, Mr. Lubbers" demişti onu hoş bir sürprize hazırlarcasına. "Bu bey Mr. Cornwell, fakat siz onu yazar John le Carré diye bilirsiniz."

Bana doğru eğilen Mr. Lubbers, yüzümü yakından inceledi. Genç, neredeyse şakacı bir yüzü vardı. Gü-lümsüyordu, ben de gülümsedim: Gerçekten dostça gülümsemelerdi.

"Hayır" dedi.

Arkasına yaslanırken hâlâ gülücükler atıyordu.

Ancak bilindiği gibi, Mrs. Thatcher hayır yanıtını kolay kolay kabullenecek biri değildi.

"Hadi ama Mr. Lubbers. *John le Carré* ismini duymuşsunuzdur. *Soğuktan Gelen Casus* romanını o yazdı, ayrıca ..." -biraz eveleyip geveleyerek ekledi- "... başka harika kitapları da."

Tam bir politikacı olan Lubbers bir daha düşündü. Tekrar bana doğru eğilip bu defa ilkinden daha sevecen, ama daha düşünceli ve devlet adamlığına yakışan bir havada beni uzun uzun süzdü.

"Hayır" diye tekrarladı.

Doğru yaptığına emin bir tavırla, yeniden arkasına yaslandı.

Şimdi de beni uzun uzun inceleme sırası, Mrs. Thatcher'a gelmişti, "hepsi erkek" kabine üyeleri, onun öfkesini üstlerine çektiklerinde nasıl muamele-ye maruz kalıyorlarsa, ben de aynısıyla karşı karşı-yaydım, sanırım.

"Pekâlâ, Mr. Cornwell" dedi Mrs. Thatcher, kaba-hati yüzünden sorguya çekilen okul çocuğunu azar-larcasına. "Madem *buradasınız* -bir yolunu bulup kendimi oraya davet ettirdiğimi ima ediyordu- "bana söylemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?"

Kendisine gerçekten bir şey söylemek, kötü de olsa bir çift laf etmek istediğim geç de olsa kafama dank etmişti. Güney Lübnan'dan yeni dönmüş biri olarak, devletsiz Filistinlilerin davasını savunmak zorunda olduğumu hissediyordum. Lubbers dinliyor-du. Kuzeyden gelmiş sanayiciler dinliyordu. Ame en çok Mrs. Thatcher kulak kesilmişti, sık sık suçlandığı sabırsızlık emaresi göstermeksizin üstelik. Sonuna doğru gevelemiş de olsam, çektiğim söylev bitene dek, karşılık vermeden önce dinlemeye devam etti.

"Bana acıklı öyküler anlatmayın" diye buyurdu, ki-lit sözcüklerin üstüne basa basa, aniden hiddetlene-rek. "İnsanlar her gün gelip *vicdanımın* sesine kulak vermemi ister. Ülkeyi böyle yönetmek imkânsız. Ay-rıca adil değil."

Bunun üzerine, benim vicdanıma seslenerek, Bri-tanya savaş kahramanı, politikacı ve yakın danışma-nı Airey Neave'i katleden IRA bombacılarının Filistin-liler tarafından eğitildiğini hatırlattı. Yanılmıyorsam, daha sonra birbirimizle daha fazla konuşmadık. Sa-nırım, gayet makul olarak dikkatini Mr. Lubbers ile sanayici konuklarına yöneltmişti.

* Araştırmalarım sonucunda aslında kabinesinde Barones Young adında bir kadın bulunduğunu, ama iç kabinesinde hiç kadın olmadığını öğrendim.

Bazen Mrs. Thatcher'ın beni oraya davet etmesinde bir art niyet var mıydı diye merak ederim. Örneğin beni emrindeki guangolar için tartıyor muydu –hani şu tuhaf yanı resmi hükümet dışı örgütler, yetkisi olup da gücü olmayan cinsten, yoksa tam tersi miydi?

Yine de benden nasıl yararlanabileceğini hayal etmem zor – tabii hırgür eden casuslarını nasıl ayıklayacağı konusunda yetkili bir ağızdan tavsiye istediysen, o başka.

24

Kardeşinin Bakıcısı

Nicholas Elliott'ın arkadaşı ve kendi gibi casus meslekaşı olan Britanyalı hain Kim Philby ile ilişkisinden burada söz edip etmeme konusunda tereddütlüyüdüm. Bunun ilk sebebi, şimdiki durumda Elliott'ın anlattıklarının nesnel gerçek değil kendini inandırdığı bir kurmaca olması; ikincisi benim kuşağımdakilerin gözünde Philby ne anlam ifade ederse etsin, adının bugün artık pek bir şey çağrıştırmaması. Ama sonunda bu konuyu savaş sonrası Britanya'daki casusluk kurumuna, kendi sınıf varsayımlarına ve zihniyetine bir pencere açması bakımından ayrıntılarını kırparak ele almadan edemedim.

Philby'nin ihanetinin boyutlarını, bu işin içinde yer almamış kimse kolay kolay hayal edemez. Yalnızca Doğu Avrupa'da düzinelerce, hatta yüzlerce Britanyalı ajan hapse atılmış, işkence edilmiş ve vurularak öldürülmüştü. Philby'nin ihanet etmedikle-

riyse, MI6'daki bir başka çifte ajan olan George Blake tarafından ihanete uğramışlardı.

Philby meselesi her zaman kafamı kurcalamıştı; başka yerde de belirttiğim gibi bu nedenle, onun dostu Graham Greene ile sonradan pişman olduğum, Hugh Trevor-Roper gibi tanınmış kişilerle de hiç pişmanlık duymadığım uluorta bir münakaşaya girdim. Onlara bakarsan, Philby otuzlu yılların parlak çocuklarından bir tanesiydi; o on yıl, bizim kuşağa değil kendi kuşaklarına aitti. Bir yanda kapitalizm –günün solcuları açısından faşizmle eşanlamlıydı– ve diğer yanda yeniden doğan komünizm arasında tercih yapmak zorunda kalan Philby, komünizme yönelirken, Greene tercihini Katoliklikten yana kullanmış, Trevor-Roper ise ikisini de seçmemişti. Tamam, Philby'nin kararı Batının çıkarlarına ters düşüyordu, ama kendi kararıydı ve buna hakkı vardı. Nokta.

Öte yandan benim gözümde, Philby'nin ülkesine ihanetinin altında daha çok aldatma düşkünlüğü yatıyordu. İdeolojik bağlılık diye başlamış olan şey önce psikolojik bağımlılığa, sonra da dayanılmaz bir arzuya dönüşmüştü. Tek taraf ona yetmiyordu. Dünya oyununu oynaması gerekiyordu. Dolayısıyla Philby-Elliott dostluğunu* mükemmel bir dille resmeden Ben Macintyre'ın anlatımında Beyrut'ta beklemede kaldığı günlerde Philby, MI6 ve KGB ajanı olarak yüz kızartıcı bir sona doğru kariyerini tüketirken ve Sovyet üstlerinin kendisinden vazgeçeceğinden korkarken, kriket oyunlarını seyretmenin dışında, en çok özlemini çektiği şeyin, uzun zamandır sürdürdüğü çifte yaşantının dikenleri olduğunu okuduğumda hiç şaşırmadım.

Philby'ye duyduğum husumet yıllar geçtikçe yumuşamış mıdır? Bildiğim kadarıyla hayır. Emperyaliz-

* *A Spy Among Friends*, Bloomsbury, 2014.

min günahlarına yerinirken, hak sahibi Briton denen bir tip, kendi kaderini yönetebileceği sevdasına kapılarak kendini bundan sonra gelecek büyük imparatorluğun gücüne bağlar. Kanımca, Philby böyle biriydi işte. Biyografisini yazan Phil Knightley ile sohbetimiz sırasında, neden bu adama hınç bilemediğimi hiç anlamadığı belli oluyordu. Buna karşılık, Philby gibi benim de başına buyruk bir babanın kopardığı fırtınalar hakkında bir iki şey bildiğimi, öte yandan toplumu cezalandırmanın daha iyi yolları da olduğunu söyledim.

Derken sahneye Philby'nin en sadık dostu, sırdaşı, savaşta ve barışta fedakâr silah arkadaşı, Eton'da yetişmiş, eski okul müdürünün oğlu, maceraperest, dağcı ve enayi, üstelik tanıdığım en eğlenceli casus Nicholas Elliott çıkar. Şimdi geriye dönüp baktığımda, onun da kapalı bir kutu olduğunu görüyorum. Kılığını tarif etmeye kalksam, bugünlerde çok gülünç kaçır. Eski tarzda fazla hovarda biriydi. Tam üstüne göre biçilmiş, üç parçalı koyu renk takım elbiseden başka bir şey giydiğini hiç görmedim. Sopa gibi sıskaydı, havalı bir şekilde, ayakları yere basmıyorcasma salınarak yürür; yüzünden hafif bir tebessüm eksik olmaz; elinde ya bir kadeh martini ya da bir sigara tuttuğu için bir kolu hep kalkık dururdu. Ceket yelekleri asla dışa değil içe kıvrılırdı. P. G. Wodehouse tiplemesi zamparalara benzer ve onlar gibi konuşurdu, tek fark ürkütücü boyutlarda dobra, bilgili ve otoriteye karşı pervasız olmasıydı. Onun ters tarafına rastladığımı hiç hatırlamıyorum, fakat Londra şehrinin çetin cevizlerinden Tiny Rowland'ın onu "Cheapsidelı Harry Lime"a benzetmesi boşuna değildi.

Elliott'ın hayatında yaptığı pek çok sıradışı şey arasında en sıradışı ve kuşkusuz en acıklısı, yakın arkadaşı, meslektaşı ve akıl hocası Kim Philby ile Beyrut'ta karşılıklı oturup tanıştıkları yıllardan beri ken-

disinin Sovyet casusu olduğunu itiraf eden sözlerini dinlemek olmuştu.

MI6'te çalıştığım yıllarda Elliott ile en fazla selamlaştık. Servise girmeden önce, ilk mülakatım sırasında seçim kurulunda o da vardı. İşe yeni başladığım günlerdeyse, gerçekleştirdikleri casusluk darbeleri, stajyerlerin eğitiminde işini bilen saha ajanlarının neler başarabileceğine örnek olarak öğretilen beşinci kattaki kodamanlar arasında yer alıyordu. Genel Merkez ile Ortadoğu arasında mekik dokurken, kâh ders anlatır kâh operasyon toplantısına katılır veya ortadan yok olurdu.

Kayda değmeyen katkılarda bulunduğum Servisten, 1964 yılında otuz üç yaşındayken istifa ettim. Elliott ise, İkinci Dünya Savaşının patlak vermesinden itibaren, Servisin üstlendiği her büyük operasyonda başrolü oynamış biri olarak 1969'da istifa ettiğinde elli üç yaşındaydı. Aralıklarla görüşürdük. Uzun zaman önce güncelliğini yitirdiğini düşündüğü sırları açıklamasına, eski çalıştığımız Servisin izin vermemesinden rahatsızdı. Hikâyesini gelecek kuşaklara aktarmanın hakkı, hatta görevi olduğuna inanmıştı. Belki de bu noktada ben devreye girebilirim diye düşünüyordu – eşi benzeri olmayan kahramanlıklarını, ait oldukları kamuoyuna duyurmasında ona kendisine yardım edecek bir tür arabulucu veya supap olabilirdim.

Sonunda öyle de oldu; Philby'nin ona kısmen itirafta bulunduğu tarihten, yirmi üç yıl sonra 1986 mayısında bir akşam, Hampstead'deki evimde bana sırlarını döktü, daha doğrusu dökmeye başladı; çünkü bu amaçla birbirini izleyecek buluşmalarımızdan ilkiydi. O konuşurken, ben deftere not alıyordum. Otuz

yıl kadar sonra elyazısıyla alınmış, bir köşesinde paslı zimba teli olan, artık solmaya yüz tutmuş sayfalardaki notlarıma göz atarken, hemen hemen hiçbirinin üstünü çizmediğime seviniyorum. Tartışmalarımız bir noktasında, Kim ve Nicholas'ın oynadığı iki kişilik oyuna katkı vermesini sağlamaya çalışmıştım, fakat gerçek Elliott buna yanaşmadı.

1991'de bana, "Bir daha oyun aklımızdan dahi geçmese" diye yazdı. Bugün, Ben Macintyre sayesinde, aklımıza getirmedeğimize çok memnunum, çünkü Elliott bana ne anlattıysa, bunlar yaşadıkları değil hayatının göstermelik bir öyküsüymüş. Repertuarında ne kadar eşek şakası olursa olsun, en mahrem kişisel ve profesyonel sırlarını çekinmeden açtığı birinin, uzun dostluklarını ilk gününden itibaren Sovyet düşmana sattığını öğrenmenin acısını asla dindiremeyecekti.

Philby hakkında Elliott'ın anlattıkları:

"Yılanı deliğinden çıkarır, akla fenalık vermeye bayılırdı. Son derece iyi tanırdım onu, bilhassa ailesini. Onları hakikaten önemserdim. Onun kadar kafayı bulan birini hiç tanımadım. Ben sorularımı sorarken, o elinden Scotch bardağını düşürmezdi, körkütük olunca evine yollamak için o halde taksiye yüklemek zorunda kalırdım. Üst kata çıkarsın diye şoföre de fazladan bir beş kâğıt verirdim. Bir defasında yemekli bir davete giderken yanımda onu da götürdüm. Herkesi büyülemişti, sonra ansızın ev sahibesinin memelerini konuşmaya başladı. İstihbarat Servisinde, en güzel göğüslerin onda olduğunu söylüyordu. Düpedüz rezalet. Yani bir davete gidip orada ev sahibesinin memelerinden söz eder mi insan? Fakat öyle bir adamdı işte. Herkesi şaşkına çe-

virme yi severdi. Babasıyla da tanışmıştım. Öldüğü gece, Beyrut'ta yemeğe çıkmıştık birlikte. Etkileyici bir adamdı. İbni Suud' ile ahabplığını anlatmasının sonu gelmek bilmezdi. Philby'nin üçüncü eşi Eleanor tapardı ona. İhtiyar adam birisinin karısına kur yapmayı başardı, sonra şehirden ayrıldı. Birkaç saat sonra ölmüştü. Son sözleri 'Tanrım çok sıkıldım' idi."

"Philby'yi sorgulamam uzun sürdü. Beyrut'taki son perdeydi. İki kaynağımız vardı. Biri, karşı tarafa geçmiş sıkı bir adam. Diğer, şu anne figürü. Bürodaki psikiyatrist bahsetmişti o kadından. Telefonla beni aramıştı psikiyatrist. Philby'nin ikinci karısını, Aileen'i tedavi ediyordu: "Bu kadın bana Hipokrat Yemini bozdurdu" dedi, "Seninle konuşmamız gerek." Ben de kalkıp psikiyatristle görüşmeye gittim, Philby'nin eşcinsel olduğunu söyledi. Öyle çok sayıda kadınla yatıp kalkmasına bakma, çok iyi tanıdığım Aileen'in, Philby seksi sever ve bunu çok iyi yapar, demesine falan aldanma. Philby eşcinseldi, hastalığının belirtilerinden biri de buydu; psikiyatrist ayrıca hiçbir kanıta dayandıramasa da onun kötü biri olduğuna inanmıştı. Ruslar için çalışmak. Ya da başka bir şey. Kesin söyleyemiyordu, ama buna emindi. Bana bir anne figürü aramamı öneriyordu. Bir yerlerde bir anne figürü olacak, dedi. Şu Solomon[†] adlı kadındı o. Yahudi kadın. Marks & Spencer'da çalışıyordu, satın almacıydı galiba. Birlikte komünist olmuşlardı. Yahudi meselesiyle ilgili Philby'ye kızgındı. Philby, Kudüs'te olduğu yıllarda, İstasyon Şefi Albay Teague'in emrinde çalışıyordu; bu Teague denen adam, Yahudi

* S. Arabistan krallığının kurucusu ve ilk kralı Abdülaziz.

† Flora Solomon, 1939'da Philby'yi Aileen'le tanıştıran kadın.

karşıtıydı, kadın buna içerlemişti. Bize onunla ilgili bazı bilgiler verdi. Eski komünist bağlantısı falan. O sırada davayı 5 [MI5] araştırıyordu, ben de bütün bilgileri 5'e aktardım – anne figürünü, Solomon'u sor onlara. Sana kulak asmazlar, o başka. Fazla kuralcılar.”

“Philby konusunda kimse işbirliğine yanaşmıyordu. Sinclair ve Menzies [eski MI6 şefleri], hele onlar adamın aleyhinde söylenen tek bir söze bile kulak vermezlerdi.”

“Sonra şu telgraf geldi, ellerinde kanıt olduğunu bildiriyordu; ben de White’a [eski MI5 Genel Direktörü, şimdi MI6 Başkanı Sir Dick White] telgraf çekerek gidip kendisiyle yüzleşmem gerektiğini belirttim. Bu iş fazla sürüncemede kalmıştı, artık ailesine de borçluydum ve onu konuşturmalıydım. Hislerim mi? Bilmem, duygusal davrandığımı sanmıyorum, fakat kadınlarla çocuklarını severdim; aslında başından beri Philby’nin içini döküp rahatlamak, meraklısı olduğu kriket maçlarını takip etmek istediğini hissediyordum. Kriketle ilgili ne varsa ıncığını cıncığını bilirdi. Susmacasına, saatlerce kriketten söz edebilirdi. Neyse, Dick White, peki, dedi. Gittim. Beyrut’a uçtum, görüştük; ona dedim ki, eğer düşündüğüm kadar zekiysen, ailenin iyiliği için gel, kendini akla, çünkü oyun bitti. Her halükârda onu mahkemeye çıkaramazdık, zaten inkâr ederdi. Aramızda kalsın, pazarlık çok basitti. O her şeyi itiraf edecek ki, ben bunu yapmak istediğini sanıyordum, zaten beni tongaya düşürdüğü yer de burası, bize her şeyi ötmek zorundaydı, ama hasar gören her şeyi, hepsini. Bu çok önemliydi. Hasarı

sınırlamak. KGB ona, senden bağımsız olarak kime sokulabiliriz, Serviste kimler var, bizim için çalışabilecekler hangileri gibi sorular yöneltmişti mutlaka. O da birilerini önermiş olmalıydı. Bunların hepsini bil-memiz gerekiyordu. Sonra da onlara verdiği başka ne varsa. Bunda kesin kararlıydık.”

Notlarım, bu noktada tamamen diyalogdan oluşuyor:

Bendeniz: “Peki işbirliği yapmazsa, yaptırımlarınız neydi?”

Elliott: “O da ne demek, ihtiyar?”

“Sizin yaptırımlar, Nick, olağanüstü bir durumda onu neyle tehdit edecektiniz? Örneğin başına çuval geçirip Londra’ya mı uçuracaktınız?”

“Londra’da kimse onu istemiyordu ki, ihtiyar.”

“Peki, ya nihai yaptırım –bağışla ama– onu öldürtebilir miydiniz, ortadan kaldırabilir miydiniz?”

“Sevgili dostum. İçimizden biri.”

“Peki, ne yapacaktınız?”

“Ona da anlattım, tek seçenek dış dünyadan tümüyle kopmasıydı. Ortadoğu’nun tamamında tek bir büyükelçiliğin, konsoloslüğün, dış temsilciliğin onunla hiçbir ilgisi kalmayacaktı. İş dünyası onunla irtibata geçmeyecekti, gazetecilik kariyeri çöpe gidecekti. Cüzzamlılar gibi dışlanacaktı. Bütün hayatı bitecekti. Moskova’ya gideceği aklımın ucundan geçmezdi. Geçmişte de yapmıştı, hem de acayip bir biçimde, bu nedenle aklanması şarttı. Sonra her şeyi unutacaktık. Ailesini, Eleanor’ı hiç mi düşünmüyordu?”

Toplumun daha az baş tacı ettiği bir başka Britanyalı hainin başına gelenlerden, hem de Philby’den çok daha az şey ele vermesine rağmen, yıllarca hapiste kalmasından dem vuruyorum.

“Ha, evet, Vassall’ – iyi de o kodamanlar tayfasından değildi, yanılıyor muyum?”

Elliott kaldığı yerden devam ediyor:

“Bu ilk perdeydi, saat dörtte tekrar buluşmak üzere sözleştik; dörtte geldiğinde yanında sayfalar dolusu bir itiraf mektubu vardı; tek aralıkla daktilo edilmiş sekiz dokuz sayfa yazı, verilen hasarı, olanı biteni, ne varsa satır satır dökmüştü. Sonra diyor ki, aslında bana bir iyilik yapabilirsin. Burada olduğundan Eleanor’ın haberi var. Ama benimle ilgili olanları bilmiyor. Eğer bir içki içmeye uğramazsan pirelenir. Tamam, diyorum, Eleanor’ın hatırına gelip sizinle bir içki içirim. Ama ilk önce, bu yazıları çözüp Dick White’a telgraf çekmem gerekiyor, öyle de yapıyorum. Evine gittiğimde o çoktan kendinden geçmişti. Kafayı bulmuş. Yerde sızıp kalmış. Eleanor ile birlikte onu yatağına yatırmak zorunda kaldık. O başından tuttu ben de ayaklarından. Zom olduğu zaman ağzından tek bir sözcük bile çıkmazdı. Bildiğim kadıyla, ömründe saçma sapan tek söz etmedi. Eleanor’a anlattım. “Neler olduğunu biliyorsun, değil mi?” diye sordum. “Hayır” dedi. “Meğer lanet olası bir Rus ajanıymış.” Karısının onu ele vermeyeceğini söylemişti, haklıydı. Ben de Londra’ya dönüp soruşturmayı Peter Lunn’a[†] bıraktım. Dick White davayı çok iyi idare ediyordu, fakat Amerikalılara hiçbir şey söylememişti. Böylece ben apar topar Washington’a gidip onlara anlatmak

* Anglikan bir papazın eşcinsel oğlu ve Moskova’daki Britanya Büyükelçiliği Deniz Ataşeliğinde kâtip olan John William Vassall, KGB adına casusluk suçundan on sekiz yıla mahkûm olmuştu.

† Peter Lunn, MI6 Beyrut İstasyon Şefi, aynı zamanda Bonn’da görev yaptığım istasyonun iki şefinden birincisi.

zorunda kaldım. Zavallı Jim Angleton' Washington'da istasyon şefiyken, Philby'yi başının tacı etmişti, ama Angleton olanları öğrenince –yani ben ona anlatınca– bunun tam aksi yönde, tavır takındı. Daha birkaç gün önce akşam yemeğinde beraberdik.”

“Bana sorarsan, KGB bir gün Philby'nin otobiyografisinin geri kalanını da yayımlayacak. İlk kitap 1947'den sonrasını kesiyor. Tahminimce ellerinde bir kitap daha var. Philby'nin onlara söylemiş olduğu şeylerden biri, adamlarına biraz çekidüzen vermeleri idi. Daha düzgün giyinsinler, daha az ter koksunlar. Kültürlü olsunlar. Baksana, son günlerde bambaşka bir kılıktalar. Alabildiğine akıllı, kusursuz ve birinci sınıf adamlar. Philby'nin işiydi bu, şüphen olmasın. Yok, onu öldürmek aklımızdan bile geçmedi. Ama beni üçkâğıda getirdi. Ben olduğu yerde kalmak istediğini düşünmüştüm.”

“Biliyor musun, dönüp geriye bakınca, meğer biz onca şeyle uğraşırken –tamam, gülmekten kasıklarımız çatlardı, orası doğru, nasıl da katıla katıla güledik ama– fena halde amatörmüşüz – katılır mısın bu fikre? Kafkaslar'daki sınırlarda mesela, ajanların biri girer biri çıkardı, çok amatörce değil miydi? Bak Volkov'a[†] da ihanet etti işte, adamı öldürdüler. Böylece

* James Jesus Angleton. KGB'nin kızıl ağının Batı dünyasının her köşesine yayıldığına kendini inandırmış, CIA'in karşı istihbarat şubesinin vesveseli alkolik başkanı. Washington'da görev yaptığı sıralarda Philby kendisine akıcı satranç oyunlarında, çifte ajan çalıştırma sanatında tavsiyelerde bulunmuştu.

† İstanbul'daki Sovyet Konsoloslukunda mesleki istihbarat ajanı olan Konstantin Volkov, 1945 yılında Britanya Dışişleri

Philby, bana mektup yazarak Berlin'de veya Helsinki'de buluşmamızı önerdiğinde, ayrıca bundan eşim Elizabeth'e ya da Dick White'a söz etmememi tembihlediğinde ona verdiğim cevapta, Volkov'un mezarına gidip benim adıma çiçek koymasını istedim. İyi bir şey yaptığımı düşünüyordum.

"Yani kimseye hiçbir şey söyleme derken, beni kim sanıyordu? İlk önce Elizabeth'e anlatacaktım elbette, hemen arkasından da Dick White'a. Gehlen'le yemeğe çıkmıştık –tanır mıydın Gehlen'i?– gece geç döndüm, kapının dışındaki paspasta bir zarf vardı, üstünde 'Nick' yazıyordu. Birisi gelip bırakmıştı. 'Eğer gelecek-sen, bana bir kartpostal gönder, Helsinki için kartta Nelson sütunu, Berlin için Atlı Muhafızlar binası olsun' gibi bir şeyler zırvalamıştı. Kim olduğumu sanıyordu bu benim? Arnavutluk operasyonu[†] mu? Bilmem, o işin de içine etmiştir herhalde. Yani eskiden Rusya'da sıkı muhbirlerimiz vardı. Onların başına ne geldiğini de bilmiyorum. Sonra benimle buluşmak istiyor, çünkü yapayalnız. Elbette tek başına kalırsın. Tüymemeliydi. Beni kandırdı. Adam hakkında bir kitap yazdım. Sherwood Press. Büyük yayıncıların benden tek istediği sorgulamayı yazmamdı, ama yazmadım. Benim-

Ofisi içerisinde üç Sovyet casusu bulunduğunu, bunlardan birinin karşı istihbarat biriminden Philby olduğunu iddia etmişti. Philby derhal iddiayı incelemeye başlamış, derken Volkov bütün vücudu sargılı bir halde, Moskova'ya giden Sovyet nakliye uçağına apar topar konarken görülmüştü. Bu hikâyenin Köstebek romanında anlatılan şeklini kullandım. Reinhard Gehlen, o dönemde Batı Alman İstihbarat Servisi BND'nin Başkanıydı. Bkz. 8. Bölüm.

[†] 1949 yılında MI6 ile CIA'in, Arnavutluk hükümetini devirmek için kalkıştığı başarısız girişim, en az 300 ajanın canına mal olmuş, halktan da pek çok kimsenin tutuklanmasıyla ve idam edilmesiyle sonuçlanmıştı. Planlayıcılarından biri Kim Philby'ydı.

ki daha çok tırmanan dostlar için bir anı kitabı.* Büro hakkında yazamazsın. Sorgulama bir sanattır. Bunu anlarsın. Uzun süre devam etti. Nerede kalmıştım?"

Elliott arada, bulaştığı başka davaların hatıralarına dalıyordu. Bunlar arasında en çok öne çıkan, Küba füze krizinin doruğuna çıktığı sıralarda Sovyet savunmasının hayati sırlarını Batıya veren Sovyet Askeri İstihbaratı GRU'da görevli Albay Oleg Penkovskiy ile ilgiliydi. Soğuk Savaş propagandası olarak CIA'in yazdırdığı ve Penkovsky Papers adıyla yayımlanan uydurma bir kitap Elliott'ı küplere bindirmişti.

"Berbat bir kitap. Duyan da adamın bir tür aziz ya da kahraman olduğunu sanır. Asla öyle biri değildi, ona kazık atılmıştı, onun da tepesi atmıştı. Amerikalılar yüz vermiyordu, ama Shergy† onun temiz olduğunu biliyordu. İyi koku alırdı. Biz onunla aşık atamazdık, ama fena da sayılmazdık. *Les extrêmes se touchent* – Aşırı uçlar kavuşur. Operasyon benim sorumluluğumdaydı, benden sonra Shergy gelirdi. Harika bir saha adamıydı, çok duyarlı ve neredeyse hiç yanılmayan biriydi. Philby hakkında başından beri haklıydı. Penkovskiy'i şöyle bir süzen Shergold evet deyince, biz de onu aramıza aldık. Casusluk işinde birine güven duymak çok cesurcadır. Ahmak biri olsa, masasına döner, 'Bu adama hiç güvenim yok. Bir yandan, diğer yandan' der. Gözünü kapayıp 'Ona inanıyorum' demek, şansını denemek yürek ister. Shergy'nin yaptığı buydu, biz de destekledik. Kadınlar. Penkovskiy'in Paris'te orospuları vardı, onları ayarladık, onlarla hiç-

* Elliott da babası gibi sıkı bir dağcıydı.

† Harold (Shergy) Shergold, MI6'in Sovyet Bloku operasyonlarının başındaydı.

bir şey yapamadığını söyleyerek sızlandı, gecede bir kere sadece, o kadar. Poposuna iğne vursun da ayağa kaldırsın diye Büro doktorunu Paris'e göndermek zorunda kaldık. Katıla katıla gülersin, o iğneler bir insanın uğruna yaşadığı şey içindi. Ah, bu kahkahalar. Hele Penkovskiy'in kahraman olmasına gülmekten ölürsün. Hatırlatırım, ihanet cesaret ister. Philby'nin hakkını teslim etmek gerek. Cesareti vardı. Shergy bir kere istifasını vermişti. Öfkeyle verilmiş anlık bir karardı. İçeri girdim ve istifasını masamda buldum. 'Dick White'ın -Gizli Servis Şefi ibaresini unutmamıştı elbette- benim rızam olmadan Amerikalılara bilgi aktarması, dolayısıyla benim çok hassas kaynağımı tehlikeye atmasını göz önünde bulundurarak, Servisin diğer üyelerine örnek olmak üzere istifamın kabulünü' gibi bir şey yazıyordu. White özür dilemiş, Shergy de istifasını geri çekmişti. Ama onu caydırmak için çok dil döktüm. Kolay olmamıştı. Çok huysuz biriydi. Fakat harika bir saha adamıydı. Ayrıca Penkovskiy hakkında yerden göğe kadar haklıydı. Artist."

Albay Z olarak da bilinen ve İkinci Dünya Savaşı sırasında, MI6 Başkan Yardımcısı olan Sir Claude Dansey hakkında Elliott'ın anlattıkları:

"Boktan bir herif. Üstelik salak. Ama sert ve görgüsüz. Herkese berbat notlar yazardı. Kin güderdi. Berbat biriydi anlayacağın. Savaştan sonra Bern'deki İstasyon Şefliğinin başına geçince, onun haber ağlarını da ben devralmıştım. Doğru, iş dünyasından üst düzey kaynaklar elinin altındaydı. Hepsi sağlamdı. İşadamlarına istediğini yaptırmayı becerirdi. Bunda ustaydı."

Soğuk Savaş sırasında, Sir Dick White'ın Yardımcısı Sir George Young hakkında:

“Kafadan çatlaktı. Zeki, kaba saba biriydi, hep kendi bildiğini okurdu. Servisten ayrıldıktan sonra Hambro’nun [Banka] yanına girdi. Sonradan, George ile aranız nasıldı, diye sormuştum onlara. Bir öyle, bir böyle miydi? Ortada, demişlerdi. Şah’ın parasının bir kısmını oraya yatırmış, fakat içine ettiği öyle işler olmuş ki, onlara kazandırdıklarından daha pahalıya malolmuş.”

Savaş sırasında Gizli İstihbarat Servisi SIS üyesi, tarihçi Profesör Hugh Trevor-Roper hakkında:

“Zeki bir akademisyen, o kadar; palavracı ve işe yaramaz. Eksik bir şeyler var onda. Hitler’in günlüklerine balıklama daldığında gülmekten patlayacaktım. Serviste herkes bilirdi bunların sahte olduğunu. Ama Hugh üstlerine atladı. Hitler yazmış olabilir miydi hiç? Savaşta bu herifi asla yanıma almazdım. Kıbrıs’ta şef olunca, kapıdaki nöbetçiye tembihlemiştim, eğer Yüzbaşı Trevor-Roper gelecek olursa kışına baka baka gidecekti. Gelmiş tabii, nöbetçi de benim dediklerimi söylemiş. Hugh afallamış. Katıla katıla gülmüştük. Servisin bu yönlerine bayılırdım. Katıla katıla gülmekten ölürdük.”

Ortadoğu’dan gelen potansiyel SIS ajanına fahişe bulma konusunda:

“St Ermin’s Hotel. Kadın gitmem diye tutturdu. Avam Kamarasına çok yakınmış. ‘Kocam Parlamento Üyesi.’ 4 Haziran’da çalışamazdı, Eton’a gidip oğlunu alacaktı. ‘Neyse, başka birini bulsak daha iyi olur belki?’ dedim. Tereddüt bile etmedi. ‘Sadece şunu öğrenmek istiyorum, parası ne kadar?’ ”

Graham Greene hakkında:

“Sierra Leone’deki savaşta buluştuk. Greene beni limanda bekliyordu. Duyma mesafesine girince, bağırarak çağıra sordu: ‘Yanında Fransızca mektupları getirdin mi?’ Haremağalarına kafayı takmıştı. İstihbaratın kod defterini okurken, Serviste haremağalarına özel bir kod grubu ayrıldığını görmüştü. Haremlerde, ha-

remağalarını ajan olarak çalıştırdığımız günlerden kalma bir uygulamaydı herhalde. Greene de içinde haremağası geçen bir sinyal çakmaya can atıyordu. Derken bir gün buldu da. Genel Merkez onu konferansa göndermişti. Sanırım Cape Town'da yapılıyordu. Bir operasyon hazırlayacaktı galiba. Operasyon da ne, onu tanıyorum, bir kere olsun yapmamıştı ki. Her neyse, cevap mesajında şöyle demişti işte: 'Haremağası gibi ben de gelemiyorum.' "

Diplomatik kılıf altında, savaş zamanı Türkiye'deki hayat hakkında: "Sefaret yemek veriyor. Savaşın ortasındayız. Ben ucunu kesince sefire çılgılığı basıyor. 'Neyin ucunu?', 'Peynirin.', 'Garson şu boktan peyniri bana uzattı' diyorum. 'Siz de ucunu kestiniz' diyor kadın. Hiçbir şey çakozlamamışlardı. Kahrolası savaşın ortasındayız. Çeddar. Onu bana uzatan herif de Cicero,' bizim bütün sırlarımızı Abwehr'e satan kişi. Normandiya çıkarmaları. Daha neler neler. Fakat Hanslar ona inanmamışlardı. Bildik şey. İnançsızdırlar."

Ben de Elliott'a, MI5'ta çalışırken Graham Greene'in *Havana'daki Adamımız* kitabı yayımlandığında, Servisteki hukuk danışmanının, istasyon şefi ve baş ajan arasındaki ilişkiyi günyüzüne çıkardığı için Devlet Sırları Yasası gereği, ona karşı dava açmak istediğini anlatıyorum.

"Doğru, az kalsın kodesi boylayacaktı. Bayağı da yatardı."

Cicero, gizli Alman ajanı Elyesa Bazna'nın kod adıydı, Ankara'daki Britanya Büyükelçisi Sir Hughe Knatchbull-Hugessen'in yanında hizmetkâr olarak çalışıyordu. Artık başından beri Britanya casusu olduğuna ve Almanlara sahte istihbarat vermekle görevlendirildiğine inanılmaktadır. Elliott'ın burada bana yaptığı da öyle olabilir.

Belki bunların en unutulmazı, Cambridge'de geçen günleriyle ilgili Philby hakkında yapılan ilk sondajlardan Elliott'ın hatırladıklarıydı:

“ ‘Sanki senin de biraz lekелendiğini düşünüyorlar’ diyorum.”

“ ‘Neyle?’ ”

“ ‘Ah yapma, biliyorsun işte, önceki hırsların, üyeliğin...’ ”

“ ‘Hangisine?’ ”

“ ‘Kulağıma geldiğine göre, epey ilginç bir gruba. Zaten üniversite ne içindir. Solcular hep bir araya gelir. Apostles' mıydı?’ ”

1987'de, Berlin Duvarı yıkılmadan iki yıl önce, Moskova'ya gitmiştim. Sovyet Yazarlar Birliğinin verdiği resepsiyonda, Genrikh Borovik adında KGB bağlantıları olan yarı gazeteci denebilecek biri, kitaplanma hayran eski bir arkadaşıyla tanıştırmak üzere, beni evine davet etti. Sorunca, adının Kim Philby olduğunu öğrendim. Şimdi bilerek söylüyorum, Philby öleceğini biliyordu ve anılarının ikinci cildi için onunla işbirliği yapacağımı umut ediyordu, hani şu Elliott'ın elinde gizli koz olarak sakladığına inandığı kitap. Ne olur ne olmaz diye Philby ile görüşmeyi reddettim. Elliott'ın hoşuna gitmişti bu. En azından ben böyle düşünüy-

* Cambridge Apostles [Havariler -çn] adıyla da bilinen Conversazione Society [Sanat ve Edebiyat Derneği -çn] 1820 yılında, üniversitenin seçilmişleri tarafından gizli entelektüel tartışma grubu olarak kurulmuştu. Kendilerine göre, “homöerotizm” ve “platonik aşk” yaşadıkları bir ortamdı. Otuzlu yıllarda dernek, Sovyetlerin yetenek avcıları tarafından umut vaat eden genç öğrencilerin komünist davaya katılmasında araç olarak kullanılmıştı. Ancak öğrenciler arasında Kim Philby adı hiçbir yerde geçmez.

rum. Hoş, içten içe eski dostundan haberler vereceğimi umut etmiş de olabilir.

Elliott bana, Kim Philby ile son karşılaşmasını, işlerin bu noktaya gelmesine yol açan onun hakkındaki şüphelerini, ayrıntıları es geçerek anlatmıştı. Oysa Ben Macintyre sayesinde öğrendiğimiz hakikat, Philby'nin zan altına girmesinden itibaren, Elliott'ın dişini tırnağına takıp en yakın arkadaşı ve meslektaşını korumak için elinden geleni esirgemediği yönündeydi. Elliott, ancak Philby aleyhindeki dosya artık inkâr edilemez bir duruma geldikten sonra, eski dostundan –en iyi ihtimalle kısmi– bir itiraf almak üzere didinmişti. Bunu yaparken, Moskova'ya kaçışına fırsat tanınması için emir alıp almadığını herhalde asla kesin olarak bilemeyeceğiz. Öyle ya da değil, tıpkı kendini kandırdığı gibi beni de kandırıyordu.

25

Hangi Panama!

1885 yılında, Darién Körfezine deniz seviyesinde bir kanal inşa etmek için Fransa'nın sarf ettiği muazzam çabalar felaketle sonuçlanmıştı. Her türlü irili ufaklı yatırımcı zarar görmüştü. Sonunda ülke bir baştan bir başa "Quel Panama!" diyen acı bir feryatla çınliyordu: "Hangi Panama"?! Bu deyiş, Fransızların dilinden düşmüş olsa da olmasa da, o güzel ülkenin bende çağnştırdıklarını çok iyi ifade eder. Buysa, 1947 yılında babam Ronnie tarafından, buram buram kadın parfümü kokusu hiç eksik olmayan Elysées'nin şık ara sokaklardan birinde, sevimli bir evde ikâmet eden Fransa'nın Panama Büyükelçisi Kont Mario da Bernaschina'dan beş yüz sterlin almak üzere Paris'e gönderildiğim gün başlamıştı.

Üzerimde gri okul üniformam, saçım güzelce taranıp ortadan ayrılmış olarak tam randevu saatinde büyükelçiliğin kapısına vardığımda akşam olmuştu. On altı yaşındaydım. Babamın bana söylediği gibi, Bü-

yükelçi birinci sınıf bir adamdı, eskiden kalmış şeref borcunu seve seve kapatacaktı. Babamın bu sözlerine inanmak istiyordum. Aynı gün daha önceden benzer bir amaçla, George V Hotele de gitmiş ama elim boş çıkmıştım. Yine birinci sınıf bir adam olan Anatole adındaki otel görevlisi, Ronnie'nin golf sopalarına göz kulak oluyordu. Anatole'un eline on sterlin –o günlerde büyük paraydı, zaten Ronnie'nin bu yolculuk için bana verdiği bütün para buydu– sıkıştırıracaktım, karşılığında da Anatole bana sopaları verecekti.

Gelgelelim, Anatole on sterlini cebine indirdikten sonra, kibarca Ronnie'nin sağlığı yerinde mi diye sordu, sopaları veremediğine üzüldüğünü, çünkü otel yönetiminin talimatı gereği, Ronnie hesabını ödemedikçe onları tutmak zorunda olduğunu söyledi. Londra'yla yapılan ödemeli telefon görüşmesi de bir çözüm getirmemişti.

Sana inanamıyorum evlat, neden müdürle görüşmedin? Yoksa senin ihtiyarın onları dolandırmak istediğini falan mı düşünüyorlar?

Hayır, baba, yok öyle bir şey.

Şık evin sokak kapısını, ömrümde gördüğüm en çekici kadınlardan biri açmıştı. Ondan bir basamak aşağıda duruyordum galiba, çünkü bana kurtarıcı meleğim gibi gülümsediği gözümün önünden gitmiyor. Omuzları açıkta, siyah saçlı bir kadındı, hatlarını belli eden kat kat şifondan tiril tiril bir elbise giymişti. On altı yaşındaysanız, çekici kadınlar her yaşta olabilir. Bugün düşününce, otuzlu yaşlarını sürdüğünü tahmin ediyorum.

“Sen Ronnie'nin oğlu?” diye sordu inanmaz gözlerle.

Sürtünerek yanından geçebileceğim kadar kenara çekildi. Ellerini omuzlarıma koyup ışığın altında beni tepeden tırnağa neşeyle inceliyordu, belli ki gördükleri hoşuna gitmişti.

“Mario’yu görmeye geldin” dedi.

Sakıncası yoksa, dedim.

Rengârenk gözleriyle beni incelemeye devam ederken, ellerini hâlâ omuzlarımdan çekmemişti.

“Sen hâlâ çocuksun” dedi, bunu kendine hatırlatırcasına.

Kont sırtını şömineye vermiş, oturma odasında ayakta dururken, o dönemde çekilen filmlerde görülen büyükelçilere benziyordu; tıpkı onlar gibi fazla kilolu, kadife ceket giymiş, ellerini arkasında kavuşturmuş, kırlaşan kusursuz şekillenmiş –eskiden *ondüleli* derdik– saçlarıyla, henüz bir çocuk olmama rağmen benimle erkek erkeğe sertçe tokalaşmıştı

Kontes –ellerinden sıyrıldığım için– bırakın limonlu romu, alkollü içki sever misin diye bana sormamıştı bile. Hoş sorsaydı, her ikisine de cevabım, yalandan “evet” olurdu. Bana içinde çekirdeği ayıklanmış bir vişne tanesi olan buzlu bir içecek uzattı, hep birlikte koltuklara kurulup büyükelçiler havasında biraz gevezelik ediyoruz. *Şehrin tadını çıkarıyor muyum? Paris’te çok arkadaşım var mı? Ya kız arkadaşım?* Sonra muzipçe göz kırpma. Bunlara, kuşkusuz saygılı ama uydurma cevaplar verirken, ne golf sopalarından ne otel görevlilerinden söz ediyorum, ta ki sohbetin duraklamasıyla, lafı ziyaretimin maksadına getirmenin tam zamanı diye düşünene dek deneyimlerimden öğrendiğim gibi bunu da bodoslama konuya dalmak yerine, dolambaçlı yoldan yapıyorum.

“Babam, sizinle arasında kapanmamış ufak bir iş meselesi olduğundan bahsetmişti, efendim” diyorum, romun etkisiyle sesim kulağıma uzaktan geliyor.

Bu noktada, Ronnie’nin girdiği işlerin pek çoğunun aksine, bu defaki ufak işin basit bir mesele olduğunu belirtmem gerekir. Diplomat ve üst düzey büyükelçi olduğu için, evlat –Ronnie’nin bana verdiği görevi

anlatırken, takındığı coşkulu tavrı taklit ediyorum–Kont, vergi ve gümrük vb gibi can sıkıntılarından muafı. Kont dilediğini ithal edebilir, canı ne isterse ihraç edebilirdi. Biri kalkar Kont’a diplomatik dokunulmazlık gereği yarım litresi birkaç pens karşılığında, örneğin bir fıçı olgunlaştırılmamış, markalanmamış Scotch viski gönderse, Kont da bunları şişeleyip yine diplomatik dokunulmazlık gereği, Panama’ya veya her nereye istiyorsa oraya göndermek istese bu sadece kendisini ilgilendirirdi.

Aynı şekilde eğer Kont o olgunlaşmamış, markalanmamış viskiyi belli bir tasarımın ürünü –Dimple, Haig gibi günümüzün popüler markalarınınkilere benzer– şişelerde ihraç etmeye karar verirse buna da hakkı vardı, tıpkı tercih ettiği bir etiketi ve şişenin içeriğini olduğu gibi. Burada beni bir tek, evlat, Kont’un borcunu kapaması ilgilendiriyor – nakit, evlat, yaramaz bir şeyle değil. Bunu hallettikten sonra, gidip kendime Ronnie’nin parasıyla şöyle leziz bir karışık ızgara sipariş edecek, fişini saklayacak, ertesi sabah da kalkan ilk feribota binip paranın geri kalanıyla doğruca Londra’nın West End semtindeki büyük ofisine gidecektim.

“İş meselesi mi, David?” Kont okul müdürü edasıyla sözlerimi tekrarladı. “Nasıl bir iş bu?”

“Ona borcunuz olan beş yüz sterlin, efendim.”

Şaşkın ve hoşgörülü gülümsemesini hatırlıyorum. Dökümlü kumaşla kaplı kanepeler, yumuşacık minderler, eski aynalarla altın yaldızlar ve kat kat şifonlar içinde uzun bacaklarını üst üste atmış Kontes, hâlâ gözümün önünde. Kont şaşkınlık ve merak karışımı yüz ifadesiyle beni süzmeye devam ediyordu. Kontes de öyle. Sonra vardıkları sonucu karşılaştırtırcasına baktılar.

“Peki, çok yazık, David. Çünkü beni görmeye geldiğini haber alınca, sevgili babanın girişimlerine ya-

tırdığım yüklü paranın bir kısmını bana getirdiğini ummuştum.”

Bu şaşırtıcı yanıtı nasıl karşılık verdim, olması gerektiği gibi hayret ettim mi, hâlâ bilmem. Bir an için zaman ve mekân duygumu yitirdiğimi hatırlıyorum, sanırım bunda, kısmen likörün etkisi vardı, kısmen de ne diyecek bir sözüm ne de onların oturma odasında oturmaya hakkım olduğunu ve yapılacak en iyi şeyin özür dileyip kalkıp gitmek olduğunu anlamamın. Birden, odada tek başıma kaldığımı fark ettim. Bir süre sonra ev sahibiyle ev sahibesi geri geldiler. Kont tatlı tatlı gülümsüyordu, rahatlamıştı. Kontes bilhassa keyifli görünüyordu.

“Öyleyse, David” dedi Kont, her şey affedilip unutulmuşçasına. “Neden gidip birlikte yemek yerken, daha güzel şeylerden konuşmuyoruz?”

Evin elli metre ilerisinde, sevdikleri bir Rus lokantası vardı. Aklımda kaldığı kadarıyla avuç içi kadar bir yerdi, içeride sadece üçümüzüzdük, bir de balalaykanın tellerine dokunan geniş beyaz gömlekli bir adam. Yemek sırasında, Kont daha güzel şeylerden konuşurken Kontes tek ayakkabısını çıkarmış, naylon çorabın altındaki başparmağıyla bacağını okşuyordu. Küçük dans pistinde çıktığımızda, bana “Dark Eyes” şarkısını söyledi, bir yandan beni vücuduna çekerek kulak mememi emiyor, aynı anda da balalaykacıya kur yapıyor, Kont ise anlayış gösteriyor, hoş karşılıyordu. Masaya döndüğümüzde, Kont artık yatma vaktinin geldiğine karar verdi. Kontes elimi sıkarak onun bu kararını destekledi.

Nasıl mazeretler uydurduğum aklımdan çıkmış, ama bir yolunu bulup başardım. Her nasılsa, kendime bir parkta bir bank bulmuş, bir şekilde kadının olduğumu söylediği gibi çocuk kalmayı becermiştim. Yıllar sonra Paris’te tek başınayken, o sokağı, evi ve

restoranı bulmaya çalıştım. Fakat gerçeklik onlara hiç adil davranmamıştı.

Şimdi, yarım asır sonra iki roman ve bir film çalışması boyunca, beni Panama'ya çeken şeyin Kont ile Kontes'in manyetik gücü olmadığını düşünüp kendimi kandırmıyorum; bitmek bilmeyen ergenliğin tehlikeli yakınlaşmalarından biri olarak kalsa bile o şehvetli ve arzuların giderilmediği gecenin anısı bile hafızamda yer etmişti. Panama City'ye gelişimden birkaç gün sonra, o ismi sağda solda soruşturdum. Bernaschina? Kimse duymamıştı. Kont mu? Panamalı hem de? Olmayacak şeydi sanki. Yoksa hepsi hayal gücümün ürünü müydü? Hayır.

Panama'ya romanıma konu aramak amacıyla gelmiştim. Alışılmadık da olsa başlığı hazırды: *Gece Müdürü*. Richard Onslow Roper adında, ahlaksız bir İngiliz silah satıcısının hayatını canlandıracak cinsten sahtekârların, dalkavukların ve kirli anlaşmaların peşindeydim. Sık sık yere çakılan babam Ronnie ne kadar alçaktan uçtuysa, Roper da o kadar yüksekte uçacaktı. Ronnie, Endonezya'da silah satmaya çalışmış, bu nedenle hapse atılmıştı. Roper batamayacak kadar büyüktü, ta ki Özel Kuvvetlerde eski askerden bozma, bir otelin gece müdürü Jonathan Pine kılığındaki kaderiyle karşılaşana dek.

Pine benim sırdaşımdı, onunla metresi için Luk-sor'un ihtişamında saklanacak bir yer bulmuş; Kahire ve Zürih'in lüks otellerini, kuzey Quebec bölgesindeki ormanlarla altın madenlerini keşfe gitmiş; oradan ABD Uyuşturucuyla Mücadele Dairesinin önerilerini almak üzere Miami'ye geçmiştim. Orada, bana Roper'ın silah karşılığı uyuşturucu pazarlığı için Panama

Kanalı'nın batı girişindeki Colón serbest bölgesinden daha uygun bir yer olmadığı söylendi. Colón, planının gerektirdiği gibi, Roper'ın bütün resmi dikkatlerden kaçabileceği bir yerdi.

Peki, dedim, ya Roper istemediği kimselerin dikkatini çekmeden, mallarını fiyakalı bir gösteriyle sergilemek isterse? Cevap, yine Panama, oldu. Dağlık alanlara git. Orada kimsenin soru sorduğunu duyamazsın.

Costa Rica sınır yakınlarında, Panama'nın nemli dağlık orman alanlarından birinde, Amerikalı bir askeri danışman –artık emekli olduğunda ısrarlı– bir zamanlar komünizm olarak görülen her şeye karşı, bölgedeki her uyuşturucu baronunun Birleşik Devletler tarafından desteklendiği günlerde, CIA'in altı Orta Amerika ülkesinin Özel Kuvvetler askerlerine eğitim verdiği tüyler ürpertici kampı gezdiriyor bana. Çelik halatlarla çevrilmiş, mermilerle delik deşik edilmiş, cart renklerde boyanmış, hedefler çalıların arasından sallanıyor: İspanyol sömürgelerinin birinden, göğüsleri çıplak ve elinde Kalaşnikof taşıyan bir kadın; üç kenarı kıvrık şapkası ve havada duran palasıyla yaralı bir korsan; “Ateş etmeyin, ben daha çocuğum” dercesine çığlık atarken ağzı açık kalakalmış kızıl saçlı bir kız çocuk. Ormanın kenarındaki kampta yakalanmış vahşi hayvanların tutuldukları ahşap kafesler: Dağ kaplanları, yaban kedileri, antiloplar, yılanlar, maymunlar, hepsi kapatıldıkları yerde açlıktan ölmeye ve çürümeye bırakılmış. Ayrıca pislik içindeki bir kafeste muhabbet kuşu, kartal, turna, atmaca ve akbaba artıkları.

Rehberim, bunlar çocuklara acımasız olmayı öğretmek için, diye açıklıyor. İnsafsız olsunlar diye.

Panama City’de Luis adında kibar bir Panamalı beni iktidardaki Başkan Endara ile tanıştırmak üzere başkanlık sarayı Palacio de las Garzas’a götürüyor. Saraya giderken yolda günün skandallarını anlatarak beni eğlendiriyor.

Sarayın önavlusunda dolaşırken göreceğim balıkçılar, yaygın kanının aksine, kaç kuşaktır orada yaşayan balıkçıların soyundan değil. Bunlar taklitçi, diyor Luis öfkelenmiş gibi yaparak, gecenin kör karanlığında saraya kaçak girmişler. Başkan Jimmy Carter, Panamalı mevkidaşımı ziyarete geldiğinde yanındaki Gizli Servis elemanları sarayın her yerine dezenfektan sıkmışlardı. Akşam olduğunda başkanlığın balıkçıl sürüsünün tamamı önavluda ölü yatıyormuş. Onların yerine, Colón’da ağla tutulmuş kökenleri belirsiz kuşlar, Carter’ın gelişine dakikalar kala yolcu uçağıyla buraya getirilmiş.

Endara yakın zamanda dul kaldı, ilk karısının ölümünden birkaç ay sonra da metresiyle evlendi, diye devam ediyor Luis. Başkan elli dört yaşında, gelin aldığı kadın Panama Üniversitesinde okuyan yirmi ikisinde bir öğrenci. Panama basını bunu tiye alarak Endara’ya “El Gordo Feliz” adını yakıştırdı, yani “Şen Şişko.”

Taklitçi balıkçılara hayran hayran bakarak önavluyu geçip muazzam İspanyol merdivenlerinden çıkıyoruz. Daha önceki fotoğraflarında, Endara sokak kavgacısı olarak görünür oysa beni kabul eden Endara, giydiği frakla, geniş beyaz ceket yeleğine sardığı kırmızı kuşağı saymazsak, benim Kont’a benziyor, hatta hayalimde beş yüz sterlini ondan bile istemiş olabilirim. Ayaklarının önünde, dört ayak üstüne çökmüş genç bir kadın var, Başkanın çocuklarıyla birlikte legolardan saray inşa etmeye çalışırken ünlü bir markanın blucinine sıkıştırdığı biçimli poposu göze çarpıyor.

“Tatlım” diye sesleniyor Endara ona, İngilizce söylemesi herhalde benim hatırıma. “Bak, kim var burada! Adını duymuş muydun...” falan filan.

Hâlâ yere çömelmiş duran Başkan Karısı başını kaldırıp beni tepeden tırnağa şöyle bir süzdükten sonra tekrar legolara dönüyor.

“Ama tatlım, duymuşsundur *mutlaka!*” diye üsteliyor Başkan “O enfes kitaplarını okumuştun! İkimiz de okuduk!”

Geç de olsa, içimdeki eski diplomat lafa giriyor.

“Bayan Başkan. Benim adımı duymanız için hiçbir sebep yok. Ancak Sean Connery’yi duymuşsunuzdur elbet, son filmimde oynamıştı.”

Uzun bir sessizlik.

“Yoksa siz Mr. Connery’nin arkadaşısı mısınız?”

“Öyleyim” dedim, kendisini yarım yamalak tanısam da.

“Panama’ya hoş geldiniz o zaman.”

Panama’da zengin ve ünlü kim varsa, boy gösterdiği Kulüp Birliğinde, bir kere daha, Kontes’in eşi olduğu varsayılan Panama’nın Fransa Büyükelçisi, markasız Scotch viski satıcısı Kont Mario da Bernaschina’yı soruyorum. Kimse hatırlamıyor ya da hatırlamak istemiyor. Uzun süren araştırmaların sonunda, Roberto adında yorulmak nedir bilmeyen Panamalı bir arkadaştan öğreniyorum ki, o Kont yalnızca gerçek değil, aynı zamanda ülkesinin değişken tarihinde önemsiz bir rol oynayan biriymiş.

Kont unvanı, ne demekse “İsviçre üzerinden, İspanya’dan gelmiş.” Kendisi Panama Başkanı Arnulfo Arias’ın dostuymuş. Arias darbeyle Torrijos tarafından devrilince, Bernaschina bir koşu Panama Kanalı’nın

Amerikan Bölgesi'ne giderek Arias'ın eski Dışişleri Bakanı olduğunu iddia etmiş. Böyle bir şey yokmuş elbette. Buna rağmen, yıllarca lüks bir yaşam sürmüş, ta ki bir akşam Amerikan kulüplerinden birinde, mükellef olduğunu tahmin ettiğim yemek masasında, Torrijos'un gizli polisi onu kaçırana dek. Kötü nam salmış La Modela cezaevine atılarak devlete komplo kurmak, ihanet etmek ve fesat karıştırmakla suçlanmış. Üç ay sonra esrarengiz bir biçimde salıverilmiş. Yaşlılığında, yirmi beş yıl boyunca Panama diplomatı olarak hizmet etmekle övündüyse de Panama dışişlerine asla bu kadar dahil olmamıştı. Hele Panama'nın Fransa Büyükelçisi hiç olmamıştı. Kontes'e gelince, tabii gerçekten öyleyse, hakkında hiçbir şey bilinmiyordu: Çocukluk hayallerim yerli yerinde durabilirdi. Markalanmamış viski fiçilerine ve kimin kime beş yüz sterlin borcunu ödemediği –ortada bir borç varsa elbet– konusuyla ilgili kesin olan tek şey, bir şarlatan başka bir şarlatanla karşılaştığında ikisi de kazıklandıkları masalını okurdu.

Ülkelerin de karakteri olur. *Gece Müdürü* romanında Panama, figüran olarak göründükten sonra, tasarladığım yeni romanda afişe adını yazdırmakta ısrarlı, hem de üstünden beş yıl geçmesine rağmen. Kahramanım olacak kişi, casuslar dünyasının ihmal edilmiş sakinlerinden, bir istihbarat kalpazanı ya da meslek argosuyla, seyyar satıcı. Doğru, *Havana'daki Adamımız* romanında Graham Greene, kalpazanın üstlendiği işten övgüyle söz ediyordu. Oysa zavallı Wormold'un düzmece tüyoları aniden savaş çıkarmamıştı. Bense gülünç bir durumdan trajedi yaratmak istiyordum. Panama hâlâ işgali altındayken, Birleşik Devletler orayı istila etmekle fevkalade bir iş başarmıştı. O za-

man bırakalım, benim seyyar satıcının kotardığı istihbarat sayesinde ikinci kere istila etsin.

İyi de seyyar satıcı rolünü kim oynayacaktı? Sosyal açıdan önemsiz, iyi huylu, masum, cana yakın, dünya oyununu oynamayan, ancak bütün bunlardan dolayı köle gibi çalışkan biri olmalıydı. En sevdiklerine bağlı olması gerekiyordu: Karısına, çocuklarına, işine. Hayalperest olmalıydı. İstihbarat servislerinin hayalperestlere düşkün oldukları bilinir. En ünlüleri –biri Allen Dulles mesela– kendi çaplarında hayalperesttirler. Büyük, sağlam, nüfuzlu ve safdil kimselerle dirsek temasında bulunduğu bir hizmet sektöründe yer almalıydı. Ünlü bir kuaför olabilirdi mesela, bir Figaro? Antikacı? Galeri sahibi?

Veya terzi?

Sadece iki veya üç kitabım için dürüstçe, “İşte başladığı yer burası” diyebilirim. *Soğuktan Gelen Casus*, Londra havaalanında, kırk yaşlarında tıknaz bir adamın barda yanındaki tabureye kurulup pardesüsünün ceplerinden bir avuç dolusu altı kadar ülkenin madeni paralarını çıkarıp bara saçmasıyla başlamıştı. Boksörler gibi kocaman elleriyle tek bir para cinsinden yeteri kadar bulana dek, bozuklukları dikkatle ayıklamıştı.

“Duble Scotch” sipariş etti. “Buz falan koyma.”

Ağzından duyup duyacağım bu kadardı ya da şimdi bana öyle geliyor, ama sesinde hafif bir İrlandalı tınısı yakaladığımı sanıyordum. Bardağı önüne geldiğinde, dudaklarını içki alışkanlığı olan deneyimli bir hareketle içine daldırıp iki yudumda kafasına dikmişti. Sonra sağına soluna bakmadan kalkıp gitti. Tek bildiğim meteliksiz bir uçak yolcusu olduğuydu. O adam her kimse, *Soğuktan Gelen Casus* romanındaki casusum Alec Leamas oldu.

Bir de Doug vardı.

Londra'ya ziyarete gelen Amerikalı bir arkadaşım, West End Mount Street'te bulunan terzisi Doug Hayward'ın işyerine uğramamızı öneriyor. Doksanlı yılların ortasındayız. Arkadaşım Hollywood'dan. Doug Hayward kadın erkek çok sayıda sinema oyuncusunu giydirir, diye anlatıyor. Nedense, terzileri otururken görmeyi beklemezsin, ancak Doug ile karşılaştığımızda onu berjer koltuğa kurulmuş, telefonla konuşurken görüyoruz. Sık sık oturmasının nedenini, sonradan bana şöyle açıkladı: Uzun boyluydu ve müşterilerine tepeden bakmak istemezdi.

Telefonda konuştuğu bir kadın ya da ben öyle sanıyorum, çünkü sözlerinin arasına, bol bol canımlar, tatlımlar, kocaya göndermeler serpiştiriyor. Tiyatrocu edasıyla ve buyurgan bir ses tonuyla konuşurken, Cockney izlerinden kurtulduğu seziliyor, fakat sesi hâlâ o dalgada çıkıyor. Doug dükkâna gelen müşterilerle fiyakalı sohbetler edebilsin diye gençliğinde güzel konuşmayı öğrenmek için epey zaman harcamış. Derken altmışlı yıllarda, fiyakalı konuşmalar gözden düşmüş, yerini yöresel dil almış, en azından Doug'ın devamlı müşterilerinden aktör Michael Caine sayesinde Cockney o döneme damgasını vurmuştu. Öte yandan Doug'ın fiyakalı konuşma tarzını öğrenmesi boşuna değildi. Her ne kadar fiyakalı müşteriler tozutup avam konuşmayı öğrenmiş olsa da, Doug bu tarza sadık kalmış.

“Bak tatlım, dinle” diyor telefona. “Senin kocanın sağda solda gönül eğlendirdiğini duyduğuma üzül-düm, severim ikinizi de. Ama bir de şöyle bak. Siz birlikte olduğunuzda, sen de onun metresi sayılırdın, sürekli beraber olduğu bir kadın vardı. Sonra ondan kurtulup metresiyle evlendi.” Etkili olması için es veriyor, artık bizim de kulak kabarttığımızın farkında.

“Demek ki ortada bir boşluk var, değil mi, tatlım?”

“Terzilik tiyatro oyununa benzer” diye anlatıyor Doug birlikte öğle yemeği yerken. “Kimse bana bir takım elbiseye ihtiyacı olduğu için gelmez. Dedikodu yapmaya gelirler. Gençliklerini bulmaya ya da hoşbeşe. Ne istediklerini biliyorlar mı? Elbette hayır. Herkes Michael Caine’i giydirebilir, peki ya Charles Laughton’ı? Takım elbiseden *anlayan* biri gerek. Geçen gün bir adam gelmiş, bana neden Armani gibi takımlar dikmediğimi soruyor. ‘Dinleyin’ dedim. ‘Armani benden çok daha iyi Armani takımlar yapar. Eğer Armani istiyorsanız, Bond Street’e gider, altı yüz kâğıda kıyıp kendinize bir takım alırsınız.’ ”

Terzime, Hayward değil, Pendel adını uygun buldum romanıma da Beatrix Potter’ın *The Tailor of Gloucester* kitabına üstü kapalı bir selam gönderen Panama Terzisi adını verdim. Ailesinin bir tarafını Yahudi kökenli yaptım, çünkü ilk Amerikalı film yapımcıları gibi, o tarihlerde terzilik yapanların çoğu Orta Avrupa’dan gelip East End mahallesine yerleşmiş kimse-lerdi. Pendel ismi de sarkaç anlamındaki pandül sözcüğünün Almanca karşılığıdır, çünkü onun hakikat ile icat arasında ileri geri gidip geldiği fikri hoşuma gitmişti. Şimdi bana tek gereken, Pendel’e iş verecek ve kendi cebini doldurmak üzere onu kullanacak, gözden düşmüş iyi aile çocuğu, Britanyalı bir hovar-daydı. Hoş, benim gibi, Eton’da ders vermiş biri için ortalık bunlarla doluydu.

26

Çok Gizli Görev

Ona veda edeli sadece birkaç yıl oldu, ama bunun ne zaman veya nerede olduğunu söyleyemem. Onu yak-tık mı, yoksa gömdük mü; bunu kasabada mı, yoksa şehir de mi yaptık; adı Tom muydu, Dick veya Harry miydi; cenazesi Hıristiyan usullerinde bir tören miydi, başka bir dine göre yapılan bir tören mi, bunları da size söyleyemem.

Adına Harry diyeceğim.

Harry'nin karısı cenazede dimdik duruyordu, elli yıldır evliydi. Harry'nin çanına ot tıkayacak cinsten biriydi, komşular alaya alırlardı. Mahalleli Komünist Parti belgeleri aradıklarını sanan polise, evlerini talan ettirmişti. Bir de çocuk vardı, artık büyümüştü, o da okulda ve daha sonraki yaşantısında benzer aşağılan-malara maruz kalmıştı. Ancak size, onun bir kız ço-cuğu mu erkek çocuğu mu olduğunu söyleyemem; ne

de Harry'nin koruma altına aldığına inandığı dünyanın güvenli bir köşesinde mi bulunduğunu. Dul kalan eşi, baskı altında hep yaptığı gibi metanet gösteriyordu, fakat yetişkin çocuk, annenin gözden kaçmayan dik bakışlarına rağmen üzüntüden çökmüştü. Hayat boyu çektiği zorluklar ona tahammülü öğretmişti ve çocuktan da aynısını bekliyordu.

Cenazeye gittim, çünkü uzun zaman önce Harry benim sorumluluğumdaydı, bir bakıma kutsal emanet sayılırdı; hassastı da, ilkençlik yıllarından itibaren bütün enerjisini, ülkesinin algılanan düşmanlarına hırslanmaya yönelterek onlara benzemişti. Partinin öğretisini iyice içselleştirene dek yalayıp yutmuştu. Eski halini unutacak hale gelene dek zihniyetini eğip bükmüştü. Bizim yardımımızla, düşünmeyi ve bir fikri sanki kendi düşüncesiymiş gibi pattadak söylemeyi öğrendi. Yine de sorumlu amiriyle, haftalık görev toplantılarına gülücükler saçarak gelmeyi başardı:

Keyfin yerinde ha, Harry? derdim.

“Gıcır, teşekkürler. Siz de iyisiniz, ya hanım?”

Partinin bütün pis işlerini üstlenmişti Harry, akşamları ve hafta sonları diğer yoldaşların kurtulmaktan hoşnut olduğu işleri o görürdü. Sokak köşelerinde *Daily Worker* satar veya satmayı beceremez, elinde kalanları bir yere atar, bunu örtbas etmek için ona verdiğimiz parayı gidip teslim ederdi. Sovyet kültür ataşeliklerini ve KGB'nin üçüncü kâtiplerini ziyaret ederek ayak işlerini görür, yetenek avcısı gibi görünür, yaşadığı semtte teknik sektörlerle ilgili dolaşan dedikoduları toplamak için bunaltıcı görevleri kabul ederdi. Eğer bu yolla bilgi toplayamazsa, zararsız olduğuna inandığımız bilgileri ona biz sağlardık.

Giderek dava uğruna çalışıp özveri gösterdikçe, değer verilen bir yoldaşa dönüştü Harry. Rolünü elinden geldiğince iyi oynamasına rağmen, tabii biz de, istihbarat piyasasında kayda değer bir eyleme nadiren dönüşen, yarı gizli işler için güvenilir biri oldu. Başarısızlığın ne önemi var diyerek onu teskin ederdik, çünkü doğru yerde doğru kişiydi, dinleme menzili-
lindeydi. Eğer bir şey duymazsan, derdik, sorun değil, çünkü böylece bizler, gece biraz daha rahat bir uyku çekebiliriz. Harry de neşeyle, pekâlâ John, derdi –ya da adımı nasıl biliyorsa, öyle– birisinin pislikleri temizlemesi gerek, değil mi, ya? Tabii, Harry, derdik, birisinin yapması gerek, onlardan biri olduğun için sağ ol.

Zaman zaman, herhalde moralini yükseltmek için, uyuyan hücrelerin sanal dünyasına daldardık birlikte: Eğer Kızılar gelecek olursa Harry, uyandığında, kendini sorumlu olduğun bölgede, parti şefi olarak bulacaksın; işte o zaman o alçakları geldikleri gibi denize dökecek olan direniş hareketinin bağlantısı sen olacaksın.

Bütün ciddiyetimizle, radyo vericisini sakladığı tavan arasından çıkarıp tozunu silerek, hayali yeraltı karargâhına uyduruk mesajlar göndermesini, cevap olarak yine uyduruk mesajlar almasını seyrederdik; hepsi de Britanya'nın her an Sovyet işgali altına girme olasılığına karşı pratik yapmak adına yürütülürdü. Bunları yaparken kendimizi biraz salak hissederdik, tabii Harry de, ama işimizin bir parçasıydı ve biz de yerine getirirdik.

Gizli dünyadan ayrıldığımdan beri, Harry ile karısının hatta başka Harrylerin ve onların eşlerinin saiklerine epey kafa yordum. Psikiyatristler, Harry'yi görseler bayram ederlerdi, ama Harry de onlarla çok eğlenirdi. "Peki, o zaman ne yapmam gerekiyor?" diye sorardı. "Partinin lanet olası ülkeyi gözümün önünde çalmalarına izin mi vereceğim?"

İkili oynamak hiç hoşuna gitmezdi Harry'nin. Görevinin getirdiği bir yük olarak katlanırdı buna. Ona çok düşük bir ücret öderdik, eğer daha fazla ödeseydik mahcup olurdu. Zaten parasını zevkle harcayamazdı. Biz de ona cüzi bir gelir, cüzi bir emeklilik parası verdik, adına da geçimlik dedik ve güvenlik çerçevesinde ona gereken bütün saygı ve dostluğu gösterdik. Zaman içinde Harry ve iyi bir yoldaşın eşini oynayan karısı gizli gizli, hafiften dindar ke-sildiler. Benimsedikleri dinin papazı, onlara iki sıkı komünistin neden böyle dua etmeye geldiklerini hiç sormamıştı belli ki.

Cenaze töreni sona erdiğinde arkadaşları, ailesi ve parti yoldaşları dağılırken hoş bakışlı, pardesülü ve siyah kravat takmış bir adam arabama yaklaşarak benimle tokalaştı. "Ofisten geliyorum" diye mırıldandı çekingen bir tavırla. "Bu ay içinde Harry üçüncü oldu. Hepsi aynı zamanda ölüyor sanki."

Harry de komünistlerin, sevgili yurtlarını yıkmayı kafaya koyduklarına ve bu konuda bir şeyler yapmaları gerektiğine inanmış, onuruyla mücadele eden zavallılardan biriydi. Kızıkların kendilerine göre yeterince iyi niyetli bir grup idealistler olduklarını, ama yollarından biraz saptıklarını düşünürdü. Bu nedenle ömrünü doğru bildiklerine adadı ve Soğuk Savaşın meçhul bir askeri olarak öldü. Bölücü olduğu varsayılan örgütlere casus sızdırma işi çok eskilerden beri süregelen bir uygulamadır. Kim Philby'nin, Sovyetlere çalışan çifte ajan olduğu haberini aldığı anda, J. Edgar Hoover'ın şöyle dediği rivayet edilir:

"Söyleyin onlara, İsa Mesih'in yanında bunlardan on iki tane vardı, biri çifte casustu."

Bugün, gizli görevdeki polislerin barış ve hayvan hakları derneklerine sinsice girdiğini ve sevgililerine, babalık ettikleri çocuklara kendilerini sahte kim-

liklerle tanıttıklarını okuduğumuzda irkiliriz; çünkü hedefler, aldatılmayı ya da harcanmayı asla hak etmezler. Neyse ki Harry bu yola girmemişti, yaptığı işin ahlaki açıdan haklılığına inanırdı. Enternasyonal komünizmi ülkesinin düşmanı diye bilmiş, Britanya'daki tezahürlerini de yurdundaki düşmanlar olarak görmüştü. Tanıdığım hiçbir Britanyalı komünist bu görüşü paylaşmazdı. Olsun, Britanya'daki kurulu düzen paylaşıyordu ya, bu da yeterdi Harry'ye.

27

Savaş Ağalarını Avlarken

Romanın her şeyi hazırды, başlığı bile: *Gizemli Melodi*. Londra ve Doğu Kongo'da geçiyordu, ana karakteri Salvo (Salvador'un kısaltılmışı) adında, yoldan çıkmış İrlandalı bir misyonerle Kongolu bir kabile reisinin kızının oğluydu. Ateşli Hristiyan misyonerler, Salvo'nun beynini yıkamış ve babasının işlediği varsayılan günahların bedelini ona ödetmişlerdi, dolayısıyla kendi derdime yanarken onunla özdeşleşmek benim için zor değildi.

Kongolu üç savaş ağası tanırdım, her biri Salvo'nun yetiştiği kabilenin veya sosyal grubun reisiydi. Britanyalı ve Güney Afrikalı paralı askerlerden kurulu küçük müfrezelerin her biriyle ayrı ayrı yiyip içmişliğim vardı, böylece hikâyenin sayfada nasıl ilerlediğine bakarak içindeki karakterlerin isteklerine ve kaprislerine uygun düşecek bir kurgu tasarladım.

Doğu Londra'da bir hastanede çalışan, Kivu bölgesinden Kongolu genç ve güzel bir hemşirenin tek arzusu kendi insanlarının yanına dönmekti. Kadını hastane koridorlarında yürüttüm; bekleme odalarında oturarak, girip çıkan doktorlarla hemşireleri seyrettirdim. Nöbete kalacakların listesini çıkardım, yorgun kadın hemşireler gruplar halinde yatakhanelerine, pansiyonlara yürürken belli bir mesafeden onları takip ettim. Londra'da ve Ostend'de Kongo'dan gelmiş gizli sürgünlerle saatlerce vakit geçirip toplu tecavüz ve infazlarla ilgili anlattıklarını dinledim.

Yine de küçük bir engel vardı. Anlattığım ülke hakkında ilk ağızdan hiç bilgi sahibi değildim, ayrıca yerli halkla ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Benim paralı askerlerin başındaki Maxie tarafından Kivu'da iktidarı ele geçirmek uğruna yapılan bir operasyona zorla sokulan üç Kongolu savaş ağasının, gerçek kişilerle alakası yoktu, söylentilere ve temelsiz hayal gücüme dayanarak kurguladığım robot resimlerden ibaretiler. Geniş Kivu bölgesine ve başkenti Bukavu'ya gelince, bunlar da eski seyahat rehberleriyle internetten derlenmiş hiç görmediğim hayali yerlerdi. Hepsini hayatımın bir anında, ailevi sebeplerle seyahat edemediğim sırada kurgulamıştım. Ancak şimdi bir yıl önce yapmam gerekeni daha iyi koşullarda gerçekleştirmekte özgürdüm, yani oraya gidebilirdim.

Cazibesi dayanılır gibi değildi. Yirminci yüzyılın başında, Afrika'daki büyük göllerin en yüksek rakıma sahip ve en güzeli olan Kivu Gölünün güney ucunda Belçikalı sömürgeciler tarafından kurulmuş olan Bukavu adeta kayıp bir cennetti. Begonvillerle süslü geniş sokakları, gölün kıyısına inen yamaçlara kondu-

rulmuş yemyeşil bahçeli villalarıyla sisler altındaki Shangri-La'daydım' sanki. Etraftaki tepeleri örten volkanik toprak, tıpkı seyahat kitaplarında yazdığı gibi çok verimli; iklim öyle ılıman ki, burada yetişmeyecek bir meyve, bir çiçek ya da sebze neredeyse yoktur.

Doğu Kongo aynı zamanda bir ölüm tuzağıydı. Bunu anlatan kitaplarda da okumuştum. Sahip olduğu zenginlikler asırlardır, Ruandalı başboş milislerden tutun Londra, Houston, Petersburg ya da Pekin'de şatafatlı işyerleri olan fırsatçı kurumlara kadar yırtıcı insanın her türünü cezbetmişti. Ruanda soykırımından beri Bukavu mülteci krizi ön saflardaydı. Ruanda sınırından kaçan Hutu isyancılar, şehri kendilerini oradan sürmüş hükümetten hınçlarını almak için üs olarak kullanıyorlardı. Birinci Kongo Savaşı diye bilinen çarpışmalarda şehir harabeye dönmüştü.

Peki, şimdi neye benziyordu? İnsana ne hissettiriyordu? Bukavu, benim kahramanım Salvo'nun doğduğu yerd. Yakınlarda bir yerlerde, çalılıkların arasına bir Katolik ruhban okulu gizlenmişti; bir kabile kadınına kapılmış yüce gönüllü ve aldatılmaya müsait İrlandalı papaz olan Salvo'nun babasını barındıran yer. O papaz okulunu bulmak hoş olacaktı.

Michela Wrong'ın *In the Footsteps of Mr. Kurtz* adlı çalışmasını okumuş, çok beğenmiştim. Kongo'nun başkenti Kinşasa'da da yaşayan Wrong, tam on iki yılını Afrika kıtasında geçirmişti. Reuters için Ruanda'dan haberler yapmış, soykırımdan sonra da BBC için bilgi toplamıştı. Kendisini yemeğe davet ettim. Yardımı dokunabilir miydi? Olabilirdi. Acaba Bukavu'ya kadar

* Shangri-La. Britanyalı yazar James Hilton'ın 1933'te yazdığı *Kayıp Ufuklar* romanında geçen hayali bir şehir –çn.

bana eşlik edebilir miydi? Olabilirdi, ama şartları vardı. Jason Stearns da gelecekti.

Yirmi dokuz yaşında, çok dil konuşan Afrikalı akademisyen Jason Stearns, aynı zamanda Uluslararası Kriz Grubunda uzman analist olarak yer alıyordu. Bana göre neredeyse inanılmaz da olsa, Bukavu'da üç yıl boyunca Birleşmiş Milletler'e siyasal danışmanlık hizmeti vermişti. Fransızcası akıcıydı, ayrıca Svahili ve çok sayıda Afrika dilini konuşurdu. Kongo'da, Batının önde gelen yetkili ağızlarından biriydi.

Hayret verici bir noktaysa hem Jason hem de Michela'nın Doğu Kongo'da kendilerine göre profesyonel amaçlarının olmasıydı. Oraya yapacakları ziyareti benimkiyle aynı tarihe denk getirmeyi kabul ettiler. Romanımın utandırıcacak kadar eksik ilk taslağını okuyup içindeki pek çok yanlış bulup çıkardılar. Yine de tanışmaya can attığım kimseler ve görmek istediğim yerler konusunda romanım onlara bir fikir vermişti. Listemin ilk sırasında üç savaş ağası yer alıyordu; sonra Katolik misyonerler, papaz okulları ve Salvo'nun çocukluğundaki okullar geliyordu.

Dışişleri Ofisinin önerisi gayet netti: Doğu Kongo'ya seyahat etmeyin. Fakat Jason'm kendi kaynakları vardı, Bukavu'da ortalığın sakın olduğunu belirtti, ancak kırk bir yıldır ilk kez çok partili bir seçime giden Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde gergin bir hava vardı. İki yol arkadaşım açısından, bu durum oraya gitmek için eşsiz bir zaman demekti, tabii benim ve karakterlerim için de, çünkü roman aynı seçimlere giden günlerde geçiyordu. 2006 yılıydı, yani Ruanda soykırımından bu yana on iki yıl geride kalmıştı.

Şimdi dönüp baktığımda, onları beni de yanlarına almaya razı ettiğime biraz utanıyorum. Eğer bir şeyler ters gidecek olsaydı; ki Kivu söz konusu olduğunda bu zorunluydu aslında, o zaman pek çevik ol-

mayan ve saçları ağarmış yetmişlik bir ihtiyar ayaklarına dolanırdı.

Bizim cip, Ruanda'nın başkenti Kigali'den ayrılıp Kongo sınırına ulaşmadan çok önce, artık hayal dünyasından çıkıp gerçeğine dalmıştım. Kigali'deki Hôtel des Mille Collines'de, yani filmi yapılan Ruanda Hotelde, bunaltacak kadar olağan bir hava vardı. Gerçek hayatta otelin müdürü olup 1994'te Mille Collines Otelini palaların ve silahların dehşetinden kaçan Tutsilere gizlice sığınma imkânı sağlamış olan Paul Rusesabagina'yı canlandıran aktör Don Cheadle'ın hatıra fotoğrafını boşuna aradım.

Gel gör ki o hikâye, şimdi iktidarda olanların zihninde işlerliğini yitireli çok olmuştu. Gözlerinizi dört açarak Ruanda'da on dakika geçirdikten sonra, Tutsi hükümetinin çok baskıcı bir yönetim anlayışına sahip olduğunu görürsünüz. Bukavu'ya doğru tepeleri inip çıkarken, aracımızın camından Ruanda adaletinin işleyişi gözümüze ilişiyordu. İsviçre vadilerinden birine yakışacak kadar özenle düzenlenmiş kırlarda, köylüler yaz okuluna giden çocuklar misali halkalar halinde yere çömelmişlerdi. Ancak öğretmenler yerine, ortalarında pembe mahkûm elbiseli adamlar ya el kol hareketleri yapıyor ya da başlarını eğmiş duruyorlardı. Soykırım zanlılarının yargılanmasında mahkemelerin yükünü azaltmak için, Kigali'de geleneksel köy mahkemeleri geri gelmişti. Herhangi biri suçlamada bulunabilir, herhangi biri savunmayı üstlenebilirdi. Fakat yargıçları atayan yeni kurulan hükümetti.

Kongo sınırına bir saat kala anayoldan saptık, soykırımcıların kurban ettiklerinden bazılarını görmek üzere bir tepeyi tırmandık. Eskiden ortaokul

olan bir bina, itinaıyla düzenlenmiş vadilere bakıyordu. Canını zor kurtarmış okul müdürü bize sınıfları gezdirdi. Ölüler –hem de yüzlercesi, ailelerin tamamı, hepsi kendi güvenlikleri için bir araya toplanmaya ikna edilmiş ve her biri kolay av olmuştu– dörtlü, altılı kümeler halinde ahşap paletlere yatırılmış, sulu una benzeyen katılaşmış bir karışımla kaplanmışlardı. Yüzüne maske takmış bir kadın, elindeki kovadan aldığı karışımla üstlerini bir kat daha sıvıyordu. Daha ne kadar sürdürecekti bu sıvama işini? Ne kadar dayanırlardı? Çoğu çocuktuk. Çiftçilerin, kendi hayvanlarını kendi kestikleri bir ülkede, bu yöntemle başvurmak doğaldı: Önce tendonları kesersin, sonrasını aceleye getirme. Eller, kolları ve ayaklar ayrı ayrı sepetlerde saklanırdı. Kandan kahverengiye dönmüş, çoğu çocuk bedeninde yırtık giysiler devasa toplantı salonunun saçaklarına asılmıştı.

“Ne zaman gömeceksiniz?”

“İşleri bitince.”

İşleri, her şeyin gerçekten yaşandığını kanıtlamaktı.

Kurbanların onları teşhis edecek, onlar için yas tutacak veya onları defnedecek hiç kimseleri yok, diye açıklıyor rehberimiz. Yas tutacak olanlar da öldü. Olaylardan şüphe edenleri veya olanları inkâr edenleri susturmak için cesetleri sergiliyoruz.

Yol boyunca, ABD askerlerinin giydiği tarzda yeşil üniformalı Ruanda birlikleri görülüyordu. Kongo sınırı kapısı, Ruzizi Nehrinin aktığı yatağın üzerindeki demir köprünün karşı yakasında, yıkık dökük bir barakadan ibaret. Bir grup kadın memur, kaşlarını çatıp pasaportlarımızla aşı sertifikalarımızı incelerken, başlarını sallayarak aralarında konuşuyorlar. Bir ül-

kede ne kadar kargaşa varsa, bürokrasisi de o kadar karmaşık olur.

Neyse ki Jason yanımızda.

İçeriden bir kapı güm diye açılıyor, karşılıklı sevinç çığlıkları atılıyor. Jason gözden kayboluyor. Kutlama kahkahaları çın çın öterken belgelerimizi geri veriyorlar. Ruanda'nın mükemmel asfalt yollarıyla vedalaşarak otelimize doğru beş dakika boyunca, Kivu'nun kırmızı toprak yollarındaki dev çukurlara bata çıka ilerliyoruz. Benim Salvo gibi Jason da Afrika lehçelerinde usta. Sınırlar gerilince önce kendi de heyecana katılır, sonra sıra, usul usul karşısındakileri yatıştır-maya gelir. Bunu taktik bir davranış olarak değil içgüdüsel olarak yapıyor. Çatışmaların çocuğu, doğuştan uzlaştırmacı olan, Salvo'nun da tıpkı böyle yaptığını hayal edebiliyorum.

İhtiyatı elden bırakmadan, ziyaret ettiğim her çatışma ortamında, sanki gizli bir kuralmışçasına, siparişle haber yapan gazetecilerin, casusların, yardım görevlileriyle fırsatçıların buluştuğu bir demlenme mekânı mutlaka bulunur. Saygon'da, burası Continental Oteldi; Phnom Penh'de Phnom Oteli; Vientiane'de Constellation; Beyrut'taysa Commodore. Bukavu'da da akıllıca yerleştirilmiş kulübelerle çevrili, sömürge mimarisinde yapılmış, göl kenarındaki güvenli alçak bir villa olan Orchid Otel. Sahibi, görmüş geçirmiş Belçikalı bir yerleşimciydi, eğer ölen kardeşi onu güvenli bir yere kaçırmamış olsaydı, Kivu'daki savaşımlardan birinde, kan kaybından çoktan can vermiş olurdu. İleri yaşlarda bir Alman kadın, yemek salonunun bir köşesinde oturmuş, karşısındaki yabancılara Bukavu'da yalnızca beyazların ya-

şadığı ve Alfa Romeo aracını bulvardan aşağı saatte doksan kilometreyle sürdüğü günleri özlemle anlatıyor. Ertesi sabah, aynı hızla olmasa da onun sözünü ettiği yolu keşfe gidiyoruz.

Bulvar geniş ve dümdüz ilerliyor, ancak Bukavu'daki her cadde gibi çevredeki dağlardan akan kırmızı yağmur sulanıyla delik deşik. Evler, yuvarlatılmış köşeleri, yüksek pencereleri ve sinemalardaki eski orgları andıran sundurmalarıyla, *art nouveau* içinden düşüp gelmiş değerli taşlar adeta. Şehir beş yarımadanın üstüne kurulmuş, daha şiirsel bir anlatımı tercih eden seyahat rehberlerinde, "göle daldırılmış yeşil bir el" diye geçer. En büyükleri ve bir zamanlar en revaçta olan Zaire'nin deli kral-imparatoru Mobutu'nun nice konutundan birini barındıran La Botte'ydi. Girmemize engel olan askerler bize, villanın yeni Kongo Başkanı, Marksist-Maoist bir devrimcinin Kivu doğumlu oğlu Joseph Kabila için baştan aşağı yenildiğini söylediler. Kabila'nın babası, 1997 yılında Mobutu'yu iktidardan devirmiş, ancak dört yıl sonra kendi korumaları tarafından öldürülmüştü.

Gölün üzerini dumanlı bir pus kaplar. Ruanda sınırını onu boydan boya ayırır. La Botte'nin ucu doğuya kıvrılır. Burada balıklar küçüktür. Yarı kadın, yarı timsah göl canavarına *mamba mutu* derler. En sevdiği yiyecek insan beynidir. Rehberime kulak verirken, hiç kullanmayacağımı bile bile bütün bunları not ediyorum. Fotoğraf makineleri bana göre değil. Çalışırken not alınca düşünceler belleğime yerleşir. Oysa fotoğraf çektiğimde, makine işimi çalar benden.

Katolik papaz okuluna giriyoruz. Salvo'nun babası, buradaki Din Kardeşlerinden biriydi. Penceresiz tuğla duvarlar, o sokak boyunca görülen diğer binalardakine hiç benzemiyor. Duvarların arkasında bahçeler, uydu çanakları, konuk odaları, toplantı salonları, bil-

gisayarlar, kütüphaneler ve dilsiz hizmetkârlarla dolu bir dünya vardı. Kantinde, blucin giymiş yaşlı beyaz bir papaz, ayaklarını sürüyerek kahve makinesine yürürken, bize tüylerimizi ürperten bir bakış atarak yoluna devam ediyor. Salvo'nun babası hâlâ sağ olsaydı, bu adama benzerdi diye düşünüyorum.

Kahverengiler giymiş, Kongolu bir papaz, Afrikalı Kardeşlerinin etnik nefretlerini, fazla etkili bir dille itiraf eden tövbekârlar nedeniyle, tehlike altında olduklarından yakınıyor. Dindirmeleri gereken ateşli söylemlerin kızıştırdığı öfkeyle, diyor, hepsinden çok daha aşırılık yanlısı olmaya müsaitler. İşte Ruanda'da yaşanan buydu, aslında iyi insanlar olan papazlar, kendi çevrelerindeki bütün Tutsileri kiliseye çağır-mış, sonra da orası papazın dualarıyla ya ateşe verilmiş ya da buldozerle üstünden geçilmişti.

Anlattıklarını defterime yazıyorum, onun sandığı gibi, vurucu sözlerini değil; onları, eğitimini aldığı Afrika Fransızcasının zarafetiyle ağır, genizden söylemesini ve Kardeşlerinin günahlarını aktarıırken duyduğu üzüntüyü.

Thomas, benim onu düşündüğümde o kadar farklı ki bir kere daha bütün önyargılarımı bırakıyorum. Uzun boylu hoş biri, üzerinde iyi kesimli, mavi bir takım elbise var. Bizi dört dörtlük bir diplomatik rahatlıkla karşıyor. Yarı otomatik silahlar kuşanmış nöbetçilerle korunan ev ferah ve tam bir tasarım örneği. Biz sohbet ederken, sesi kısılmış devasa televizyon ekranında futbol maçı oynanıyor. Temelsiz hayal gücümün ürünü, savaş ağalarının hiçbiri bu adama benzemiyordu.

Thomas, Banyamulenge kabilesinden. Halkı, son yirmi yıldır Kongo'da dur durak bilmeden savaşıyor.

Bu insanlar, aslen Ruandalı göçebe çobanlar, son birkaç yüzyıldır Güney Kivu'nun Mulenge dağlarındaki yüksek yaylalara yerleşmişler. Savaşma becerileri ve toplumdan kopuk olmalarıyla ünlenmişler; Ruanda ile sözde akrabalıkları nedeniyle nefret edilen bu insanlar, huzursuzluk yaşanan dönemlerde hep hedef gösterilmişler.

Yakında yapılacak çok partili seçimler durumu biraz iyileştirir mi, diye soruyorum kendisine. Verdiği yanıt iç açıcı sayılmaz. Kaybedenler haklı olarak seçimlere hile karıştırıldığını söyleyecekler. Kazananlar her şeye el koyacak ve bütün bunların sorumlusu her zamanki gibi, Banyamulengeler olacak. Onlara Batı Afrika'nın Yahudileri denmesi boşuna değil: Eğer bir şeyler ters gitse, bu mutlaka Banyamulengelerin suçu olurdu. Thomas, aynı şekilde Kongo milislerinden ulusal, tek bir ordu kurma adına Kinşasa'nın gösterdiği çabalardan etkilenmemiştir:

“Bizim çocukların pek çoğu katıldı, sonra da dağa çıktılar. Orduda bizi öldürürler, aşağılarlar, onlar adına nice savaşta çarpışıp kazanmış olsamıza rağmen.”

Bir umut ışığı var, ama diyor Thomas. Kongo'yu bütün “yabancı” kişilerden kurtarmayı iş edinen Mayi Mayi milisleri –ve bilhassa Banyamulengler– Kinşasa askeri olmanın yüksek bedelini öğreniyorlar. Ama Thomas ayrıntı vermiyor.

“Belki Mayi Mayi, Kinşasa'ya güvenmemeyi öğrendikçe, bize yakınlaşır.”

Bunu öğrenmek üzereyiz. Jason sayesinde, Kongo'nun en geniş ve namı en çok yürümüş silahlı milislerinden olan Mayi Mayilerin bir albayıyla görüşeceğiz; ki bu da benim savaş ağalarımın ikincisi.

Thomas gibi, Albay da tiril tiril çıkıyor karşımıza; üzerinde iyi kesimli mavi takım elbise yok, ama Kongo'nun uğursuz ulusal ordusunun kamuflajlı üniforması var. Kinşasa işi, haki kumaş güzelce ütülenmiş, üstüne takılmış nişanlar öğle güneşinde pırl pırl. Sol elinin parmakları altın yüzüklerle süslü. İki cep telefonu hemen önünde. Bir kafenin üstü açık alanındayız. Yolun karşısında, kum torbalarının arkasına mevzilenmiş, Birleşmiş Milletler'in mavi bereli Pakistanlı askerleri, namluların ardından bizi gözlüyor. Mücadele hayatımın ta kendisi, diye anlatıyor Albay. Vaktiyle komutasında sekiz yaşında çocuklar bile varmış. Şimdi hepsi yetişkin kimseler.

"Benim ülkemde burada olmayı hak etmeyen etnik gruplar var. Onlarla savaşıyoruz, çünkü kutsal Kongo topraklarımızdan pay talep etmelerinden korkuyoruz. Kinşasa'da hiçbir hükümete bu konuda güvenemeyiz, dolayısıyla kendi işimizi kendimiz görüyoruz. Mobutu iktidardan devrilince, palalarımızı, oklarımızı ve yaylarımızı alıp boşluğu biz doldurduk. Mayi Mayi milislerini atalarımız kurdu. Bizim deva, bizim kalkanımız."

Deva derken kastettiği, Mayi Mayilerin uçan mermilerin yönünü değiştiren veya onları suya dönüştüren sihirli güçleriydi, yani Mai.

"Size doğru ateş eden bir AK47 ile karşı karşıya kaldığınızda hiçbir şey olmaz, biliyorsun, bizim deva sahici."

Madem öyle, diye soruyorum, olabildiğince gücendirmemeye özen göstererek, Mayi Mayiler ölenleri ve yaralananları nasıl açıklıyor?

"Eğer savaşçılarımızdan biri vurulursa, bunun nedeni onun hırsız ya da tecavüzcü olmasıdır veya kurallarımızı ihlal etmiş ya da çatışmaya girerken bir yoldaşı hakkında kötü düşünceler beslemiştir. Ölüle-

rimiz bizim günahkâr insanlarımız. Büyücü hekimlerimiz onları törensiz gömerler.”

Ya Banyamulengeler? Mevcut siyasal iklimde Albay onları nasıl görüyor?

“Eğer bir savaşa daha kalkışırlarsa, onları öldürürüz.”

Kinşasa’ya nefretini kusarken, can düşmanı Thomas’ın, önceki gece dile getirdiği görüşlerini neredeyse paylaştığından habersiz:

“Kinşasa’daki o domuzlar Mayi Mayileri ötekileştirdiler. Onlar için savaştığımızı, o koca kıçlarını kurtardığımızı unutuyorlar. Bize para ödemezler, kulak vermezler. Asker olduğumuz için oy da kullandırtmazlar. Çalılıklara dönmemiz daha iyi. Bir bilgisayar kaç patlar?”

Romanımın sonundaki aksiyon sahnesi için, Bukavu havaalanına gitme vakti gelmişti. Hafta boyunca şehirde birkaç patırtı kopmuş, tek tük silahlı çatışmalar çıkmıştı. Sokağa çıkma yasağı devam ediyordu. Havaalanına giden yol Mayi Mayilerin elindeydi, ama Jason oraya gitmenin güvenli olduğunu söylüyordu, herhalde Albay’la görüşüp yolculuğumuzun güvenliğini sağladı diye düşündüm. Tam yola koyulmak üzereyken, sokağa çıkma yasağına rağmen şehir merkezinin göstericiler tarafından kapatıldığı ve lastiklerin yakıldığı haberi geldi. Anlaşıldığına göre, adamın biri karısının ameliyatı için evini dört yüz dolara ipotek ettirmiş, fakat Kinşasa’nın maaş alamayan askerleri bunu öğrenince evini basarak adamı öldürmüş ve parasını çalmıştı. Öfkeli komşular askerleri yakalayıp kilit altına almış, fakat silah arkadaşları onları geri almak için takviye kuvvetler göndermişlerdi. On beş

yaşında bir kız vurularak öldürülmüş ve kalabalık kit-
le de ayaklanmıştı.

Baş döndürücü bir hızla şehrin eğri büğrü arka so-
kaklarında ilerleyerek Goma yoluna çıktık ve oradan
Kivu Gölünün batı kıyısı boyunca kuzeye sürdük. Ha-
vaalanı yakın zamanda ciddi çatışmalara sahne ol-
muştu. Ruanda milislerinden bir grup orayı ele geçir-
miş ve defedilmeleri aylar sürmüştü. Şimdi meydan
Birleşmiş Milletler'e bağlı Hint ve Uruguay birliklerin-
ce koruma altına alınmıştı. Uruguaylılar bize enfes bir
ögle yemeği ikram ettiler, ayrıca yakın zamanda dört
dörtlük bir şölen için tekrar gelin diye üstelediler.

Bizi ağırlayan Uruguaylı'ya, "Ruandalılar geri gelse
ne yapardınız?" diye sordum.

"Vamos" dedi hiç tereddütsüz: Hadi canım.

Aslında, eğer ağır silahlar kuşanmış bir öbek beyaz
paralı asker, habersiz oraya inecek olsa, yoldaşlarıyla
birlikte ne yapacağını öğrenmek istiyordum, çün-
kü romanımda öyle oluyordu. Varsayımlarımı doğ-
rudan söylemeye çekiniyorum, ancak hangi amaçla
bu soruyu sorduğumu bilseydi bile aynı yanıt verir-
di besbelli. Havaalanını dolaştıktan sonra şehre geri
döndük. Kırmızı toprak yol şiddetli tropik sağanaktan
kapanmıştı. Bir tepeden aşağı inince, karşımızda sa-
atler önce araçların bırakıldığı otoparkın hızla göle
döndüğünü gördük. Siyah takım elbiseli bir adam,
sulara gömülen arabasının tavanına tırmanmış, elini
kolunu sallayarak yardım çağırırken, oraya toplanan
kalabalığın eğlencesi olmuştu. İçinde, iki beyaz erkek
ve bir beyaz kadınla bizim cipin gelmesiyle ortalık
daha da şenlendi. Çocuklar, göz açıp kapayıncaya ka-
dar toplanıp aracımızı iki yana sallamaya koyuldular.
Eğer Jason araçtan fırladığı gibi, onları kendi dillerin-
de aynı kahkahalarla sakinleştirmeseydi o coşkuyla
bizi göle yuvarlayabilirlerdi.

Michela için çok sıradan bir andı, aklında bile kalmamıştı. Ama ben hatırlıyorum.

Bukavu ile ilgili aklımda kalan son ve en etkileyici yer diskotek. Romanımda, ileride Salvo'nun kurtarıcısı olacak sahibi, Doğu Kongo ticari servetinin Fransız eğitimi almış vârisidir. O da bir tür savaş ağası sayılır, ancak asıl gücünü Bukavu'nun genç aydınlarıyla iş insanlarından alır: İşte bunlar.

Sokağa çıkma yasağında şehre ölüm sessizliği çökmüş. Yağmur yağıyor. Gece kulübünün girişinde ne yanıp sönen tabelalar, ne de üstümüzü arayan iriyarı adamlar var; sadece Essoldo sinemalarının önünde biriken kuyruğun, karanlığa doğru uzanan minyatürü ve loş ışıklarla aydınlatılmış taş merdivenlerin başındaki halat korkuluk kalmış aklımda. Tutuna tutuna aşağı iniyoruz. Müzik ve parlak ışıklar bizi içine çekiyor. Jason, çığlık çığlığa ona seslenenlerin siyah kollarına karşıyor. Bana anlatıldığına göre, Kongolular nasıl eğleneceklerini herkesten iyi bilen insanlar, burada da nihayet bunu yapıyorlar işte. Dans pistinin uzağında bilardo oynayanlar var ve ben de oraya yönelip izleyenlerin arasına katılıyorum. Masanın çevresindekilerin gergin sessizliği her vuruşta artıyor. Son top da deliğe giriyor. Sevinç çığlıkları atılıyor, kazanan havaya kaldırıldığı gibi salonda zafer turu atırılıyor. Barın arkasında çalışan kızlar çene çalıp kıkırdıyorlar. Bizim masadakilerden birinin Voltaire hakkındaki görüşlerine kulak kabartıyorum – yoksa Proust muydu?

Michela sarhoş birini kibarca uzaklaştırıyor. Jason dans pistindeki erkeklerin arasında yerini almış. Son sözü ona bırakıyorum:

“Kongo’nun bütün dertlerine rağmen, New York ile karşılaştırdığında, Bukavu sokaklarında göreceğin bunalımlı insanların sayısı çok daha azdır.”

Bu sözlere romanımda yer vermişimdir umarım, okuyalı o kadar uzun zaman oldu ki. Doğu Kongo, ölüm tarlalarına yaptığım son geziydi. Roman, yaşanan deneyime hakkını verir mi? Elbette vermez. Gelgelelim, aldığım eğitimi yere göğe koyamam.

28

Richard Burton Beni İstiyor

Soğuktan Gelen Casus'un Amerikalı emektar yönetmeni Martin Ritt'le ilk karşılaşmamı aklıma getirmeyi ne zaman göze alsam, üzerimdeki saçma sapan kıyafeti hatırlayıp utançtan yerin dibine girerim.

1963 yılıydı. Romanım basılmamıştı henüz. Yayın temsilcimin veya yayıncımın, belki de stüdyoda –Paramount– bir tanıdığı olan matbaada çalışanlardan birinin, gizlice ilettiği müsveddeye güvenerek kitabın film haklarını Ritt satın almıştı. Sonradan film haklarını çaldığıyla övünecekti. İleride ben de onunla aynı fikirde olacaktım. O tarihte, kendisini Connaught Hotelin Edward tarzı lüks ortamında, bana öğle yemeği ısmarlamak ve kitabımdan ötürü beni pohpohlamak için kafa dengi bazı arkadaşlarıyla ta Los Angeles'tan kalkıp buraya kadar gelme zahmetine katlanmış, cömertlikte sınır tanımayan biri olarak gördüm.

Ben de Majesteleri Kraliçenin hesabından, Batı Almanya'nın başkenti Bonn'dan gelmiştim. Otuz iki yaşında diplomat olarak görev yapıyordum ve ömrümde sinema dünyasından kimseyle karşılaşmamıştım. Çocukluğumda, bütün yaşlılarım gibi Deanna Durbin'e âşıktım, Üç Ahbap Çavuşlar'ı seyrederken kahkahadan kırılırdım. Savaş zamanı sinemalarında, Eric Portman'ın uçurduğu Alman uçaklarını vurur, Leslie Howard'la birlikte Gestapo'yu alt ederdim. (Babam Portman'ın Nazi olduğuna öyle inanmıştı ki, hapse tıklılması gerektiğini söylerdi.) Erken yaşta evlilik, küçük çocuklar ve çok az parayla, o günlerden sonra çok film izlemedim. Londra'da cana yakın bir yayın temsilcim vardı; eğer bırakmasaydı, hayatında en çok bir caz orkestrasında davul çalmaya heves etmişti. Sinema dünyası hakkında benden daha çok şey biliyordu herhalde, ama fazla bilgi sahibi olduğunu sanmam. Buna rağmen, film anlaşmasını o ayarlamıştı, ben de şen şakrak geçen öğle yemeğinin ardından imzayı atmıştım. Başka ortamlarda belirttiğim gibi, Britanya'nın Bonn Büyükelçiliğinde ikinci kâtip olarak işimin bir parçası da, ülkeye davet edilen Alman ileri gelenlerinin Britanya hükümeti üyelerini ve parlamentodaki muhalefeti ziyaretlerine eşlik etmektir; Londra'ya da bunun için gelmiştim. Zaten resmi görevimden tüyerek Martin Ritt'le öğle yemeği için Connaught'a gelirken, üzerimde, kısa bir süre de olsa Weimer Cumhuriyeti'nin başbakanı olmak gibi bir talihsizlik yaşamış Prusyalı bir devlet adamına atfen, Almanların *Stresemann* kılığı adını verdiği daracık siyah bir ceket, siyah yelek, gümüş rengi bir kravat ve gri-siyah çizgili pantolon olmasının nedeni buydu. Ayrıca Ritt'le tokalaşırken laubali bir edayla bana, ne halt etmeye böyle şef garson gibi giyindiğimi sorması bu yüzdendi.

Peki, bana böyle bir soruyu reva gören Ritt nasıl giyinmişti? Connaught'nun yemek salonunda katı kıyafet kuralları uygulanırdı. Fakat 1963'te Grill salonunda bunları esnetmeyi artık öğrenmişlerdi. Et lokantasının bir köşesinde, sinema sektöründen, saç başı ağarmış dört ahababının arasına iki büklüm oturmuş, benden on yedi yaş ve yüzlerce yıl daha büyük Martin Ritt'in üzerinde, boğazına kadar düğmelenmiş siyah devrimci gömleğiyle, beli lastikli, paçaları bileklere kadar kıvrık bol bir pantolon vardı. Başına taktığı ressam kasketinin tepesinin, aşağı değil yukarı doğru kıvrık durması onca şey arasında bana sıradışı gelmişti. Üstelik *kapalı yerde kafasındaydı* hâlâ; anlayan artık, İngiltere'nin diplomatik çevrelerinde bu, o günlerde, bezelyeyi bıçakla yemeye benzetilirdi. Bütün bunların yanı sıra yaşlanma belirtileri gösteren, bronzlaşmış ablak, Orta Avrupalı çehresi, geriye taralı ağaran gür saçları ve siyah çerçeveli gözlüklerinin ardındaki buğulu, cin bakışlarıyla, yağ bağlamış eski bir futbolcunun irikıyım cüssesine sahipti.

Ben, neden şef garson gibi giyindiğimi açıklamaya çabalarken o, yanındakilere caka satarak soruyordu: "Genç olduğumu bilmişim, değil mi?"

Bildin Marty, bildin, diyerek ona katıldılar; ne de olsa, artık öğrendiğim üzere, yönetmenler hep haklı olur.

Hatta Marty Ritt çoğu yönetmenden daha haklıydı. Bir gönül adamı olan ve ürkütücü bir hayat tecrübesine sahip, başarılı bir sinema yönetmeni idi. İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ordusunda görev yapmıştı. Komünist Partiye üye olmadıysa bile en sadık yoldaşlarındandı. Kari Marx'a arsızca hayranlık duyması

yüzünden, hem oyunculuğu hem de yönetmenliği başarıyla yürüttüğü televizyon endüstrisi onu kara listeye almıştı. Çoğu sol anlayışta bir sürü tiyatro oyunu yönetmişti hatta bunların arasında Madison Square Garden'da gösterilen Russian War Relief [Ruslara Savaş Yardımı] derneğinin hazırladığı bir oyun da vardı. Önceki yıl, Paul Newman'ın canlandığı *Hud* başta olmak üzere, uzun metrajlı peş peşe on film çekmişti. Benim romanımda, McCarthyciliğe ilişkin önceki görüşlerinden, bugünkü cılız nefretine giden bir tür geçiş noktası; tanık kürsüsüne çıkan akranlarıyla yoldaşlarının çoğunun ödleliğini, komünizmin başarısızlığa uğramasını ve Soğuk Savaşın iğrenç abesliğini bulduğunu, masaya oturduğumuz andan itibaren açıkça dile getirmekten çekinmedi.

Ayrıca Ritt, göz açıp kapayıncaya kadar anlayacağınız üzere sapına kadar Yahudiydi. Büyük Soykırım sırasında, ailesi doğrudan zarar görmemiş bile olsa – ama ben gördüklerine inanıyorum– o bütün Yahudiler için acı çekmişti ve çekmeye de devam ediyordu. Yahudi kimliği onun tutkuyla ve kolayca görülecek kadar sıkı sarıldığı, şaşmaz temasıydı. Romanımdan yapmak istediği film hakkında konuşmaya başladıktan sonra, bu iyice kendini gösterdi. Soğuktan Gelen Casus'ta, biri Londralı masum bir kütüphane memuresi, diğeri Doğu Alman İstihbaratı üyesi olan idealist iki komünist, Batının (kapitalist) davası uğruna, herkesin iyiliği için umursamazca feda edilir. İkisi de Yahudidir.

Marty Ritt için kişisel bir film olacaktı.

Ya benim için? Büyük hayat üniversitesinden edindiğim, hangi niteliklerimi sunacaktım karşılığında? Stresemann kılığını mı? Britanya'nın özel okullarından birinde, kesintiye uğramış da olsa aldığım eğitimi mi? Gözlemlere dayalı, deneyimlerimin kırıntılarıyla hayal ettiğim romanı mı? Yoksa samimiyetle itiraf

ettiği üzere, onun kendini canıgönülden adadığı dava uğruna, benim son yıllarda Britanya İstihbaratının korunaklı faaliyet alanlarında çalışıp didinerek hayatımın büyük bölümünü geçirdiğimle ilgili, neyse ki ona açıkça söyleyemeceğim, sinir bozucu gerçeği mi?

Hoş, ben buna yıllar içerisinde ulaştım. Gençliğimde kolaylıkla bağlandığım şeyleri, benim de sorgulamaya başladığımı es geçelim. Ama film yapmak uzlaştırılamaz karşıtlıkları zorla bağdaştırmaktır. Başroldeki Alec Leamas karakterinin, Richard Burton'a verilmesi bunu daha bir belirgin kılmıştı.

Rolün Burton'a verildiğini, hangi aşamada öğrendiğimi hatırlamıyorum. Connaught Grill salonunda öğle yemeği yerken, Marty Ritt bana, Leamas'ı oynayacak aktör için kimi düşündüğümü sormuş, ben de Trevor Howard'ı önermiştim. Peter Finch de olabilirdi; tek şartım, Finch'in burada, Avustralyalı değil İngiliz aksanıyla konuşmayı kabul etmesiydi. Çünkü bunun tam anlamıyla Britanyalı casusların tavırlarıyla ilgili, tam bir Britanyalı öyküsü olduğunu düşünüyordum. Çok iyi bir dinleyici olan Ritt, mesajı aldığını söylemiş, her iki aktörü de beğenmesine rağmen, ikisinin de filmin bütçesini kaldıramayacak kadar büyük aktörler olmadıklarından çekindiğini belirtmişti. Birkaç hafta sonra, bu defa Paramount'ın düzenlediği mekân turları için Londra'ya tekrar gittiğimde, rolü Burt Lancaster'a teklif ettiğini söyledi bana.

İngiliz bir adamı oynayacak, öyle mi, Marty?

Kanadalı. Burt büyük bir aktör. Burt rolü Kanadalı gibi oynayacak, David. Buna verilecek işe yarar bir cevabım yoktu. Lancaster gerçekten büyük bir aktördü, fakat benim Leamas büyük bir Kanadalı değildi.

Fakat “Açıklanmayan Büyük Sessizlik” çoktan çökmüştü bile.

Romanlarım ne zaman filme uyarlansa –ya da uyarlanmasa– önce “İlk Heyecan”, ardından “Açıklanmayan Büyük Sessizlik” gelmiştir. Bu durum birkaç ay da sürebilir, birkaç yıl da, hatta bazen sonsuza dek sürer gider. Proje suya mı düştü ya da yelken mi açtı da kimse bana haber vermiyor mu? Ayaktakımının bakışlarından uzakta, çok yüksek miktarlarda paradan söz edilir, senaryo siparişleri verilir, yazılır ve geri çevrilir, ajanslar çarpışır, yalanlar söylerlerdi. Havasız odalarda, tüyü bitmemiş kravatlı çocuklar, gençliğin verdiği yaratıcılıkla birbirlerini gölgede bırakmak için incilerini dökerlerdi. Gelgelelim Hollywood Kampının duvarları dışında sıkı istihbarat elde etmenin imkânı yoktu, çünkü William Goldman’ın ölümsüz sözleriyle, hiç kimse hiçbir şey bilmezdi.

Richard Burton ortaya çıktı, buradan sadece bu kadarını söyleyebilirim. Gelişi trompetlerle ilan edilmedi, pattadan söylendi: “David, sana haberlerim var. Richard Burton ile Leamas rolü için imzaları attık.” Telefonda bana haberi veren Marty Ritt değil, huşu derecesinde heyecana kapılmış olan Amerikalı yayıncım Jack Geoghegan’dı. “Üstelik onunla tanışacaksın, David!” Geoghegan korkusuz kitapların emektar satıcısıydı. Ayakkabı derisi işinde satış temsilcisi olarak işe başlamış, sonra Doubleday Yayınevinde satış müdürü olmuştu. Emekliliği yaklaşırken de kendi küçük yayınevini Coward McCann’i kurmuştu. Romanımın umulmadık başarısına bir de Richard Burton’ın eklenmesi düşlerinin adeta gerçekleşmesiydi.

1964’ün sonlarıydı herhalde, çünkü devlet hizmetinden ayrılmış, önce Yunanistan’a, ardından Viyana’ya tezgâh açarak bütün vaktimi yazarlığa ayırmıştım. İlk kez Birleşik Devletler’e gitmeye hazır-

lanıyordum, meğer o sıralarda Burton da Broadway'de Gielgud'un ortak yönettiği ve Hayalet'i seslendirdiği Hamlet'i oynuyordu. Yapım, sonradan sinema salonlarında gösterime girecek şekilde, kostümlü prova olarak tanıtılıyordu. Geoghegan beni oraya götürecekti, sonra da soyunma odasında Burton'ı ziyaret ederek onunla tanıştıracaktık. Papa'yla görüşecek olsak, ancak bu kadar heyecanlanabilirdi.

Burton muhteşem bir performans sergiliyordu. Salonunda en iyi yerlerde oturuyorduk. Soyunma odasına gittiğimizde Burton çok cana yakın davrandı, kitabımın ne zamandır okuduğu en güzel şey olduğunu söyledi. Ben de Hamlet'i canlandırmakta, Olivier'den daha iyi olduğunu belirttim – kendisinin de odada bulunduğunu bilmeme rağmen Gielgud'dan çok daha iyi olduğunu düşüncesizce eklemekle kalmayıp aklıma gelen herkesten daha başarılı bulduğumu bile söyledim. Ama bu karşılıklı iltifat yağmuru sırasında içten içe merak etmemek elimde değildi: Bu harika, gürül gürül Galce bariton ses ve üç misli Alfa Erkeği nasıl olacaktı da, ne karizması ne Yunan tanrılarının klasik ifade tarzı, ne de suratı çiçek bozuğu, orta yaşlı bitik bir Britanyalı casus karakterine bürünecekti?

Ayrıca o gün bilmiyor olsam da, aynı soru Ritt'in de kafasını kurcalıyordu galiba, çünkü daha sonra aralarında çıkacak savaşta takıştıkları ilk konulardan biri sahne sesini değiştirmekle ilgiliydi, Burton buna yanaşmıyordu.

Artık 1965 yılına gelmiştik, tesadüfen kulağıma çalınmıştı –hâlâ bir film temsilcim olmadığına göre demek ki, kendime bir casus edinmişim– romanımın son film senaryosunda, Burton'ın canlandırması planlanan Alec

Leamas, bir bakkalı yumruklamaktan hapse girmek yerine, psikiyatri hastanesine kapatılacak ve birinci kat-taki odasının penceresinden kaçacaktı. Romanımdaki, Leamas canını kurtarmak için psikiyatri hastanesinin yanına yaklaşılmazdı, peki orada ne işi vardı? Anladığım kadarıyla sorunun yanıtı, Hollywood gözüyle, psikiyat-rinin cezaevinden daha çekici olmasıydı.

Birkaç hafta sonra gelen haberler, Ritt gibi kendi de bir zamanlar kara listeye alınmış senaryo yazarı-nın hastalandığı, işi Paul Dehn'in üstlendiğini bildi-riyordu. Yazarın hastalığına üzülmekle birlikte ra-hatlamıştım. Dehn de Britanyalıydı. Hayran kaldığım *Orders to Kill* filminin senaryosunu yazmıştı. Üstelik aileden sayılırdı. Savaş sırasında, müttefik devletlerin casuslarına sessizce öldürme dersleri vermiş, Fransa ve Norveç'te gizli görevlere katılmıştı.

Londra'da buluştuk Dehn ile. Psikiyatri hastanesi fikrini hiç tutmamıştı ve bakkalın yumruklanmasıyla ilgili bir sıkıntısı yoktu. Leamas'ı seve seve hapse geri koyacak, gerektiği kadar orada tutacaktı. Birkaç ay sonra yorumları beklediğini belirten Ritt'in hoş notu eşliğinde, kapıma bırakılan senaryo Dehn'in eseri-ydi.

O tarihte Viyana'ya taşınmıştım, beklenmedik bir ilgi yağmuruna tutulmuş yazarların başına geldiği gibi, ben de sevmediğim bir romanla, düşümde bile görmediğim kadar parayla ve kendi yarattığım evli-lık sorunlarıyla boğuşuyordum. Senaryoyu okudum, beğenmiştim, bunu Ritt'e söyledim, sonra tekrar ro-manıma ve kendi keşmekeşime döndüm. Birkaç gün geçmişti ve gece telefon çaldı. Ritt'ti arayan, çekim-lerin başlamış olması gereken İrlanda'daki Ardmore Stüdyolarındaydı. Konuşurken sesi, rehin alınıp bo-ğazı sıkılırken, son sözlerini söyleyen bir adam gibi çıkıyordu.

Richard seni istiyor, David. Richard'ın sana öyle çok ihtiyacı var ki, sen bunları yeni baştan yazmadıkça okuması gereken satırları okumayacak.

İyi de Richard'ın repliklerinin nesi var, Marty, ben bir sorun görmemiştim?

Mesele bu değil, David. Richard seni istiyor, sen gelene kadar çekimleri durdurdu. Birinci mevki uçak biletin, oteldeki suitin bizden. İnsan daha ne ister?

Buna verdiğim yanıt –eğer Burton'ın benim için çekimi durdurduğu gerçekten doğruysa– gökteki ayı isteyebilirim, alırım da, oldu. Fakat hatırladığım kadarıyla, hiçbir şey istemedim. Üstünden yarım asır geçti, belki Paramount kayıtları başka bir şey anlatıyordur, ama sanmam. Filmimin çekilmesini öyle çok istiyordum ki, buna ne gerek gördüm ne cesaret ettim galiba. Biraz da Viyana'da kendi çevremde yarattığım karışıklıktan kaçmak istiyordum herhalde.

Belki de hâlâ öyle çaylaktım ki, bir film temsilcisinin turnayı gözünden vurmak için hayatının fırsatını yakaladığını henüz bilmiyordum. Yeşil ışık yakılmış bir film, Paramount Pictures ekibinin tamamı yerini almış, stüdyoda bedava hamburger yemekten başka bir iş yapmadan dolaşan altmış elektrikçi beklerken, dönemin en parlak sinema yıldızlarından biri, filmdeki bütün karakterler arasında en nefret edilen kişi –olacak şey mi, romanın yazarı!– paraşütle gelsin de elinden tutsun diye oynamayı reddiyor.

Kesin bildiğim bir şey varsa, o da ahizeyi yerine koymuş ve ertesi sabah Dublin'e giden uçağa binmiştim; çünkü Richard beni istiyordu.

İsteyen Richard mıydı sahiden?

Yoksa asıl isteyen Marty miydi?

Teoride, Dublin'de bulunma nedenim, Burton'ın repliklerini yeniden yazmaktı; bu da onun istediği gibi oynaması için, sahneler üstünde yeniden çalışmayı gerektiriyordu. Ancak Burton'ın istediği, her zaman Ritt'in istediği demek değildi; sonuçta kısa süreliğine onların arasını bulan kişi ben oldum. Bir sahneyi düzeltmek için, önce Ritt'le birlikte oturduğum, sonra aynı sahneyi tekrar düzenlemek için Burton'la oturduğum, derken koşa koşa Ritt'in yanına gittiğim hâlâ hatırlımda. Ama ikisiyle birden oturup çalıştığımızı hatırlamıyorum. Bu durum sadece birkaç gün sürdü; sonunda Ritt yapılan değişikliklerden memnun olduğunu açıklamış, Burton da ayak diremeyi bırakmıştı ya da bana direnmiyordu. Yine de artık Viyana'ya döneneğimi Ritt'e söylediğimde sitemde bulundu.

Birinin Richard'a bakması gerekiyor, David. Richard kendini iyice içkiye verdi. Richard'ın dosta ihtiyacı var.

Richard'ın dosta mı ihtiyacı var? Elizabeth Taylor'la yeni evlenmediler mi? Dostu değil mi o? Beyaz Rolls Royce'la sete her geldiğinde, çekimi geciktiren o değil mi; ya yanından ayrılmayan Yul Brynner ve Franco Zeffirelli gibi başka dostlara; ajanslardan ziyarete gelenlere, avukatlara; anladığım kadarıyla, farklı evliliklerinden doğmuş çeşitli çocuklarından, onların bakıcılarından oluşan Dublin'in en büyük otelinin bir katını kapatmış Burton ailesine; kuaförlere, sekreterlere ve ekipten saygısız birinin sözleriyle, papağanlarının tırnaklarını kırpan kişiye ne demeli? Bunlar varken, Richard beni mi isteyecek?

İstiyordu elbet. Alec Leamas'tı o artık.

Alec Leamas gibi, çaptan düşmüş ve tek tabanca takılan biri olarak, kariyerinde hüsrana uğramıştı, sadece benim gibi yabancı kimselerle konuşabiliyordu. O tarihte tam kavrayamamış olmakla birlikte, oynayacağı rolün unsurları için hayatının karanlık

kısımlarını soyup soğana çevirme sürecinde, ben de bilgilenme aşamasından geçiyordum. Eğer çaptan düşecek Alec Leamas sizseniz, elinizi ilk atacağınız unsur yalnızlık olmalıydı. Bu bir bakıma Burton'ın, Leamas olduğu sürece, Burton sülalesinin tamamını düpedüz düşmanı göreceği anlamına geliyordu. Madem Leamas yoluna tek başına devam ediyordu, Burton da öyle yapmalıydı. Eğer Leamas'ın pardesüsünün cebinden yarım şişe Johnnie Walker viski eksik olmu-yorsa, Burton'ın da öyle yapması gerekirdi. Yalnızlık dayanamayacağı kadar ağır geldiğinde, o şişeden ağız dolusu yudumlar alırdı – üstelik Leamas'ta olup da Burton'da kesinlikle olmayan şeyin, içki içme becerisi olduğunun kısa sürede ortaya çıkmasına rağmen.

Bundan ev yaşantısı nasıl etkileniyordu, arada sırada azıcık Scotch eşliğinde yaptığımız erkek erkeğe sohbetlerde söyledikleri dışında hiçbir fikrim yok: Onlar da zılgıtı yediği ve Elizabeth'in bu durumdan hiç hoşlanmadığıyla sınırlı. Ne var ki, benimle paylaştığı sırlara pek kulak asmazdım. Birçok aktör gibi Burton da her kim olursa olsun, çevresindekilerle hemen ahbaplık kurmadan edemezdi; yönetmenimizin gözle görünür hiddetine rağmen, ışıkçılardan çaycı kızlara kadar kim varsa, hepsini kendine çektiğini onu çalışırken seyrettiğimde kendi gözlerimle görmüştüm.

Diğer yandan, bu durumdan pek hoşlanmamasında, Taylor'ın kendileri göre sebepleri olabilirdi. Ritt, kadın başrol oyuncu olarak Taylor'ı alsın diye, Burton ne diller dökmüştü; fakat Ritt rolü, dedikodulara göre, Burton'ın bir zamanlar kaçamak yaptığı Claire Bloom'a verdi. Çekimler dışında, Bloom karavanına kapanmakta kararlı davransa bile hiddetlenen Elizabeth'in, ikisinin setteki flört sahnelerini hoş karşılaması pek mümkün değildi.

Dublin’de ışıklandırılmış bir meydan getirin şimdi gözünüzün önünüze, bir de berbat benzerliğiyle –cüruf briket ve dikenli tellerle inşa edilmiş– onu dümdüz kesen Berlin Duvarı’nı. Barlar kapanıyor, bütün Dublin gösteriyi seyretmek için toplanmış, kim toplaşmaz ki? Bir kere yağmur yağmıyor, bu nedenle Dublin itfaiyesinin araçları kenarda beklemede. Görüntü yönetmenimiz Oswald Morris, gece sokakların ıslak olmasını istiyor. Duvarın önünde set dekoratörleriyle teknisyenler kıpır kıpır son kez koşturuyorlar. Demir cıvataların, belli belirsiz görünen derme çatma bir merdiven haline geldiği bir nokta var. Oswald Morris ile Ritt onu inceliyorlar.

Leamas’ın bu merdivene tırmanması ve dikenli telleri kenara iterek duvarın tepesine uzanıp ihanet etmeye kandırdığı zavallı kadının öbür tarafta yatan ölü bedenine dehşetle bakması an meselesi. Roman-da bu kadının adı Liz, ama anlaşılır gerekçelerle film-deki kadının adı Nan olarak değiştirildi.

Yönetmen yardımcısı veya başka bir görevlinin, Burton’la benim son birkaç saattir kapandığımız, yarı bodrum kattaki kasvetli odanın penceresine inen basamaklardan aşağı inmesi an meselesi. İşte o anda, Alec Leamas partial perdesüsüyle dışarı çıkarak duvardaki yerini alacak ve Ritt’in komutuyla can alıcı tırmanışına geçecek.

Ama yapmayacak. Yarım şişe Johnnie Walker viski biteli çok olmuştu. Aslan payını kendime ayırmayı başarmıştım, Leamas olsa hâlâ tırmanacak durumda olurdu, ama Burton değildi elbet.

Bu arada kalabalığın coşkulu alkışları arasında, Fransız özel şoförün kullandığı beyaz Rolls Royce görünüp de dışarıda toplaşanlar bağıra çağıra gecikmiş tezahüratlarını koparınca, Burton avazı çıktığıınca “Aman Tanrım! Elizabeth saçmalama!” diye gürleye-

rek meydana çıkan basamaklara koşuyor. Ritt'in baştan beri bastırmaya kararlı olduğu gür bariton sesiyle şoförü –adam güzel İngilizce konuşmasına rağmen, yarım yamalak Fransızcasıyla– Elizabeth'i Dublinli ayaktakımının önüne getirdiği için azarlıyor, oysa eğlenceyi seyretmek üzere oraya koşmuş Dublin emniyet teşkilatının tamamı oradayken, ortada büyük bir tehdit olmadığını düşünür insan.

Fakat Burton'ın operavari hiddeti dayanılacak gibi değildi. Elizabeth camını indirip dik bakışlarla hoşnutsuzluğunu belli ederken, şoför vitesi geriye takarak hızla oradan uzaklaşınca, Marty Ritt başında ressam kasketiyle, duvarın yanında yeryüzünün en yalnız, en kızgın adamı gibi kalakalıyor.

Hem o tarihte hem de o günden beri olmadık saatlerde, başka filmlerde oyuncularla yönetmenleri birlikte çalışırken ne zaman seyretsem, Burton ile Ritt'in arasında giderek daha da belirginleşen düşmanlığın sebebi kafamı kurcalar, herhalde daha öncesine dayanıyordu. Doğru, Ritt'in Taylor'ı reddedip Nan rolünü Bloom'a vermesi gerginlik yaratmıştı. Ama bana sorarsanız, asıl sebep çok daha eskilere, Ritt'in kara listede kanadı kırık ve öfkeli bir radikal olduğu günlere kadar uzanır. Sosyal farkındalığı sadece bir duruş değildi, onun ruhuna işlemiştii.

Kısa süren içkili muhabbetlerimiz sırasında, Burton'la yaptığım kayda değer birkaç sohbetten birinde, içindeki oyuncudan bu denli tiksинmekle övünmüştü neredeyse; keşke "Paul Scofield olsam" diye diliyordu, bununla demek istediği, beyazperdenin büyük kahramanlıklarından ve büyük parasından uzak durup yalnızca gerçek sanat değeri olan rolleri kabul etmektii. Ritt de yürekten desteklerdi bunu.

Gelgelelim bu, Burton'ın başını beladan kurtarmadı. Katı kuralcı, işine bağlı, sıkı bir solcu ve eylemci olan Ritt'in, içgüdüsel olarak nefret ettiği her şey vardı Burton'da. Dediklerine bakarsanız her şeyi açıkça söylediğini görürsünüz: "Yeteneğe pek saygı duymam. Yetenek kalıtsaldır. Önemli olan onunla ne yaptığınızdır." Para kazanmayı sanatın, seksi ailenin önüne koymak veya servetinle, karınla caka satmak ya da kendini göz göre göre içkiye boğmak veya insanlar adalet diye avaz avaz bağırırken tanrı misali ortalıkta çalım atmak yeterince kötüydü. Ama yeteneğini ziyan etmek, hem tanrılara hem de insanlara karşı işlenen bir günahı. Hele yeteneğin büyükse – Burton'ın sayısız ve olağanüstü yetenekleri vardı– bu günah Ritt'in gözünde daha da büyüdü.

Ritt'in kara listeye alındığı 1952 yılında, Burton yirmi altı yaşında, Galler'in tatlı dilli harika genci olarak Hollywood kariyerine başlıyordu.

Soğuktan Gelen Casus filmindeki oyuncu kadrosunun birçok üyesinin –Claire Bloom ile Sam Wanamaker bunlardan sadece ikisi– de kara listeye alınmış olması tesadüf değildir. O dönemden herhangi birinin adını söylediğinizde, Ritt hemen şunu sorardı: "Ona ihtiyacım olduğunda neredeymiş?" Şunu demek istiyordu: Bizim lehimize mi konuştu, bize ihanet mi etti, yoksa korkudan sessiz mi kaldı? Eğer Burton'la ilişkisinde, Ritt'in aklının bir köşesinde, kafasını kurcalayan bu soru duruyorsa, hiç şaşırırmam.

Hollanda'nın Scheveningen sahilinde, rüzgâra açık yazlık bir evdeyiz. *Soğuktan Gelen Casus* filminin çekimlerinde son gün. Set kapalı mekânda. Doğu Almanya'ya geçmeyi ve paha biçilmez sırları, ülkesinin

düşmanlarına vermeyi kabul etmekle Leamas, kendi sonunu getirecek bir pazarlık peşinde. Ben de ayak altında olmamak için elimden geleni yaparak, Oswald Morris ile Martin Ritt'in arkasında bir yerlerde dola- nıyorum. Burton ve Ritt arasındaki gerginlik artık elle tutulur cinsten. Ritt'in komutları kısa ve tek kelime- lik. Burton ona nadiren karşılık veriyor. Bunun gibi kapanış sahnelerinde, hep olduğu gibi, aktörler öyle yavaş ve üstünlükücü konuşur ki, acemiler onların rol- lerini oynadığını değil de prova yaptıklarını düşünür. Dolayısıyla Ritt'in "toparlanın" demesi ve sahnenin sona ermesine şaşıyorum.

Fakat bitmiyor. Sessiz bir bekleyiş başlıyor, san- ki benim dışımda herkes neler olacağını biliyor gibi. Derken kendi de önemli bir oyuncu olan ve zamanla- ma konusunda bir iki şey bilen Ritt, sanırım bu an için sakladığı bir konuşma yapıyor:

"Richard, son tatmin olduğumda yanımda yaşlı bir orospu vardı, bir şekilde bir aynanın önündeydik.

Gerçekten mi? Adil mi?

Gerçek değil, uzaktan yakından ilgisi yok, hem doğru değil. Richard Burton kültürlü bir adam, cid- di bir aktör, arzularıyla, şu veya bu şekilde bizde de olan kusurlarıyla kendi kendini yetiştirmiş bilgili biriydi. Burton kendi zaaflarının esiri olmuşsa bile içindeki Galler'e özgü katı kuralcılığı giderme telaşı, Ritt'inkinden pek de uzak sayılmazdı. Saygısız, hay- laz ve gönlü boldu ama ille de kendi çıkarı için kim- seyi yönlendirmezdi. Çok ünlüler için başkalarını çekip çevirme becerisi olmazsa olmazdır. Burton'ın sakın zamanlarına hiç tesadüf etmedim, keşke et- seydim. Müthiş bir Alec Leamas çıkarmıştı, başka bir yıl olsa bu performansı, ona ömür boyu kaçırdığı Os- car ödülünü kazandırırdı. Sert, siyah beyaz bir film- di. 1965'te bizler böyle giyinmiyorduk.

Yönetmen ya da aktör yetersiz olsaydı, o zaman film de yetersiz olurdu herhalde. Sanırım o tarihte havalı ve ne yapacağı bilinmez Burton'dan çok, tıknaz, sağlam ve hırçın Ritt'i koruma duygusuyla hareket etmiştim. Bir yönetmen filmin bütün yükünü sırtında taşır, üstelik buna baş oyuncusunun türlü huyları da dahildir. Bazen bana öyle gelirdi ki, Burton sırf Ritt'i küçük düşürmek için epey çabalıyordu, ama sonunda berabere kalmışlardı, sanırım. Son sözü söyleyen elbette Ritt oldu. Haklı öfkesi asla dindirilemeyecek, parlak ve ateşli bir yönetmendi.

29

Alec Guinness

Alec Guinness ketum geldi, ketum gitti. Ölmeden önce bana yazdığı mektupta, eşi Merula'nın hastalığına nasıl endişe ettiğini anlatmıştı. Her zamanki gibi kendi hastalığından tek söz etmiyordu.

Alec'e ne kadar büyük bir adam olduğunu asla söyleyemezsiniz elbette. Eğer bunu denemek gibi bir aptallığa kalkacak olursanız, dik bakışlarıyla karşı karşıya kalırdınız. Yine de 1994'te, sekseninci yaşını kutlamak için yayıncı Christopher Sinclair-Stevenson'ın gizlice düzenlediği başarılı bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan "Alec" adlı ciltli ve şık bir kitap doğum gününde kendisine armağan edildi. İçinde anılar, şiirler, çoğu dostlarından gelen kısa sevgi söz-cükleri ve teşekkürler vardı. Tanıtım sırasında orada değildim, ama Alec'in kitabı alırken kendine yaraşır şekilde huysuzlandığına eminim. Belki birazcık sevinmişti ama o da övgüden nefret ettiği kadar dost-

luğa değer verdiği için ve orada en azından dostlarından bazılarıyla aynı çatı altında bulunduğu için.

Tanıtım kitabına katkıda bulunanların çoğuna kıyasla, ben Alec'in hayatına daha geç girmiştim; ancak beş yıl kadar aralıklı da olsa yakın çalışmış, o tarihten itibaren irtibatı kesmemiştik. Kurduğumuz ilişkiden hep gurur duyardım, ama beni en çok gururlandıran şey sekseninci doğum günü için kaleme aldığım yazıyı, hatıralarının son cildine önsöz olarak seçmesiydi.

Alec herhangi bir anma töreni yapılmaması veya ölümünden sonra arkadaşlarının bir araya gelerek duygusal konuşmalar yapmaması konusunda son derece kararlıydı. Fakat bu çok özel adamın dünyaya hizmet etmekten hoşnut olduğunu, naçizane, bilecek ayrıcalığa sahibim.

Guinness'in otobiyografik anılarına yazdığım önsözün bir parçasıyla sonradan aklıma gelenlerin bir kaçını aşağıda bulacaksınız:

Rahat biri değildir. Neden olsun ki? Bu seksenlik adamın içindeki gözlemci çocuk, henüz ne sığınacak güvenli bir liman buldu ne de kolay çözümler. Yetmiş beş yıl önce çekilen yokluklar ve aşağılanmalar çözümsüz duruyor. Sanki hâlâ etrafını saran yetişkinler dünyasının gönlünü alma, sevgisini kazanarak gülümsemesini sağlama, gaddarlığını savuşturma veya dizginleme çabası içinde.

Fakat o bunun için pohpohlanmaktan nefret eder, övgülere kuşkuyla bakar. Çocuklara öğretildiği kadar sakıngandır. Birine güven duyması yavaş yavaş ve büyük bir ihtiyatla olur. Üstelik bunu her an geri çekebilir. Eğer siz de benim gibi onun hastasıysanız, bu gerçeği kendinize saklamanız en iyisidir.

Biçim onun için fena halde önem taşır. Kargaşaya fazlasıyla aşına biri olarak, görgü ve düzeni üstün tutar. Yakışıklılara eğilimi vardır, ama sokaklardaki palyaçolara, taklit ustalarına ve acayip kılıklı kimselere de bayılır, onları seyrederken doğal dostlarıymış gibi hayran hayran bakakalır.

Gece gündüz demeden yetişkin düşmanların tavırlarını inceler ve biriktirir; yüzünü, sesini ve bedenini türlü renklere boyarken, bir yandan da kendi mizacına uygun olanakları araştırır – Sence böyle nasılım? Ya böyle? Şuna ne dersin? gibi soruların sonu gelmez. Bir karaktere hazırlanırken, etrafındaki kişilerden utanmazca bir şeyler aşırır.

Onu bir kimliğe soyunurken izlemek, düşmanın topraklardaki görevine doğru yola çıkmış bir adamı gözetlemeye benzer. Bu kılık ona uygun mu? (Yeni kişiliği içinde kendi gibi kendi olmak.) Ayakkabıları fazla mı iyi, fazla mı yeni, onu ele verir mi? Ya yürüyüşü, dizini bükmesi, bu bakışı, bu duruşu – sana çok fazla gelmedi, değil mi? Madem yerli birine benzeyecek, yerli gibi mi konuşacak – yerel dili öğrenecek mi?

Derken sahne ya da o günlük çekim sona erince, yeniden Alec olur, onu –makyajdan parlamış pürüzsüz bir yüz, kalın parmaklarında hafifçe titreyen küçük bir puro– bu haliyle görünce, orada yaşadığı nice serüvenden sonra nasıl sıkıcı bir dünyaya döndüğünü düşünmeden edemezsiniz.

Tek tabanca olabilir, ama bu eski deniz subayı, aynı zamanda ekip çalışmasına da bayılır. İyi yönetilmek, aldığı komutların anlamına ve yol arkadaşlarının niteliğine saygı gösterebilmek en çok istediği şeydir. Onlarla aynı sahneyi paylaşıırken, kendi replikleri kadar onlarınkini de bilir. Kendine önem vermenin ötesinde, onun en çok değer verdiği şey, toplu yanılsamaydı, diğer bir deyişle gösteri: Hayatın bir anlamı,

biçimi ve çözümünün olduğu, olayların yazılı kurallara göre yaşandığı biricik öteki dünya.

Onunla senaryo üzerinde çalışmak, Amerikalıların deyişiyle *öğrenme deneyimidir*. Alec ikna olana dek bir sahne onlarca farklı şekilde yazılabilir. Bir başkası-naysa, hiç sebep yokken, tartışmaksızın kafa sallayabilir. Siz bunun nedenini, ancak sonradan, o sahnede ne yapmaya karar verdiğini görünce anlarsınız.

Kendine dayattığı disiplinler katıdır, başkalarından beklentisi de bundan az olmaz. O günden sonra içkiyi bırakan bir oyuncu, en azından Guinness'in karşısında oynayacak olmanın korkusu yüzünden film setine sarhoş kafayla geldiğinde, ben de oradaydım. Alec'in gözünde suç işlediği kesindi: Zavallı adam nöbette uyuyakalmış olsa daha iyiydi. Fakat on dakika sonra, Alec'in kızgınlığı neredeyse aşırı bir şefkate dönüşmüştü. Ertesi gün çekimler düş gibi akıp gidecekti.

Alec'i akşam yemeğine çağırın, tipi yüzünden Londra'da hayat durma noktasına gelirse gelsin, randevu saatinde kapınızda iki dirhem bir çekirdek hazır olacaktır. Eğer o sizi ağırlayacaksa –ki bu daha yüksek bir olasılık, ne de olsa kendisi sizi ısrarla ağırlayacak bir ev sahibidir– o zaman önceki gün telefonda kararlaştırdığınız randevuyu teyit eden hafif geriye yatık, temiz, güzel elyazısından çıkma bir kartpostal gelecektir kapınıza.

Siz de onun önem verdiği dakikliği aksatmamak için elinizden geleni yaparsınız. Hareketlerinize büyük önem verir. Hayatın senaryosunun zorunlu bir parçası, onun sefil gençlik yıllarında yaşadığı saygısızlık ve düzensizlikten bizi ayıran bunlardır.

Aman sakın onu sert bir adam gibi tanıtıyor olmayayım.

Alec'in çınlayan kahkahaları ve güzel sohbeti kendini gösterdiğinde, daha önceki kararsız havaya

bakarak mucize diye düşünürsünüz. Ben bu satırları kaleme alırken, o birdenbire güller açan yüzü, fevkalade ölçüp biçilmiş anekdotları, görüntülü ve sesli anlık mimikleri, yüzüne yayıldığı anda silinen afacan yunus gülümsemesi hep gözümün önünde. Her yaştan, her kökenden oyuncu dostlarının yanında onu seyretseniz, sıcacık şöminenin yanında rahat yerini bulup kurulmuş bir adam görürsünüz. Yenilikler onu asla sarsmaz. Genç yetenekleri keşfetmeye bayılır, daha önce kendinin de arşınladığı dikenli yol boyunca yardım elini esirgemez.

Alec bol bol okur.

Rol teklif edilen bazı aktörler, ilk önce rollerinin önemini hesaplamak için repliklerini sayarlar. Alec bunlardan olabildiğince uzaktır. Tanıdığım hiçbir sinema yönetmeni, yapımcı ya da senarist, yapıyı ve diyalogu veya dört mevsim kokusunu aldığı başka bir şeyleri onun kadar göremez: Sıradan insanların heyecanını kabartan bir parça sihri, bityeniğini, püf noktasını, Hitchcock'ın tabiriyle McGuffin'i.

Alec'in kariyeri enfes ve olmadık rollerle süslenmiştir. Onları seçen yetenek de, en az onları canlandıran yetenek kadar yaratıcıydı. Yaptığı tercihlerde, karısı Merula'nın epey etkisi olduğu benim de kulağıma gelmişti – Alec'in sınımsız sakladığı sırlarından biri miydi bu? Hiç şaşırmamıştım. Ne de olsa akıllı ve sakin bir kadın, çok nazik bir artist, üstelik geniş görüşlü.

Peki, Alec'in uzun yaşamında bir iki kilometre paylaşmış olanlarımızı bir araya getiren ne? Herhalde bizi hoşgörmesine duyduğumuz hayret. Ona sevginizi göstermek, ama aynı zamanda belli ki gereksindiği serbestliği de ona sağlamak istersiniz. Yeteneği yüzeyle öyle yakındır ki, onu günlük hayatın boğuşmacalarından koruma içgüdüsüyle hareket edersiniz. Oysa o kendi başına bunu pek güzel kıvrabilir, dert etmeyin.

Böylece bizler de onun geniş seyirci kitlesine benzeriz: Yardıma meraklı, asla minnetini ifade etmeyi beceremeyen, kararlılıkla itiraz ettiği dehasından yararlanmaya razı kimseler.

1979 yazında bir gün, BBC'nin en üst katında öğle paydosu. Oyuncular, ekip, yapımcılar, yönetmen ve Köstebek'in yazarı, en şık kıyafetleriyle hep birlikte soğuk tavuktan oluşan kutlama ziyafetinin kendilerini beklediği yemek salonuna geçmeden önce, adam başı bir kadeh olmak üzere ılık beyaz şaraplarını yudum-luyorlar.

Fakat ufak bir gecikme var. Gong çalıyor, BBC'nin patronları da törene katılıyorlar. Yazar, yapımcılar ve yönetmen epeydir yerlerinde hazır bekliyorlar. Patronlar dakik. Oyuncu kadrosu erkenden oradaydı, Alec ise her zamanki gibi herkesten önce gelmişti. Peki ya bizim Toby Esterhase, başyardımcı oyuncumuz, Bernard Hepton, sahi o nerede?

Kadehlerimizdeki şarap daha da ılınırken, bütün gözler çift kanatlı kapılara çevriliyor. Bernard hastalandı mı? Unuttu mu? Yoksa küstü mü? Söylentilere bakılırsa, çekimler sırasında Alec ile Bernard arasında bir sürtüşme yaşanmıştı.

Kapı aralanıyor. Umursamaz bir tavırla, Bernard giriyor içeriye, bizler iç karartıcı gri-lacivert takım giyerken, onun üzerinde, cart yeşil ekoseli üç parça takım elbise var, ayağına da turuncu rugan ayakkabı geçirmiş.

Gülücükler saçarak salona girerken, George Smiley'in tatlı sesi çınlıyor:

“Ah, Bernard. Kurbağa gibi gelmişsin.”

30

Kayıp Başyapıtlar

İnanıyorum, romanlarımin en iyi filmleri hiç çekilmemiş olanlardır, ki gün gelecek bu kabul edilecek.

Soğuktan Gelen Casus filminin gösterime girdiği 1965 yılında, Britanyalı yayıncım fazla beklentim olmayan bir romanımı tanıtmak ve kendimi basına hoş ve ilgi çekici göstermek için çekincelerime rağmen, beni Frankfurt Kitap Fuarı'na katılmaya ikna etmişti. Kendi sesimi duymaktan ve yabancı gazeteciler arasında çanta gibi dolaştırılmaktan bıktığım için, somurtup oturmak üzere Frankfurter Hof'daki suiteime kapanmışım.

Yine böyle bir gün akşama doğru, otururken odamdaki dahili telefon çaldı; boğuk sesiyle İngiliz aksanı konuşan bir kadın, beni görmek isteyen Fritz Lang adında birinin lobide beklediğini haber veriyordu, acaba aşağı inebilir miydim?

Bu haber beni hiç etkilememişti. Almanya'da Lang'lar da Fritz'ler de beş para etmez. Yoksa aynı

gün içinde, edebiyat dünyasından daha önce sepetlediğim, dedikodular yazan o iğrenç adam mıydı bu gelen? Bir kadını kullanarak beni razı etmeye çalıştığından işkillenmişim. Mr. Lang'ın ne iş yaptığını sordum kadına.

"Fritz Lang, *film yönetmeni*" dedi azarlarcasına, "kendisi size bir teklifte bulunmak için burada."

Eğer lobide, Goethe'nin beni beklediğini söyleseydi de tepkim pek farklı olmazdı. Kırklı yılların sonunda, Bern'de Alman dili okurken, biz öğrenciler sabaha kadar Weimar döneminin usta film yönetmeni Fritz Lang'ın dehası üstüne tartışır dururduk.

Hayatını en ince ayrıntısına kadar öğrenmiştik: Katolik olarak yetişmiş Avusturya doğumlu bir Yahudiydi, Birinci Dünya Savaşında Avusturya adına çarpışırken üç kez yaralanmış ve daha sonra yirmili yıllarda, Berlin'in efsanevi film yapım şirketi Ufa'nın parlak günlerinde aktör, yazar ve dışavurumcu yönetmen olarak kısa sürede adını duyurmuştu. Öğrenciliğimizde *Metropolis* gibi ekspresyonist klasikleri ciddiyetle tartışırdık, beş saat süren *Die Nibelungen* ile dört saat süren *Kumarbaz Dr. Mabuse* adlı filmlelerini başından sonuna kadar seyretmiştik. Herhalde sahtekârları kahraman olarak görmek kafama yattığı için, yeraltı suç dünyasının peşine düştüğü çocuk katil rolünü Peter Lorre'nin oynadığı *M* filmine belli bir yakınlık duymuştum.

Peki, ya 1933'ten sonra? Lang? Aradan otuz yıl geçmişti. Hollywood'a gidip orada film çekmeye devam ettiğini okumuştum bir yerlerde, ama bunlardan herhangi birini seyrettiğimi hatırlamıyordum. Benim gözümde kendisi bir Weimar Çocuğuydu hepsi bu. Doğrusunu isterseniz hâlâ sağ olduğundan bile haberim yoktu. Üstelik bir yandan da o telefon konuşmasında, beni makaraya sardıklarını düşünüyordum.

Baştan çıkarıcı sesin sahibi kadına, “Şimdi bana Dr. Mabuse aşağıda mı diyorsunuz?” diye sorarken, üst perdeden şüpheli bir tavır sergilemiş olmayı umut ediyordum.

Hiç ödün vermeden, “Film yönetmeni Mr. Fritz Lang burada diyorum ve kendisi sizinle yapıcı bir görüşme yapmayı arzu ediyor” diye tekrarlıyor.

Bir yandan, üstüme temiz bir gömlek giyip hangi kravatı takacağıma karar verirken, eğer gelen gerçek Lang ise göz bandı takıyordur diye içimden geçiriyorum.

Göz bandı vardı. Ayrıca gözünde gözlük olmasına şaşırmıştım, tek göz olmasına rağmen çift cama gerek var mıydı? Yüz kıvrımları kaslı, iriyarı, göz korkutucu bir adamdı. Boksörler gibi, çıkıntılı çenesiyle pek sevimli sayılmayacak bir havada gülümsüyordu. Başına, sağlam gözünü ışıktan koruyacak şekilde kenarları gölge yapan silindirik bir şapka takmıştı. Yaşlı bir korsan gibi, otelin koltuğunda dimdik oturuyordu. Başını hafifçe geriye atmış, hoşlandığına pek emin olmadığı bir şeylere kulak kabartmıştı. Güçlü kuvvetli elleriyle, dizlerinin arasına sıkıştırdığı bastonun sapını kavramıştı. Efsaneye göre, M filminin çekimleri sırasında yaratıcılık öfkesine kapıldığı bir an, Peter Lorre’yi bir kat merdivenden aşağı atan adam buydu işte.

Az önce konuştuğum boğuk sesli kadın da yanındaydı; acaba sevgilisi miydi, yeni genç karısı mı, yoksa menajeri mi hiçbir zaman öğrenemeyecektim. Kadın benim yaşlarındaydı ve görüşmemizin başarılı geçmesi için kararlı olduğu açıkça görülüyordu. İngiliz usulü çay servisi istedikten sonra, bana kitap fuarını beğendiniz mi diye sordu. Çok beğendim, diyerek

yalan uydurdum. Lang, yüzünde keyifsiz bir gülümsemeyle uzaklara bakmaya devam ediyordu. Kadınla aramızdaki hoşbeş faslı bitince, bir süre sessizlik çökmüştü, derken Lang konuştu:

Tumturaklı Alman-Amerikan aksanıyla, “Şu küçük *Cinayetin Parıltısı* kitabından film yapmak istiyorum” derken kocaman elini koluma koymuştu. “California’ya gel. Senaryoyu birlikte yazar, filmi çekeriz. Ne dersin buna?”

Aklım başıma gelip de düşününce “şu küçük kitap” sözlerinin her şeyi özetlediği kafama dank etti. Bu kitabı, Britanya’nın Bonn Büyükelçiliğine geldikten sonraki birkaç hafta içinde yazmıştım. Daha önce işlediği bir suçu örtbas etmek adına, emeklilik aşamasında kendi öğrencisini öldüren bir okul müdürünün hikâyesini anlatır. Yardıma çağrılan George Smiley adamın maskesini düşürür. Düşünüyordum da bütün kusurlarına rağmen, öyküde M filminin yönetmenine çekici gelen şeyler olabilirdi gerçekten. Tek sorun George Smiley’ydi. İmzalamamam gereken film sözleşmesinin koşullarına göre, kendisi büyük bir film stüdyosuna bağlıydı. Lang yılmadı.

“Bak, dinle, ben o insanları tanırım. Hepsi arkadaşım. Filmli onların finanse etmesine izin verebiliriz. Stüdyolar böyle pazarlıkları sever. Senin karakteri kendilerine bağlamışlar, dolayısıyla ona film çektirmeleri gerekiyor. Onlar için de iyi bir iş. California’yı sever misin?”

California’yı çok severim.

“Sen California’ya gel. Birlikte çalışırız, bir senaryo çıkarır ve filmi yaparız. Siyah beyaz, tıpkı senin *Gelen Casus* gibi. Siyah beyaz olmasına itirazın var mı?”

Hiç itirazım yok.

“Film temsilcin var mı?” Film temsilcimin adını veriyorum.

“Dinle, o herifi mesleğe ben soktum. Temsilcinle görüş, anlaşmayı yapalım, Noel’den sonra California’da düzenimizi kurar, bir senaryo yazarsın. Noel sonrası sana uyar mı?” Gözleri hâlâ ileride bir noktaya takılı, gülümsüyordu, elini de kolumdan çekmemişti.

Noel sonrası bana gayet uygun.

O ana dek boştaki elini ne zaman fincanına uzatsa, yanındaki kadının onu hafifçe sağa sola götürdüğü, artık gözünden kaçmıyordu. Çayından bir yudum alır. Yine kadının yardımıyla fincanı yerine bırakır. Elini gerisin geri bastonun sapına koyar. Fincanına uzanır, kadın tekrar elini oraya yönlendirir.

Fritz Lang’dan bir daha ses çıkmadı. Film temsilcim asla haber çıkmayacağını söylemişti. Lang’ın, körlüğün başlangıç aşamasında olduğundan hiç söz etmemişti ama söylediği şey, ölüm cezasından fark-sızdı: Fritz Lang artık para etmiyordu.

1968’de *A Small Town in Germany* adlı romanım bir sü-religine Sydney Pollack’ın ilgisini çekmişti. Sydney’in, İsviçre’de kayak alanlarını keşfetmesiyle sekteye uğ-rayan işbirliğimiz, gereği gibi sonuçlanmadı; derken eserin haklarını satın alan şirket iflas edince, her şey hukuk labirentlerinde kaybolup gitti. Film işiyle ilgili öğrendiğim bir şey varsa, o da bir daha kendimi asla Sydney’in parlak ama kısa ömürlü coşku patlamala-rında sürüklenmeye bırakmayacaktım.

Dolayısıyla yirmi yıl sonra gecenin bir yarısında beni arayıp en tatlı sesiyle, yeni yazdığım *Gece Müdürü* romanımdan, onun kariyerinin esin kaynağı bir film çıkacağını söylediğinde, her şeyi bırakıp New York’a giden ilk uçağa atlamam gayet doğaldı. Sydney de ben de aynı fikirdeydik, artık hem daha olgun hem

de daha deneyimliydik. Etrafımızda ne İsviçre köyleri vardı, ne baştan çıkarıcı karlı tepeler, ne Martin Epps ne de Eiger'ın kuzey yamacı. Bu defa sadece, o günlerde senaristler dünyasının en parlak yıldızı Robert Towne olacak ve bize kuşkusuz en pahalısından bir senaryo yazacaktı. Paramount da eserin haklarını satın almayı kabul etmişti.

Santa Monica'da, kimsenin bizi rahatsız etmeyeceğinden kuşku duymadığımız güvenli bir evde Sydney, Bob Towne ve ben, sırayla döşemeyi arşınlayıp birbirimize gülücükler atarken, büyük bir patlama birdenbire her şeye son noktayı koydu. Teröristlerin saldırısına uğradığımıza inanan Towne kendini yere atmıştı. Aksiyon adamı, gözü kara Sydney, Los Angeles Emniyet Teşkilatının yalnızca özel kişilere verilen telefon rehberlerinde yazdığını sandığım, kırmızı hat tın numarasını çevirmeye koyuldu. Her zamanki gibi bana da soğukkanlılığımla aval aval bakmaktan başka yapacak iş kalmamıştı.

Emniyet Teşkilatının yanıtı teskin ediciydi: Sadece ufak bir yer sarsıntısı, korkacak bir şey yok; baksana, siz orada ne tür bir film çekme peşindesiniz? Sydney gülücükler saçmaya devam ediyordu, ama ortam artık o kadar parlak değildi, erkenden dağıldık. Towne gidip ilk taslağı yazacaktı; kabul ettik. Daha sonra Sydney ile birlikte üstünde çalışacaklardı. Bense etkisiz kaynak olacaktım.

"Bob, eğer yeni fikirleri denemek istersen, ara-maktan çekinme" dedim içtenlikle, sonra da ona Cornwall'daki telefon numaramı verdim.

Towne ile bir daha hiç görüşmedik. Uçağım Los Angeles havaalanından kalkarken, büyük çaplı bir dep-

rem olduğu anons ediliyordu. Towne'ın ilk taslağı hazır olur olmaz Sydney, benim yanıma, Cornwall'a geleceğini söylemişti. O günlerde evimizin bir sokak ötesinde küçük bir konuk evim vardı. Orayı ona hazırladık. Halihâzırda, çekimlerini yeni bitirdiği John Grisham'ın kitabından uyarlanan ve başrolde Tom Cruise'ın oynadığı bir gerilim filminin montajı üstünde çalıştığını belirtmişti. Sonra sırada bizim proje var. Bob başını kaldırmadan çalışıyor. Senin romana deli oldu, David. Zorlanmayı sever. Bob şimdi gaza geldi, işe koyulmaya hazır. Towne'ın elinde, önce bitirmesi gereken bir iki senaryo bulunuyordu. Sonra damardan giren bültenler yazması gerekiyordu, bunların arası her defasında biraz daha uzadı. Towne, son sahnede biraz zorlanıyor, ah be Cornwell, ille de böyle karmaşık kitaplar yazmak zorunda mısın?

Derken –Cornwall'da hep olduğu gibi gecenin bir yansımda– sabırsızlıkla beklediğim telefon gelir: Cuma günü Venedik'te buluşalım. Cruise'un filmi gişe rekorları kıracak galiba, diye ekliyor. Deneme gösterimleri muhteşem geçti. Stüdyodakiler sevinçten havalarda. Harika, diyorum, çok güzel, Bob'dan haber var mı, peki? Cumaya görüşürüz. Adamlarıma söyleyeyim, sana otelde bir suit ayırsınlar. Her şeyi bırakıp Venedik'e uçuyorum. Sydney yemeyi sever, ama öyle böyle değil; nefes almadan yer, hele akli başından gittiğinde. Uzaktaki bir arkadaşın sağlığından söz edercesine, Bob gayet iyi, diyor yarım ağızla. Ortasında takılmış. Ama yakında devam eder. Ortasında mı, Sydney? Son sahnede zorlandığını söylememiş miydin? Birbirleriyle bağlantılı, diyor Sydney. Bu konuşmalar sırasında, birilerinden soluk soluğa mesajlar geliyor ona: Haberler şahane, Sydney – Şuna bak, beş yıldız vermişler, iki de tam puan! – Aman Tanrım, eğlence sektöründe tarih yaratıyoruz! Sydney'in

aklına bir fikir geliyor. Yarın onunla Deauville'e gider miyim? Film orada da gösterimde. Uçakta sohbet edebiliriz. Kimse sözümüzü kesemez.

Ertesi sabah Sydney'in Lear tipi özel jetiyle Deauville'e uçuyoruz. Dört kişiyiz: Sydney ve yardımcı pilotu, ikisi de kafalarında kulaklıklarıyla kumanda koltuklarına oturmuş, arkada da yedek pilot ve ben. Hem Sydney'in arkadaşı o tarihte Sony Columbia'nın başında olan John Calley, hem de güvenli uçuş kurdu Stanley Kubrick asla Sydney'in uçağına binmeme konusunda beni uyarmışlardı: Sıfır kilometre uçuş tecrübesi olan gösteriş meraklısı bir pilotun, sigorta şirketi nezdindeki risk oranını düşün, David. Gitme. Beklemediğim kadar kısa bir yolculuktan sonra Deauville'e iniyoruz. Sydney'in etrafı bir anda stüdyo yöneticileri, aktör ajanları ve reklamcılar tarafından sarılıyor. O, limuzinlerden birine binip uzaklaşırken, beni de başka bir limuzine bindiriyorlar. Kaldığımız büyük otelde, yine koskocaman bir suit bekliyor beni, içeriye konan çiçeklerle şampanyanın yanına, Monsieur David Carr, hoş geldiniz notu da koymuşlar. Resepsiyonu arayıp feribot saatlerini öğreniyorum. Ardından, birkaç denemeden sonra, Sydney'in suitiyle telefon bağlantısı kurmayı başarıyorum. Sydney, her şey çok güzel, ama sen çok meşgulsün, şu aralar bizim projenin öncelikli işlerinden olmadığı belli. Ben buradan eve kaçayım, Bob senaryosunu göndersin, yine konuşuruz.

Birden endişeye kapılan Sydney, Deauville'den İngiltere'ye nasıl geçeceğimi merak ediyor. Boktan bir feribot ile mi, Cornwell? Delirdin herhalde? Lear'la uç, gözünü seveyim! Sydney, gerçekten, feribot bana uyar, sağ ol. Feribotlar sık işliyor. Hem severim gemileri. Ama o lanet olası, Lear'a biniyorum.

Bu defa üç kişiyiz: Sydney'in iki pilotu önde, ben, tek başıma arkada. Geniş, ama bir bölümü Kraliyet

Hava Kuvvetlerine ait olan Newquay havaalanı inişimize izin vermiyor. Biz de Exeter'a iniyoruz. Ansızın kendimi, Exeter havaalanının bomboş iniş pistinde, elimde bavulumla yapayalnız buluyorum, Lear çoktan Deauville yolunu yanlamıştır. Pasaport kontrol veya gümrük binası gibi bir yer arıyorum, ama nafile. Reflektörlü turuncu yelek giymiş bir işçi, pistin kenarında kazmayla tek başına bir şeyler yapıyor. Affedersin, az önce özel bir jetle geldim, gümrük ve pasaport kontrol nerede, öğrenebilir miyim? Kazmayı bırakıp, nereden geldin peki, diye soruyor yılışıkça. Fransa mı? Orası da Ortak Pazar ya! Başını iki yana sallayarak dangalaklığımıza tepki gösterip işine dönüyor. Eften püften bir parmaklığı tırmanıp otoparka giriyorum, karım orada, arabayla beni eve götürmeye gelmiş, bekliyor.

Towne, ancak bir yıl sonra Edinburgh Film Festivalinde ortaya çıkmıştı, casuslarımın aldığı habere göre, kitabımı beyazperdeye uyarlama konusunda yaşadığı çözümsüz sorunları, bilgiç bir edayla anlatıp durduğunu duyunca, oyunun sona erdiğini anlamıştım. Aman Tanrım, Cornwell. Bob son perdeyi bir türlü kıvıramadı.

Francis Ford Coppola arayıp Napa Vadisindeki bağına ve onunla birlikte Bizim Oyun romanımın film uyarlaması üstünde çalışmaya davet ettiğinde bu defa bu işin olacağını biliyordum. Uçakla San Francisco'ya gittim. Coppola beni alması için bir araba göndermişti. Tahmin edileceği üzere herkesin beraber çalışmak isteyeceği biriydi: Çabuk, isabetli, yaratıcı, destekleyici. Böyle çalışırsak, beş gün içinde ilk taslağı ortaya koyacağımıza emindi. Koyduk da. Birlikte harika iş çıkarıyorduk. Bağda kendime ait bir kulübede ka-

liyordum, sabah gün doğarken kalkıp öğlene dek durmaksızın yazardım. Öğle vakti Coppola'nın pişirdiği yemekler, hep özlemini çektiğim aile sofrasına gelirdi. Göl kıyısında yürüyüşün, bazen de yüzmenin ardından, öğleden sonrasını tekrar birlikte başarılı bir çalışma içinde geçirirdik.

Beş günün ardından alnımızm akıyla bu işin altından kalkmıştık. Harrison buna gerçekten bayılacak, diyordu Coppola. Sözünü ettiği kişi, Harrison Ford'du. Hollywood'da, yalnızca dışarıdan gelenler kullanır soyadlarını. Coppola bizim senaryoyu kendi şirketindeki editöre okutup da metin geri geldiğinde, üzerinin dalgalı çizgilerle dolu olduğunu ve sayfanın kenarındaki "SAÇMA! BUNU SÖYLEME, GÖSTER!" benzeri yorumları görünce, bir gerginlik yaşanmıştı, ama Coppola böyle ıvrır zıvır yorumları gülerek geçiştirdi. Dediğine göre, editörü hep yapardı bunu. Boşuna mı, ona katil makas derlerdi? Senaryo, pazartesi günü Harrison'a gönderilecekti. Artık İngiltere'ye dönmekte özgürdüm, gelişmeleri oradan takip edebilirdim.

İngiltere'ye dönüp beklemeye koyuluyorum. Haftalar geçiyor. Coppola'ya telefon ediyorum, ama sadece yardımcısına ulaşabiliyorum. Francis şu anda çok meşgul, David, ben yardımcı olabilir miyim? Hayır, David, henüz Harrison'dan cevap gelmedi. Bildiğim kadarıyla bugüne dek Harrison yanıt vermedi. Suskunluk konusunda kimse Hollywood'un eline su dökemez.

Stanley Kubrick'in *Son Casus* romanımı beyazperdeye uyarlamayı düşündüğünü ilk defa, beni arayıp film haklarına ilişkin teklifini, neden geri çevirdiğimi sorduğu zaman duymuştum. Stanley Kubrick'i geri mi çevirmişim? Hayret ve dehşet içinde kalmıştım.

Tanışıyorduk neyse ki! Çok iyi değilse bile yeterince tanıyorduk birbirimizi. Neden bana telefon edip ilgilediğini söylememişti? En tuhafı da film temsilcim, Kubrick'ten bir teklif geldiğini bana söylemeyerek gidip kitap için BBC televizyonu ile sözleşme imzalamakla ne yaptığını sanıyordu? Stanley, dedim, bu konuyu hemen araştırıp seni arayayım. Acaba bu teklifi ne zaman yaptığını hatırlıyor musun? Tabii ki kitabı okur okumaz, David, neden oyalanayım?

Temsilcim de en az benim kadar şaşkındı. *Son Casus* için BBC'den başka bir teklif daha yapılmıştı, fakat öyle üstünkörü bir teklifti ki, beni bunun için rahatsız etmeye gerek görmemişti. Dr. Feldman adında biriydi; yanılmıyorsa Cenevre'den, "Kitaptan Sinemaya" dersinde öğretici bir araç olarak, romanımın film haklarında bekleme süresi istiyordu. Yanışmayla ilgili bir şeydi. En iyi senaryo-oyun ödülünü alan öğrenci, çalışmasının bir iki dakikasını beyazperdeye aktarılmış olarak görmekten mutlu olacaktı. *Son Casus*'un film hakları üstünde iki yıllık bir bekleme süresi için Dr. Feldman ile meslektaşları beş bin dolar hibe etmeye hazırdılar.

Tam Kubrick'i arayıp verdiği teklifin bana hiç ulaşmadığını söyleyecektim ki, içimden bir ses beni durdurdu, onun yerine Kubrick'in ara sıra çalıştığı stüdyonun kodamanlarından birine, arkadaşım John Calley'e telefon ettim. Calley keyifli bir kahkaha patlattı. Tamam, bizim Stanley'in işine benziyor bu. Kendi adı duyulursa pazarlık fiyatının yükseleceğinden korkar hep.

Kubrick'e telefon edip lafı dolandırmadan, Dr. Feldman'ın onun adına hareket ettiğinden haberim olsaydı, hakları BBC'ye vermeden iki kere düşünürdüm diye söyledim. Pes etmeyen Kubrick, BBC dizisini yönetmekten mutlu olacağını belirtti. BBC'nin

yapımcısı Jonathan Powell'ı aradım. Hem Köstebek hem de Smiley'in Dönüşü televizyon dizilerinin beyni, Powell'dı. Son Casus'un hazırlıklarım tamamlamak üzereydi. Yönetmen olarak Stanley Kubrick'e ne dersin, diye sordum.

Duygularını ele vermekten hoşlanmayan Powell, suskun kalmıştı, ne diyeceğini toparlaması biraz sürdü.

"Birkaç milyon sterlini aşacak bütçen var mı demek istiyorsun?" diye sordu. "Ayrıca dizinin birkaç yıl geç yayına girmesine ne derim, diye mi soruyorsun? Bence biz böyle iyiyiz, almayalım, teşekkürler."

Son önerisi henüz soğumadan, Kubrick yeni bir öneri daha getirdi, onun için İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransa'da geçen, MI6 ile BND arasındaki rekabetine dayalı bir casus filmi yazacaktım. Düşüneceğimi söyledim, düşündüm, fikri beğenmedim ve reddettim. Peki, ya Avusturyalı yazar Arthur Schnitzler'in erotik kısa romanını uyarlamaya ne dersin? Film haklarının kendisinde olduğunu söyledi ve ben de Cenevre'deki Dr. Feldman onları eğitim amaçlı mı satın aldı, diye sormadım. Schnitzler'in kitabını okuduğumu ve sinemaya uyarlama fikrini tuttuğumu belirttim. Tam telefonu yerine koyarken, kırmızı bir Mercedes evimin önüne park ediyordu, içinden Kubrick'in İtalyan şoförü fırladı; eli kolu, hiç ihtiyacım olmadığı halde, Schnitzler'in Düşsel Öykü romanının siklostille çoğaltılmış İngilizce çevirisi ve edebiyat yorumlarıyla doluydu.

Birkaç gün sonra aynı Mercedes, beni Kubrick'in St. Albans'daki devasa kır evine götürüyordu. Oraya

* Sonradan Kubrick bunu başrolü Tom Cruise ile Nicole Kidman'ın oynadığı *Eyes Wide Shut* [Gözleri Tamamen Kapalı] adıyla çekti.

birkaç kez gitmeme rağmen, giriş salonunun iki yanında duran ve biri kedilere, biri köpeklerle ait kocaman demir kafesleri görünce yine şaşakaldım. Oynar kapaklar ve metal kanallarla bir kafesten diğerine geçiliyordu. Düşman türle kaynaşmak isteyen, herhangi bir kedi veya köpeğin bunu gerçekleştirmesi işten bile değildi. Bazıları sosyalleşir, bazıları buna yeltenmez, diye anlattı Kubrick. Zaman isterdi. Kedilerle köpeklerin başa çıkmaları gereken koskoca bir tarihleri vardı.

Kubrick ile birlikte, peşimizde kediler değil, ama köpeklerle etrafı gezerken, onun ricasıyla Schnitzler'in kısa romanı beyazperdeye nasıl aktarılabilir konusunda ahkâm kesiyorum. Erotik unsurlar, ketleme ve sınıf züppeliğiyle büyük ölçüde abartılmış. Yirmilerin Viyanası, cinsel serbestliğin merkezi olmuş olabilir, fakat aynı zamanda sosyal ve dinsel bağnazlığın, kronik anti-Semitizmin ve önyargıların da merkeziydi. Viyana toplumuna giren herkes –örneğin bizim seks takıntılı tıp doktoru genç kahramanımız– kendini riske atarak oradaki kurallara karşı gelirdi. Kahramanımızın genç ve güzel karısıyla sevişmeye yanaşmamasıyla başlayan ve Avusturyalı bir asilzadenin evinde hüsrana uğrayan grup seks girişimiyle doruğuna ulaşmış erotik yolculuğu fiziksel olduğu kadar sosyal tehlikelerle de doluydu.

Ayaklarımızın arasında dizi dizi köpeklerle dolaşırken, bir şekilde senaryonun havasına girerek bizim filmde, kahramanımızın cinsel kimlik arayışına karşı, baskıcı bir atmosfer yaratılması gerektiğini anlattım Kubrick'e.

Ben tam, köpeklerin dikkatini dağıttığını düşünürken, "Bunu nasıl yapacağız?" diye sordu.

Bak Stanley, dinle, buna epey kafa yordum. Sanırım en iyi çözüm görsel açıdan kısıtlı, etrafı duvar-

larla çevrili bir ortaçağ şehrinde veya kasabasında çekim yapmak.

Tepki gelmiyor.

Mesela Avignon gibi – ya da Somerset'te Wells. Yüksek duvarlar –siperler–dar sokaklar–karanlık kapılar.

Tepki yok.

Kiliseler şehri olsun, Stanley, belki Schnitzler'in Viyanası gibi bir Katolik şehri, neden olmasın? İçinde piskoposluk sarayı, manastırı ve ruhban okulu da bulunsun. Din adamı kıyafetinde yakışıklı genç erkekler, genç rahibelerin yanından salınarak geçerlerken gözleri çaktırmadan onları süzer. Kilise çanları çalar. Hatta buhurdanlıkların kokusunu bile duyarız, Stanley.

Beni dinlemiyor mu? Müthiş etkilendi mi, yoksa sıkıcı mı buldu?

Bir de kasabanın saygın hanımları var, Stanley – görünürde müthiş dindarlar, ama piskoposun sarayına yemeğe davet edildiklerinde, numara yapmakta öyle ustadırlar ki, sağınızda oturan kadınla dün geceki grup seks sırasında beraber miydiniz, yoksa o evinde çocuklarıyla birlikte dualar mı okuyordu, bilemezsiniz.

Sözlerim burada son buluyor, fikirlerimden ziyadesiyle hoşnutum, bir süre daha sessizce yürümeye devam ediyoruz. Bana öyle geliyor ki, köpekler bile konuşmamdan hoşnut. Sonunda, Stanley'in sesi duyuluyor.

“Sanırım, seti New York'ta kuracağız” diyor ve hep birlikte eve doğru yürümeye koyuluyoruz.

31

Bernard Pivot'nun Kravatı

Keyifli röportajlar azdır. Hepsi gergin, çoğu sıkıcı, bazılarıysa düpedüz berbat geçer, hele röportaj yapan kişi, sizinle aynı memlekettense. Eğer ödevini yapmamış, kitabın kapağını açmamış, öfkesi burnunda pişkin bir muhabirse, size iyilik yaptığı düşüncesiyle onca yolu tepmiştir ve elbette içecek bir şey ister. Eğer gelen kişi, sizin ikinci sınıf bir yazar olduğunuzu düşünen ve romancılığa heves etmiş biriye, henüz tamamlanmadığı müsveddesini okumanızı ister; eğer bir feministse, başarıyı yakalamanızı ikna kabiliyeti olan beyaz bir alçak olmanıza bağlar; siz de onun haklı olabileceğine dair kuşkuya kapılırsınız.

Tanıdığım naçizane yabancı gazeteciler kitlesiyle tam tersine akli başında, çalışkan kimselerdir, kitabınızı ıcığına cıcığına kadar okumuş olurlar, yayımlanmış kitaplarınızın listesini sizden daha iyi bilirler – röportaj yapmayı reddetmem üzerine, yılmayıp

uydurmaca yeteneğine hakkını vererek maceralarını anlatan makalesini yazmaya koyulmadan önce, Cornwall'deki evimin etrafını tavaf eden, küçük bir uçakla alçaktan uçarak evin üzerinde dönüp duran, sonra da bir balıkçı kayığıyla civarı iyice kolaçan eden, *L'Événement du jeudi* dergisinden başına buyruk genç Fransız muhabiri bunların dışında tutuyorum.

Bir de foto muhabiri vardı –o da genç bir Fransızdı, ama başka bir dergiden gönderilmişti– resmimi çekmeden önce, fotoğraflarını incelemem için ısrar ediyordu. Üstü yağdan kabuk bağlamış albümü cebinden çıkarıp Saul Bellow, Margaret Atwood ve Philip Roth gibi aydınların fotoğraflarını göstermiş, ben ayıp olmasın diye kendimce abartılı bir tarzda her birine hayran kaldığımı dile getirince, bu defa sergisine, kuyruğu havada kaçan bir kedinin popo fotoğraflarını da ekledi.

“Kedinin kıcını beğendin mi?” diye sordu, merakla tepkimi beklerken.

“İyi çekilmiş. Işık iyi. Güzel” dedim istifimi bozmadan.

Gözlerini kısarken, toy yüzüne şeytanca bir gülümseme yayılıyor.

“Kedi kıcı benim sınama yöntemim” diye açıklıyor gururla. “Eğer karşımdaki kişi afallarsa, kültürlü olmadığını anlarım.”

Soruyorum: “Ben öyle miyim?”

Çekeceği resim için bir kapı arıyor. Dış kapı. Belli bir özellik ya da renk değil aradığı; girintili, gölgede bir kapı olsun yeter. Bu arada, bu adamın ufak tefek bir cüssesi olduğunu belirtmem gerek, neredeyse cüce denebilir, o kadar ki az kalsın koskocaman fotoğraf makinesini taşımayı teklif edecektim.

Pek yapmadığım kadar sert bir tavırla, “casus pozu vermek istemiyorum” dedim.

İtirazımı ciddiye almadı. Kapının casuslarla ilgisi yoktu, derinliği yakalayacaktı. Bir süre sonra, tam aradığı ölçütlerde bir kapı bulmuştuk. Önünde durdum, söylediği gibi dosdoğru kameraya baktım. Gördüklerime hiç benzemiyordu, yirmi beş santimetre çapında yanküre bir merceği vardı. Bir dizinin üstüne çöküp tek gözünü oraya yapıştırdığı sırada, Arap kılıklı iriyarı iki adam onun arkasında durup bana seslendiler.

“Affedersiniz” dedi biri. “Hampstead metro istasyonuna nasıl gideceğiz acaba, söyleyebilir misiniz lütfen?”

Tam ona Flash Walk yoluna nasıl gidildiğini söyleyecekken, dikkatinin dağılmasına öfkelenen bizim foto muhabiri, hızla arkasına dönüp avazı çıktığı kadar “defol git” diye bağırdı. Şaşırtıcıydı, ama iki adam onu dinlemişlerdi.

Böyle vakaları bir kenara bırakırsak, yıllar boyunca benimle röportaj yapmaya gelen Fransız gazeteciler hassasiyet göstermişlerdir, keşke Britanyalı meslektaşları da onlara özenseydi. Zaten 1987 yılında, Capri adasındaiken, Fransız kültür televizyonunun parlayan yıldızı, on üç yıldır cuma akşamları bütün Fransa'yı televizyon başına kilitleyen, haftalık edebiyat programı *Apostrophes* söyleşilerinin fikir babası, yaratıcısı ve sunucusu Bernard Pivot'nun önüne hayatımı sermemin nedeni de buydu.

Capri'ye, bana verilen bir ödülü almaya gelmiştim. Pivot da öyle. Benimki yazarlık ödülüydü, onunki gazetecilik. Harika bir güz akşamı, Capri'yi gözünüzün önüne getirin. Hepsi gayet şık iki yüz konuk, akşam yemeği için yıldızlı bir gecede bir araya toplanmıştı. Yemekler mükemmel, şarap enfesti. Ödül sahipleri için kurulan

masada, Pivot ile neşeli bir sohbetimiz oldu. Hayatının parlak dönemini yaşayan, ellili yaşlarına yeni girmiş, capcanlı, enerji dolu, şımarmamış bir adam. Oradaki erkeklerin arasında tek kravat takanın o olduğunu fark edince, kendi kendisiyle dalga geçerek kravatı çıkarıp kıvrarak cebine atıyor. Kravatın anlamı var.

Saatler ilerledikçe, programına katılmayı reddettiğim için Pivot çıkışıyor bana. Mahcup olmuş numarası yaparak herhalde ret dönemime denk geldi –öyleydi– diyerek geçiştiriyorum.

Ertesi gün öğle sularında, resmi ödül töreni için Capri belediye binasında boy gösteriyoruz. İçimdeki eski diplomat, takım elbise giyip kravat takmamı söylemişti. Spor giyinen Pivot, dün akşam gerekli olmasa da kravat takmışken, bugün herkesin kravatlı geldiği törende kravatsız kalmıştı. Ödül konuşmasında, sosyal nezaket yoksunluğundan yakınırken, beni işaret ederek, her şeyi doğru yapan ama televizyondaki edebiyat söyleşisi programına katılmayı reddeden adam olarak tanıtıyor.

Onun bu ince hesaplanmış sevimli saldırgan tavrı karşısında, coşkuyla ayağa kalkıp kravatımı çıkarak meraklı kalabalığın gözlerinin önünde –başka bir amaçla olmasa da gösteri uğruna– bu artık senindir, diyerek, bundan böyle onun programına çıkmak için bunu bana göstermesinin yeterli olacağını söylüyorum. Ertesi sabah uçakla Londra'ya dönerken, acaba Capri'de verilen sözler yasal açıdan ne kadar bağlayıcı diye merak ediyorum. Birkaç gün içinde öyle olduklarını öğreniyorum.

Bernard Pivot ile üst düzey üç Fransız gazetecinin yönetiminde, yetmiş beş dakika boyunca naklen yayınlanan programa, Fransızca konuşarak katılmaya söz veriyorum. Ne bir ön tartışma yapılacak, ne de sorular önceden gönderilecek. Ama siyaset, kültür,

edebiyat, seks dahil, Bernard Pivot'nun aklına gelecek uçuk kaçık her türlü tartışmaya hazırlıklı ol – Fransız yayıncımın uyarısıydı.

Üstüne üstlük otuz yıl önce, başlangıç seviyesindeki öğrencilere öğrettiğim günlerden beri, neredeyse tek kelime Fransızca konuşmamıştım.

Fransız Kültür Merkezi, Alliance Française'in yeri, Dorset Square'in köşesinde şirin bir binadır. Derin bir nefes alıp içeri girdim. Danışma masasında, kısa saçlı, kahverengi iri gözleri olan genç bir kadın oturuyordu.

“Merhaba” dedim. “Acaba Fransızca bilgilerimi tazelemek için bir ders ayarlayabilir miyim diye soracaktım.”

Şaşkın gözlerle yüzüme bakakaldı.

“Quoi?” diye sordu, oradan başlamış olduk böylece.

Aklımda kalan Fransızcamla, önce Rita'ya anlattım, o Roland'a aktardı, nihayet o da Jacqueline'e, sanırım sıralama böyleydi. *Apostrophes* adını duyar duymaz hepsi harekete geçtiler. Rita ile Jacqueline bana dönüşümlü ders vereceklerdi. Yoğunlaştırılmış kurs olacaktı. Rita –yoksa Jacqueline miydi?– Fransızca konuşma dilimi geliştirecek, beklenen sorular karşısında vereceğim yanıtları şekillendirmeme yardımcı edecekti. Jacqueline ise Roland ile birlikte askeri harekâtımızı planlayacaktı. “Düşmanını tanı” ilkesi temelinde, Pivot'nun psikolojisi üstünde çalışacak, mesleki ustalığını ve tercih ettiği tartışma alanlarını belirleyecek ve günlük haber akışını sıkı takip altına alacaklardı. *Apostrophes* programının yapımcıları programın güncelliğine önem verirdiler.

Bu bakımdan Roland yayımlanmış *Apostrophes* programlarından bir arşiv derledi. Katılanların ha-

zırcevaplığı ve kıvrak zekâsı karşısında dehşete kapılmıştım. Öğretmenlerimden habersiz, çevirmenle katılmak için ısrar edip edemeyeceğimi gizlice soruşturuyordum. Pivot'nun yanıtı hiç gecikmedi: Capri'deki sohbetlerimizin ışığında, altından kalkabileceğimize inanıyordu. Bana soru yöneltecek olan diğer üç kişiden biri, birkaç dil bilen ve ünlü bir dış haberler muhabiri Edward Behr; tanınmış bir yazar, gazeteci ve sinema yönetmeni Philippe Labro ile saygın edebiyat gazetecisi Catherine David'di.

Arada sırada cazibesine kapılsam ya da yayınevlerinin ısrarlarına boyun eğsem bile her türlü röportaja yönelik nefretim yapmacık değildir. Ünlü olma oyununun, yazmakla uzaktan yakından alakası yoktur, zaten bambaşka bir alanda sergilenir. Başından beri farkındaydım bunun. Bir tiyatro sahnesi: evet, olabilir. Kendini yansıtmaya alıştırmaları: elbette. Zaten yayınevleri açısından en iyi tanıtım aracıdır. Gelgelelim, yeteneği tanıttığı gibi, aynı hızda yerle bir edebilir de. Bir yıl boyunca, dünya çapında kitaplarının tanıtımını yaptıktan sonra, yaratacılıktan tamamen uzaklaştığını düşünen en az bir yazarla karşılaşmışımdır ve maalesef haklı olabilir.

Bana dönersek, yazmaya başladığım günden itibaren, odamda iki fil vardı. Babamın korkutucu iş hayat ve istihbaratla ilişkilerim. İlkiyle aramda nasıl bir bağlantı olduğunu artık öğrenmeyen kalmadı; ikincisine de gerek yasalar gerekse kişisel eğilimlerim nedeniyle değinmem yasaktı. Dolayısıyla röportajların, söylenecek şeyler kadar gizlenmesi gerekenleri de kapsadığı düşüncesi, daha edebiyat kariyerine yönelmeden önce kafama yerleşmişti.

Bunların hepsini parantez içine alarak, Paris'te hınca-
hınç dolu stüdyoda yerime oturup sahne korkusunun
hemen diğer tarafına uzanan, gerçekdışı dingin âle-
me dalıyorum. Pivot verdiğim kravatu göstererek onu
nasıl ele geçirdiğini anlatıyor zevkle. Bu hikâye seyir-
cilerin pek hoşuna gidiyor. Berlin Duvarı ile Soğuk Sa-
vaştan söz ediyoruz. Soğuktan Gelen Casus filminden
bazı karelerin gösterilmesi soluklanmamı sağlıyor ta-
bii. Karşımda soru soran, daha doğrusu, sorudan çok
sanki görev emrini yerine getiren üç kişinin uzun uza-
dıya katkıları da mola veriyor. Kim Philby'yi, Oleg Pen-
kovskiy'i, perestroyka ile glasnotu tartışıyoruz. Fransız
Kültür'deki danışman ekibim, operasyon öncesinde
yaptığımız toplantılarda, bu konuları ele almış mıy-
dı? Belli ki almışlar, çünkü rahatlığımıza bakılırsa, ez-
bere anlatıyorum. Joseph Conrad, Maugham, Greene
ve Balzac'a olan hayranlığımızı dile getiriyoruz. Mar-
garet Thatcher'ı masaya yatırıyoruz. Fransızca retorik
konuşmanın gidişini bana Jacqueline mi öğretmişti?
Şöyle demişti: Tezini ortaya koy, onu çürütecek gö-
rüşlerini sırala, özetleyerek genişlet. İster Jacqueline
olsun, ister Rita veya Roland, üçüne de teşekkürlerimi
bildiriyorum, seyircilerden alkış kopuyor.

Pivot'yu büyüüne kapılmış, gerçek seyircilerin
önünde gerçek zamanlı performansını sergilerken
izleyince, yeryüzünde başka hiçbir televizyon karak-
terinin yanına bile yaklaşılamadığı başarıyı nasıl elde
ettiğini anlamak zor olmuyor. Bunun tek sebebi kariz-
ması değil. Enerjisi, çekiciliği, becerisi, engin bilgisi de
değil. Onların arasında Pivot'nun başka tarifsiz özel-
likleri de var, dünya genelinde, yapımcılarla oyuncu
yönetmenlerinin uğruna her şeylerini vermeye hazır
olduğu cinsten: Doğuştan gelen gönül zenginliği, siz
buna temiz yüreklilik de diyebilirsiniz. Dalga geçmeyi
sanat haline getirmekle ünlenmiş bir ülkede, Pivot,

konuğu yerini aldığı anda, her şeyin yolunda gideceğini söyleyerek insanı rahatlatır. Seyirciler de bunu hisseder. Aile gibidirler. Şimdi aklıma gelenler arasında başka hiçbir röportajcı, hiçbir gazeteci, bende böylesi derin bir iz bırakmamıştır.

Program sona eriyor. Stüdyodan ayrılabilirim. Pivot'nun bir süre daha sahnede kalıp gelecek haftanın kilise duyurularını okuması gerekiyor. Yayıncım Robert Laffont, hemen beni caddeye giden yola çıkarıyor; sokakta kimsecikler yok: Bomboş. Ne bir araba, ne bir yaya, ne de bir polis memuru. Kusursuz yaz akşamında bütün Paris uykuya dalmış.

Robert'e soruyorum, "Herkes nerede?"

"Tabii ki, hâlâ Pivot'yu seyrediyorlar" diyor sevinçle.

Bu hikâyeyi niye mi anlatıyorum? Belki bunca tantananın ortasında, hiç unutmayacağım bir akşamı hatırlamak hoşuma gittiği içindir. Çoğundan pişmanlık duyduğum bütün röportajlarım arasında, sözlerimi hiçbir zaman geri almak istemeyeceğim bir tek bu var.

32

Mahkûmlarla Öğle Yemeği

O yaz yeni binyılın başlarında, Paris'te, öğle yemeği için altı kişi aynı masanın etrafında toplanmıştık. Ev sahibimiz Fransız yayıncılardan biriydi ve toplanma sebebimiz de yeni yayımlanmış anı kitabıyla ödül kazanan dostum François Bizot'nun başarısını kutlamaktı.*

Budist bir bilimci ve Kmer dilini iyi konuşan Bizot, Pol Pot liderliğindeki Kızıl Kmerlerin eline düşmüş ve sağ kurtulmuş tek Batılı esirdir. 1971 Ekiminde Angkor Koruma Merkezinde çalışırken, Kızıl Kmerler tarafından tutsak alınıp insanlık dışı koşullarda tutulmuş ve kendisine, CIA casusu olduğunu itiraf ettirmek isteyen adı çıkmış Duch tarafından üç ay boyunca yoğun sorgulamaya alınmıştı.

Her nasılsa, sorgucuyla mahkûm arasında, kısmen Bizot'nun kadim Budist kültüre dair derin bilgisi, sa-

* The Gate (Le Portail [Kapı]), Harvill Press.

nırım kısmen de güçlü kişiliğinden kaynaklanan garip bir ilişki kurulmuştu. Sonra, şüphesiz yine benzersiz bir cesaret gösterisiyle Duch, Kızıl Kmerler yüksek komutasına yazdığı raporda, Bizot'nun casusluk suçundan aklanması yönünde görüş bildirmişti. Olağandışı bir başka konu da, Bizot serbest bırakılırken Duch'un, Pol Pot emrindeki en büyük işkence ve infaz merkezlerinden birinde idareceiliğe devam etmesiydi. *Yolun Sonu* romanımda "Jungle Hansen" hakkında bir öykü vardır; Bizot'nun başından geçenlere hakkını vermek için birkaç kere yazıp çıkarmaya çalışmışımdır – ama başaramadım sanırım.

Masaya oturduğumuzda, Bizot'nun çilesi biteli tam otuz yıl geçmişti, fakat Duch'un kaderi hâlâ muallaktaydı; duruşması siyasal vurdumduymazlık ve entrikalarla durmadan erteleniyordu. Bu arada, şimdi öğrendiğimize göre, davasında ona Bizot yardım ediyordu. Her zamankinden çok daha güçlü bir vurguyla dile getirdiği gerekçesi, iktidardaki Kmer hükümetinde, Duch'u suçlayanların pek çoğunun ellerine de kan bulaştığı, ancak işledikleri bütün günahları Duch'un üstüne yikmak istemeleriydi.

Dolayısıyla Bizot yürüttüğü tek kişilik kampanyayla, Duch'u savunmanın değil, kendisini yargılamaya kalkanların da onun kadar suçlu olduğunu kanıtlanmanın derdine düşmüştü.

Bizot amacını bize açıklarken hepimiz kulak kesildik, konuklardan sadece biri nedense hiç etkilenmemişti. Masada tam benim karşımda oturuyordu; kalın kaşlı, esmer ufak tefek, gergin bir adamdı, sık sık yüzüme diktiği gözleri fıldır fıldır etrafa bakıyordu. Yazar Jean-Paul Kauffmann diye tanıtmışlardı, son çıkan kitabı *The Dark Room at Longwood*'u büyük bir zevkle okumuştum. Napoleon'un aşağılayıcı sürgün yıllarını geçirdiği, St. Helena'daki evin adıyla

Longwood. Kauffmann, uzun süren bir deniz yolculuğundan sonra St. Helena'ya ayak basmış ve hem hayran olunan hem de lanet edilen dünyanın en ünlü mahkûmunun burada çektiği yalnızlığı, klostrofobiye ve sistematik olarak itibarsızlaşmasını etkileyici bir duygudaşlıkla anlatmıştı.

Bu kitabın yazarıyla tanışacağımı önceden bana haber vermemişlerdi, o anda içimden gelen sözlerle, beğenimi ifade etme olanağı buldum. İyi de bu adamın tatsız bakışları neden benim üstümdeydi? Yanlış bir şey mi söyledim acaba? Hakkımda utandıracak bir şey mi biliyor? Mümkün tabii. Yoksa daha önce tanışmıştık da ben mi unuttum? Daha o günlerde bile bu seçenek ihtimal dahilindeydi.

Kendisine bu anlama gelecek bir şeyler sormuş veya vücut dilimle bunu anlatmış olabilirim. Ansızın roller değişince, artık gözlerini dikip bakma sırası bana gelmişti.

Fransız dış muhabir Jean-Paul Kauffmann 1985 mayısında Hizbullah tarafından Beyrut'ta rehin alınmış, üç yıl boyunca örgütün gizli tutsağı olmuştu. Esir alanlar, onu güvenli bir evden diğerine naklederken, neredeyse havasızlıktan boğulmasına sebep olacak şekilde ağzını tıkayıp başından aşağı sımsıkı bağlayarak bir şark halısına sarar, öyle taşırıldardı. Yemek masasında gözlerini bana dikmesinin nedeni, kapatıldığı gizli yerlerden birinde, romanlarımdan birinin buruş buruş kopyasını bulmuş, ıdığına cıdığına kadar tekrar tekrar okumuş ve eminim, içerdiklerinden çok daha derin bilgilere ulaşmıştı. Bütün bunları, yaşadıkları silinmez deneyim artık hayatlarının günlük bir parçası haline gelmiş, işkence kurbanı başka kimseleri insanları tanıdığım imasıyla anlatmıştı.

Bense, ne diyeceğimi bilemedim. Söylenecek bir şey var mıydı? “Romanımı okuduğun için teşekkür ederim” mi diyecektim? “Derin bilgilerim biraz yüzeysel kaçtığı için kusura bakma” mı?

Dolayısıyla hissettiğim kadar alçakgönüllü konuşmaya çalıştım, oradan ayrıldıktan sonra onun *The Dark Room at Longwood* adını verdiği anılarını tekrar açınca, daha ilk okuduğumda kurmam gereken bağlantıyı anladım: Bu kitap, çile çekmiş bir mahkûmun, kendi gibi başka bir mahkûm –belki de gelmiş geçmiş en büyük mahkûm– hakkında yazdığı bir kitaptı.

Bu öğle yemeğini yediğimizde, şimdiki yüzyılın başlarıydı, fakat o günden beri Kauffmann’la bir daha karşılaşmamış ya da haberleşmemiş olsam da anısı bende hâlâ tazedir. Şimdi okuduğunuz bu kitabı yazarken, internette onu aradım ve hâlâ sağ olduğunu öğrendim; sorup soruşturduktan sonra, ama yanıt vermeyebilir, uyarısıyla birlikte e-posta adresine ulaştım.

Aynı zamanda, onu umutsuzluktan ve delirmekten mucizevi bir şekilde kurtaran kitabın, tıpkı benimki gibi yalayıp yutarak okuduğu anlaşılan Lev Tolstoy’un *Savaş ve Barış* romanı olduğunun; üstelik aklın sunabileceği ne varsa ondan ruhunu ve zihnini besleyecek çok daha fazla şey çıkardığının, itiraf edeyim biraz şaşırarak, artık farkına varmıştım. Öyleyse ortada iki şanslı tesadüf mü vardı? Yoksa belleklerimiz bize oyun mu oynuyordu?

Çekinerek yazdığım satırlara, birkaç hafta sonra içten sözlerle yanıt geldi:

Esaretim sırasında kitap okumayı müthiş özlerdim. Bazen gardiyanların getirdiği olurdu. Bir kitabın gelişi tarifsiz bir mutluluk veriyordu. Sadece bir değil, iki değil, kırk kere okurdum o kitabı, sonra da sonundan veya ortasından başlayıp tekrar okurdum. Herhalde

bu oyun, beni en az iki ay meşgul ederdi. İstirap dolu üç yıl boyunca, çok neşeli anlar da yaşadım. Soğuktan Gelen Casus bunlardan biriydi. Kaderin bir cilvesi diye gördüm onu; gardiyanlar eski püskü ne bulurlarsa getirirlerdi bize: Ucuz romanlar, Tolstoy'un Savaş ve Barış romanının ikinci cildi, anlaşılmasız bilimsel incelemeler. Ama bu defa hayran olduğum bir yazar vardı karşımda... Yazdığınız bütün kitapları okumuştum, bunlara Casus da dahildi, ancak yaşadığım yeni koşullar altında, artık aynı kitap olmaktan çıkmıştı. Hatta aklımda kalanlarla uzaktan yakından ilgisi bile yok gibiydi. Her şey değişmişti. Her satır anlam yüklüydü. Benim vaziyetimde okumak ciddi, hatta tehlikeli bir işe dönüşmüştü, çünkü bu ya hep ya hiç oyunuyla bağlantılı hissedilen en ufak gerçek, rehinenin varlığının sırrıdır. Bir hücre kapısının açılması, Hizbullah yetkilisinin gelişini haber veren anons ya özgürlük ya da ölüm anlamına da gelebilirdi pekâlâ. Her işaret, her anıştırma olacıklara dair bir kehanet, sembol veya ibretlik ders halini alırdı. Casus romanında bunlardan çokça var.

Bu kitap sayesinde, benliğimin en derinlerinde bulunan gizlenme ve yönlendirme ortamını (Şiilerin takiyesi) hissettim. Bizi tutsak alan adamlar, KGB veya CIA görevlilerinin profesyonelliğinden çok uzaktı, ama onlar gibi bunlar da kendini beğenmiş, ahmak, insanlık düşmanı, gaddar kimselerdi; kendi iktidar açlıklarını gidermek için dinden ve genç militanların saflığından faydalanıyorlardı.

Sizin karakterleriniz gibi beni esir alanlar da paranoya uzmanıydı: Patolojik güvensizlik, manik öfke, hezeyanlar, sistematik saldırganlık, nevrotik yalan merakı. İnsanların hayatlarının, rehin değerinden öte bir anlam taşımadığı Leamas'ın kısır ve saçma dünyasıydı bizim dünyamız. Nasıl da sık sık terk

edilmişlik, yüzüstü bırakılmışlık hissi kaplardı içimi. Hepsinden önemlisi de bezginlik. Bu ikiyüzlü dünya, bana aynı zamanda gazeteci olarak kendi mesleğim üstünde düşünmeyi öğretti. Eninde sonunda bizler çifte ajanlarız. Hatta üçlü. Anlaşılacak ve kabul edilmek için başkalarıyla empati kurmamız gerekir, sonra ihanet ederiz.

Sizin insanlıkla ilgili görüşünüz kötümser. Bizler zavallı yaratıklarız, bireysel olarak pek bir şey ifade etmeyiz. Neyse ki bu herkesi kapsamıyor (bkz Liz karakteri).

Bu kitapta umutlanmak için sebepler buldum. En önemlisi de bir ses, bir duruş. Acımasız ve sıkıcı dünyayı tarif eden, onu, böylesi sıkıntılı ve umutsuz resmetmekten zevk alan bir yazarın coşkusu. Neredeyse elle tuttuğunu hissedersin. Birisi seninle konuşur, artık tek başına değildir. Ben de içeride artık kendi başıma bırakılmamıştım. Bir adam, sözleriyle, dünya görüşüyle hücreme gelmişti. Birileri kendi güçlerini benimle paylaşıyordu. Üstesinden gelecektim...

Buyurun işte; alın size insan belleği, biri Kaufmann'ın, biri benim, ikimizin. Öğle yemeğindeyken, sözünü ettiği kitabın *Soğuktan Gelen Casus* değil, *Smiley'in Dönüşü* olduğuna kalıbımı basabilirdim, üstelik eşimin belleğinde de öyle kaldığı anlaşıyor.

33

Yazarın Babasının Oğlu

Dolandırıcı, hayalperest, zaman zaman hapishane kuşu ve babam olan Ronnie'yle mektuplaşacak kadar barışmam epey zaman almıştı.

Bir roman yazmaya soyunduğum, ağır aksak ilk girişimlerimden itibaren ele almak istediğim kişiydi o, ne var ki, bunu yapmaya hazır hale gelmem için uzun yıllar geçmesi gerekiyordu. Sonunda *Son Casus* başlığını alacak olan ilk taslaklarım sızlanmalarla doluydu: Şöyle bir bak sevgili okur, duygusal açıdan sakat kalmış, zorba babasının altında ezilmiş bu çocuğa bir bak. Ancak onu toprağa verdikten sonra, romanı tekrar ele alıp ta en başta yapmam gerekeni yaptım ve evladın günahlarını, babanın günahlarından çok daha fazla kınanacak hale getirdim.

Bunu hallettikten sonra, artık onun çalkantılı hayatının mirasına layığıyla yer verebilirdim: En bıkkın yazarın ağzını sulandıracak oyun karakterlerine, gü-

nün tanınmış hukuk dehalarına, yıldız sporculara ve Londra'nın yeraltı suç dünyasının en has adamlarıyla onların peşine takılmış güzel yaratıklara. Ronnie nereye giderse gitsin, beklenmedik olaylar da onunla birlikte giderdi. Batıyor muyuz, çıkıyor muyuz? Bizim mahalledeki benzinlikte depoyu veresiye doldurabilir miyiz? Ülkeden tüydü mü, yoksa bu gece Bentley'le caka satarak gelip arabasını yola park edecek mi? Yoksa evin ışıklarını söndürüp kapıları, pencereleri iyice kontrol ettikten ve eğer hattı henüz kesmedilerse telefonla fısıldayarak konuşarak arka bahçeye mi saklandı? Acaba dönüşümlü karılarından birinin yanında, güven ve rahat içinde mi?

Ronnie'nin organize suçla ilişkisiyle ilgili bildiklerim olsa bile maalesef çok azdı. Evet, belalı ikiz Kray Kardeşlerle dirsek temasındaydı, ama bu biraz da ünlü avına benziyordu. Doğru, Londra'nın gelmiş geçmiş en belalı mal sahiplerinden Peter Rachman'la bir tür iş yapmıştı, bu da benim tahminime göre, ancak, Rachman'ın haydutları, Ronnie'nin kiracılarından kurtulmasını sağlayınca, onun da evlerini satıp Rachman'a payını vermesi şeklinde olabilirdi.

Yoksa tam suç ortaklığı mı? Tanıdığım Ronnie yapmaz bunu. Dolandırıcılar estetikten anlar. Şık takım elbiseler giyerler, tırnakları tertemizdir ve her zaman güzel konuşurlar. Ronnie'nin telefon defterindeki polisler, pazarlığa açık birinci sınıf adamlardır. Aynısı, "çocuklar" dediği kişiler için söylenemez, zaten çocuklarla takılırsan, sorumluk senindir.

Gerilim mi? Ronnie'nin bütün hayatı, aklınıza gelebilecek en ince, en kaygan buz üstünde yürümekle geçti. Yolsuzluktan arananlar listesinde yer almakla, Ascot'ta at sahiplerinin dizildiği padokta gri silindir şapka takmak arasında bir çelişki görmezdi. İkinci evliliğini kutlamak için Claridge'de verdiği davet, Scot-

land Yard'dan gelen iki dedektifin, parti sona erene dek kendisini tutuklamayıp beklemeye –bu arada onlara içeri gelip eğlenceye katılsanız, denmiş ve öyle de yapmışlardı– ikna etme çabaları yüzünden kesintiye uğramıştı.

Hoş, bence Ronnie, başka türlü bir hayat süremezdi. Bunu istediğini düşünmüyorum. Kriz bağımlısı, gösteri düşkünü, utanmaz bir hatip ve rol hırsızıydı. Hezeyanlara kapılan bir büyücü, kendini Tanrı'nın altın çocuğu diye gören bir ikna ustasıydı ve elbette nicelerinin hayatını kararttı.

Graham Greene'e göre, çocukluk, yazarın alacak hesabıdır. Bu bakımdan, en azından doğuştan milyoner olduğumu söyleyebilirim.

Ronnie'nin ömrünün son üçte birlik bölümü –altmış dokuz yaşında pat diye öldü– birbirimizden uzak ya da aramız bozuk geçmişti. Neredeyse, karşılıklı rıza göstererek kabullendiğimiz, dehşet verici zorunlu sahneler yaşamıştık, savaş baltalarımızı gömdüğümüzde bile nerede olduklarını hep hatırimızda tuttuk. Bugün ona, eskisine göre daha sevecen duygular besliyor muyum? Bazen etrafından dolanırım, bazen tırmanmam gereken dağ olur. Her ikisi durumda da hep oradadır; oysa annem için aynısını söyleyemem, çünkü bugüne dek hâlâ onun nasıl bir insan olduğu hakkında bir fikir edinmiş değilim. Ona yakın olan ve onu seven kimselerin; bana annemle ilgili anlattıkları hiç aydınlatıcı olmadı. Belki de olmamasını isteyen bendim. Annemi arayıp bulduğumda yirmi bir yaşındaydım, o günden sonra da her zaman isteyerek olmamakla birlikte ihtiyaçlarını karşıladım. Fakat bir araya geldiğimiz günden öldüğü tarihe dek, içimde

donan çocuğun buzları en ufak bir erime belirtisi bile göstermedi. Annem hayvanları sever miydi? Kırıları? Yanı başında yaşadığı denizi? Müziği? Resmi? Beni? Kitap okur muydu? Belli ki bana değer vermezdi, ama ya başkalarına? Son yıllarında, kaldığı huzurevine gittiğimde, zamanımızı babamın kabahatlerinden yakınlıkla veya onlara gülerek geçirirdik. Ziyarete devam ettikçe kendisi -ve benim- için, doğumumdan o güne kadar kesintisiz akıp giden kusursuz bir ana-oğul ilişkisi yarattığını anlamıştım.

Bugünse, çocukluğumda bir süreliğine, bana hem analık hem de babalık eden ağabeyimden başka kimseye sevgi beslediğimi bilmem. Büyüdüğümde bile dinmeyen sürekli bir gerginlik hissettiğimi hatırlıyorum. İyice küçük olduğum yıllara dair aklımda kalan bir şey yok. Büyüdükçe, nasıl numara yaptığımızı, kendime bir kimlik bulma ihtiyacı duyduğumu ve bunu yapmak için akranlarımla, benden daha iyi durumdakilerin davranışlarını ve yaşam tarzlarını nasıl taklit ettiğimi, dahası içinde, gerçek annem ve babamın, midilli atlarımla olduğu yerleşik bir ev yaşantım varmış gibi davrandığımı hatırlıyorum. Bugün içsesime kulak verdiğim, gerektiğinde, kendime dışarıdan baktığım zaman, kayıp köklerimin izlerini hâlâ algılarımla, bunların başında babamın geldiği apaçık ortada.

Bütün bunların, beni derin devlet için ideal biri yaptığına kuşku yok. Ama hiçbir şey sonsuza dek sürüp gitmedi, ne Eton'da okul müdürü olmam, ne MI5'in ne de MI6'in adamı olmam. Sadece içimdeki yazar yolundan ayrılmadı. Bulunduğum yerden dönüp baktığımda, hayatımı uğraşlar ve kaçışlar dizisi olarak görür ve yazarak görece doğru yolda ve büyük ölçüde akli başında kaldığıma minnet ederim. Babamın kendiyile ilgili kabullenmeyi reddettiği, en basit

hakikat, beni asla geri adım atmadığım sorgulama yoluna sokmuştu. Annemin ya da kız kardeşlerimin olmaması yüzünden kadınları geç tanıdım, tabii tanıdıysam, bunun bedelini hepimiz ödedik.

Çocukluğumda, çevremdeki herkes bana, şu ya da bu biçimde bir Hıristiyan Tanrı satmaya çalışırdı. Modern kiliseyle beni tanıştıran halalarım, amcalarım ve babaannemle büyükbabamdı, geleneksel kiliseyi de okuduğum okullarda öğrendim. Takdis edilmek üzere piskoposun huzuruna çıkarıldığımda, kendimi dinine inanan biri gibi hissetmek için elimden geleni yaptım, ama hiçbir şey hissetmedim. Ondan sonraki on yıl boyunca, bir dine inanmak için çok uğraştım, fakat sonra işin ucunu kaçırdım. Bugün Tanrı'ya değil, doğaya inanıyorum, ölüm beklentim yok, ama yeryüzünden silinme beklentim var. Mutluluğu, kendi ailemde ve beni seven, karşılığında benim de sevdiğim insanlarda bulurum. Cornwell'in uçurumlarında dolaşırken, yaşadığım hayata minnetim içimi kaplar.

Evet, doğduğum evi gördüm. Ne zaman civarından geçsek, şen şakrak halalarım evi gösterirlerdi bana. Oysa benim doğduğum ev olarak tercih ettiğim bambaşka, hayalimde yaşayan bir yer. Kırmızı tuğladan, çatırdayan, kırık pencereleri ve "Satılık" tabelası olan, bahçede eski bir küvetin durduğu yıkılmaya yüz tutmuş bir ev. Ot bürümüş ve molozlarla dolu bir arsada orası, içine göçmüş sokak kapısında, vitraylı cam takılı – çocukların doğacağı değil de, saklanacağı bir yer. İşte orada doğmuştum ya da hayal gücüm bunda ısrarlıydı, üstelik tavan arasında, babamın kaçarken hep yanında götürdüğü kahverengi mukavva kutuların arasında dünyaya gelmiştim.

İkinci Dünya Savaşının patlak verdiği sıralarda, gizlice –daha sekiz yaşındayken çoktan iyi yetişmiş bir casustum– o kutuları ilk karıştırdığımda içlerinde sadece kişisel eşyalar vardı: Mason kıyafetleri, hukuk eğitimine zaman ayırdıktan sonra, merakla bekleyen herkesi şaşırtmak için çıkarıp gösterdiği avukat peruğuyla cübbesi ve Ağa Han’a satmayı planladığı uçak gemisi filoları dahil, çok gizli şeyler. Gelgelelim, sonunda savaş patlak verince, kahverengi kutuları artık daha çok para eden şeylerle doluydu: Karaborsa Mars şekerlemeler, burna uyarıcı püskürten Benzedrine solunum aletleri, Normandiya Çıkarmasından sonra da naylon çoraplarla dolmakalemler.

Ronnie tuhaf eşyalara meraklıydı, yeter ki karneye bağlanmış veya piyasada bulunmayan cinsten olsunlar. Yirmi yıl sonra, Almanya’nın hâlâ bölünmüş iki devlet olduğu, benim de Britanyalı bir diplomat olarak Ren Nehrinin kıyısında Bonn’da yaşadığım sıralarda, habersiz kapımı çaldığında, heybetli cüssesini tekerlekli çelik bir kayığa sığdırmıştı. Dediğine göre, amfibi motorlu araçtı bu. İlk modeli. Berlin’deki fabrikasından Britanya patentini almıştı, ailemize servet kazandırması an meselesiydi. Doğu Alman sınır muhafızlarının gözü önünde, bir devletten diğerine bununla geçmişti, şimdi de benim yardımımıla bu aracı, o günlerde kaban ve akıntısı hızlanan Ren Nehrine indirmeyi öneriyordu.

Çocuklarımin hevesine rağmen onu caydırdım, sonra öğle yemeği ikram ettim. Dinlendikten sonra büyük bir heyecanla, Ostend ve İngiltere’ye doğru yola koyuldu. Nereye kadar gittiğini bilmiyorum, çünkü bir daha o araçtan hiç söz açılmadı. Herhalde yolculuğun bir aşamasında, alacaklıları onu enselemiş ve elinden almışlardı.

Yine de bu iki yıl sonra Berlin’de tekrar ortaya çıkmasına engel değildi. Kendini “profesyonel danışman” diye tanıtarak bu sayede, Batı Berlin’in en büyük film stüdyosuna yapılan üst düzey bir geziye katılmış, konukseverlikle karşılanmış, bir veya iki yıldız adayıyla tanışmıştı, ayrıca yabancı film yapımcılarına ve elbette son romanım *Soğuktan Gelen Casus*’un yapımcılarına sunulan vergi indirimleri ve ödeneklere ilişkin bol bol laf salatası yapmaktan geri kalmamıştı.

Söylemeye gerek yok tabii, ne benim ne de İrlanda’daki Ardmore Stüdyolarıyla çoktan anlaşma imzalamış olan Paramount Pictures’in onun dedikleri hakkında en ufak bir fikrimiz vardı.

Doğduğum evde elektrik yok, ısıtma yok, aydınlatma ancak Constitution Hill’de yanan gaz lambaları yardımıyla mümkün, bu da sadece tavan arasına hafif bir parlaklık veriyor. Annem katlanır bir yatağa uzanmış, zavallı bir halde, elinden geleni yapmaya çalışıyor – bu sahneyi ilk kez gözümde canlandırdığımda, doğumun ince ayrıntılarından habersizdim. Ronnie, üzerinde havalı bir kruvaze ceket, ayağında golf oynarken giydiği kahverengili-beyazlı ayakkabı, bir gözü sokakta, kapının eşiğinde sabırsızlanırken, dalgalanan sesiyle şiir okurcasına, daha çok çabalaması için anneme ısrar ediyor:

“Tanrım, Wiggly, neden bir kere olsun, elini çabuk tutmuyorsun? Zaten utanç verici bir durum, ama bunun başka yolu yok. Bizim zavallı Humphries arabada, soğuktan donacak, ama sen hâlâ mızımızlanıyorsun.”

Annemin adı Olive’di, ama babam, hangi koşulda olursa olsun Wiggly derdi ona: Sarsak. Sonradan, bilhassa büyüdüğümde, bende uyandırdıkları dehşeti

hafifletmek için ben de kadınlarıma gülünç isimler takacaktım.

Küçüklüğümde, Ronnie hâlâ Dorset şivesiyle konuşuyordu; “r” sesine ağır vurgu yapar, “a” sesini uzatırdı. Fakat arınma süreci başlamıştı, ergenlik yıllarıma geldiğimizde, konuşması neredeyse –ama asla tam değil– düzgündü. Bize anlatıldığına göre, İngilizler dillerinden belli olurdu, o günlerde güzel konuşmak size askeriyeden bir ihale, banka kredisi, polisten saygılı davranış ve Londra’nın merkezinde bir iş kazandırabilirdi. Ronnie’nin yanardöner hayatının tuhaflıklarından biri de benimle ağabeyimi şatafatlı okullara gönderme hevesini yerine getirmek suretiyle, kendisini o dönemin katı standartlarına göre, kendini sosyal açıdan, bizden daha aşağı bir konuma indirmesiydi. Tony ve ben sınıf duvarını hiç çaba harcamaksızın aşarken, Ronnie öbür tarafta mahsur kalacaktı.

Bizim eğitimimiz için tam para ödediğini sanmayın –daha doğrusu, anladığım kadıyla her zaman ödemezdi– fakat hangi türlü olursa olsun, bir yolunu bulurdu. Okullardan biri, onun hevesini sezdikten sonra cesur davranıp ücreti baştan peşin istemişti. Aldı da, ama ödeme Ronnie’nin keyfine göre, tarihi geçmiş karaborsa kurutulmuş –incir, muz, erik gibi– meyveler ve personel için piyasada bulunmayan cin şişeleri şeklinde oldu.

Buna rağmen, dışarıdan bakıldığında hep çok saygın biri olarak kaldı, bu da onun dehasıydı. Onun en çok önem verdiği şey para değil saygıydı. Sihirbazca yeteneklerinin her gün görülmesi gerekirdi. Başka insanlar hakkındaki yargıları, tümüyle ona gösterdikleri saygının ölçüsüne bağlıydı. Hayatın her mütevazı seviyesinde, Londra’nın, bütün kasabaların yan sokaklarında bir Ronnie bulunur. Dalkavuk denecek kadar sırt sıvazlayan, her an kavgaya hazır, zıpçıktı,

yaramaz bir çocuktur; şampanya içmeye alışık olmayan kimseleri şampanya partilerine çağırır, kendisi kiliselerinden içeri adım atmasa da kutsal günlerinde yöredeki Vaftizci Protestanlara bahçesini açar, genç futbol ve kriket takımının onursal başkanıdır, şampiyonluk törenlerinde takımlara gümüş kupalarını takdim eder.

Derken bir gün sütçünün, mahalledeki oto tamircisinin, gazete bayiiinin, şarap evinin veya gümüş takım kupalarını satın aldığı dükkânın parasını bir yıldır ödemediği ortaya çıkar; belki iflas etmez ya da hapse girmez, ama karısı, çocuklarını aldığı gibi annesinin yanına gider; ondan boşanır, çünkü kocasının mahalledeki her genç kadınla yatıp kalktığını ve hiç söz etmediği çocukları olduğunu öğrenmiştir – annesi başından beri biliyordur. İşte bizim yaramaz çocuk toparlandığında veya kendine geçici olarak çekidüzen verdiğinde bir süreliğine mütevazı bir hayat sürer, iyi işler yapar ve basit şeylerden zevk alır ta ki eski enerjisini bulana ve eski numaralarına dönene dek.

Babam yukarıda sözü edilen tiplerin hepsiydi, hiç şüphe yok. Fakat bunlar sadece başlangıç. Sonrası ölçek farkı, piskoposvari duruşu, gür sesi, biri kalkıp sözlerine şüpheyle bakmaya cüret ettiğinde, kutsallığı incinmiş havası ve kendini kandırmada tükenmeyen yeteneğinden ileri gelir. Sıradan yaramaz çocuk, evin son parasını, saat üç buçukta Newmarket'ta koşulacak engelli yarışa yatırırken, Ronnie, müessesenin ikramı olan gazozlu konyak kadehiyle Monte Carlo'daki büyük kumar masasına oturmuş, bir yanında on yedi yaşında, ama daha büyük görünmeye çalışan ben, diğer yanındaysa Kral Faruk'un elli küsur yaşlarındaki

seyisi, sakın sakın keyif çatıyordur. Seyis, bu masada baş tacı edilir. Masadakilere defalarca içki ısmarmıştır. Kibar, kır saçlı, kendi halinde ve çok yorgun bir adam. Dirseğinin dibinde duran beyaz telefon etrafı astrologlarla çevrili Mısır kralına doğrudan bağlı. Beyaz telefon çalar, seyis elini çenesinden indirip ahizeyi kaldırır, uzun kirpiklerini indirerek kulak kesilir ve görevini yapan biri edasıyla, Mısır'ın servetinden koca bir külçeyi daha, kırmızıya veya siyaha ya da İskenderiye'nin veya Kahire'nin zodyak ustalarının uğurlu gördükleri bir sayıya yatırır.

Ronnie epeydir bu işlemi takip etmektedir, kendi kendine hınzır gülümsemesinin anlamı şudur: "Madem böyle istiyorsun, evlat, istediğini alacaksın." Böylece o da bahisleri artırır. Bilerek. Onlar, yirmilere dönüşür. Yirmiler, ellilere. Son pullarını ortaya sürüp daha fazla getirsinler diye işaret ederken, önsezileriyle oynamadığı dikkatimi çeker, ne kumarhaneye karşı oynuyordur ne de sayılara. Kral Faruk'la karşı karşıyadır. Eğer Faruk siyah derse, Ronnie kırmızıya koyar. Faruk tek sayıya giderse, Ronnie çifte yönelir. Artık yüzlü rakamlara ulaşılır (bunlar günümüzün binli rakamları). Derken Ronnie'nin, Mısır Majestelerine söyledikleri -okul ücretimin önce bir dönemlik, derken bir yıllık karşılığının krupiyerin kasasına gittiği gerçeği- Ronnie'nin Yüce Tanrı'ya seslenişi, uyduruk bir Arap hükümdarın sözlerinden çok daha etkili olur.

Gün ağarırken, Monte Carlo'nun uçuk mavi alacakaranlığında baba-oğul kordon boyunca yan yana salına salına yürüyerek platin sigara tabakasıyla altın dolmakalemi ve kol saatini rehine koymak üzere yirmi dört saat açık olan kuyumcu dükkânına doğru ilerliyorlar. Saat Bucherer mi? Boucheron mu? Kızgınlım. Babam insafı davranarak oda hesabımızı ödediği Hôtel de Paris'deki odamızda yatağa yatınca, "Ya-

rın hepsini faiziyle geri alacağım, tamam mı evlat?” diyor. Sonra olur da hasta numarası falan yaparım korkusuyla sertçe ekliyor: “Saat tam onda.”

Dünyaya gelmişim işte. Annem Olive doğurmuş. İtaat ederek, Ronnie'nin ondan istediği gibi çabucak. Alacaklıları atlatmak ve dışarıda Lanchester arabasında büzülerek oturan Mr. Humphries'in soğuktan ölmesini önlemek adına, son kez ıkınarak doğurmuş. Mr. Humphries taksici değil değerli bir suç ortağı, aynı zamanda Ronnie'nin etrafını saran alışılmadık Yargı Çetesi'nin tam maaşlı üyesi ve celladın ilmiği misali, bir parça iple numaralar yapan seçkin amatör bir hokkabazdır. Önemli vakalarda, yerini, altında Bentley ile Mr. Nutbeam alır, ama sıradan olaylar için Lanchester arabasıyla Mr. Humphries her an hazırdır.

Doğdum ve annemin pek az kalan eşyalarıyla birlikte paketliyorlar beni, bir süre önce icra memurlarını yine ziyaretimize geldiği için yükümüz hafif. Ronnie'nin birkaç yıl sonra kaçak jambonlarla dolduracağı bagaja bindiriliyorum. Benden sonra mukavva kutular yerleştiriliyor ve bagaj kapağı dışardan kilitleniyor. Karanlıkta, ağabeyim Tony'yi anyorum. Ama görünürlerde değil. Olive, namıdiğer Sarsak da yok. Neyse, dünyaya gelmişim, yeni doğan bir tay gibi çoktan kaçak durumdayım. O günden beri de hep kaçkın oldum.

Belleğimde sakladığım, başka bir çocukluk anım daha var; tabii her şeyi bilmeye hakkı olan babama bakılırsa, bu da bir o kadar gerçeğe aykırı. Dört yıl sonrası, Exeter'da boş bir arsada yürüyorum. Annem Olive'in, namıdiğer Sarsak'ın elini tutmuşum. İkimizin

de elinde eldiven var, doğrudan temas etmiyoruz. Zaten hatırladığım kadıyla aramızda hiç temas olmadı. Ronnie sarılıp kucaklardı, ama Olive asla. Hiç kokmayan bir anneydi, oysa Ronnie güzel puro kokuları saçar, saray kuaförlerinin markası Taylor of Old Bond Street tıraşyağı buram buram armut kokardı; üstelik burnunuzu Mr. Berman'ın sipariş diktiği takım elbiselerinden birinin tüylü kumaşına dayadığınızda, kadınlarının kokusunu da alırdınız. Fakat yirmi bir yaşındayken, hiç kucaklaşmadan geçen on altı yıldan sonra, Ipswich tren istasyonunun 1 nolu peronundaki büyük buluşmamızda, Olive'e doğru yürürken, o kadar kafa patlatmama rağmen, ona neresinden sarılacağımı bir türlü bulamadım. Aklımda kaldığı gibi uzun boyluydu, ama dirsekleri neredeyse batacak kadar sivriydi, kucaklanacak bir yeri yoktu. Yaylana yaylana yürüyüşü, uzun, narin yüzüyle karşımda duran kişi Ronnie'nin avukat peruğunu takmış ağabeyim Tony de olabilirdi pekâlâ.

Yine Exeter'dayım, Olive'in eldivenli elini sallıyorum. Boş arsanın karşı tarafında bir yol uzanıyor, orada kırmızı tuğladan yüksek bir duvar görüyorum, üstü dikenli teller ve kırık cam parçalarıyla kaplı, duvarın arkasında cephesi dümdüz, kasvetli bir bina var, demir parmaklıklı pencerelerinden hiç ışık sızılmıyor. İşte bu parmaklıklı pencerelerden birinde, ücretsiz-çık kartı veya iki yüz sterlin ödeyerek çıkma hakkı olmadan, dosdoğru kodese girdiğin Monopol oyunundaki mahkûma tıpatıp benzeyen babamın omzundan yukarısı görünüyor. Monopol oyunundaki gibi, kocaman elleriyle parmaklıklara yapışmış. Kadınlar ona hep ne hoş elleri olduğunu söylerdi, ceketinin cebinden eksik etmediği tırnak makasıyla tırnaklarını durmadan düzeltirdi. Geniş, beyaz alnını parmaklıklara dayamış. Hiçbir zaman gür saçları olmamıştı, olan da

tepesinde, önden arkaya simsiyah, hoş kokulu bir nehir misali uzanır, ama en tepede kesilerek onun aziz görünümünü desteklerdi. Yaşlandıkça, o nehir ağardı, sonra tamamen kurudu, gelgelelim hak ettiği kıvrıklıklar ve yaşlanma asla gerçekleşmedi. İçinde saklı, Goethe'nin Ebedi Kadın'ı sonuna dek onunla kaldı.

Olive'e bakılırsa, babam elleriyle olduğu kadar, kafasıyla da gurur duyardı; evlendikten kısa bir süre sonra elli sterlin nakit para ve öldüğünde törene getirilecek eşyalar karşılığında, başını tababete ipotek etmişti. Annemin bunu, bana ne zaman anlattığını hatırlamıyorum, ama bu sır benimle paylaşıldığı günden itibaren, Ronnie'ye cellat misali önyargısız baktığımı biliyorum. Boynu çok kalındı, üst gövdesiyle birleştiği yer, neredeyse hiç kıvrılmamıştı. Eğer kellesini koparmaya niyetlensem, baltayı nereye vururum diye merak ederdim. Babamı öldürmek aklımı ilk kurcalayan fikirlerdendi, ölümünden sonra bile aklıma takılıp durdu. Herhalde onu hiçbir zaman köşeye sıkıştıramamanın hiddetinden başka bir şey değildi.

Hâlâ Olive'in eldivenli elini sımsıkı tutarken, duvarın üst tarafında duran Ronnie'ye el sallıyorum, Ronnie de her zamanki edasıyla elini sallıyor: Gövdesinin üst kısmını kımıldatmadan, geriye kaykılarak kutsal koluyla başının üzerindeki göklere buyruk yağıdırırcasına. Sesleniyorum: "Baba, Baba!" Sesim iri bir kurbağadan çıkıyor sanki. Olive'in elinden tutarak, kendimden memnun bir halde, gerisin geri arabaya yürüyorum. Ne de olsa her çocuk, babasını kodeste bırakırken, annesi kendine kalmaz.

Fakat babama sorarsanız bunların hiçbiri yaşanmadı. Girdiği hapishanelerden birinde, onu görmüş olabileceğim düşüncesine çok içerlemiş ve "Baştan sona uydurma, evlat" demişti. Tamam, diyordu kabullenerek, Exeter'da bir süre yatmış olabilirdi, ama daha

çok, Winchester ile the Scrubs cezaevinde yatmıştı. Aslında hiç suçu yoktu, aklı başında kimselerin kendi aralarında çözemeyeceği bir şey yapmamıştı. İşyerinde bahşiş kutusundan birkaç kuruş ödünç alan ama sonra yerine koymakta geç kalan kominin durumuna benziyordu onunki. Ama meselenin bu olmadığına ısrarlıydı. Genelde kendisine karşı saygısız davranışlarımdan –örneğin aldığım teliflerden ona pay vermemek ya da bir belediye meclisinin üyesinin aklını çelerek kopardığı yeşil alanı geliştirmesine yarayacak birkaç yüz bin sterlini çıkarıp ortaya koymamak– şikâyet ederken, başka evliliğinden olma kızı, üvey kardeşim Charlotte'a itiraf ettiği gibi, asıl mesele, Exeter cezaevinin içine giren herkesin gayet iyi bildiği üzere, hücrelerden yolu görmenin imkânsız olmasıydı.

Ona inanıyorum. Her şeye rağmen. Ben yanılıyorum, o haklı. O pencereden hiç bakmamıştı, ben de ona el sallamamıştım. Peki, hakikat nedir? Hafıza ne? Hâlâ içimizde capcanlı duran geçmişte yaşanmışları nasıl gördüğümüze başka bir ad vermeliyiz. O pencerede babamı görmüştüm, bugün de görürüm, parmaklıklara yapışmış, aygır gibi gövdesine, okullarda okutulan en iyi çizgi romanlardakiler misali, üzeri ok baskılı mahkûm üniformasını giymiş. O günden sonra bir yanımda babamı başka bir kıyafetle hiç görmedi. Onu öyle gördüğümde dört yaşında olduğumu biliyorum, çünkü ertesi yıl yine serbest kalmış ve birkaç hafta ya da aylar sonra da annem bir gece yarısı sıvışıp evden gitmişti; onu Suffolk'ta, üvey ağabeylerinden habersiz büyüyen iki çocuk annesi bir kadın olarak bulduğum güne dek aradan on altı yıl geçti. Giderken yanına aldığı Harrods marka, ipek astarlı yumuşacık beyaz deri bavulu, o öldükten

sonra yaşadığı kır evinde buldum. Bütün evde ilk evliliğinden kalma tek eşya buydu, hâlâ bende durur.

Babamı, hücresinde çömelmiş otururken de görürüm. Ranzasına ilişmiş, ipotek ettirdiği kafası ellerinin arasında; ömründe, ne bir kere olsun aç kalmış, ne kendi çoraplarını kendi yıkamış, ne de yatağını kendi yapmış mağrur bir genç adam, onun üstüne titreyen üç dindar ablasını; sevgi dolu ana-babasını; ne yapacağını bilemeden, durmaksızın ellerini ovuştururken, İrlandalı aksanıyla “neden, neden?” diye Tanrı’ya seslenen kalbi kırk annesini; Poole’un eski belediye başkanı, şehrin ileri gelenlerinden ve Mason olan babasını düşünüyor. Ronnie hapiste cezasını çekerken onların da akli hapisteydi. Onun yolunu beklerken, ikisinin de saçlarına vaktinden önce aklar düşmüştü.

Ronnie bütün bunları bilirken, gözünü duvara dikip durmaya nasıl tahammüm ediyordu? Gururu, müthiş enerjisi ve hırsı olan bu adam, böyle kapalı kalmakla nasıl başa çıkıyordu? Her nasılsa, beni koltuğa mıhlayan Almanca bir kitap olmadıkça, bir saat durmadan okuyamam. İyi bir tiyatro oyununda bile ara olsa da şöyle bir gerinsem diye dört gözle beklerim. Yazarken, ha bire masamdan kalkıp ayağa fırlayarak bahçede veya sokakta dolanırım. Bir kere, tuvalette sadece üç saniye kilitli kalmıştım da –anahtar, deliğinden düşmüştü, el yordamıyla onu arayıp duruyordum– alnımdan 12 şiddetinde terler boşanırken, beni çıkarın diye yeri göğü inletmiştim. Oysa Ronnie, hayatının baharında, üç dört yıl gibi ciddi bir süre yattı. Henüz içerideyken, başka suçlularla karşı karşıya gelip ikinci bir cezaya çarptırılmıştı, bu defa uzun süreli hapis yedi, günümüzde buna, sözcüğü çarpıtarak, ağırlaştırılmış hapis cezası

deniyor.’ Bildiğim kadarıyla, hayatının ilerki yıllarında kısa sürelerle kaldı cezaevlerinde –Hong Kong, Singapur, Cakarta, Zürih. Hong Kong’da Bir Öğrenci Gibi için araştırmalar yaparken, Happy Valley yarış alanında kurulan Jardine Matheson çadırında, onun eski bir gardiyanıyla karşılaştım.

“Mr. Cornwell, efendim, babanız ömrümde tanıştığım en kibar adamlardan biridir. Ona göz kulak olmak bir ayrıcalıktı. Yakında emekli oluyorum, Londra’ya dönünce, kendisi bana bir iş ayarlayacak.” Ronnie hapishanedeyken bile gardiyanını semirmeye devam ediyordu.

Chicago’dayım, Britanya mallarını yurtdışına satmak için yapılan sönük bir kampanyaya destek vermeye geldim. Beni konukevinde ağırlayan Britanya Başkonsolosluğunda elime bir telgraf tutuşturuyorlar. Cakarta Büyükelçisi, bana Ronnie’nin hapse atıldığını bildirerek, acaba kefaleti ödeyip serbest bırakılmasını sağlar mıyım diye soruyor. Ödenmesi gereken neyse, ödeyeceğimi söylüyorum. Şaşkınlıkla sadece birkaç yüz sterlin kadar bir para olduğunu öğreniyorum. Ronnie’nin şansı yaver gitmemişti anlaşılan.

Zürih’te, oteli dolandırmak suçuyla kapatıldığı Bezirksgefängnis hapishanesinden beni ödemeli arıyor. “Evlat? Ben baban.” Senin için ne yapabilirim, baba? “Bu lanet yerden beni çıkarabilirsin, evlat. Buradakiler gerçeklere kulak asmıyorlar.” Ne kadar? Yanıt yok.

* Burada “ağırlaştırılmış” olarak karşıladığımız *enhanced* sözcüğü aslında geliştirilmiş anlamına gelen ve olumlu çağrışımları olan bir sözcüktür –çn.

Sadece boğuk sesle, can alıcı repliğini okumaya hazırlanan bir aktörün yutkunması duyuluyor: "Artık hapiste kalamam, evlat." Arkasından gelen hıçkırıklar, hep olduğu gibi bende küçük bıçak darbeleriyle açılan yaralar etkisi bırakıyor.

Hâlâ hayatta olan iki halama sordum. Onlar da gerçekten hoşuma giden hafif ve farkında olmadıkları Dorset şivesiyle, Ronnie'nin gençliğinde dediklerini söylüyorlardı. Ronnie aldığı ilk hapis cezasını nasıl göğüsledi? Nasıl etkilendi? Hapse girmeden önce nasıl biriydi? Sonra nasıl biri oldu? Halalarım tarihçi değillerdi elbette, kız kardeşiydiler. Severlerdi Ronnie'yi, bu sevginin ötesinde başka bir şey düşünmek istemiyorlardı. Akıllarında en iyi kalan sahne, Winchester ağır ceza mahkemesinin kararı açıklayacağı günün sabahında Ronnie'nin tıraş olmasıydı. Önceki gün sanık sandalyesine çıkıp kendini savunmuştu ve o akşam elini kolunu sallayarak eve döneceğinden kuşkusu yoktu. O tıraş olurken, halalarımın seyretmesine ilk kez izin vardı. İkisinden de koparabildiğim tek yanıt, hem gözlerinden okunan hem de dudaklarından dökülen şu sözcüklerde gizli: "Korkunçtu. Sadece korkunç." Rezaletten söz ederken, sanki yetmiş yıl önce değil de dün yaşanmış gibi konuşuyorlar.

Altmış küsur yıl önce annem Olive'e de aynı soruyu sordum. Anılarını kendilerine saklamayı yeğleyen halalarımın aksine, Olive'in anlat düğmesine bastıktan sonra bir türlü kapatamazdınız. Ipswich tren istasyonunda kavuştuğumuz andan itibaren, durmaksızın Ronnie'den konuşuyordu. Ben daha kendiminkini çözememişken o Ronnie'nin cinsel hayatını anlatıyordu; hatta kolaylık olsun, kocasının hapisten

önce ve sonra cinsel iştahını anlamam için yol göstereceğini diye, Krafft-Ebing'in *Cinselliğin Psikopatolojisi* kitabının hırpalanmış bir kopyasını vermişti bana.

"Değişmiş miydi diye soruyorsun, tatlım? Hapishanede? Hiç sayılmaz! Hiç değişmemiştin. Tabii, kilo kaybedersin - kaybettin de. Hapishane yemeğinin lezzetli olması beklenmez." Sonra anlattığı şey, bir türlü gözümün önünden gitmedi, çünkü en azından ne dediğinin farkında olmadığı anlaşılıyordu: "Bir de kapıların önünde durup ben onu açana dek başın önünde hazırola beklemek gibi aptalca bir alışkanlık edindin. Bunların hepsi *gelişigüzel* kapılardı, kilitli filan değildiler, ama belli ki onları açabilmeyi beklemiyordun." Ronnie'den söz ederken, sanki karşısında duruyormuş gibi, Olive neden ısrarla sen diyor? Sen derken onu kastediyor, fakat bilinçdışında beni, onun yerine koyuyor, zaten ölene dek beni öyle gördü. Ağabeyim Tony için Olive'in hazırladığı bir ses kaydı var, Ronnie'yle yaşadığı hayatı anlatıyor. Dinlemeye hâlâ tahammül edemem, bu nedenle yalnızca bölük pörçük kulağıma çalınanları biliyorum. Bantta, Ronnie'nin onu dövdüğünden söz ediyor, zaten Olive'e bakarsan, kaçışına yol açan da buymuş. Ronnie'nin şiddete başvurduğunu ilk kez duymuyordum; çünkü ikinci karısını da dövmek gibi bir alışkanlığı vardı. Sık sık ve bile bile erkeklik gösterisi yapma dürtüsüne kapılıp gecenin olmadık saatlerinde, sırf bunun için gelirdi eve, ben de kadının beyhude koruyucusu sıfatıyla, onun yattığı odanın kapısına bir döşek atar, elime bir golf sopası alarak orada yatardım, böylece Ronnie karısına çullanmadan önce, benimle hesaplaşmak zorunda olduğunu görürdü.

İpotek verdiği kafasına sopayı indirir miydim sahiden? Onu öldürebilir miydim acaba, sonra onun izinden, ben de mi hapsi boylardım? Yoksa sarılıp iyi

geceler dilemekle mi yetinirdim? Bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğim, fakat kafamda bu olasılıkların hepsini defalarca tarttığım için hepsi gerçek.

Ronnie beni de dövmüştü elbet, sadece birkaç kere, o da laf olsun diye. Asıl korkutucu olan, o esnada vücudunun aldığı şekildi: Omuzlarını indirip hazırlanması, çenesini yerine yerleştirmesi. Büyüdüğüm zaman, Ronnie beni mahkemeye vermeye de kalktı, sanırım bu da şiddetin kılık değiştirmiş haliydi. Hayatımı anlatan bir belgesel seyretmiş ve her şeyimi ona borçlu olduğumdan söz etmeyişi üstü kapalı olarak kendisine iftira attığıma yormuştu.

Olive ile Ronnie ilk nasıl birlikte olmuşlardı? Ipswich istasyonunda, unutulmayan o ilk kucaklaşmamızdan kısa bir süre sonra, Krafft-Ebing'i okuduğum dönemde, bunu sormuştum anneme. "Alec dayın sayesinde, tatlım" dedi. Ondan yirmi beş yaş büyük ve arasının bozuk olduğu ağabeyinden söz ediyordu. Ebeveynleri öleli uzun zaman geçmişti, dolayısıyla Poole'un ileri gelenlerinden, Parlamento Üyesi ve yörenin efsanevi vaizi Alec Dayı onun babası sayılırdı. Olive gibi o da zayıf, kemikli ve uzun boyluydu, ama aynı zamanda gösteriş meraklısı ve sosyal itibarına yakışacağını düşünerek şık giyinen biriydi. Yerel futbol takımına kupa vermesi talep edildiğinde, geleceğin prensesini kamu önündeki görevlerine alıştırıncasına yanında Olive'i de götürmüştü.

Ronnie o takımın santrforuydu. Başka hangi pozisyonda oynayacaktı ki? Alec Dayı, sıraya girmiş oyunculara doğru yürüyüp her biriyle tokalaşırken, Olive de onun peşi sıra, gururlu oyuncuların göğsüne rozetlerini iğneliyordu. Ronnie'nin rozetini takarken, genç,

acı çekercesine dizlerinin üstüne çökerek iğnenin, iki elini birden götürdüğü kalbine saplandığından yakınmıştı. Bütün emareleriyle gösterişçi bir herif olduğu anlaşılan Alec Dayı, büyüklük göstererek bu eşek şakasını görmezden gelmiş; Ronnie de etkileyici bir uysallıkla, arkadaşlık kurduğu İrlandalı hizmetçiye nezaket ziyaretinde bulunmak için pazar günleri evinize uğrayabilir miyim diye ondan izin istemişti. Sosyal açıdan ondan çok üst seviyede olan Olive'i ziyaret edecek değildi ya. Alec Dayı cana yakın bir tavırla rıza gösterdi, böylece Ronnie hizmetçiye kur yapıyor kisvesi altında Olive'i baştan çıkarmıştı.

"Çok yalnızdım, tatlım. Sen de ateş topu gibiydin." Ateş topu ben değildim elbet, Ronnie'ydi.

İlk gizli kaynağımsa Alec Dayı'ydı; onu sevinçten havalara uçurmuştum. Yirmi bir yaşına girdiğimde ona -Alec Glassey, Parlamento Üyesi, Avam Kamarası eliyle, özel- gizlice mektup yazarak, acaba annem olan kardeşi hâlâ sağ mı, eğer öyleyse onu nerede bulabilirim diye sordum. Glassey'in Parlamento Üyeliği çoktan son bulmuştu, fakat mucizevi bir şekilde Avam Kamarası yetkilileri mektubu kendisine ilemişlerdi. Daha genç olduğum yıllarda, aynı soruyu Ronnie'ye de yönelttim, ama sadece kaşlarını çatıp başını iki yana sallamakla yetindi, ben de birkaç deneme daha yaptıktan sonra pes etmiştim. Alec Dayı karaladığı iki satırla bana, ilişikteki kâğıt parçasında annemin adresinin yazdığını bildiriyordu. Bu bilgi karşılığında benden tek istediği, "ilgili kişiye" bunu nereden öğrendiğimi asla söylemememdi. Bu uyarı beni kıskırtmış olsa gerek, buluşmamızdan birkaç dakika sonra Olive'e gerçeği yumurtladım.

"Öyleyse ona teşekkür borçluyuz, tatlım" dışında başka bir şey demedi. Ya da dedikleri o kadar olmalıydı. Fakat kırk yıl sonra New Mexico'dayken, annemin

ölümünün üstünden birkaç yılı geride bıraktığımız sıralarda, benden iki yıl önce yirmi bir yaşına basan ağabeyim Tony, kendisinin de Alec'e mektup yazdığını, Olive'i görmek üzere trene binip 1 nolu peronda onunla kucaklaştıklarını, herhalde boyu sayesinde, ona benden daha iyi sarıldığını anlatacaktı. Üstelik sorguya bile çekmişti.

Peki, Tony bunu bana o zaman niye anlatmamıştı? Ben neden ona söylememiştim? Ya Olive, ikimize de onunla görüştüğümüzden niçin hiç söz etmemişti? Alec neden bizi birbirimizden uzak tutmuştu? Hepsinin yanıtı Ronnie korkusuydu, buysa hepimiz için can korkusuyla eşdeğerdi. Ne de olsa onun kolu, psikolojik veya fiziksel, her yere uzanırdı, müthiş cazibesinden kaçış yoktu. Bağlantılarıyla adeta ayaklı bir kartoteksti. Kadınlarından birinin, kendini bir sevgiliyle avuttuğunu öğrendiğinde, Ronnie tek kişilik harekât merkezi gibi işe koyulmuştu. Bir saat içinde zavallı adamcağızın patronuna, banka müdürüne, ev sahibine ve adamın kayınpederine ulaştı. Bunların her birine çökertme aracı olarak görevler verdi.

Ronnie yoldan çıkmış, çaresiz kocaya bunları yaptıysa, bize çok daha fazlasını yapabilirdi. Ronnie, birini göklere çıkardığı gibi, yerin dibine batırmasını da iyi bilirdi. Ne zaman ona hayran olacak kadar duygulansam, kurbanlarını hatırlarım. Kendi annesi eşini yeni kaybetmişken, babasının arazisini vasiyete göre hıçkırıklar arasında dağıtıyor; ikinci karısının annesi, o da dul kalmış, üstelik müteveffa kocasının kendine kalan servetinin şaşkınlığında: Ronnie her iki kadını da soymuş, onları hem kocalarının birikimlerinden hem de yasal vârisleri miraslarından etmişti. Daha onlarcası, Ronnie'nin üstün ölçülerine göre, kanatlarının altına alması gereken, hepsi ona güvenmişti ama daha niceleri bu gezgin şövalye tarafından do-

landırıldı, soyup soğana çevrildi, kazıklandı. Bütün bunları kendine nasıl açıklıyordu acaba, açıkladıysa tabii? Bir yanda öteki hayatını süsleyen at yarışları, partileri, kadınlar ve Bentley arabaları varken, sevgilerinden ötürü çaresizce ona hayır diyemeyen insanların parasına el koymasına ne diyordu? Acaba Ronnie, ömründe bir kez olsun, Tanrı'nın sevgili kulu olmanın bedelini hesaplamış mıydı?

Sakladığım mektupların sayısı azdır; Ronnie'den gelenlerin çoğu korkunç olduğu için, onları neredeyse okumadan imha ettim. Amerika, Hindistan, Singapur ve Endonezya'dan gönderdiği yalvaran mektuplar; saygısızlıklarımı bağışladığını bildiren, onu sevip ona dua etmemi, bana sağladığı avantajlardan yararlanmamı ve ona para göndermemi istediği mektuplar; öğrenim masraflarımı geri ödememi ille de talep ettiği nasihat dolu mektuplar ve ölümünün eli kulağında olduğuna dair kehanetlerle dolu mektuplar. Hepsini çöpe attığıma pişman değilim; keşke anılarını da atabilseydim diye hayıflanırım zaman zaman. Onca çabalama rağmen, ara sıra onun susturulamaz geçmişinden küçük parçalar bana sataşmak için karşıma çıkar: İncecik kâğıda daktiloyla yazıp uçak postasıyla gönderdiği mektuplardan birinde, çılgın bir projesini "Öncelikli Yatırım Notuyla Danışmanlarının Dikkatine Getirirsin" notuyla salık verir mesela. Ya da Ronnie'nin eski iş danışmanlarından birinin, daima kibarca yazdığı, her ne kadar kendisine pahalıya patlamış da olsa onu tanıdığına daima minnettâr olacağını bildiren bir mektup.

Yıllar önce otobiyografi yazıp yazmama kararının eşğinde ama destekleyici bilgi yoksunluğundan yılmış bir haldeyken Londra'da sıkı bir avukatın tavsiyesiyle biri zayıf, diğeri şişman, ama ikisi de boğazına düşkün iki dedektif tutmuştum. Sağa sola gidin, dedim gırgırına. Hesaplar benden. Benimle ilgili, ailem ve babam hakkında sağ olan tanıklar, yazılı belgeler bulun ve bana gerçek kayıtlar getirin, sizi ödüllendireyim. Yalancının tekiyim ben, diye açıkladım. Yalan söylemek için geldim dünyaya, yalancı olarak yetiştirildim, geçimini sağlamak için yalan söyleyen bir sektörde eğitim gördüm, şimdi de romancı olarak bunu hayata geçiriyorum. Kurgular yaratarak kendimin başka başka sürümlerini uydururum, ama eğer varsa, bile gerçeği asla ortada görünmez.

Şöyle bir şey yapacağım, dedim. Soldaki sayfaya hayalimdeki anıları sıralayacağım, sizin getirdiğiniz gerçek kayıtları da değiştirmeden, süslemeden sağ tarafa dökeceğim. Böylece okurlarım, yaşlı bir yazarın hafızasına ne ölçüde hile karıştırdığını, kendi gözleriyle görsünler. Hepimiz kendi geçmişlerimizi yeniden icat ederiz, dedim, ama bu konuda yazarların eline kimse su dökemez. Hakikati bilseler bile asla bununla yetinmezler. İki dedektife Ronnie'yle ilgili tarihleri, isimleri ve yerleri verdim, mahkeme kayıtlarını deşmelerini önerdim. Hâlâ ortalıkta olan can alıcı kaynaklara ulaşacaklarını hayal ediyordum; eski sekreterler, cezaevi yetkilileri ve polis memurları. Okul ve askerlik kayıtlarımı da aynı şekilde didiklemelerini söyledim, ne de olsa birçok kez resmi güvenlik soruşturmasından, gizli diye kabul ettiğimiz istihbarat servislerinin güvenilirlik değerlendirmesinden geçirilmiştim. Beni araştırırken, hiçbir şeyin onları durdurmamasını istedim. Babamın yurtiçinde ve yurtdışında çevirdiği dalavereleri, aklımda kaldığı kadanyla

bir bir anlattım: Singapur ve Malezya başbakanlarını şaibeli maç bahisleriyle kandırıp nasıl dolandırmaya kalktığını, amacına ulaşmasına kılpayı kaldığını da. Tabii, aynı kılpayı onu hep yüzüstü bırakırdı.

Babamın kurduğu küçük “yedek aileler”den, metres-annelerden, ateşi canlı tutanlardan, onun deyişiyle, çat kapı geldiğinde önüne bir tabak yemek koymaya hep hazır olan kimselerden de bahsettim. Bildiğim birkaç kadının adlarını, bir veya ikisinin adresini, kimden olduğu meçhul çocukların isimlerini de koydum önlerine. Ronnie’nin savaş sırasındaki hizmetlerinden, bu süre boyunca hiçbir şey yapmamak için her türlü hileye başvurduğunu, buna parlamentodaki ara seçimlerde “Bağımsız İlerici” gibi kışkırtıcı bir gruba katılmak, böylece demokratik haklarını kullanması için orduyu kendisini terhis etmek zorunda bırakmak gibi yolların da dahil olduğunu belirttim. Ayrıca henüz acemilik dönemindeyken bile yerel otellerde ağırladığı birkaç danışmanla bir iki sekreteri elinin altında tutarak savaşta kâr güden ve yoklukta mal ticareti yapan meşru işini nasıl yürüttüğünü anlattım. Savaşın hemen ardından, Ronnie’nin kendini, West End’in kuytu köşelerinde iyi bilinen adıyla Albay Cornhill diye ödüllendirip askerlik sicilini iyileştirdiğine inanıyorum. Üvey kardeşim Charlotte, Londra’nın doğusunda nam salmış gangster bir aile olan kardeşlerle ilgili *The Krays* filminde oynarken, rolü için malzeme toplamak amacıyla büyük kardeş Charlie’nin kapısını çalmıştı. Çay eşliğinde sohbet ederlerken, Charlie Kray aile albümünü çıkarmış, bir fotoğrafta, kollarını iki genç kardeşin boynuna dolayan Ronnie çıkmış karşısına.

Dedektiflere, bir gece Kopenhag’da, Royal Hotele kayıt yaptırır yaptırmaz otel müdürünün beni odasına davet ettiğini anlattım. Herhalde ünüm buralara kadar gelmiş diye düşünüyordum. Yanılmışım,

benim değil Ronnie'nin ünüydü yayılan. Danimarka emniyeti tarafından aranıyordu. İki mensubu tam karşımdaydı, disiplin kuruluna çıkmış sandalyelerinde dimdik oturan okul çocuklarına benziyorlardı. Dediklerine göre, New York'ta poker masasında soyup soğana çevirdiği iki İskandinav pilotun yardımıyla Birleşik Devletler'den Kopenhag'a kaçak yollarla girmişti Ronnie. Para vermek yerine, onu Danimarka'ya bedava uçurmalarını teklif etmiş, onlar da bunu seve seve yerine getirmiş ve yere indiklerinde gümrük ve pasaport kontrolünden kaçırmışlardı. Danimarkalı polisler şimdi bana, acaba babamı nerede bulabileceklerini biliyor olabilir miyim, diye soruyorlardı. Bilmiyordum. Neyse ki, gerçekten haberim yoktu. Ronnie'den en son bir yıl kadar önce haber almıştım, o tarihte bir alacaklısından veya tutuklanmaktan ya da bir çeteden, belki de hepsinden kaçmak için gizlice tüymüştü Britanya'dan.

Dolayısıyla dedektiflerim için başka bir ipucu da vardı: Ronnie'nin neden Britanya'dan kaçtığını, ayrıca Amerika'dan neden kaçarcasma ayrılmak zorunda kaldığını bulalım, dedim. Onlara Ronnie'nin yarış atları olduğunu, bunları Newmarket'ta, İrlanda'da ve Paris dışındaki Maisons-Laffitte'te tuttuğunu, hatta borcundan dolayı iflas ettirildiği dönemlerde bile onlara bakmaktan vazgeçmediğini anlattım. Antrenörlerle jokeylerin isimlerini verdim, daha çömezken Lester Piggott'ın onun atlarıyla koştuğundan, bu adamın satın alınmasını Gordon Richards'ın tavsiye ettiğinden söz ettim. Genç Lester'la bir kere at karavanının arka tarafında, Ronnie ipekli giysilerinin içinde, samanların üstüne uzanmış yarıştan önce çizgi roman okurken karşılaştığımı söyledim. Ronnie yarış atlarına sevgili çocuklarının adını koymuştu: Dato, Tanrı bizi korusun, David ve Tony; eviyle boğazına düşkünlüğünü

birleştiren Tummy Tunmers; üvey kardeşim Rupert'ın adını taşıyan formda olan yegâne atı Prince Rupert ve üvey kız kardeşim Charlotte'ın kızıl saçlarından esinlendiği Rose Sang. Sonra yirmi yaşına yaklaştığım yıllarda, bahis borçlarını ödemediği için Ronnie'nin yarış alanına girişi yasaklanınca, nasıl onun yerine yarış toplantılarına gittiğimden bahsettim. Tabii herkesin şaşkın bakışları altında Prince Rupert -Cesarewitch yarışıydı galiba- sıralamaya girince, Ronnie müşterek bahisçilerin paralarını vermediği için parkuru koşarken, bizim ata oynadığım bahislerden topladığım paraları tıktırdığım bavulu sürüye sürüye aynı trenle nasıl Londra'ya döndüğümü belirttim.

Başından beri gizlice, Ronnie'nin Yargı Çetesi adını verdiğim adamlardan da söz ettim dedektiflere: Aile ortaklığının çekirdek kadrosunu oluşturan kibar eski mahkûmlar, eski okul müdürleri, eski hukukçular ve eski bilmemne olan herkesin yer aldığı karmakarışık bir grup insan. Ronnie öldükten sonra, bunlardan Reg adındaki adamın, beni bir kenara çekip yaşlı gözlerle kapanışı hangi sözlerle yaptığını anlattım. Reg bir zamanlar Ronnie için hapis yatmıştı. Bunu yapan bir tek o değildi. Çete üyelerinden George Percival de onun için hapse girmişti. Sonra Eric ve Arthur vardı. Bu dördü farklı zamanlarda, yeter ki Çete, yol gösterici dehasından yoksun kalmasın diye suçu üstlenmişlerdi. Ama Reg'in demek istediği başkaydı. David, demişti, gözyaşları içinde, asıl mesele hepsinin, her defasında Ronnie'nin kendilerini dolandırmasına göz yuman bir grup budala olmasıydı. Hâlâ da öyleydiler. Eğer Ronnie bugün mezarından çıksa ve kendisi için hapse girmesini istese, Reg yine yapardı aynısını, tıpkı George Percival gibi, Eric ve Arthur gibi. Çünkü işin içinde Ronnie olduğunda, hepsi kuşbeyinli oluverirlerdi - üstelik Reg bunu seve seve itiraf ediyordu.

Bir dostunun arkasından son söz olarak saygıyla, “Hepimiz el pençe divan durduk, evlat” diye eklemiştir Reg. “Ama senin baban çok ama çok yamuk yaptı.”

Ronnie’nin 1950 genel seçimlerinde Liberal Parti adına Yarmouth’tan aday olduğunu, bütün üyeleri istisnasız Liberal olan Çete’nin desteğini aldığını da açıkladım dedektiflere. Muhafazakâr adayın bir temsilcisinin, Ronnie’den nasıl randevu alıp gizli bir yerde görüştüğünü, adaylıktan çekilmezse, Ronnie yüzünden oyların, İşçi Partisi lehine dağılmasından çekinen muhafazakârlar tarafından, hapishane kayıtlarının yanı sıra hakkındaki bir iki ilginç dedikoduyu kamuoyuna sızdıracakları uyarısında bulunduğunu, fakat yetkili kişi sıfatıyla benim de katıldığımı, bitmek bilmeyen Çete toplantısında üyelerin buna yanaşmadıklarını anlattım. Alec Dayı, muhafazakârlar arasında kulağı kesiklerden değil miydi hem? Kaynağını ele vermemelerini tembih ederek, Ronnie’nin gizli mektuplarından birini onlara gönderen, o değil miydi? Ben hep bundan şüphelenmiştim. Ne olursa olsun muhafazakârlar boşa tehdit savurmamışlardı ve dediklerini yaptılar. Ronnie’nin hapishane kayıtlarını ortalığa saçtılar ve beklendiği üzere Ronnie yüzünden oylar bölündü ve seçimleri İşçi Partisi kazandı.

Belki de dedektiflerimi dostça uyarmak suretiyle, Ronnie’nin bağlantı ağlarının nerelere vardığını ve en olmadık kimselere kadar uzandığını onların kafasına sokmaya çalışıyordum. Ronnie, altın çağını yaşadığı kırkların sonuyla ellilerin başında, Chalfont St. Peter’daki evinde verdiği partilere, Arsenal futbol kulübü yöneticilerini, müsteşarları, şampiyon jokeyleri, film yıldızlarını, ünlü radyo sanatçılarını, bilar-do ustalarını, Londra’nın eski belediye başkanlarını; o tarihte Victoria Palace tiyatrosunda sahneye çıkan, Crazy Gang’in oyuncu kadrosunun tamamını; ayrıca

nereden buluyorsa, özel seçilmiş güzel kızları; ülkeyi ziyarete gelmişlerse, Avustralya veya Batı Hint Adalarının kriket takımlarını davet edecek durumdaydı. Don Bradman gelirdi mesela, sonra savaş sonrası yılların büyük ve usta oyuncularının çoğu. Bunlara, günün önde gelen yargıçlarıyla avukatları ve görev dışında giydikleri cepleri kabarık ceketleriyle, Scotland Yard'ın üst düzey emniyet yetkililerinden bir grubu da eklemek gerekir.

Emniyetin çalışma yöntemleri konusunda, erken yaşta eğitim almış olan Ronnie, her yola gelecek bir aynasızın kokusunu bir kilometre öteden alabilirdi. Bir bakışta, ne yerler, ne içerler, neden mutlu olurlar, ne kadarına göz yumarlar, nerede dur derler, bilirdi. Dostlarını kanatlarının altına almak hoşuna giderdi. Birinin oğlu, kör kütük sarhoş bir halde ana-babasının Riley marka otomobilini bir çukura yuvarlayacak olsa, çılgına dönen annenin telefona sarılıp arayacağı ilk kişi Ronnie'ydi; o da sihirli değneğini yine sallayarak alkol testi sonuçlarının emniyetin laboratuvarında düzeltilmesini, savcının binlerce kez özür ve zatiâtilerinin kıymetli vaktini boşa harcadıkları için af dilemesini sağlardı. Bu sayede yegâne varlıklarını tuttuğu Promise Bank'taki hesabını biraz daha kabartmayı başarırdı.

Dedektiflerimi bilgilendirirken, aslında yaptığım havanda su dövmektir. Dünyada hiçbir dedektif, benim aradığımı bulamazdı, iki kişiyi bu işe koşmak, tek kişiyi kiralamaktan farklı değildi. On bin sterlin ve birçok mükellef yemekten sonra, getire getire eski iflaslar ve Yarmouth seçimi hakkında bir avuç gazete kupürüyle işe yaramaz bir demet şirket kaydı getirdiler. Ne mahkeme kayıtları, ne emekli gardiyanlar, ne sihirli tanıklar, ne de somut kanıtlar. Ronnie'nin kendi aktardığına göre, ileride Sir Norman, daha sonra da Lord olacak

olan ve Nürnberg duruşmalarına Britanya adına katılan, Norman Birkett adında genç bir avukata karşı kendini başarıyla savunduğu Winchester Ağır Ceza'da görülen duruşma hakkında hiçbir şey bulamamışlardı.

Cezaevinden Birkett'e bir mektup yazmış –bu kadarını Ronnie bizzat anlattı bana– ve her ikisinin de çok önem verdiği sportmence bir davranışla, duruşmadaki performansından dolayı büyük avukatı kutlamıştı. Topluma borcunu ödeyen zavallı bir mahkûmdan böyle bir mektup alınca, koltukları kabaran Birkett de ona cevap vermişti. Böylelikle ikisi yazışmaya başlamış, bunun etkisiyle Ronnie hukuk okumaya ant içmişti. Cezaevinden çıkar çıkmaz da Gray's Inn hukuk okuluna kaydoldu. İşte bu kahramanca hareketinin sonucunda, kendine bir peruk ve cübbe satın almıştı; El Dorado'yu bulma hayaliyle dünyanın dört bir yanını karış karış gezerken, bu kıyafetinin de mukavva kutusunun içinde Ronnie'nin peşinden gittiği bugün hâlâ gözümün önünden gitmez.

Annem Olive, hayatımızdan çıkıp gittiğinde ben beş, ağabeyim Tony yedi yaşındaydı, ikimiz de mışıl mışıl uyuyorduk. Sonradan girdiğim istihbarat dünyasının konuşma dilinde, onun gidişi, gizli güvenlik ilkelerine göre, yerine getirilen iyi planlanmış bir tahliye operasyonuydu. İşbirliği yaptığı kimseler, babam Ronnie'nin Londra'dan geç saatte döneceği veya gelmeyeceği bir geceyi seçmişlerdi. Hiç zor bir şey değildi. Cezaevinde yoksun kaldığı her şeye yeni kavuşmuş olan Ronnie kendine West End'de bir iş kurmuş ve orada kaybettiği zamanı telafi etmek için canla başla çalışıyordu. Ne tür bir iş olduğu konusunda ancak tahminde bulunabiliriz, ama birdenbire parlayan bir işti.

Ronnie özgür bir adam olarak daha ilk nefesini almadan çetesinin dağılan çekirdek kadrosunu toplamıştı. Ronnie serbest kalınca yine baş döndürücü bir hızla, dedemin surat asıp parmak sallayarak bizi yerleştirdiği St. Albans'daki mütevazı kerpiç evden ayrılıp Londra'nın en pahalı semtlerine bir saat uzaklıkta binicilik okulu ve limuzin banliyösü olan Rickmansworth'e taşındık. Çete üyeleriyle birlikte, kışı St. Moritz'deki Kulm Hotelde ihtişam içinde geçirdik. Rickmansworth'de, yatak odalarımızdaki dolaplar, sonradan görmeler misali, yepyeni oyuncaklarla dolup taşıyordu. Hovarda amcaları bizimle futbol oynamaya kandırdığımız hafta sonlarında, Tony'yle birlikte yetişkinler gibi eğlenir, sonra alt katta çalan müziği dinlerken, çocuk odamızda, hiç kitap rafı bulunmayan duvarlarına bakardık. O günlerde en şaşırtıcı ziyaretçilerimiz arasında, Batı Hint Adalarının gelmiş geçmiş en büyük kriket oyuncusu olduğu su götürmez, sonradan Sir Learie, daha ileride de Lord Constantine olacak Learie Constantine de bulunuyordu. Ronnie'nin mizacındaki pek çok çelişkiden biri de, o tarihlerde onu ender görülen bir kimse yapacak kadar kahverengi veya kara derili insanlarla bir arada görünmekten hoşlanmasıydı. Learie Constantine bizimle "Fransız kriketi" oynardı, ona bayılırdık. Papazın yer almadığı neşeli bir törende, hangimizin olduğunu pek anlayamadığımız, ama benim ya da ağabeyimin vaftiz babası olarak resmen tanıtıldığını hatırlıyorum.

Annemle kavuşmamızın ardından, başladığım soru yağmurlarından birinde, "Peki para nereden geliyordu?" diye sordum. Hiçbir fikri yoktu. İş umurunda değildi ya da kafası basmıyordu. Kabadayılığa dönuştükçe, iyiden iyiye elini ayağını çekmişti. Ronnie üçkâğıtçının tekiydi, dedi, ama iş hayatında herkes üçkâğıt yapmaz mıydı?

Olive'in gizlice tıyduğu ev Fındık Kulübesi adı verilen, Tudor taklidi bir binaydı. Yamaçtan aşağı uzanan bahçesi ve vitraylı pencereleriyle karanlıkta ormanın içinde bir avcı kulübesini andırıyordu. Gökte, incecik yeni ay olduğunu hayal ediyorum, belki de henüz doğmamıştı. Saatlerin bir türlü ilerlemediği kaçış gününde, annem, gizli kapaklı hazırlıklarla uğraşırken, beyaz Harrods bavuluna operasyonda gerekecek eşyalarını yerleştirirken –kalın bir kazak, çünkü Doğu Anglia'da dondurucu bir soğuk olur, ehliyetim hangi cehennemde acaba?– çocuklara, aşçıya, temizlikçi kadına, bahçıvana ve Alman dadı Annaliese'ya bir şey belli etmemeye özen gösteriyor, ama bir yandan da gergin bakışlarla St. Moritz marka altın saatine göz atmaktan geri kalmıyor.

Artık hiçbirimize güvenmiyor Olive. Oğulları tamamen Ronnie'nin emrine girmiş, onun iş ortakları. Annaliese'nın düşmanın yatağına girdiğinden işkilleniyor. Olive'in yakın arkadaşı, Mabel birkaç kilometre ötede, anne ve babasıyla Moor Park Golf Kulübüne bakan bir apartman dairesinde oturuyor, ama o da bu kaçış planına en fazla Annaliese kadar sırdaş olabilir. Kim olduğunu ısrarla açıklamadığı bir adamdan hamile kalarak üç yılda iki kere kürtaj olmuştu; bunda da Olive'in burnuna pis kokular geliyordu. Elinde beyaz bavuluyla parmak ucunda, usulca girdiği yapay tahtadan kirişleri olan oturma odasında duran, ta savaş öncesi günlerden kalma televizyon, hızla hareket eden benekler arasında zaman zaman smokinli bir adamın silik hatlarının görüldüğü, ufak ekranlı, dik konmuş maun bir tabuta benziyor. Televizyon kapalı. Sesi kısılmış. Olive onu bir daha hiç seyretmeyecek.

Soru yağmuruna tuttuğum günlerden birinde, “Neden bizi de yanına almadın?” demiştim.

“Çünkü o zaman peşimize düşerdin, tatlım” dedi Olive, tabii hep olduğu gibi beni değil Ronnie’yi kastederek. “Biricik çocuklarını geri alana dek hop oturup hop kalkardın.”

Üstüne üstlük eğitimimiz gibi, her şeyden önemli bir mesele vardı. Ronnie oğullarına öyle düşküncü ki, allem edip kallem edip bizi seçkin okullara sokmayı başarırdı. Gelgelelim bunun üstesinden Olive asla gelemezdi. Ne dersin, gelir miydi, tatlım?

Olive’i iyi anlatamıyorum. Çocukken onu tanımadım, büyüyünce de anlamadım. Başka konularda olduğu gibi, yetenekleri hakkında bildiklerim de çok azdı. İyi yürekli, ama dayanıksız bir kadın mıydı? Büyüme çağındaki ilk doğurduğu çocuklarından ayrı kalmanın ıstırabını çekmiş miydi, yoksa hayatını başkalarının kararlarına göre yaşayan, kendine ait derin duygulardan yoksun bir kadın mıydı? Su üstüne çıkmaya can atan gizli yeteneklere sahip, ama bunları sergilemeyi asla başaramayan biri miydi? Bu kimliklerin herhangi birinde, ben seve seve kendimi bulurdum, ama seçmeye kalksam hangisini tercih edeceğimi bilmiyorum.

Beyaz deri bavulu bugün Londra’daki evimde durur, benim gözümde artık üstünde yalnızca sıkı varsayımlarla bulunabileceğim bir nesnedir. Bütün büyük sanat eserleri gibi hareketsiz durması, bir gerilim göstergesi. Yine adres bildirmeden ansızın fırlayıp gider mi? Dış görünüşüne bakılırsa, varlıklı bir gelinin iyi marka balayı bavulu. Anılarımda, St. Moritz’deki Kulm Hotelin cam kapılarının önünde devamlı dikilip duran ve konukların çizmelerindeki karları büyük bir zarafetle temizleyen, üniformalı iki kapı görevlisine göstersem, bol bahşiş veren zümrenin bir üyesi olan sahibini şıp diye tanımakta gecikmezler. Ama yorgun düştüğüm ve hafızamın kendi

kendini eşelediği anlarda, bavulun içinden yoğun cinsellik kokuları yayılır.

Bunun bir nedeni, yırtık pembe ipek astarı, bir de sökölüp çıkarılmayı bekleyen avuç içi kadar bir kombinizon. Ama aynı zamanda, zihnimin bir köşesinde, hayal meyal bir cinsel telaş görüntüsü yer etmiş, onun da rengi pembe – küçücükken pat diye daldığım odada, yatak savaşıyla karşı karşıya kalmıştım. Ronnie ile Annaliese'yi sevişirken ilk görüşüm müydü? Ya Ronnie ile Olive'i? Veya Olive ile Annaliese'yi? Yoksa üçü birlikteyken mi? Belki de rüyalarımı saymazsak, hiçbirini mi? Peki, bu yalancı anılar, Olive'in bavulunu toplayıp gitmesiyle kovulduğum çocuksu erotik cenneti mi resmediyor?

Tarihi bir eser olarak bavula paha biçilmez. Olive'in, Ronnie döneminden kalma başharflerini taşıyan yegâne eşya bu: İçine ter işlemiş deri sapının altında, siyah renkli O.M.C. harfleri işli: Olive Moore Cornwell. Kimin teri bu? Olive'in mi? Yoksa suç ortağı ve kurtarıcısı, kaçarken bindiği aracı da kullanan, hareketli, öfkesi burnunda emlakçı dostunun mu? Tıpkı Olive gibi, kurtarıcısının da evli olduğunu, Olive gibi onun da çocukları olduğunu sanıyorum. Eğer öyleyse, acaba o çocuklar da derin uykuda mıydı? Mesleği gereği, arazi sahibi ailelerle sıkı fıkı olan klas biriydi; oysa Olive'e göre Ronnie asla öyle değildi. Kendinden daha üst tabakadan biriyle evlendiği için Ronnie'yi hiçbir zaman affetmemişti Olive.

Hayatının ilerki döneminde, bu konuyu ısıtıp ısıtıp önüme koydu, ta ki ben, sözümona aralarına soğukluk girdiği yıllarda, çaresizce onun peşinden gitmeye devam ederken, Olive'in sımsıkı sarıldığı, Ronnie'nin sosyal aşağılık duygusunun onurunu gölgeleyen şey olduğunu anlamaya başlayana dek. Ronnie'nin ona West End'de öğle yemeği ısmarlamasına izin verir;

azıcık bir kısmını bile görmediği o müthiş servetle ilgili hayal ürünü sözlerine kulak verir, kahve-konyak faslından sonra -ya da ben zihnimde öyle canlandırıyorum- yine bir milyonluk vurgun yapma hayali uğruna sızıışmadan önce, güvenli bir evde ona teslim olurmuş. Ronnie'nin görgüsüz davranışlarının onda açtığı yaraları açık tutarak, kaba konuşmaları ve sosyal nezaket göstermekte kusur işlemesiyle içten içe alay ederek, bütün kabahati onda arar, aptalca kabul olmak dışında kendinde suç görmezdi.

Oysa Olive hiç de aptal değildi. Hazırcevap ve sivri dilliydi, akıcı konuşurdu. Uzun ve açık seçik cümlelerine düzelti gerekmezdi, yazdığı mektuplar akla yatkın, ritmik ve eğlenceli olurdu. Benim yanımda fazlasıyla hoş sohbetti, Mrs. Thatcher gibi, güzel konuşma dersinin yarısını sergilerdi. Fakat yakın zamanda onu benden daha iyi tanıyanlardan öğrendiğime göre başkalarının yanında papağana benzer, her kimlerle birlikteyse onların ses efektlerini anında kaparmış, üstelik bu bazen onun sosyal seviyesini aşağı bile çekermiş. Evet, benim de farklı sesleri algılamakta kulağım iyidir. Demek ki, bunu annemden almışım, çünkü Ronnie'nin iyi kulağı yoktu. O sesleri taklit etmeyi de severim, yazdığım sayfalara yansıtırm. Öte yandan Olive'in neler okuduğu, eğer okuduysa tabii, hakkında bildiklerim, ondan hangi genleri aldığıma dair bilgimden daha fazla değil. Geriye dönüp bakınca diğer çocukların anlattıklarını dinleyince, ortada öğrenilmesi gereken bir anne olduğunu anlıyorum. Ancak ben onu hiç öğrenmedim, belki de bunu istemedim.

İnternette flört edinme ölçütlerinde, Ronnie ile Olive, bana hep denk bir çift gibi gelmiştir. Ne var ki, Olive kendisini sevdiğini söyleyenle birlikte tanımlanmaya hazırken, Ronnie kadın ve erkeklerde

eşit ölçüde sevgi uyandırmak gibi doğuştan gelen talihsiz bir yeteneğe sahip dört dörtlük bir şarlatandı. Olive'in babamın sosyal kökenlerine duyduğu öfke yalnızca onunla sınırlı kalmıyordu. Ronnie'nin babası –benim saygıdeğer dedem, Poole'un eski Belediye Başkanı, Mason, ağzına içki sürmeyen bir vaiz, ailemizin fazlası var eksigi yok dürüstlük abidesi Frank– da, Olive'e göre en az Ronnie kadar yamuk bir adamdı. Ronnie'yi ilk dalaveresi için gaza getiren, gereken parayı sağlayan, uzaktan kumanda eden Frank olmuş, fakat Ronnie enselenince hemen elini ayağını çekmişti. Hatta doksan yaşında, üç tekerlekli bisiklete binen beyaz sakallı D. H. Lawrence'ın kopyası olarak aklımda kalmış, Ronnie'nin *büyükbabası* aleyhinde de kötü sözler söylendiği gelmişti Olive'in kulağına. Baba tarafı toptan lanetlenmiş biri olarak benim nerede durmam gerektiğinden söz eden yoktu. Ama diğer yandan, ben iyi eğitim almıştım, almamış mıydım, tatlım? Ne de olsa saygın kimselerin konuşma ve davranış tarzı kafama sokulmuştu.

Aile içinde Ronnie hakkında anlatılan bir anekdot var; hâlâ doğrulanmamış olsa da ben ona inanmak istiyorum çünkü Ronnie'nin aleyhinde konuşanları sık sık ve sinir bozucu bir şekilde faka bastıran iyi kalbini açıklar.

Ronnie firardadır, ama henüz İngiltere'den tüymemiştir. Sahtekârlık suçlamaları öyle yoğundur ki, Britanya polisi insan avı başlatır. Kavga gürültü arasında, Ronnie'nin iş yaptığı yaşlı bir ahababı ansızın ölür; cenazesi kalkacaktır. Cenazeye Ronnie'nin de katılacağı beklentisiyle polis önlemlerini alır. Sivil polis yaşlı kalabalığın arasına karışır, ama Ronnie yok-

tur. Ertesi gün acılı aileden biri mezarlığa gider. Bir de bakar ki Ronnie mezarın başında.

Şimdi seksenlere dönelim, fakat bu anlatacağım sadece aile arasında dolaşan bir öykü değil, Britanyalı yayıncım, yayın temsilcim ve karımın gözlerinin önünde güpegündüz yaşanmış bir olay.

Güney Avustralya gezisindeyim. Geniş bir tentenin altında öğle yemeği yeniyor. Katlanır masada oturuyorum, eşimle yayıncım yanımda, yayın temsilcim de bizi seyrediyor. Yeni çıkan *Son Casus* romanımı imzalıyorum, yemekten sonra yaptığım konuşmada hayatından söz ettiğim Ronnie'ye de üstü kapalı bir şekilde yer veren bir kitap. Yaşlıca bir kadın, tekerlekli sandalyesini telaşla yürütüp kuyruğun önüne geçerek bana, Ronnie'nin Hong Kong'da cezaevinde kaldıklarını hakkında yazdıklarımın tamamen yanlış olduğunu anlatıyor, hararetle. Kolonideyken, hep Ronnie'nin yanındaymış, bu nedenle hapse girmiş olamazmış, girseydi mutlaka fark edermiş, etmez miymiş hiç?

Nasıl karşılık vereceğimi –mesela daha geçenlerde Hong Kong'dayken, Ronnie'nin gardiyanı olan biriyle dostça sohbet ettik anlamında bir şey mi söylesem– düşünürken, aynı yaşlarda başka bir hanım çıkageliyor.

“Düpedüz safsata!” diye gürlüyor. “O benim yanımda, Bangkok'taydı, sadece Hong Kong'a gidip gelirdi!”

İkisi de haklı olabilir pekâlâ.

Keyifsiz anlarımda, nice babaların nice oğulları gibi, Ronnie'nin hangi yanlarını aldığımı ne kadarının bana ait olduğunu merak ederim. Acaba masasının başına oturup boş bir sayfanın üstünde dalavereler uyduran

bir adam (*ben*) ile her sabah üzerine temiz bir gömlek geçirip cebine hayal gücünden başka hiçbir şey koymadan, kurbanını dolandırmak için yollara düşen bir adam (*Ronnie*) arasında büyük bir fark var mı sahiden?

Şarlatan *Ronnie*, size olmadık bir hikâye uydurabilir, hiç yaşamamış bir karakteri anlatabilir ve önünüze ortada olmayan altın bir fırsat sunabilirdi. Uydurma ayrıntılarla gözünüzü kör etmesi veya ilk seferinde, başvurduğu yöntemleri kavramakta geç kalmışsanız, çetrefilli bir noktanın ortaya çıkmasına yardım etmesi işten bile değildir. Gizlilik gerekçesiyle büyük bir sırrı saklayabilir, sonra size güvenmeye karar verdiğini söyleyerek bir tek sizin kulağınıza fısıldayabilir.

Eğer bunların hepsi yazarlık sanatının ayrılmaz bir parçası değilse, ne olduğunu siz söyleyin.

Ronnie'nin talihsizliği kendi döneminin adamı olmamasıydı. Yirmili yıllarda iş hayatına atıldığında, ahaksız bir tüccar, yaşadığı kasabada iflas edebilir, ama ertesi gün gidip seksen kilometre mesafedeki bir başka kasabada kredi alabilirdi. Fakat zaman geçtikçe haberleşme, tıpkı *Butch Cassidy* ve *Sundance Kid*'e olduğu gibi *Ronnie*'ye de yetmişti. *Singapur Özel Birimi*, karşısına *Britanya*'daki emniyet kayıtlarıyla çıktığında, fena halde afalladığından kuşum yok. Sonra yine sınırdışı edilip apar topar *Endonezya*'ya gönderildiğinde, döviz ve silah kaçakçılığı suçundan parmaklıkların arkasına kapatıldığı zaman da apışıp kalmıştı. Birkaç yıl sonra, *İsviçre polisi Zürih*'te kaldığı *Dolder Grand Hotel*deki odasından onu yaka paça çıkarıp bölgedeki cezaevine kapadığında yine şaşakalmıştı. Geçenlerde *FIFA yetkililerinin*, *Zürih*'deki *Baur au Lac Otelinde* yataklarından kaldınlarak nasıl götürüldüklerini ve

şehrin seçkin hapisanelerinde farklı farklı hücrelere kapatıldıklarını okurken, kırk küsur yıl önce, aynı İsviçre polisinin ellerinde ve yine aynı saatte aynı şekilde rezil olan Ronnie geldi gözlerimin önüne.

Büyük oteller şarlatanlara çekici gelir. Zürih'te, günün ağardığı o ana dek, Ronnie benzer otellerde defalarca kalmış, yöntemi hiç sekmemişti: En iyi otelde en iyi suit odayı tut, har vurup harman savur, kapı görevlilerinin, şef garsonların ve hepsinden önemlisi, önbüroda çalışanların gönlünü al, yani onlara sık sık bol bahşiş ver. Dünyanın dört bir tarafına telefon et, otel önüne faturayı koyduğunda hesabı kapatmaları için adamlarına talimat verdiğini söyle. Yok, eğer oyunun uzun süreceksen, ilk faturayı biraz bekletip hesabı kapat, ama bir daha ödeme yapma.

Kalış sürenin fazla uzadığını sezdiğin andaysa ufak bir çanta hazırlayıp önbüro görevlisinin eline bir yirmilik veya ellilik sıkıştırarak, şehir dışında acil bir işinin çıktığını ve geceyi orada geçirebileceğini anlat. Eğer biraz laubali biriysen, abartılı bir havada göz kırparak, hanım arkadaşına sözün olduğunu söyle –ah, acaba suitin kapısının kilitli kalmasına dikkat edermisin, çünkü bütün değerli eşyalarımı içeride bıraktım diye eklemeyi unutma– tabii önce, değerli eşyanın, her neyse ve eğer varsa, çoktan çantanda olduğuna emin olursun. Fazladan kılıf gerekirse, güvence mahiyetinde, golf sopalarını önbüroya teslim ederek göz kulak olmalarını isteyebilirsin, ama ille de gerekirse bunu yap, çünkü golf oynamaya bayılırsın.

Gel gör ki, o sabaha karşı Dolder yönetimi Ronnie'ye oyunun bittiğini söylemişti. Bugünse bunların hiçbirisi sökmez. Kredi kartı bilgileriniz ellerindedir. Çocuklarınızın hangi okullarda okuduğunu dahi bilirler.

Kanıtlanmış kandırma becerisiyle Ronnie, istihbaratçı olabilir herhalde. Doğru, başkalarını kandırdığında kendini de kandırdı, ama bunun onu yetersiz kılması gerekmez. Fakat bir sır sakladığında, ister kendinin olsun ister başka birinin, onu paylaşıp dek müthiş rahatsız olurdu ki, bu elbette sorun yarattı.

Ya gösteri dünyasında? Ne de olsa beni ve Paramount Pictures'ı temsil ettiği bahanesine sığınarak Berlin'in önde gelen film stüdyolarından birinde incelemelerde bulunurken iyi bir iş çıkarmıştı, bununla sınırlı kalması gerekmezdi. Ayrıca hepimizin bildiği gibi, Hollywood'un şarlatanları bağrına basma alışkanlığı kanıtlanmıştır.

Peki, ya oyunculuk? Boy aynalarına düşkün değil miydi? Ömrünü olmadığı biri gibi görünerek geçirmiş miydi?

Oysa Ronnie hiçbir zaman yıldız olmak istemedi. Onun istediği Ronnie olmak, tek kişilik bir evren olmaktı.

Kendi kurguladıklarını kâğıda döken bir yazar olmaya gelince, unuttun gitsin. Benim edebiyat dünyasındaki ünüme imrenmezdi. Çünkü onu sahiplenmişti.

Yıl 1963. Birleşik Devletler'i ilk ziyaretim, New York'a ineli çok olmadı. *Soğuktan Gelen Casus* çoksatanlar listesinin başında. Amerikalı yayıncımın eşliğinde, yemekli bir toplantının yapıldığı Kulüp 21'e gidiyoruz. Şef garson bize masamızı gösterirken, bir köşede oturan Ronnie iliştiriyor gözüme.

Yıllardır görüşmemiştik, Amerika'da olduğundan haberim yoktu, ama orada işte, üç dört metre ötemde, dirseğinin dibinde zencefil gazozlu konyak kadehiyle oturuyor. Nasıl gelmişti buraya? Rahatça. Yufka yürekli

Amerikalı yayıncımı arayıp ona duygu sömürüsü yapmıştı. İrlandalı kartını oynamıştı. Yayıncımın adını duyan, onun İrlanda kökenli olduğunu şıp diye anlar da.

Ronnie'yi masamıza çağırıyoruz. Alçakgönüllü bir havada kabul ediyor, gelirken gazozlu konyak kadehini de getiriyor; ama sadece bir içki için, diyor ısrarla, sonra bizi rahat bırakacak. Sevimli ve gururlu bir hali var, kolumu sıvazlıyor; yaşlı gözlerle "Kötü bir baba sayılmam, değil mi evlat, birlikte hiç fena işler başarmadık, değil mi?" diye soruyor. Evet, evet, hiç fena sayılmayız baba, gayet iyiyiz, diyorum.

Derken İrlandalı olmasının dışında, kendi de gurur duyan bir baba olan yayıncım Jack karışıyor lafa; Ronnie ne içiyorsa bitirsin de bir şişe şampanya daha açalım diye öneriyor. Öyle yapıyoruz, Ronnie bizim kitap için kadeh kaldırıyor. Bizim: Dikkatinizi çekeirim. Jack daha sonra, boş ver Ronnie, neden sen de burada oturmuyorsun, yemeği beraber yiyelim, diyor. Böylece Ronnie ikna edilmiş oluyor ve kendine karışık ızgara et ısmarlıyor.

Dışarıya çıkınca, kaldırımda kucaklaşmak zorunda kalıyoruz, hep yaptığı gibi hıçkırıklarla sarsılırken, Ronnie'nin gözlerinden yaşlar dökülüyor. Ben de tutamıyorum gözyaşlarımı, paran var mı diye soruyorum, beni şaşırtarak olduğunu söylüyor. Arkasından, olur da bizim kitabın başarısı bizim başımızı döndürürse, diye bazı nasihatlerde bulunuyor:

"Başarılı bir yazar olabilirsin, evlat" diyor hıçkırıklar eşliğinde, "ama ünlü biri değilsin."

Beni bu anlaşılmaz uyarıyla baş başa bırakarak gecenin karanlığında gözden kayboluyor, nereye gittiğini söylememesi, bir kadınla birlikte olduğu anlamına geliyor herhalde, çünkü neredeyse hep böyle olmuştur.

Aylar sonra parçaları birleştirerek, bu karşılaşmanın altında yatan nedenleri ortaya çıkarıyorum. Ronnie kaçak durumdaydı, ne parası vardı, ne de kalacak yeri.

Fakat New York City'deki emlakçılar yeni toplu konutlardaki ilk kiracılardan, bir ay kira bedeli almazlardı. Ronnie farklı isimlerle daire yolculuğuna çıkmıştı: Yakalanana kadar bir ay burada, bir ay şurada bedava kalacaktı, şimdiye dek iyi kıvırmıştı ama enselendiğinde, Tanrı'nın yardımına ihtiyacı olacaktı. Benim para verme önerimi, sadece gururundan reddetmiş olmalıydı, çünkü çaresiz durumdaydı, zaten çoktan ağabeyimle irtibat kurup tasarruflarından yüklü bir miktar istemişti.

Kulüp 21'de yemek yediğimiz gecenin ertesi günü, Amerika'da çalıştığım yayınevinin satış birimine telefon etmiş, babam –ve elbette yayıncımın da yakın arkadaşı– olduğunu söyleyerek bizim kitaptan birkaç yüz kopya istemiş, hepsini yazarın hesabına yazdırmış ve sonra da kendi adıyla imzalayarak kartvizit diye sağa sola dağıtmıştı.

Bugüne dek Ronnie'nin imzasına ek olarak yazarın da imzalaması ricasıyla, çok sayıda böyle kitap gönderildi bana. İlkinde “Yazarın Babası Tarafından İmzalandı” derken Baba sözcüğündeki “B” harfi epeyce büyük tutulmuş. Benim imzaladığım kopyalarda şöyle yazar: “Yazarın Babasının Oğlu Tarafından İmzalandı” – Oğlu sözcüğündeki O kocamandır.

Sık sık yaptığım gibi, şimdi bir an için kendinizi Ronnie'nin yerine koymaya çalışın. New York cadde-lerinde beş parasız tek başına kalmayı deneyin. Para sızdırabileceğiniz kim varsa sızdırmışsınız, temasa geçtiğiniz herkesi söğüşlemişsiniz. İngiltere'de Aran-
anlar listesindesiniz, New York'ta da Aran-
anlar listesinde yer ahyorsunuz. Pasaportunuzu göstermeye cesaretiniz yok, kirasını ödeyemeyeceğiniz bir apartman

dairesinden diğerine taşınmak için sahte isimler kullanıyorsunuz, üstelik sizinle cehennem azabı arasında duran tek şey hayvanca zekânız ve Savile Row cadde-
sindeki Berman imzalı, her gece ütülediğiniz ince çizgili kumaştan kruvaze ceket olsun. Casusluk okulunda sizi soktukları durumdan farksız: “Hadi bakalım, bundan nasıl sıyrılacaksın, görelim.” Arada bir kusur işlese bile Ronnie bu sınavlardan dört yıldızlı pekiyi alırdı.

Ronnie’nin hep hayalini kurduğu gemi, ölümünden hemen sonra, parayla ilişkili karmaşık anlaşmazlıkların çok uzun sürede çözüme ulaştırıldığı Dickens tarzı uyuşuk hukuk mahkemelerinden birinde geldi. Temkinli olmak adına, Londra’nın zarar gören banliyösüne Cudlip adını vereceğim, çünkü aynı hukuk mücadelesi, Ronnie’nin hayatının son yirmi küsur yılında ve öldükten sonra iki yıl daha, ortalığı nasıl kasıp kavurduysa, yankıları muhtemelen bugün de sürüyor.

Davayla ilgili kanıtlar basitti. Ronnie, Cudlip’teki yerel meclis üyeleriyle, bilhassa planlama kuruluyla sıkı fıkıydı. Bunun nedenini tahmin etmek kolay. Bu insanların, kimi dost Protestanlar, kimi Mason veya kriketçi ya da bilardo oyuncularındı. Bazıları da hayatlarının baharında evlenmiş, Ronnie’yle tanışana dek West End dolaylarında yaşanan gece hayatının zevklerini tatmamış kimselerdi. Belki de Ronnie’nin büyük lokma olacağına onları inandırdığı pastadan bir dilim de kendilerine düşer diye bekliyorlardı.

Ancak anlaşıldığına göre, Cudlip Meclisi tarafından Ronnie’nin beş para etmeyen seksen üç şirketine, Cudlip’teki yeşil alanın ortasına yüz adet şık konut yapma yetkisi verildiği hususunda, hukuki ya da başka bir açıdan herhangi bir kuşku olmadığı ortadaydı.

Bunun hemen peşinden, üstüne asla inşaat yapılamayacağını bilerek araziyi yok pahasına satın alan Ronnie, planlama kurulunun da onayıyla orayı yüklü bir miktar para karşılığında büyük bir inşaat şirketine satmıştı. Şampanyalar patlıyor, Çete sevinçten havalara uçuyordu. Ronnie hayatının işini kotarmıştı. Ağabeyim Tony ve ben bir daha hiçbir şeyin sıkıntısını çekmeyecektik.

Ömründe sıkça yaşadığı gibi, bu defa çok yaklaştı Ronnie; tabii eğer, bizim cesedimizi çiğneme-den biricik yeşil alanımıza –futbol sahamıza, tennis kortumuza, çocuklarımızın oyun parkına, piknik yerimize– konut ya da başka bir bina yapamaz diye haykıran birinin sözlerinin yerel gazetede yayımlanmasıyla birlikte Cudlip sakinleri harekete geçmeseydi. Öyle kararlıydılar ki, göz açıp kapayıncaya kadar mahkemeden karar çıkartmışlardı; böylece Ronnie daha parayı görmeden, elinde inşaat şirketiyle imzaladığı anlaşmayla kalakalmıştı.

Ronnie de en az Cudlip sakinleri kadar öfkeliydi. Onlar gibi o da böyle bir kalleşlik görmemişti. Mesele para değil, diye ısrar ediyordu, prensip meselesiydi. En iyilerinden bir grup avukatı topladı. Onlar da sağlam gerekçeleri olduğuna karar vererek davayı almayı kabul ettiler. Kazanamazlarsa ücret almayacaklardı. O günden itibaren, Cudlip'teki arazi, Ronnie'ye inancımızın altın standardı oldu. Onu izleyen yirmi küsur yıl boyunca yaşanan herhangi bir geçici aksaklık, hesap günü gelip çatığında, olacakların yanında hiçbir şey değildi. Ronnie'nin mektupları, bazen Dublin'den, bazen Hong Kong'dan veya Penang'dan, bazen de Timbuktu'dan geliyor olabilirdi, ama yerli yersiz büyük harflerle yazdığı mantra asla değişmezdi: "Günün birinde, Evlat, ben Yargılandıktan Sonra da olsa, Britanya Adaleti Galip gelecektir."

Derken, o öldükten sonra, birkaç ay içerisinde adalet gerçekten üstün geldi. Karar okunurken mahkemede değildim. Büyük borç yükü üstüme kalmasın diye Ronnie'nin arazisine küçücük bir ilgi kıpırtısı bile göstermemem için avukatım beni uyarmıştı. Duyduğuma göre, mahkeme salonu hıncahınç doluydu. Dava vekili sıraları da kalabalıktı. Duruşmayı üç yargıç yönetiyordu, ama üçü adına yalnızca biri konuşmuştu, ama öyle çapraşık bir dil kullanıyordu ki, hukukçu olmayanlar bir süre ne dediğini anlayamamışlardı.

Haber yavaş yavaş sızıyordu. Mahkeme, davacı tarafın lehine karar vermişti, o da Ronnie'ydi. Tartışmasız. Büyük ikramiye vurmuştu. Aması maması yoktu. Ne bir yandan ne de diğer yandan diye başlayan bahaneler vardı. Ronnie, olacağını hep ısrarla söylediği kesin zafere mezarında ulaşmıştı: Ahmaklara ve martavallara karşı halkın zaferi. Siz bunu, inanmayanlardan ve entelektüellerden ömür boyu çabalarının intikamını ölümünden sonra alması diye okuyabilirsiniz.

Sonra sessizlik çöker. Sevinç çığlıkları duyulunca, kâtip bir kere daha herkesi sessiz olmaya çağırır. Tokalaşmalar ve kucaklaşmalar, yerini toplu tedirginliğe bırakır. Henüz söz almamış olan dava vekili, sayın yargıçların dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Onu şöyle canlandırıyorum hayalimde. Tombul ve kendini beğenmiş, sivilceli bir tip, peruğu kafasına sığmıyor. Kraliçeyi temsil ettiğini sayın yargıçlara söyleyerek başlıyor sözlerine. Özellikle de sayın yargıçların, az önce yargıya vardıkları davada, "rüçhan hakkı olan alacaklı" diye tanımladığı, Majestelerinin Kamu Gelirleri Dairesini temsil etmektedir. Ayrıca doğrusunu söylemek gerekirse, sonsuz saygılarımla, sayın yargıçların değerli vakitlerini boşa harcamamak adına, müteveffa şahsın uzun yıllardan beri Majestelerinin Kamu Gelirleri Dairesine çok daha büyük meblağla-

ra varan borcuna karşılık, sadece küçük bir kısmını kapatsa dahi, davacı tarafın arazisine bağışlanan toplam meblağa el konulmasını talep ediyordu.

Ronnie öldü, ben de nihayet üstünde uzun uzun düşünmekte özgür kaldığım yarı otobiyografik romanda onun hakkında yazarken, bu şehrin havasını solumak için yeniden Viyana'ya geliyorum. Bu defa Sacher'de kalmam; garsonlar, Ronnie'nin masayı kırıp devirdiğini, benim de onu neredeyse sırtlayarak dışarı çıkardığımı hatırlarlar diye çekiniyorum. Uçağımın Schwechat'a varışı gecikmişti, rastgele seçtiğim küçük otele geldiğimde, resepsiyonda yaşlıca bir nöbetçi var. Ben kayıt formunu doldururken o da sessizce beni izliyor. Derken düzgün bir Viyana Almancasıyla konuşuyor usulca.

“Babanız büyük bir adamdı. Siz ona ayıp ettiniz.”

34

Reggie'ye Teşekkürlerimle

Ülkeye kendini sevdirmiş ve nedenini hiç bilmediğim şekilde saçma sapan bir yaşta erkenden ölmüş, muzip, sıkı çalışan, sıkı içen haber sunucusu Reginald Bosanquet'i hatırlamanız için, sanırım yakın yaşlarda olmamız gerekir. Reggie ve ben, Oxford'ı aynı dönemlerde okumuştuk, ama o bende olmayan her şeye sahipti: Kendine ait geliri, spor arabası ve güzel kadınları vardı, bir de onlara uygun düşecek erken gelen olgunluk.

Birbirimizi severdik, ama insan, hayallerini süsleyen bir yaşam süren biriyle birlikte nereye kadar vakit geçirebilir, cebinde parası yokken buna ne kadar gücü yeter? Üstelik o yıllarda silik biriydim, ağırbaşlı ve biraz da tekinsiz. Reggie hiç öyle değildi. Üstelik meteliğe kurşun attığım gibi –ikinci yılımın yarısında– ciddi borç altındaydım, çünkü babam yakın zamanda olağanüstü iflaslarından birini yaşamış ve o dönemin

ücreti için verdiği çek karşılıksız çıkmıştı. Üniversite yönetiminin örnek bir hoşgörü göstermesine rağmen, o akademik yılın geri kalanını Oxford'da geçirmemin hiçbir yolu olmadığı artık belliydi.

Fakat bir gün, galiba akşamdan kalmış bir halde odama pat diye girererek, bana bir zarf fırlattıktan sonra çıkıp giden Reggie'yi hesaba katmamıştım. Zarfın içinde onun vasileri tarafından adıma imzalanmış bir çek vardı, üstünde yazan meblağsa hem borçlarımı kapatmaya hem de gelecek altı ay üniversitede kalmama yeterdi. İçinden bir de vasilerin yazdığı bir mektup çıktı. Reggie'nin, başıma gelen talihsizlikleri kendilerine anlattığından, paranın bizzat onun kendi kaynaklarından geldiğinden, ancak müsait olduğumda geri ödemem gerektiğinden söz ediyorlardı. Ayrıca arkadaşlıkla para işlerini birbirine karıştırmayı onaylamadığından, Reggie'nin borçla ilgili bütün ayrıntılar için sadece doğrudan vasilerle görüşmemi arzu ettiğini belirtmişlerdi.

Son taksidi, anaparanın kazanabileceğini tahminen hesapladığım faiziyle birlikte ödeyip borcu kapatmam yıllar sürdü. Reggie'nin vasilerinden kibar bir teşekkür notu aldım, faizi de iade etmişlerdi. Reggie bu koşullar altında faiz işletmenin uygun olmadığını düşünüyordu.*

* Victim Support yardım derneği için kaleme alınmıştır, 1998.

35

İnsan Avı

Sabaha karşı esrarengiz bir şekilde çalan telefon, Karel Reisz'dan geliyordu: O tarihte *Cumartesi Gecesi ve Pazar Sabahı* filmiyle tanınmış, Çek doğumlu Britanyalı sinema yönetmeni. Yıl 1967, Maida Vale'de sevimsiz bir çatı katında tek başına yaşamaya çabalayıp duruyorum. Reisz'le birlikte bir süredir *The Naive and Sentimental Lover* romanımın, herkesin altından kalkamayacağı, zaten sonradan anlaşılabileceği üzere, başarılı da olmayan senaryosu üstünde çalışıyoruz. Fakat Reisz'ın arama sebebi filmin senaryosu değildi, gür ama fısıltılı sesinden bunu anlıyorum.

“David, yalnız mısın?”

Evet Karel, hem de çok.

“Öyleyse hemen atlayıp buraya gelsen iyi olur.”

Reisz ailesi, evime fazla uzak olmayan Belsize Park'ta Victoria döneminden kalma, kırmızı tuğla bir binada otururdu. Herhalde yaya gittim. Evliliğiniz yokuş aşağı

yuvarlanıyorsa, yürürsünüz. Reisz beni pencerede bekliyordu herhalde, çünkü kapı hemen açıldı. Sürgüyü indirip beni Reisz ailesinin hayatını geçirdiği koskocaman mutfığa buyur etti. Çay ve kahve demlikleri, meyve suyu sürahileriyle dolu, kordonu oraya kadar uzayan meşgul bir telefonun, o günlerde eksik olmayan küllüklerin ve ortada döner bir tatlı kurabiye tepsisinin durduğu, yuvarlak ve kalın bir çam masanın etrafına dizilip oturlardı. Bütün bunlar biraz da Vanessa Redgrave, Simone Signoret ve Albert Finney gibi, patta-dak çıkıp gelerek keyif çatan, azıcık sohbetten sonra çekip giden gedikli misafirlerin rahatı içindi. Reisz'ın annesiyle babasının, Auschwitz'de öldürülmeden önce böyle bir yaşam sürdüklerini düşünmüşümdür.

Ben de oturdum. Gözünü dikmiş bana bakan beş kişi vardı: Reisz'ın karısı, nasıl olduysa o sırada telefonda konuşmayan aktris Betsy Blair; yapımcılığını Reisz'ın üstlendiği *This Sporting Life* ile ünlenen film yönetmeni Lindsay Anderson. Bir de iki sinema yönetmeninin arasında, daha önce hiç görmediğim, Slavlara özgü yüz hatlarıyla gülücükler saçarak oturan gergin, karizmatik ve gençten bir adam oturuyordu.

"David, bak bu Vladimir" dedi Reisz ciddiyetle, genç adam bunu duyar duymaz ayağa fırladığı gibi, masanın karşısından uzanarak elimi sımsıkı -nere-deyse beni çaresiz bırakıp- sıkarak benimle tokalaştı.

Bu heyecanlı gencin hemen arkasında, endişeli gözlerini ondan alamadığına bakılırsa, bir sevgiliden çok akıl hocasını veya -o ortam düşünüldüğünde- ilk bakışta bile oyuncu ajanı ya da oyuncu yönetmenini andıran genç bir kadın vardı.

"Vladimir Çekoslovakya'dan gelen bir aktör" diye açıkladı Reisz.

Harika.

"Artık Britanya'da kalmak istiyor."

Ya, sahi mi? Anlıyorum –veya benzer sözler ediyorum.

Sıra Anderson'da: "Geçmişte hangi çevrelerde bulunduğunuzu dikkate alınca, bu sorunu çözecek kimseleri tanıyacağını düşündük."

Masadaki herkes sessizliğe gömülüyor. Hepsi merakla ne söyleyeceğini bekliyor.

"İltica yani" diyorum yarım yamalak. "Vladimir iltica etmek istiyor."

"Madem öyle diyorsun, öyledir" diyor Anderson canı sıkkın bir tavırla, sonra yine sessizlik.

Anderson'ın Vladimir'e konukseverlik göstererek bir bakıma onu sahiplendiği; iki dil konuşan Çek dostu Reisz'in da aracı olmaktan çok fikri ortaya atanın bizzat kendisi olduğu yavaş yavaş su yüzüne çıkıyordu. Buysa tuhaf bir durum yaratmıştı. Anderson'la en fazla üç vesileyle karşılaşmıştık hiçbirisi keyifli geçmemişti. Anlaşılmaz bir nedenle, baştan beri yıldızımız barışmamıştı, öyle de kaldı. Hindistan'da asker bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Anderson, Britanya'da özel bir okulda (daha sonra *If...* filminde cezalandırdığı Cheltenham) ve Oxford'da okumuştü. Savaş sırasında Delhi'de askeri istihbarat görevinde bulunmuştu. Sanırım, bu yüzden başından beri bana dış biliyordu. Onu yetiştirmiş Kurulu Düzen'le kanlı bıçaklı, tescilli bir sosyalist gözüyle, sınıf mücadelesinde beni gizli aparatçiklerden diye görüyordu, fakat elimden bir şey gelmezdi.

Reisz'in "Vladimir'in tam adı Vladimir Pucholt" dediğini duyuyorum. Ancak verdiğim tepki, onların umduğu gibi çıkmayınca –diğer bir deyişle, ben hayranlıkla şaşırmayınca veya "şu bizim Vladimir Pucholt" diye çığlık atmayınca– Reisz hemen açıklama yapma gereği duyuyor, masadakiler de ayrıntıları vermekte gecikmiyor. Vladimir Pucholt'nun hem sahnede hem

de beyazperdede parlayan bir Çek yıldız olduğunu, en çok da Miloš Forman'ın uluslararası çapta başarıyı yakalayan *Âşık Bir Sarışın* (veya sinir bozucu bir şekilde *Bir Sarışının Aşkları* olarak çevrilen) filminde oynadığı başrolle ünlendiğini öğrenerek rezil oluyorum. Forman daha önce çektiği filmlerde de ona yer vermiş, üstelik Vladimir'i gözde oyuncusu ilan etmişti.

"Kısaca söylemek gerekirse" –sanki Pucholt'ya laf söylemişim gibi hırçın bir tavırla, hatamı düzeltme gereği hisseden Anderson konuşuyordu– "hangi ülke onu kabul ederse, kendini müthiş şanslı sayabilir. Bu hususu açık açık seninkilere de söylersin herhalde."

İyi de benimkiler diye birileri yok. Tanıdığım resmi veya yarı resmi denebilecek kişilerse, yalnızca istihbarat dünyasından eski meslektaşlarım. Ama onlardan birini arayıp elimde potansiyel bir Çek ilticacı var, der miydim hiç! Pucholt'yu davet edip nasıl işkilli sorular yönelteceklerini şimdiden hayal edebiliyorum: Örneğin, seni buraya Çek İstihbaratı mı gönderdi, öyleyse iade edilebilir misin? Veya, halihazırda Çekoslovakya'da olan ve bizim adımıza çalışmak isteyen Çek muhaliflerin adlarını sayabilir misin? Ne niyetle geldiğini, en iyi on iki arkadaşına ödmediğini varsayarsak, Çekoslovakya'ya dönüp bizim için bazı ufak tefek işler yapmayı düşünür müsün?

Gelgelelim, yeni algılamaya başladığım üzere Pucholt onlara kulak asmayacaktı. Kaçak değildi, en azından kendini öyle görmüyordu. İngiltere'ye yasal yollarla Çek yetkililerinin onayıyla gelmişti. Ülkeden ayrılmadan önce sağduyulu davranarak işlerini yoluna koymuş, yürürlükteki film ve oyun sözleşmelerinin gereğini yerine getirmiş ve yenilerini imzalamamaya özen göstermişti. Britanya'yı daha önce de ziyaret etmişti, dolayısıyla Çek yetkililerin, bu defa geri dönmez, diye kuşkulananmaları için hiç neden yoktu.

Britanya'ya ayak basar basmaz hemen izini kaybettirdiği belliydi. Sığınma niyeti, dolambaçlı yollar-
dan Lindsay Anderson'ın kulağına gidince ona yardım
önermişti. Pucholt ile Anderson birbirlerini Prag ve
Londra'dan tanıyorlarmış. Sonra da Anderson, mese-
leyi dostu Reisz'a açmış, üçü kendi aralarında bir tür
plan yapmışlardı. Pucholt daha en başından siyasal
sığınma için başvurmayacağını açıkça belli etmişti.
Bunu yaparsa, geride bıraktığı dostlarının –arkadaş-
ları, ailesi, öğretmenleri, meslektaşları– Çek yetkilile-
rin gazabına uğrayacaklarını ileri sürüyordu. Galiba
aklında, altı yıl önce iltica ettiği Batının zaferi olarak
adeta borazanla duyurulan bale sanatçısı Rudolf Nu-
reyev'in başına gelenler vardı. Sonuçta, Nureyev'in
Rusya'da kalan dostlarıyla ailesi kayıplara karışmıştı.

Bu önkoşulu akıllarının bir köşesinde tutan Re-
isz, Anderson ve Pucholt planlarını yürürlüğe koyar-
lar. Ne şamata çıkarır ne de özel bir tören yaparlar.
Pucholt sokaklarda dolaşan ve Britanyalı yetkililerin
hoşgörüsüne sığınmış, mutsuz Doğu Avrupalı genç-
lerden biri olacaktır. Anderson ile Pucholt birlikte,
İçişleri Bakanlığına gider ve Birleşik Krallık vizelerini
uzatmaya çalışan diğerleri gibi kuyruğa girerler. Ba-
kanlık memurunun önüne geldiklerinde, Pucholt kü-
çük pencereden Çek pasaportunu uzatır.

Memur mührü havada tutarak, “Ne kadar?” diye
sormuş.

Dilini tutmayı asla beceremeyen, hele tiksindiği sı-
nıf sisteminin uşaklarıyla konuşurken bunu asla yap-
mayan Anderson cevabı yapıştırmış: “Sonsuza kadar.”

Pucholt ile onun dosyasına bakmak üzere atanmış,
İçişleri Bakanlığının kıdemli memuru arasında, uzun

uzadıya yaşanan sahneyi gözümün önüne getirebiliyorum.

Bir köşede, müracaat sahibi açısından doğru olanı, ama aynı zamanda bunu kuralına göre yapmaya kararlı, kıdemli devlet memurunun alkışı hak eden kafa karışıklığını görürüz. Pucholt'dan tek istediği, kendi ülkesine dönecek olursa zulüm göreceğini açık açık belirtmesi. Bunu yapar yapmaz, tamam, kutu işaretlenir, süresiz vize verilir, Britanya'ya hoş geldiniz Mr. Pucholt.

Diğer köşedeysse, kendisinden isteneni yerine getirmeyi kesinlikle reddeden, çünkü böyle söylerse, siyasal sığınma başvurusunda bulunmuş, dolayısıyla tehlikeden uzak tutmaya ant içtiği insanları tehlikeye atmış olacak Pucholt'nun alkışı hak eden dediğim dediğim tavrını görürüz. Hayır, beyefendi, zulüm görmem, teşekkürler. Çekoslovakya'da ünlü bir aktörüm, beni kollarını açarak karşılarlar. Azar işitebilirim, sembolik bir cezaya çarptırılabilirim. Ama bana zulüm etmezler, üstelik siyasal sığınma istemiyorum, teşekkür ederim.

Bu açmazda, biraz da kara mizah olduğu bile söylenebilir. Çekoslovakya'ya dönersek, Pucholt orada epey gözden düşmüştü, iki yıldır herhangi bir filmde rol alması yasaktı. Marksizm-Leninizm'in yüksek ilkelerine gönül vermiş, islahevindeki öğretmenlerinin aşıladığı fikirlerden sonra döndüğü az aydınlanmış burjuvazi odaklı toplum hayatına uyum sağlamakta zorlanan, Çek islahevinde yetişmiş bir çocuk rolünü oynamaya davet edilmiş – aslında oynaması emredilmişti.

Senaryodan etkilenmeyen Pucholt, birkaç gün islahevinde kapalı kalmak istedi. Bunun sonrasında oyunun saçma olduğuna iyice emin olmuş ve hocalarını hayal kırıklığına uğratarak rolü geri çevirmiş. Sinirler gerilmiş, önüne sözleşmeler konmuş, ama o kararından dönmemiş. Sonuç iki yıllık oyunculuk yasağıydı, daha iyi koşullarda, yurdunda siyasal zulüm kurbanı olduğunu ileri sürerek pekâlâ bundan yararlanabilirdi.

Pucholt, bir hafta sonra İçişleri Bakanlığına, bu defa uzlaşmaya kapalı bir memur tarafından Britanya'nın uzlaşma geleneği hakkında bilgilendirilmek üzere bir kere daha davet edilmiş, her ne kadar Çekoslovakya'ya zorla gönderilmeyecek olsa bile on gün içerisinde Britanya'yı terk etmesi gerektiği söylenmişti.

İşte şimdi, sessiz bir panik halinde, Reisz ailesinin evindeki masanın etrafında geldiğimiz nokta buydu. On gün ya doldu ya da dolmak üzere, ne yapmamızı önerirsin, David? En kısa yanıt, ne yapacağımız konusunda, David'in en ufak bir fikri yok olabilirdi: Yetmezmiş gibi yuvarlak masa toplantımızda anlaşıldığı üzere, Pucholt'nun Britanya'ya gelme nedeni, yıldız oyunculuğunu sergilemek değildi, "çünkü David" diye açıkladı dürüstçe, karşımda otururken, "aslında ben doktor olmak istiyorum."

Doktor olmasının biraz zaman alacağını kabul ediyor. Yedi yıl diye hesaplıyor. Çekoslovakya'dan gördüğü birkaç temel ders var, ama bunların Birleşik Krallık'ta işe yarayacağından kuşku.

Onun bu anlattıklarını can kulağıyla dinliyorum. Sesindeki coşkuyu, Slav yüz hatlarına yansıyan hevesini anlıyorum. Anlayışlı görünmeye çalışarak, onun kendini böyle yüce bir amaca adanmasını onaylarcasına gülümsüyorum.

Ama aktörler hakkında ben de bir iki şey bilirim. Masanın etrafında oturan herkes gibi, ben de oyuncuların canlandırdıkları karakterlere nasıl bağlanıp onlara dönüştüklerini biliyorum; oysa bu sadece gösteri bitene kadar sürer. Ondandır yine yola koyulur, bürünecekleri yeni kişiliklerinin peşine düşerler.

“Bak bu harika, Vladimir” diye sevinç çılgılığı atıyorum elimden geldiğince ortama uyum sağlamaya çalışarak. “Ama tıp eğitimi görürken, oyunculuğu bırakmazsın herhalde, değil mi? İngilizcenin ilerletir, biraz tiyatro yapar, bir filmde karşına çıkan alışılmadık bir rolü oynarsın?” derken, iki yönetmene birden göz atarak beni desteklemelerini bekliyorum, ama boşuna.

Öyle değil, David, diyor. Çocukluğundan beri oyunculuk yapmış. Bir rolden diğerine, oradan oraya koşturmuş –çoğu da ıslahevi çocuğu gibi önemsemediği roller– ama şimdi amacı doktor olmakmış, zaten Britanya’da kalmak istemesinin nedeni de buymuş. Masadakilere bakıyorum. Kimse şaşırmışa benzemiyor. Benim dışımda hepsi, sahnede ve beyazperdede yürekleri hoplatan Çek aktör Vladimir Pucholt’nun sadece doktor olmak istemesini kabul ediyor. Acaba bu onun hayatının emeli mi yoksa aktörün hayali mi, diye kendilerine soruyorlar mı? Bunu anlamam zor.

Zaten bir önemi de yok, çünkü şu anda umdukları kişi olmayı artık kabul etmiş bulunuyorum. Benimkiler diye birileri olmasa da ağzımdan, benimkilerle konuşurum, sözcükleri dökülüyor. Biz gizli aparatçıkların değişiyiyle, bu meseleyi başarılı ve hızlı bir çözüme ulaştırmak için en iyi yolu bulacağım. Ben artık eve gideyim, ama irtibatta kalalım. Sahnenin solundan çıkar, başı dik.

Aradan geçen yarım asır boyunca, ara sıra kendime sormuşumdur, nereden esmişti de dünya çapında sinema yönetmenleri olan Anderson ile Reisz’ın, ellerinin altında onca adam, yüksek mevkilerde benden çok daha fazla dostları, dahası becerikli avukatları varken, ben kalkıp bütün bunları yapmaya soyun-

muştum? Kesin bildiğim bir şey varsa, o da Reisz'ın başbakan Harold Wilson'ın akıl hocası ve hukuk danışmanı Lord Goodman'la sıkı fıkı olduğuydu. Bütün katı sosyalist tavrına rağmen, Anderson'ın üst düzey referansları mükemmeldi, ayrıca tıpkı Reisz gibi o da iktidardaki İşçi Partisi üyeleriyle yakın ilişki içindeydi.

Sanırım sorunun yanıtı, kendi hayatım berbat bir durumdayken, bir başkasının hayatını iyileştirmenin vereceği rahatlamaydı. Genç bir asker olarak Avusturya'da bulunduğum dönemde, olur ya bir veya ikisi casustur diye Doğu Avrupa'dan gelen çok sayıda sığınmacıyı sorguya çekmiştim. Bildiğim kadıyla hiçbirisi casus çıkmamıştı, ama aralarında Çekler hayli fazlaydı. Şimdi en azından birine yardım elini uzatabilirdim.

Vladimir'in, ondan sonraki birkaç geceyi nerede geçirdiğine emin değilim, belki Reisz'ın, belki onun arkadaşlarından birinin veya Lindsay Anderson'ın evinde, hatta benim evimde bile olabilir. Fakat uzun günleri, benim sevimsiz çatı katımda, kâh volta atarak kâh geniş pencerenin önünde durup dışarıya gözünü dikerek geçirdiğini iyi hatırlıyorum.

Bu arada ben de İçişleri Bakanlığının kararını geri alması için bildiğim bütün kapıları çalıyorum. Dost canlısı Britanyalı yayıncıma telefon ediyorum. O bana, *Guardian* gazetesinin İçişleri muhabirini aramamı öneriyor. İçişleri muhabirinde İçişleri Bakanı Roy Jenkins'in direkt telefonu yok, ama Mrs. Jenkins'i tanır. Daha doğrusu karısının ahabıdır. Şimdi karısına telefon edip sonra hemen beni arayacağını söylüyor.

Umutlanıyorum. Roy Jenkins gözü pek, açık sözlü bir liberal. *Guardian* muhabiri beni geri arıyor. Yapılması gerekenler şöyle. İçişleri Bakanına tamamen resmi bir mektup yaz, övgülü, aşırı duygusal sözler olmasın. "Sayın İçişleri Bakanı." Daktiloyla yaz, me-ramını anlat ve imzala. Madem senin adam doktor

olmak istiyor, mektupta bunu belirt ama sakın Ulusal Tiyatro için nimet olacaktır masalını anlatma. Ama işin sırrı şurada. Zarfın üstüne Saygıdeğer Roy Jenkins değil Mrs. Jenkins yazacaksın. O da mektubun yarın sabah kahvaltı masasında, haşlanmış yumurtanın yanı başında olmasını sağlayacak. Elden teslim edersin. Bu akşam. Adresi söylüyorum.

Daktilo yazmam. Hiç kullanmadım. Çatı katında bir elektrikli daktilom var, ama etrafta onu kullanacak kimse yok. Jane'i arıyorum. O sıralarda Jane ile takılıyorduk. Bugünse eşim. Pucholt pencereden dışarıya bakarak Londra semalarını seyrederken, ben "Sayın İçişleri Bakanı" mektubunu kaleme alıyorum, Jane de daktiloya geçiriyor. Üstüne Mrs. Jenkins yazıp zarfı kapatıyorum, sonra birlikte Notting Hill'e ya da Mr. ve Mrs. Jenkins'ın yaşadığı eve doğru yola koyuluyoruz.

Kırk sekiz saat sonra Vladimir Pucholt süresiz Britanya'da kalma hakkına sahip oluyor. Gazetelerin akşam baskılarının hiçbirinde, ünlü Çek film yıldızının Batı cephesine iltica ettiğine ilişkin fiyakalı haberler yok. Tıp öğrenimine dilediği gibi, sessiz sedasız ve tez zamanda başlayabilir. Yayın temsilcimle öğle yemeği için buluştuğumuzda alıyorum haberi. Çatı katına döndüğümde, Vladimir'in artık gözünü dikip pencereden dışarıya bakmadığını, ama blucinin altına giydiği spor ayakkabılarıyla balkonda dikildiğini görüyorum. Öğleden sonra hava ılık ve güneşli. Masamdan aldığı bir parça A4 kâğıttan uçak yapmış. Balkonun tırabzanlarına, beni tedirgin edecek kadar abanmış, uygun bir esinti çıksın da uçağı uçurayım, Londra damlarının üzerinden süzülüp gidişini seyredeyim diye bekliyor. Daha sonra, bana şimdiye kadar uçmasına izin verilmediğini anlattı. Fakat artık oturma izni aldığına göre işler yolunda gidiyordu.

Bu hikâyenin, benim sınırsız cömertliğimle ilgili olduğunu sanmayın. Asıl anlattığım, Vladimir'in Toronto'daki en sevilen ve kendini mesleğine en çok adanmış çocuk doktorlarından biri olmayı başarmasının öyküsü.

Şu veya bu –bugün bile nasıl olduğunu bilmediğim– şekilde, onun Britanya'daki tıp öğreniminin giderlerini üstlenmiştim. O tarihte bile bu gayet doğal görünüyordu. En çok para kazandığım günlerdi, Vladimir ise dibe vurmuştu. Yardım önermek bana bir şey kaybettirmedi. Ne ben ne de ailem zorlandık, ne o zaman ne daha sonra. Vladimir'in maddi ihtiyaçları, kendi ısrarıyla ürkütücü derecede mütevazıydı. Borcunu en kısa zamanda sonuna kadar geri ödeme kararlılığıysa müthişti. Aramızda garip tartışmalar yaşanmasın diye hesapları tutma işini muhasebecime bırakmışım: Harçlık, öğrenim giderleri, yol parası, kira vesaire. Pazarlıklar tersine işliyordu. Ben daha fazla vermek için üstelerken, Vladimir daha az olsun diye diretirdi.

Tıp alanında girdiği ilk iş, Londra'da laboratuvar asistanlığı oldu. Londra'dan sonra Sheffield'da eğitim hastanesine geçti. Çok geliştirdiği İngilizcesiyle özenle kaleme aldığı şiir tadında mektuplarında, yaratılış harikası olarak tıbbi, cerrahiyi, sağlığa kavuşturmayı ve insan vücudunu yere göğe sığdıramıyordu. Uzmanlığını çocuk doktoru ve yenidoğan bakım ünitesinde yapmıştı. Bugün bile mektuplarında, sağlığına kavuşturduğu binlerce çocukla bebekten büyük bir coşkuyla söz eder.

Kendi adıma çok az, ama başkalarına olağanüstü yarar sağlayan bir fedakârlıkta bulunarak iyilik meleştiğini üstlenmiş olmak beni hep mahcup etmiş, hatta biraz da utandırmıştır. Dahası, neredeyse mezun olduğu güne dek, bunu başaracağına tamamen inanmadığım için yüzüm kızarır.

Artık 2007 yılındayız, Vladimir'in uzun zaman önce boşalttığım çatı katının balkonundan kâğıt uçak uçurduğu günden bu yana tam kırk yıl geride kaldı. Şimdilerde, Çekoslovakya'dan değil ama Çeçenistan'dan gelen genç bir sığınmacıyı anlattığım *İnsan Avı* adlı romanımı yazarken, günlerim kâh Cornwall'da kâh Hamburg'da geçiyor. Bu gencin bir tarafı Slav; diğer tarafı Çeçen. Adı İssa, yani İsa ama Hristiyan değil, bir Müslüman. Hayatta tek amacı okuyup büyük bir doktor olmak ve yurdunda acı çeken insanları, en başta da çocukları iyileştirmek.

Casuslar onun geleceği hakkında kavga ederken, Hamburg'da bir deponun tavan arasında mahsur o, kullanılmamış bir tomar duvarkâğıdından uçaklar yaparak onları uçurup özgürlüklerine kavuşturuyor.

Vladimir ödünç aldığı her şeyi, beklediğimden çok daha önce, sonuna kadar ödedi. Ama bilmediği –aslında *İnsan Avı*'nı yazana dek benim de bilmediğim– bir şey vardı, o bana borcu ödenmeyecek bir roman karakteri kazandırmasıydı.

36

Stephen Spender'ın Kredi Kartı

Galiba 1991 yılıydı, Hampstead'de, Stephen Spender'la özel bir yemeğe davet edilmiştim; kendisi denemeci, oyun yazarı, romancı, kırgın komünist, şövalye ünvanı sahibi, Amerika'nın eski Danışman Şairi – devam etmeme gerek var mı?

Masada altı kişiydik; Spender söz almış, konuşuyordu. Seksen iki yaşında olmasına rağmen, ak saçları, aslansı dinç duruşu ve esprileriyle gayet iyi görünüyordu. Şöhretin gelip geçici olduğundan – muhtemelen kendi şöhretini anlatıyordu, fakat elimde olmadan bana da üstü kapalı bir uyarı çaktığını düşünmüştüm– ve üstüne şöhret bulaşanların, tanınmazlığı gönüllü olarak kabullenmeleri gerektiğinden bahsediyordu. Derken bir örnek vermek üzere şu hikâyeyi anlattı bize:

Birleşik Devletler'in bir yakasından diğerine yaptığı araba yolculuğundan yeni dönmüştü. Nevada

çölünü geçerken, nadir görülen benzin istasyonlarından birine denk gelince, depoyu doldurmanın akıllıca olacağını düşünmüş. Herhalde hırsızları caydırmayı hedefleyen elle yazılmış bir notta, sadece kredi kartı geçerli diye belirtilmiş.

Spender kredi kartını çıkarıp göstermiş. Benzinliğin sahibi sessizce incelemiş. Sonunda dilinin altındaki baklayı çıkarmış:

“Benim bildiğim tek Stephen Spender bir şair” diye itiraz etmiş. “O da öldü.”

37

Romancı Olmak İsteyenlere

“O günlük yazmayı bitirmeden önce, yarın için eteğimde dökcek taşların kalmasına dikkat ederim. Uyku harikalar yaratır.”

Kaynak: Graham Greene’in bana gönderdiği mektup, Viyana, 1965

38

Son Resmi Sır

Genç ve kalender bir casus olduğum zamanlar ülkenin en gizli sırlarının, St. James's Park metro istasyonunun karşısında, Broadway Caddesi 54 numaralı binanın en üst katındaki labirent gibi pis koridorların ucunda bulunan, boyası dökülmüş Chubb marka yeşil kasanın içinde ve İstihbarat Servisi Şefinin özel odasında saklandığına inanmam doğaldı elbette.

Broadway derdik buraya, köhne ve tozlu, ayrıca Servis felsefesi nedeniyle rahatsız bir yerdi. Gıcırtilı üç asansörden birini Şef kendine ayırmıştı; iyi günlerinde, dosdoğru en üst katın ulu yüksekliklerine ulaştırırdı onu. Anahtar sadece seçkin birkaç kişide vardı. Biz, daha az önemli ölümlüler, Şefin yanına inmek için balıkgözü bir aynanın gözetlediği, daracık ahşap merdiveni kullanırdık ve üst katın sahanlığına gelince, gözetleme işini mutfak sandalyesinde oturan heykel suratlı bir kapıcı devralırdı.

Galiba bu binayı en çok biz yeniler severdik. Hep loş olması; çarpışmadığımız savaşların ancak hayal edebileceğimiz entrikaların buram buram kokusu; yanlarından geçtiğinizde eski kurtların suspus olduğu, yalnızca davetle girilen kutu gibi bir içecek barı; omzuna dökülen kır saçlarıyla, gençliğinde Petersburg sokaklarında Bolşevik devrimcilerle birlikte koşmuş ve Kışlık Saray'a yakın bir bodrum katında gizli mesajları dinlemiş ihtiyar bir memurun idare ettiği, gün yüzü görmemiş gizli kapaklı casusluk edebiyatıyla dolu kütüphanesi hoşumuza giderdi.

Hem romandan uyarlanan *Soğuktan Gelen Casus* filmi hem de *Köstebek* filminin BBC için çekilen televizyon dizisi oradaki atmosferi yansıtır. Ne var ki, ikisi de eski Chubb kasanın esrarengiz görünümünü yansıtmaktan uzaktır.

Pencereleri, kat kat kirli tüllerle örtülü, yeraltında olduğu izlenimi veren rahatsız edici havasıyla Şefin özel odasıysa tavan arasındaydı. Sizinle resmi bir konuşma yapacaksa, üzerinde aile üyelerinin –benim zamanımda Allen Dulles ile İran Şahı– portrelerinden başka bir şey bulunmayan masasından kalkmazdı. Yok, eğer daha rahat bir havada sohbet edecekse, derisi çatlamış koltuklardan birine kurulurdu. Fakat nereye otursanız oturun, yeşil kasa mutlaka göz hizanızda durur, esrarlı bakışlarını sizden ayırmazdı.

İçinde ne olabilirdi? Duyduğuma göre, orada sadece Şefin el sürebileceği kadar gizli belgeler vardı. Eğer başka biriyle paylaşmaya karar verirse, o kişi ilk önce canını ona teslim etmek ve yazanları Şefin huzurunda okuyup sonra da geri vermek zorundaydı.

Derken, Broadway Binalarında son perdenin çekileceği Gizli Servisin, bütün varı yoğunla birlikte Lam-

beth'deki yeni yerine taşınacağı hüzünlü gün gelip çatar. Şefin kasası hariç mi? Yoksa sessiz adamlar vinç ve levyeler yardımıyla onu uzun hayat yolcuğunun bir sonraki evresine mi taşıyacak?

En üst seviyelerde yapılan tartışmaların ardından, ne kadar değerli de olsa kasanın artık modern dünyamızda yeri olmadığına istemeye istemeye karar verildi. Açılacaktı. İçinden çıkan her neyse, yeminli memurlar tarafından incelenecek ve hassasiyetine yakışır bütün usuller yerine getirilecekti.

Peki, lanet olası anahtar kimde?

Şimdiki Servis Şefinde olmadığı belliydi. Bir kez olsun kasanın içine bakmaya kalkmamış, içindeki sırları öğrenmeye gerek duymamıştı. Çünkü insan bilmediği bir sırrı ele veremezdi. Hâlâ sağ olan eski şeflere danışıldı. Aynı gerekçelerle onlar da kutsal bir kuralı çiğnememekte ısrarlıydılar. Zaten lanet olası anahtarın nerede olduğunu da bilmiyorlardı. Ne Evrak bölümü, ne Sekreterlik, ne kurum içi güvenlikten sorumlu bölüm, ne de mutfak sandalyesinde oturan heykel suratlı kapıcı görmüştü anahtarı, eline alan da olmamıştı; en son nerede ya da kimde olduğunu bilen yoktu. Eldeki tek bilgi, kasanın 1939'dan 1952'ye dek Servis Şefi görevini yürütmüş, saygıdeğer ama hastalık derecesinde sır küpü Sir Stewart Menzies'in emriyle oraya yerleştirildiği idi.

Öyleyse Menzies giderken anahtarı da yanında mı götürmüştü? Yoksa onunla birlikte gömülmüş müydü? Gerçekten de mezara kadar götürmüş müydü sırrını? Bunun için her türlü gerekçesi vardı. Bletchley Parkın kurucularındandı. Winston Churchill'le bin kadar özel görüşme yapmıştı. Almanya içindeki Nazi karşıtı direniş hareketleriyle ve Almanya gizli istihbaratı Abwehr'in başındaki düşman Amiral Canaris'le görüşmeler yürütmüştü. O yeşil kasanın içinde neler yoktu kimbilir.

Son Casus romanımda, Ronnie'nin öteki benı Rick'e hayatı boyunca eşlik eden, kırk yeşil dosya dolabı olarak görünür. İçinde, topluma borçlarının toplamı olduğu söylenir, ama o kasa da asla açılmaz.

Bu arada zaman akıp gider. Yeni kiracının yasal haklarını iddia etmesi an meselesidir. İdari kararın acilen verilmesi gerekmektedir. Pekâlâ, Servis geçmişte birtakım kilitleri açmıştı, öyle görünüyor ki bir yenisini açmanın zamanı geldi: İstihbaratın elindeki hırsıza haber salın.

Servisin elemanı hırsız işini biliyordur. Kilit, göz açıp kapayıncaya kadar pes eder. Hırsız, demir kapıyı gacırdatarak açar. Tutankamun'un mezarı açılmadan önce define avcılarını Carter ile Mace'in yaptıkları gibi, seyirciler içindeki mucizeleri ilk görenlerden olmak üzere boyunlarını uzatırlar. Hiçbir şey yok. Kasa bomboş, çınlıplak, en dünyevi sırdan bile yoksun bırakılmış.

Ama durun! Bunlar akıllı komplocular, kolay kolay kandırılmazlar. Bu kasa bir tuzak mı, sahte, yalancı mezar mı, içindeki kutsalı koruyan bir dış avludan mı ibaret? Levye getirilir. Kasa duvardan usulca ayrılır. Orada hazır bulunan en kıdemli memur, ardına göz atar, boğuk bir çığlık kopararak elini kasayla duvarın arasındaki boşluğa uzatır ve tozlu topraklı, çok kalın kumaştan gri bir pantolon çıkarır, üstünde de çengelli iğneyle iştirilmiş bir etiket. Matbaa harfleriyle yazılmış notta, Adolf Hitler'in yardımcısı Rudolph Hess'in, kendi gibi faşist görüşlere sahip olduğunu sandığı Hamilton Düküyle ayrı bir barış anlaşması yapmak üzere uçakla İskoçya'ya geldiğinde bu pantolonu giydiği bilgisi verilmektedir. O yazının altında Şefin geleneksel yeşil mürekkebiyle karaladığı elyazısı okunur:

Bu araştırılsın lütfen, çünkü Alman tekstil endüstrisi hakkında bir fikir verebilir.

Kaynaklar

Yayıncı alıntı yaptığı aşağıdaki kaynaklara minnettar olduğunu kabul eder. Bu makalelerden bazıları ilk yayımlandıkları gibi aktarılmıştır. Birçok makaleden de kısmen alıntı yapılmıştır.

Bölüm 10: Sahaya İnmek

sayfa 96: İlk önce 2000 yılında ABD’de *New Yorker* dergisinde yayımlanan “The Constant Muse” başlıklı makale, 2001’de Birleşik Krallık’ta çıkan *Observer* dergisiyle *Guardian* gazetesinde yayımlandı.

Bölüm 24: Kardeşinin Bakıcısı

sayfa 229: “His Brother’s Keeper” ilk olarak Ben Macintyre’ın *A Spy Among Friends* (2014, Crown Publishing Group, ABD; Bloombury, Birleşik Krallık) kitabının sonsözü kılığında göründü.

Bölüm 25: Hangi Panama!

sayfa 246: “Quel Panama!” önce ABD’de *The New York Times* gazetesinde yayımlanmış ve burada izin alınarak kullanılmıştır; Birleşik Krallık’ta ilk yayımlayansa 1996’da *Daily Telegraph* gazetesidir.

Bölüm 26: Çok Gizli Görev

sayfa 259: “Under Deep Cover” ilk kez ABD’de *The New York Times* gazetesinde yayımlanmış ve burada izin alınarak kullanılmıştır; Birleşik Krallık’taysa ilk yayımlayan 1999’da *Guardian* gazetesidir.

Bölüm 27: Savaş Ağalarını Avlarken

sayfa 264: "Congo Journey" ilkin 2006'da, ABD'de *Nation* dergisinde, Birleşik Krallık'taysa *Sunday Telegraph* gazetesinde yayımlanmıştı.

Bölüm 28: Richard Burton Beni İstiyor

sayfa 279: "The Spy Who Liked Me" ilkin 2013'te *New Yorker* dergisinde yayımlandı.

Bölüm 29: Alec Guinness

sayfa 295: "Mission into Enemy Territory" önce 1994'te *Daily Telegraph* gazetesinde yayımlandı, daha sonra 1996'da Hamish Hamilton yayınevinden çıkan Alec Guinness'in *My Name Escapes Me: The Diary of a Retiring Actor* adlı kitabının önsözü olarak yeniden yayımlandı.

Bölüm 33: Yazarın Babasının Oğlu

sayfa 329: "In Ronnie's Court" ilk olarak 2002 yılında ABD'de *New Yorker* dergisinde, sonra 2003'te Birleşik Krallık'ta *Observer* dergisinde yayımlandı.

Kitaplarımdan birine, geçici olarak Güvercin Tüneli adını koymadığım sayılıdır. Bu adın nereden geldiğini açıklamak kolay. On dört, on beş yaşlarındayken, babam beni Monte Carlo'daki kumar partilerinden birine götürmeye karar vermişti. Eski kumarhanenin yanında bir spor kulübü vardı, çimle kaplanmıştı, atış poligonu denize bakardı. Çimlerin altına yerleştirilmiş birbirine paralel tüneller deniz kıyısına uzanırdı. O tünellere, kumarhanenin damında tuzaga kapanan yumurtadan yeni çıkmış canlı güvercinler yerleştirilmişti. İşleri, zifiri karanlık tünelde kanat çırparak Akdeniz semalarına ulaşıp ellerinde tüfeklerle, kâh ayakta, kâh yere uzanmış, bekleyerek avlanan besili beyefendilere hedef olmaktı.

GÜVERCİN TÜNELİ

Iskalanın veya uçmayı yeni öğrenmiş güvercinlerse, öbür güvercinlerin yaptıklarını yapardı. Dünyaya geldikleri yere, kendilerini aynı kapanların beklediği, kumarhanenin damına dönerlerdi. İşte bu manzaranın, uzun yıllar gözümün önünden gitmemesinin nedenini, okurlar helki henden daha iyi anlayabilirler.